KIRSAL MİMARİ MİRAS, KIRSAL TURİZM VE KIRSAL KALKINMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜTÜNLEŞİK YÖNETİMİ: İZNİK KIRSALI

Burcu SOYKÖK EDE

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIRSAL MİMARİ MİRAS, KIRSAL TURİZM VE KIRSAL KALKINMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜTÜNLEŞİK YÖNETİMİ: İZNİK KIRSALI

Burcu SOYKÖK EDE

0000-0001-8568-9932

Prof. Dr. Murat TAŞ
(Danışman)

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2025
Her Hakkı Saklıdır

ÖZET

Doktora Tezi

KIRSAL MİMARİ MİRAS, KIRSAL TURİZM VE KIRSAL KALKINMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜTÜNLEŞİK YÖNETİMİ: İZNİK KIRSALI

Burcu SOYKÖK EDE

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Murat TAŞ

Kırsal alanlarda gerçekleştirilen ve yöreye özgü etkinlikler ile kırsal yaşam kültürünün izlenip deneyimlenebildiği kırsal turizm faaliyetlerinde kırsal mimari miras yapıları önemli yerel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde ekonomik, sosyal ve çevresel zorluklarla karşı karşıya olan kırsal alanlardaki miras değerlerinin dönüştürücü gücü, sürdürülebilir kırsal kalkınmanın temel bileşenlerinden biri olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda; kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras çalışmalarının birbirlerini bütünleyerek, birlikte gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Olaya ve sürece yönelik farklı yaklaşımlar, farklı yasa ve yönetmelikler ile farklı aktörlerin olduğu bu çok boyutlu çalışmaların birlikte ele alınmasında, yol gösterici, bütünleşik bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu sorundan yola çıkılarak; tezde kırsal mimari mirasın kırsal turizm yolu ile kalkınma amaçlı sürdürülebilirliğinin sağlanabileceği bir model önerisi ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma alanı olarak doğal, tarihi ve kültürel değerleri, kırsal mimari miras öğeleri ve kırsal turizm potansiyelleri ile İznik kırsalı seçilmiştir. Yöntem olarak, kırsal alan çalışmaları ve paydaşlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel bir araştırma sürecinin izlendiği çalışmada; yerinde gözlem, fotoğrafla belgeleme, not alma, rehberli gezi ve derinlemesine görüşme gibi çoklu veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Alan çalışmalarında toplanan veriler hazırlanan envanterlere işlenmiş, paydaş görüşmeleri içerik analizi ve karşılaştırma yöntemi ile değerlendirilmiştir. Alan çalışmaları ve görüşme sonuçlarına göre, kırsal mimari mirasın kırsal turizm ve kırsal kalkınma ile bütünleşmesi amacıyla eylem önerileri ve sürdürülebilir bütünleşik yönetim modeli önerisi oluşturulmuştur. Terk edilme ve miras değerlerini kaybetme riski taşıyan kırsal alanlar için örnek teşkil eden bu çalışmanın, koruma, turizm ve kalkınma çalışmalarının bütünleştirilmesinde yol gösterici olması düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal kalkınma, kırsal turizm, kırsal mimari miras, bütünleşik yönetim, sürdürülebilir yönetim, İznik (Nikaia/Nicaea)
2025, ix +192 sayfa.

ABSTRACT

PhD Thesis

SUSTAINABLE INTEGRATED MANAGEMENT OF RURAL ARCHITECTURAL HERITAGE, RURAL TOURISM AND RURAL DEVELOPMENT: IZNIK RURAL

Burcu SOYKÖK EDE

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Murat TAŞ

Architectural heritage structures stand out as important local elements in rural tourism activities, where activities specific to the region are carried out in rural areas and rural life culture can be observed and experienced. Today, the transformative power of rural heritage values in rural areas facing economic, social, and environmental challenges is recognized as one of the key enablers of sustainable development. In this context, it is very important that rural development, rural tourism and rural architectural heritage activities are carried out together and complement each other. There is a need for a guiding, integrated approach in handling these multidimensional studies, which involve different approaches to the event and the process, different laws and regulations, and different actors. Based on this problem, this thesis aims to propose a model that can ensure the sustainability of rural architectural heritage for development through rural tourism.
The rural area of Iznik was selected as the study area with its natural, historical and cultural values, rural architectural heritage elements and rural tourism potential. As a method, rural area studies and interviews with stakeholders were carried out. In the study, which followed a qualitative research process, multiple data collection methods such as on-site observation, photographic documentation, note-taking, guided tours and in-depth interviews were used. The data collected during the field studies were processed into prepared inventories, and stakeholder interviews were evaluated using content analysis and comparison methods. Based on the results of field studies and interviews, action proposals and a sustainable integrated management model example were created for the integration of rural architectural heritage with rural tourism and rural development. This study, which sets an example for rural areas at risk of abandonment and loss of heritage values, is thought to be a guide in the integration of conservation, tourism and development studies.

Key words: Rural development, rural tourism, rural architectural heritage, integrated management, sustainable management, Iznik (Nikaia/Nicaea)
2025, ix+192 pages.

TEŞEKKÜR

Doktora tez süreci boyunca bilgi ve deneyimiyle yol göstericiliği ve bana kattığı tüm değerler ile verdiği emek ve ayırdığı zaman için değerli danışmanım Prof. Dr. Murat Taş'a yürekten teşekkür ederim.

Tezin gelişme aşamasında ve yayın yapma sürecinde çalışmalarımın gelişmesi ve ilerlemesine çok kıymetli katkıları olan Prof. Dr. Nilüfer Taş hocama teşekkür ederim. Doktora tez çalışmasının geliştirilmesinde bilgi ve tecrübeleriyle çok değerli yorum ve katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Gözde Emekli ve Prof. Dr. Füsun Baykal hocalarıma ve savunma jürimdeki katkılarından dolayı Prof. Dr. Selen Durak ve Dr. Öğr. Üyesi Burcu Büken Cantimur'a teşekkürlerimi sunarım.

Lisansüstü Tez Destek Programı ile bu akademik çalışmaya destek veren, bilimsel araştırmalarımı ve süreci kolaylaştıran Bursa Büyükşehir Belediyesine teşekkür ederim. Alan çalışmalarında yanımda olan aileme, rehberli geziler yapmamı sağlayan arkadaşlarıma, görüşme yaptığım tüm yerel halka ve destek olan tüm paydaşlara da teşekkürlerimi sunarım.

Hayattaki en büyük destekçilerim ve her başarımın gizli kahramanları olan, aile olmaktan gurur duyduğum canım annem Feriha Soykök, canım babam Nedim Soykök ile biricik kardeşim Furkan Soykök'e tüm kalbimle teşekkür ediyorum. Sevgili eşim Berge Ede'ye de yanımda olduğu için çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız. Son olarak, hayatımıza neşe katan, gülüşünün herşeye değer olduğu, ona olan sevgimi tarif bile edemeyeceğim minik prensesim Beril, seni çoook seviyorum annecim..

Burcu SOYKÖK EDE

11/06/2025

İÇİNDEKİLER

sayfa

ÖZET i
ABSTRACT ii
TEŞEKKÜR iii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ vi
ŞEKİLLER DİZİNİ vii
ÇİZELGELER DİZİNİ ix
1. GİRİŞ 1
2. KURAMSAL TEMELLER VE KAYNAK ARAŞTIRMASI 9
2.1. Kırsal Kalkınma 11
2.1.1. Sürdürülebilir kalkınma ve kırsal kalkınmada yeni paradigmalar 14
2.1.2. Türkiye'nin kırsal kalkınma stratejisi ve kalkınma projeleri 16
2.1.3. Türkiye'de kırsal kalkınmada yasal yönetsel yapı, ilgili aktörler ve rolleri 18
2.2. Kırsal Turizm 21
2.2.1. Kırsal kültür ve yaratıcılık 23
2.2.2. Türkiye'de kırsal turizm 24
2.2.3. Türkiye'de kırsal turizmde yasal yönetsel yapı, ilgili aktörler ve rolleri 26
2.3. Kırsal Mimari Miras 27
2.3.1. Kültürel miras koruma ve kırsal mimari miras koruma 29
2.3.2. Türkiye'de kırsal mimari miras koruma 32
2.3.3. Türkiye'de miras korumada yasal yönetsel yapı, ilgili aktörler ve rolleri 34
2.4. Kalkınma, Turizm ve Mimari Miras İlişkisi 38
2.4.1. Kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma 38
2.4.2. Sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma 39
2.4.3. Sürdürülebilir kalkınmada kırsal kültür, miras ve turizm 41
2.5. Kalkınma, Turizm ve Mimari Mirasın Bütünleşik Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar 45
2.6. Bütünleşik Yönetim Modeli Oluşturmada Örnek Model ve Yaklaşımlar 49
2.6.1. Kültürel miras korumada alan yönetimi 49
2.6.2. Turizm yönetimi 59
2.6.3. Kalkınma yönetimi 65
2.6.4. Örnek yönetim modellerindeki ortak ve ayrışan yönler 68
3. MATERYAL ve YÖNTEM 72
3.1. İznik Kırsal Alanına Genel Bir Bakış 72
3.2. İznik Kırsal Alanının Doğal Coğrafyası 75
3.3. İznik Kırsal Alanının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası 78
3.4. İznik Kırsal Alanına İlişkin Üst Ölçekli Kararlar 86
3.5. Yöntem 90
3.5.1. İznik kırsal alan çalışmaları 92
3.5.2. Paydaşlarla görüşmeler 100
4. BULGULAR 102
4.1. İznik Kırsal Alan Çalışmalarına İlişkin Bulgular 102
4.1.1. Elmalı Köyü 102
4.1.2. İnikli Köyü 110
4.1.3. Sansarak Köyü 117
4.2. Görüşme Formlarına İlişkin Bulgular 125

4.3. İznik Kırsal Alanında Kırsal Mimari Miras, Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınmanın Sürdürülebilir Bütünleşik Yönetim Modeli Önerisi 144
5. TARTIŞMA ve SONUÇ 159
KAYNAKLAR 167
EKLER 186
EK 1. Yerleşim ölçeğindeki alan çalışmalarında uygulanan görüşme soruları 187
EK 2. Paydaşlarla görüşme soruları 190

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler	Açıklama
cm	santimetre
km	kilometre
km²	kilometrekare
m	metre
ºC	derece Celsius
%	yüzde

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
BBB	Bursa Büyükşehir Belediyesi
BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
BM	Birleşmiş Milletler
BUÜ	Bursa Uludağ Üniversitesi
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
ECOVAST	Avrupa Köy ve Küçük Ölçekli Kentler Birliği
ENRD	Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
GEF	Küresel Çevre Fonu
GSTC	Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
İB	İznik Belediyesi
İK	İznik Kaymakamlığı
KAEG	Kırsal alan eylem grubu
KHK	Kanun hükmünde kararname
LEADER	Kırsal Ekonominin Kalkındırılması İçin Faaliyetler Arasındaki Bağlantılar
MO	Mimarlar Odası
MS	Milattan Sonra
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OTP	Ortak Tarım Politikası
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
STK	Sivil toplum kuruluşu
TAÇ	Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜKSEK	Türkiye Kültür Sektörü
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
YEG	Yerel eylem grubu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1.	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	15
Şekil 2.2.	Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras ilişkisi.....	42
Şekil 2.3.	SKA11 için ilgili hedefler.....	44
Şekil 2.4.	SKA8 ve SKA4 için ilgili hedefler.....	44
Şekil 2.5.	SKA2 ve SKA17 için ilgili hedefler.....	45
Şekil 2.6.	Yönetim planlama süreci……...	51
Şekil 2.7.	Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2013-2018) süreci	54
Şekil 2.8.	Bursa Alan Başkanlığı eylem planı tablo örneği……..	55
Şekil 2.9.	Katılımcı yönetim modelinin yapısı, aşamaları ve zaman çizelgesi…….	57
Şekil 2.10.	Sürdürülebilir kentsel korumada örnek model……..	58
Şekil 2.11.	Kültürel miras yönetim çerçevesi……..	59
Şekil 2.12.	Kültür turizmi alan yönetimi döngüsü……..	60
Şekil 2.13.	Sürdürülebilir turizm araç seti……...	61
Şekil 2.14.	Avrupa Turizm Gösterge Sistemi yönetim döngüsü…….	62
Şekil 2.15.	Amaçlar, hedefler ile sorumlu ve paydaş kurumlar……	63
Şekil 2.16.	Sürdürülebilir destinasyon yönetimi örneği……..…….	64
Şekil 2.17.	Stratejik amaç kapsamında öncelik ve tedbir örneği…….	67
Şekil 2.18.	Kırsal kalkınma yönetiminde geliştirme döngüsü…….	68
Şekil 3.1.	İznik ilçesinin Türkiye ve Bursa'daki konumu……..	72
Şekil 3.2.	A) Hisardere Nekropol Alanından çıkarılan lahit örneği B) Hipoje Mezar Odasının İznik Müzesinde yer alan örneği C) Dikilitaş Mezar Anıtı……	73
Şekil 3.3.	A) İznik Gölü manzarası B) İznik Gölü C) Sansarak Kanyonu D) İznik kırsalındaki zeytin bağları E) İhsaniye köy yerleşimi F) Müşküle köy yerleşimi G) Sansarak geleneksel kırsal konut H) Sansarak organik sokak dokusu I) İhsaniye köy evi……..……	74
Şekil 3.4.	İznik ve yakın çevresindeki doğal çevrenin zaman içindeki değişimi……	74
Şekil 3.5.	İznik ilçe sınırları……	75
Şekil 3.6.	İznik ve yakın çevresindeki yer şekilleri……	77
Şekil 3.7.	İznik kırsalı arazi kullanımı……	80
Şekil 3.8.	İznik tarihi kent merkezi ve İznik kırsal yerleşimleri……	80
Şekil 3.9.	A) Müşküle köyü B) Elmalı köyü C) Gürmüzlü köyü manzaraları……..	81
Şekil 3.10.	İznik kırsalındaki yapı ve yapılaşma çeşitleri……	82
Şekil 3.11.	Kırsal konut örnekleri……	83
Şekil 3.12.	Köylerde inşa edilen betonarme konutlar……	84
Şekil 3.13.	Müşküle ve Sarıağıl köylerinde devam eden geleneksel kırsal yaşam……	86
Şekil 3.14.	Mekânsal gelişim şeması……	88
Şekil 3.15.	1/25.000 Plan……	89
Şekil 3.16.	İznik Gölü Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan Sınırı- dıştaki	90

	mavi çizgi……...	
Şekil 3.17.	Tez çalışmasının yöntemi…….	92
Şekil 3.18.	İznik ve İznik kırsalından geçen önemli yollar ve rotalar...	94
Şekil 3.19.	İznik kent merkezi ve İznik kırsalındaki turizm olanakları	95
Şekil 3.20.	İznik kenti Helenistik Dönemden günümüze ulaşan ana akslar ile kırsalın dört parçaya ayrılması…….	96
Şekil 3.21.	İznik kentinin kuzey doğusunda kalan yüksek ve dağlık kesim……	96
Şekil 3.22.	Bölgesel ölçekte çalışma alanı sınırlarındaki kırsal turizm olanakları…….	97
Şekil 3.23.	Seçilen köylerin konumları……..	98
Şekil 4.1.	Elmalı, İnikli ve Sansarak köylerinin konumu ……	102
Şekil 4.2.	Elmalı köyü merkez yerleşim ve Alıç Yaylasının konumu	103
Şekil 4.3.	Elmalı köyü konut yerleşimleri ve tarım alanları ile ilişkisi	105
Şekil 4.4.	Elmalı köyü çantı tekniğinde inşa edilmiş yapılar……	106
Şekil 4.5.	Elmalı çantı tekniğinde inşa edilmiş depolama birimleri…..	107
Şekil 4.6.	Tarihi Elmalı Ahşap Cami iç ve dış görünüm……	108
Şekil 4.7.	Elmalı konut yerleşimi ve doğa ilişkisi……..	108
Şekil 4.8.	Alıç yaylasında yapı ve yapılaşma biçimleri……..	109
Şekil 4.9.	Elmalı Alıç Yaylası Karakucak Güreşleri……..	110
Şekil 4.10.	İnikli köyü yerleşimi……..	111
Şekil 4.11.	İnikli köy meydanı ve tarihi caminin içten görünümü……..	113
Şekil 4.12.	İnikli köyü yerleşim dokusu ……	114
Şekil 4.13.	İnikli köyü geleneksel özgün konut örnekleri……..	115
Şekil 4.14.	Sansarak köyünün vadi içindeki konumu…….	117
Şekil 4.15.	Sansarak'ın konumunu gösteren arazi haritası ve uydu görüntüsü……..	118
Şekil 4.16.	Sansarak köyü kahvesinde vakit geçiren yerel halk ve meydanındaki diğer yapılar…….	120
Şekil 4.17.	Sansarak köyü yapı ve yapılaşma çeşitleri……	121
Şekil 4.18.	Sansarak Kanyonu……	122
Şekil 4.19.	Sansarak- Elmalı yürüyüş rotası……...	123
Şekil 4.20.	Köy kadınlarının fırınlarda pide ve ekmek yapımı……..	124
Şekil 4.21.	Bütünleşik yönetim döngüsü……	144
Şekil 4.22.	Yönetim modeli önerisi…….	146
Şekil 4.23.	Organizasyon şeması…….	149
Şekil 4.24.	Çalışma alanı ve çevresindeki doğal ve kültürel miras değerleri……	151
Şekil 4.25.	Çalışma alanı ve çevresindeki somut ve somut olmayan miras değerleri……...	151
Şekil 4.26.	Merkez köyler ve çevre köyler …….	155

ÇİZELGELER DİZİNİ

			Sayfa
Çizelge	1.1.	Tezin araştırma soruları, amaçla ilişkisi ve veri toplamada kullanılan yöntemler……	7
Çizelge	2.1.	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ve Sürdürülebilir Turizme Yönelik Öneriler……	41
Çizelge	2.2.	Örnek yönetim modellerindeki ortak ve ayrışan yönler…..	69
Çizelge	3.1.	Son on yılda İznik merkez ve kırsal nüfus değişimleri……	78
Çizelge	3.2.	Bursa, Eskişehir, Bilecik Bölge Planı (2024- 2028) kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma hedefleri…….	87
Çizelge	3.3.	1/100.000 Ölçekli Bursa Çevre Düzeni Planında yer alan kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma hedefleri……..	88
Çizelge	3.4.	Alan çalışması yöntemi……..	93
Çizelge	3.5.	Hazırlanan soru gruplarına göre ilgili paydaşların belirlemesi	101
Çizelge	4.1.	Elmalı köyü yıllara göre nüfus değişim grafiği……...	104
Çizelge	4.2.	İnikli köyü yıllara göre nüfus değişim grafiği…….	112
Çizelge	4.3.	Sansarak köyü yıllara göre nüfus değişim grafiği……...	119
Çizelge	4.4.	Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler……	126
Çizelge	4.5.	Önerilen eylemler, sorumlu kuruluşlar ve hedeflenen süreler..	140
Çizelge	4.6.	İznik Elmalı köyü envanter çalışması…….	152
Çizelge	4.7.	İznik İnikli köyü envanter çalışması……	153
Çizelge	4.8.	İznik Sansarak köyü envanter çalışması……..	154

1. GİRİŞ

Kırsal yerleşimler, kırsal alanların şekillenmesindeki temel öğelerden biridir. Yöresel yapı malzemeleri kullanılarak, yerel çevre verilerine göre yapılan bu yerleşimler, bölgede yaşayan ya da daha önce yaşamış toplumların yerel gereksinimleri, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantılarının mekâna olan yansımaları ile geleceğe aktarılan özgün miras değerleridir. Taşıdıkları ulusal ve evrensel değerlerine rağmen kırsal alanlardaki özgün dokunun doğa kaynaklı nedenler, iklim sorunları, idari statü değişiklikleri, politik, ekonomik, sosyo- kültürel sebepler, yasal yönetsel değişimler, geleneksel kırsal mimarinin güncel yaşamdaki mekânsal gerekliliklere cevap verememesi, yapıların fiziksel ve işlevsel olarak eskimesi, yeni kamu/özel sektör yatırımları gibi çeşitli nedenlerle zaman içinde değişiklik gösterdiği, bozulduğu ve terk edilme sürecine girdikleri görülmektedir (Soykök Ede vd., 2023; Harbiankova vd., 2023; MacDonald vd., 2000; Güler ve Kahya, 2019; Navarro ve Pereira, 2012). Kırsal yerleşimlerdeki insan nüfusunun azalması ise kırsal mirasın ve kırsal toplulukların yok olması ile kırsal yerel ekonomilerin küçülmesinin en büyük sebebidir (Muilu ve Rusanen, 2003; Amcoff ve Westholm, 2007; Li vd., 2019).

Kırsal yerleşimler doğal ve kültürel miras öğelerini barındırarak, bulunduğu bölgeler için yerel özgün kimliği tanımlar ve toplumlara ışık tutarak, gelişimlerine anlam katar. Aynı zamanda kırsal kalkınmanın da itici gücünü oluşturan bu yerleşimlerde, geçmişin değerini bilmek, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın temel unsuru olan bu mirası korumak oldukça önemlidir (CEMAT, 2003).

Özgün kimliğin devamlılığını sağlamak, kırsalın yerinde kalkınması ve yaşamın sürmesi ile mümkündür. Kırsal nüfusun geleneksel yaşam kültürlerini sürdürürken, ekonomik olarak iyileştirilmelerinin bir yolu da kırsal turizm faaliyetleridir (Soykan, 2003). Kırsal alanlarda gerçekleşen, yerel doğal kaynaklara, kültürel mirasa ve geleneksel yaşam tarzlarına dayanan kırsal turizmde, bölgenin eşsiz kültürel ve doğal kaynakları korunurken kırsal ekonomi de canlanır (Timothy ve Boyd, 2003; Ge ve Abd Manan, 2025). Kırsal alanlarda genellikle iyi korunan kültür, turizme dâhil edilmesi gereken bir değerdir (MacDonald ve Jolliffe, 2003) ve kırsal kültürün en önemli unsurlarından birisi de geleneksel kırsal yapılarıdır. Kırsal yapılar yerel malzemeler ve inşaat/yapım

teknikleri kullanılarak inşa edilir. İnşa edildikleri zamana ilişkin ekonomik, sosyo-kültürel ve tarihi özellikler ile kırsal alanların önemini arttırabilecek niteliklere sahip olan kırsal yapılar, yerel kimliğin korunması ve sürdürülebilir kalkınmada etkilidir (Parlato vd., 2022).

Dünyadaki kalkınma çabaları içinde kırsal kalkınma oldukça önemlidir. Geçmişte kırsal toplumların kalkınmasında yalnızca tarımın geliştirilmesi söz konusu iken, değişen kalkınma uygulamaları ve politikalarında bu eski görüş terk edilmekte; çeşitlendirme, eşitlik, kadın istihdamı, katılımcılık, tabandan- tavana yaklaşım, yerel eylem grupları gibi yeni kavramlarla bütünleşen kalkınma hareketleri benimsenmektedir (Baykal ve Toprak, 2010). Bu bağlamda birçok ülkede kırsal alanların ekonomik ve sosyal yenilenmesinde alternatif bir kalkınma stratejisi olarak kırsal turizm yaklaşımları önemli hale gelmiştir (Briedenhann ve Wickens, 2004). Bulunduğu yöreye özgü değerler olan kırsal coğrafi ortam ve kırsal kültür (Soykan, 2003), kırsal turizm faaliyetleri ile kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunabilecek önemli yerel unsurlardır (Barrientos vd., 2021) ve kırsal turizmin gelişimi için temel bir kaynak görevi görmektedir (Ge ve Abd Manan, 2025). Yerleşimlerin kalkınma amaçlı kırsal turizmde yer alabilmelerinde doğal çevre verileri ile kültürel miras alanlarının özgünlük değerinden faydalanmalı (Su ve Lin, 2014) ve yerin özelliklerine önem verilmelidir (Duxbury vd., 2021). Bu bağlamda kırsal alan farklılıklarının incelenerek ele alınması, kırsal turizmin sürdürülebilirliğini daha açık ve net bir şekilde sağlamaktadır (Turhan, 2005). Kültürel miras değerlerinin turizme entegre edilmesi ve tanıtılmasında; otantik duygusu yaratması, tarihi ve kültürel değerleri canlandırması, ilgi çekmesi ve ziyaretçiye deneyim katması gerekir (McKercher vd., 2005). Mimari yapılar da tanıklık, temsil, anıtsallık, özgün veya başka olma değerleriyle mimarlığın ve hatta yaşamın yerinde deneyimlendiği bir turistik aktivitenin merkezini oluşturarak turizmi tetikleyecek veya destekleyecek bir potansiyel taşımakta (Erkal, 2017) ve tarihsel, sanatsal, kültürel, sosyal, psikolojik, politik, çevresel ve eğitici olmak üzere çok sayıda değeri barındırmaktadır (Taş vd., 2009).

Kırsal turizm ile iyileşen kırsal ekonomide özgün yaşantı ve kültürün sürdürülmesi önemli bir unsurdur. Kırsalda artan turist sayısı, yerel topluluklara ve ulusal ekonomilere fayda sağlarken, ekonomik iyileşme ve popülerlik kırsal alanların doğal ve kültürel bütünlüğü ile özgün kimliği için potansiyel bir tehdit oluşturabilir (Charters ve Saxon,

2007; Rio ve Nunes, 2012; Conaghan vd., 2015). Bu nedenle kırsal turizm, kırsal mimari miras değerlerinden faydalanırken, kırsal miras değerleriyle birlikte, bütünleşerek, özgün kimlik ve karakterlerinin devamlılığını sağlayarak ve hatta daha ileriye taşıyacak biçimde yapılmalıdır. Bu durum ancak; kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma çalışmalarının birlikte ele alınması ile mümkündür.

Yasal statü gereği kırsal mimari miras ve turizm çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı fakat farklı genel müdürlükler söz konusu olmakta, kırsal kalkınma çalışmaları ise daha çok Tarım ve Orman Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşlar, valilikler, kaymakamlıklar aracılığı ile yürütülmektedir. Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras korumada olaya ve sürece yönelik farklı yaklaşımlar, farklı yasa ve yönetmelikler ile farklı aktörler devreye girmekte fakat çalışmalarda ilgili ve kesişen noktalar bulunmaktadır. Kırsal mimari mirasın korunup yaşatılması, kırsal turizmle bütünleştirilmesi, kırsal turizmin bölgeye gelmesi ile kırsal kalkınmanın sağlanması, özgün yaşamın devam ettirilmesiyle kalkınmanın sürdürülebilirliği birbirini besleyen ortak bir amaca hizmet etmektedir. Farklı disiplinlerdeki bu çalışmaların birlikte yönetilmemesi ise; kırsaldaki faaliyetleri yerine getirirken birtakım konularda çakışmaların olması, tekrara düşme, yapılan eylemlerde kopukluk, istenilen sonuca ulaşamama, zaman ve ekonomik anlamda kayıp oluşturmaktadır. Bu nedenle birbirlerini bütünleyerek, eşgüdüm ile ortak fayda sağlanması için bu çalışmaları bütünleşik olarak yapma ihtiyacı söz konusudur. Bu çok yönlü ve çok bileşenli durumda, disiplinler arasındaki işbirliği ve ortaklıklar; aynı amaca hizmet edebilme, ortak bakış açısı ile çözümün sağlanması, yerel değerlerin geliştirilmesi, toplum katılımı, kamu desteği ve tüm bu çalışmaların sürdürülebilirliği noktasında oldukça önemlidir. Literatür taraması Christina vd. (2005), Russo (2002), Dans ve Gonzalez (2019), Ge ve Abd Manan (2025), Sardaro vd. (2021), Gilibertoa ve Labadi (2021), Rautio (2021), Ancuta ve Jucu (2023), Gökarslan ve Pürselim (2025), kültürel miras yönetimi, turizm ve kalkınma üzerine yapılan çalışmaların belirli konulara odaklandığını ve kırsal alana yönelik çalışmalarda boşluklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, kırsal mimari ve kırsal yaşam kültürünün kırsal turizm ile bütünleştirilerek kırsal kalkınma bağlamında ele alınabilmesi, mimari miras değerlerinin turizmle ne şekilde bütünleştirilebileceğinin kurgulanması, kırsal mimari mirasın yaşatılarak

korunması, kırsal turizm çalışmaları ile kırsal kalkınma politika ve stratejilerinin bu yaklaşımlar paralelinde ele alınması konuları üzerinde durulmaktadır. Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma çabalarının sosyal, kültürel, ekolojik, ekonomik ve politik yaklaşımlar gibi çok boyutlu ve süreç odaklı olması, kırsal yerleşmelerin tüm bu kriterleri kapsaması ve sürdürülebilirliği iyi bir yönetişim ve katılımcılığı da gerektirmektedir (Taş vd., 2009).

Uluslararası çalışmalarda kültürel miras koruma, turizm ve kalkınma arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkinin desteklenmesi (UNESCO, 2012), kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınma gündemine alınarak 2015'te BM tarafından benimsenen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına dâhil edilmesi (UNESCO, 2015), kalkınmada kültürel mirasın önemi ve yerel yönetici rollerine vurgu yapılması (ICOMOS 2017, ICOMOS, 2021), turizmin kırsal kalkınma ve kültürel mirası korumada önemli bir araç olabileceğinin vurgulanması (UNWTO, 2017 ve UNDP, 2016) ve 2021 yılında UNWTO'nun (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü) sürdürülebilir kalkınma amaçlı kırsal kalkınma, dönüşüm ve toplum refahı için kırsal turizmi pozitif güç haline getirme amacıyla başlattığı "en iyi turizm köyleri" hareketi (UNWTO, 2021) gibi çalışmalar kültürel miras koruma, turizm ve kalkınma arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Dünyadaki bu girişimlerle bütünleşmesi beklenen tez çalışması, kırsal mimari mirasın kırsal turizmle bütünleştirilerek kalkınma amaçlı sürdürülebilir yönetimini ele almaktadır.

Kırsal kalkınma amacına yönelik olarak; aralarında yönetsel açıdan birbirlerini tamamlayıcı bir ilişki olan kırsal mimari miras ve kırsal turizmin birlikteliğini sağlamanın yolları çalışmada araştırılmaktadır. Farklı alanları ilgilendiren karar verme mekanizması ve yaklaşımların varlığı tez çalışmasının bir yönetim çalışması olarak ele alınması fikrini oluşturmuştur.

Bu tespit ***'kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma çalışmalarının birlikte ele alınmasında gerekli yönetim yapısı nasıl olmalıdır?'*** sorusunu ortaya çıkarmıştır.

Bu soru paralelinde şu alt sorular oluşturulmuştur:

'Kırsaldaki özgün yaşam biçimlerinin fiziksel mekâna yansımaları nasıldır ve yerel kültürel değerler nelerdir?'

'Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari korumada etkin olan aktörler kimlerdir, rolleri nelerdir?'

'Kalkınma, turizm ve koruma yönetiminin birlikte ele alınmasında geliştirilecek ve uygulanacak stratejiler nelerdir?

Buna göre tez çalışmasının amacı; turizm ve kalkınmaya yönelik kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras korumanın sürdürülebilir bütünleşik yönetim modeli önerisinin oluşturulmasıdır. Çalışmada bu farklı bakış açılarının sistematik biçimde değerlendirilmesi, ilgili stratejileri belirleme, karar verme ve uygulama süreçlerinde oluşabilecek sorunların önlenebilmesi, ilgili tüm paydaşlar arasında eşgüdümün sağlanması, kırsal mirası koruma yaşatma çalışmalarının devamlılığı, kırsal turizmde koruma- kullanma dengesinin yönetilmesi, kalkınmanın yerel değerler ile sürdürülmesi ve kırsal değerlerin öneminin toplumun tüm kesimi tarafından anlaşılması gibi faydalar da amaçlanmaktadır. Bu tezin teorik katkısı, sürdürülebilir kalkınma, kırsal mirasa dayalı turizm ve kırsal miras yönetimi çalışmalarının ortak rollerine vurgu yaparak birlikte nasıl ele alınması gerektiğini araştırmaktır. Bu çalışmanın sonuçlarının bu konudaki literatüre ve uygulamalara katkı sağlaması düşünülmektedir.

Tez kapsamında belirlenen çalışma alanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın önerisi ile 2014 yılında UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Dünya Mirası geçici listesine alınan İznik kırsalıdır. Yerleşimin kurulup şekillenmesindeki temel etken olan lokasyonu ile İznik ilçesi; doğal, tarihi, kültürel ve turistik değerleri, ulaşım kolaylığı ve kırsaldaki konaklama olanaklarının varlığı ile tezin temel kurgusunda turizmin üç A'sı "Attraction (çekicilik), Accessibility (ulaşım), Accommodation (konaklama)" olarak formüle edilen olanakları beslemesi ile çalışma alanı olarak seçilmiştir. İznik kırsalında gerçekleştirilen alan çalışmaları ve paydaşlarla yapılan derinlemesine görüşmeler çerçevesinde İznik kırsal alanı için kırsal mimari miras, kırsal turizm ve kırsal kalkınmanın bütünleştirildiği eylem önerileri oluşturulmuştur.

Gölü, iklimi, doğası, peyzaj deseni, tarımsal ürün çeşitliliği, yürüyüş rotaları, kanyonları, manzara noktaları, kültürel değerleri ve özgün kırsal mimari dokusu ile oldukça zengin

bir yerleşim olan İznik, bu çok çeşitli zenginliği ile tarihsel süreçte birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Helenistik Dönem, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait yapı ve kalıntıların yanı sıra, İznik ve çevresinde belirlenen prehistorik höyükler de bölgedeki tarih öncesi hayata dair izler taşımaktadır (Eyice, 1988; Yalman, 2000). Kent ve yakın çevresi, surları, kapıları, arkeolojik alanları, anıtsal yapı ve kalıntıları ile açık hava müzesi niteliğindedir. 2021 yılında zanaat ve halk sanatları dalında geleneksel İznik Çinisi ile UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına alınan İznik, yine 2021 yılında, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, bölgenin kalkınması, yerleşimin özgün yapısı, mimarisi, gelenek ve görenekleri, yerel yemekleri ve tarihsel kimliğinin korunmasını gibi amaçları kapsayıcı bir hareket olan Cittaslow listesine girerek uluslararası platformlarda adını daha da fazla duyurmaya başlamıştır. Tez çalışması ile İznik'teki turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, İznik kırsalındaki özgün değerlerin farkına varılması, mevcut ve olası turizm potansiyellerinin belirlenmesi, kırsal alanda turizme dönük faaliyetlerin canlandırılması, kırsal kültürün devamlılığı, İznik'in UNESCO Dünya Miras Listesine girmesi durumunda ya da girmese de turizm baskısını kırsala yayarak kırsalın yerinde kalkınması ve kırsal alandaki nüfusun doğru yönetilerek İznik merkeze olan göç ve imar baskısı sonucu aşırı yapılaşma risklerini önleme ve böylelikle kültürel mirasın korunmasına katkı ve miras sürecinin bir parçası olma gibi faydalar da amaçlanmaktadır.

Tez çalışması teorik ve uygulama olmak üzere iki temel aşamadan oluşmaktadır. Tezin veri toplama aşamasında, literatür ve arşiv araştırmasından elde edilen genel bilgiler 1. GİRİŞ ile 2. KURAMSAL TEMELLER VE KAYNAK ARAŞTIRMASI bölümlerinde anlatılmıştır. Teorik aşama kapsamında, araştırmanın temel çerçevesini oluşturan kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras kavramları incelenerek literatürdeki yerleri aktarılmıştır. Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras kavramlarını birbirleri ile ilişkilendirebilmek için öncelikle, çok boyutlu bir konu olan kırsal alan kavramına yer verilmiştir. Tezin üç temel boyutu ve birbirleri ile olan ilişkileri aktarıldıktan sonra kalkınma, turizm ve mimari mirasın bütünleşik yönetiminde güncel yaklaşımlar ile yönetim modeli oluşturmada örnek model ve yaklaşımlara yer verilerek karşılaştırılmalı değerlendirilmeleri yapılmıştır. Çalışma alanına ilişkin bilgiler ile tezde kullanılan yöntemin detayları 3. MATERYAL ve YÖNTEM bölümünde yer almaktadır. Kırsal alan çalışmalarında çalışma alanı, uluslararası ölçekten kırsal yerleşim ölçeğine doğru

geliştirilen ölçekler çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Yerleşim ölçeğindeki alan çalışmalarında veri toplama teknikleri olarak; yerinde gözlem, rehberli gezi ve görüşme gibi çoklu yöntemler kullanılmıştır. Kalkınma, turizm ve miras koruma ile ilgili paydaşlar analiz edilmiş, yarı yapılandırılmış görüşme formları oluşturularak paydaş görüşmeleri yapılmıştır. Çizelge 1.1'de araştırma soruları, amaçla ilişkisi ve veri toplamada kullanılan yöntemler yer almaktadır.

Çizelge 1.1. Tezin araştırma soruları, amaçla ilişkisi ve veri toplamada kullanılan yöntemler

Araştırma soruları	**Amaç**	**Yöntem**
Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma çalışmalarının birlikte ele alınmasında gerekli yönetim yapısı nasıl olmalıdır?	Kırsal mimari mirasın kırsal turizmle bütünleştirilerek kalkınma amaçlı sürdürülebilir bütünleşik yönetim modelini oluşturmak.	Literatür araştırması, Alan çalışması, Paydaş analizi, Yarı yapılandırılmış görüşme
Kırsaldaki özgün yaşam biçimlerinin fiziksel mekâna yansımaları nasıldır ve yerel kültürel değerler nelerdir?	- Belirlenen çalışma alanlarındaki turizmle ilişkili mimari miras değerlerini belirleyerek kalkınma amaçlı kırsal turizmde kullanımlarına yönelik eylem önerileri geliştirebilmek. - Yerel ve kültürel değerleri belirlemek ve belgelemek.	Alan çalışması -yerinde gözlem, -yarı yapılandırılmış görüşme -rehberli gezi
Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari korumada etkin olan aktörler kimlerdir, rolleri nelerdir?	Yönetim modelini oluştururken ilgili aktörleri ve rollerini belirleyerek tekrarları ya da boşlukları önlemek, yönetim çalışmasını sürdürülebilir kılmak.	Literatür araştırması, Paydaş analizi, Yarı yapılandırılmış görüşme
Kalkınma, turizm ve koruma yönetiminin birlikte ele alınmasında geliştirilecek ve uygulanacak stratejiler nelerdir?	Alan çalışmaları ve görüşme sonuçlarına göre gerekli eylemleri belirlemek.	Alan çalışması, Yarı yapılandırılmış görüşme

Tezin uygulama aşamasında alan çalışmalarının sonuçları ve amaçlı örneklemden oluşan paydaş görüşmelerinin verileri 4. BULGULAR bölümünde aktarılmıştır. Alan çalışmalarından elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılan kodlamalarda doğal coğrafya, beşeri, ekonomik ve kültürel coğrafya ile kalkınma ve turizm değerlerine ilişkin veriler MS Word programında oluşturulan envanterlere işlenmiştir. Paydaş görüşmelerine ilişkin bulgular, kırsal kalkınma, kırsal turizm, kırsal mimari miras ve bütünleşik yönetim kodları kullanılarak içerik analizi ve karşılaştırma yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara yönelik eylem önerileri

geliştirilmiş, eylem önerileri ilgili paydaşlarla ilişkilendirilerek MS Word programında oluşturulan eylem tablolarına işlenmiştir. Değerlendirilen tüm bulgular ışığında bölüm sonunda yönetim modeli önerisi oluşturulmuştur. Ardından 5. TARTIŞMA ve SONUÇ bölümü ile çalışma tamamlanmıştır.

2. KURAMSAL TEMELLER VE KAYNAK ARAŞTIRMASI

Tezin çalışma alanını oluşturan kırsal alanlar; mekânsal farklılıkların ötesinde, demografik ve sosyolojik farklılıkları da içeren çok boyutlu bir yapı göstermektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021). Bir mekân ve ilişkiler bilimi olan coğrafyaya göre kırsal alanlar; kentsel alanlar ile doğal coğrafi alanlar arasında kalan, kırsal yerleşmelerin bulunduğu, kırsal ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü ve kırsal kültürü (halk kültürü) temsil eden bölgeler olmakla birlikte, doğal, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik olarak çeşitli coğrafi bileşenleri de içermektedir.

Mimarlık, turizm, coğrafya, şehir planlama, peyzaj planlama, kamu yönetimi, siyaset bilimi, iktisat, işletme, sosyoloji ve tarih gibi farklı disiplinlerin kırsala ilişkin çok sayıda farklı araştırma yapmasına karşın, kırsal alan kavramının uluslararası kabul görmüş tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bu durumun başlıca sebepleri; kırsallığı karakterize eden unsurlara (doğal, ekonomik, kültürel, vb.) yönelik farklı algıların olması, ilgili politikaya göre özel bir tanıma sahip olma ihtiyacı ve coğrafi düzeyde ilgili verileri toplamanın zorluğudur. OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ve EUROSTAT (Avrupa İstatistik Ofisi) tarafından üretilen ve nüfus yoğunluğu ile kentsel merkezlere uzaklığı esas alan kırsal alan tanımlamaları günümüzde geçerliliğini en fazla koruyan tanımlardır. Buna göre; 1 km²'lik ızgaralar kullanılarak idari sınırlardan bağımsız şekilde nüfus yoğunlukları uzaktan algılama yöntemleriyle tespit edilmekte, mekânsal sürekliliği bulunan ve belirli nüfus yoğunluğu/ büyüklüğü eşiğini aşan alanlar kentsel merkez ve kentsel küme olarak tanımlanmakta, bunun dışında kalan alanlar ise kırsal alan kabul edilmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2022).

Kırsallık bir kavram olarak bölgeden bölgeye ve zamana göre değişmekle birlikte (Lane, 1994) genel olarak kırsal alanlar; ekonomisi tarıma dayalı, az nüfuslu ve geniş doğal çevreye sahiptir. Temel göstergeler nüfus yoğunluğunun azlığı ve şehir merkezlerine uzaklık olmakla birlikte; idari yapılanma, doğal çevre, sosyo- kültürel özellikler, ekonomik faaliyetler ve kültürel yaşam biçimi gibi farklı ölçütler de kırsalı tanımlamada kullanılır (Kayıkcı, 2009 ve Kalkınma Bakanlığı, 2018). Tütengil (1977), kırsal- kentsel ayrımında nüfusun önemli olduğunu ifade ederken, Boran (1945), kırsal yerleşimler ile kentlerin nüfusa göre değil, ekonomik faaliyetlere göre ayırt edilebileceğini ve kırsal

alanlarda geçimin ziraat, kentlerde ise ticaret ve sanayi olduğunu belirtmektedir. Kentsel alanların tersi olarak da tanımlanan kırsal alanlarda (Kayıkcı, 2009), ağırlıklı ekonomik faaliyet biçimi olarak tarımın belirleyiciliği söz konusudur. Bu açıdan kırsal alanlar, kırsal nüfusun yaşayıp çalıştığı ve üretim etkinliklerinin tarıma dayalı olduğu yerlerdir (Keleş, 1998). Kırsal alanlara yönelik geliştirilen tanımlarda toplumun değer yargıları, ülkenin kalkınma stratejisi ve idari yapısı yansıtılmaktadır (Tacoli, 1998). Türkiye'deki kırsal alanlarda (köyler) köy muhtarları, devlet işleri ve köye ait işler ile görevlendirilen yerel yönetim birimleridir. Köy muhtarı, köy derneği ve ihtiyar meclisi köyün yönetim organları olarak yönetsel yapıyı oluşturmaktadır (442 sayılı Kanun, 1924).

Kırsallık üzerine yapılan çalışmalarda nüfus yoğunluğu ve yerleşimlerin büyüklüğü, arazi kullanımı, ekonomisi ve ilgili tarımsal faaliyetler ile geleneksel mimari miras ve toplum kimliği önemli olmaktadır (Lane, 1994). Bu bağlamda kırsal alanlar; nüfus yoğunluğunun az, yerel etkinliklerin baskın olduğu, doğal, beşeri ve ekonomik coğrafi değerlerinin yanında ayırt edici kültürel değerlerin ve yerel mimari miras öğelerinin yer aldığı yerleşimler olarak kabul edilmektedir (Çubuk, 1985; Keleş, 1998; Yılmaz ve Atik, 2004; Çeken vd., 2007; Kavruk vd., 2012; Akci, 2015; Kiper ve Topçuoğlu, 2020). Tez çalışması kapsamında da kırsal mimari miras değerlerinin olduğu, üretim faaliyetlerinin daha çok tarıma ve doğal kaynaklara dayandığı, geleneklerin ve yerel değerlerin özgün yaşantıyı şekillendirdiği, coğrafi doğal güzelliklere sahip, konumu ve sosyo- ekonomik özellikleriyle kentlerden ayrışan, nüfusu görece az olan alanlar kırsal alan olarak ifade edilmektedir.

Kırsal alan kavramı içinde, 1990'lı yıllardan itibaren tek yapı ölçeğinden çevre ölçeğine doğru genişleyen koruma kapsamında (Orbaşlı, 2017) kültürel/ kırsal peyzaj olarak adlandırılan yeni bir kavram yer almaya başlamıştır. Kırsal peyzaj; insan ve doğa etkileşimi ile oluşturulmuş, gıda üretimi ve diğer yenilenebilir doğal kaynakların üretimi için kullanılan karasal ve sulak alanlardır. Miras olarak kırsal peyzajlar, kırsal alanlardaki somut ve somut olmayan değerleri ifade etmektedir. Toplumların kırsal alanlara yükledikleri kültürel anlamlar sebebiyle, tüm kırsal alanlar kırsal peyzaj olarak tanımlanmıştır (ICOMOS-IFLA, 2017). Tarım alanları, ormanlar, yaylalar, göl, akarsu, kanyon gibi doğal oluşumların var olduğu kırsal peyzajdaki yerleşimler, insan ve doğa etkileşimiyle oluşan, doğal yaşamın ve kırsal üretim biçimlerinin sürdürüldüğü alanlardır.

Bu yerleşimler, kırsal kültürün temsilcileri olup, kırsal alanlardaki miras değerleri ile ilişki kurularak korunmaları gerekmektedir (Güler, 2019).

Çalışma alanının İznik kırsalındaki yüksek kotlarda kalan kesimi içine alması ve yaylaların varlığı dağlık alan kavramına da yer vermeyi gerekli kılmıştır. Dağlık kırsal alanlar, temiz havaları, zengin arazi ve yerleşim şekilleri ve farklı kültürleri barındırması ile gün geçtikçe daha önemli olmaktadır (Funnel ve Price, 2003). Turizm faaliyetlerinin de gerçekleştirildiği dağlarda turizm; geçmişte kış sporları ve dağ/ yaz turizmi genellemesiyle iki gruba ayrılmışken, günümüzde turizmi çeşitlendirme politikaları, kırsal kalkınma stratejileri, altyapı iyileştirmeleri, yerel toplum ve turistlerin beklentileri doğrultusunda farklı turizm türlerine (kırsal turizm, ekoturizm, agroturizm, çiftlik turizmi gibi) dönüşmüştür (Baykal, 2021a). Günümüzde dağlık alanlar dünyadaki başlıca turizm kaynaklarından biridir ve dağların eteklerinde dağınık yerleşen köylerdeki kırsal turizm faaliyetlerini de içermektedir (Doğaner,1991). Diğer kırsal alanlarda olduğu gibi dağlık bölgelerde de sürdürülebilirlik ekseninde bütünleşme ve tamamlayıcılık yaklaşımıyla ortaklıklara gidilmelidir. Bu bağlamda sürdürülebilir dağ turizmini geliştirmede; yerel ve bölgesel fırsatlara uygun turizm stratejileri geliştirmek, farklı turizm aktörleri arasında yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri sağlamak, eylem ve önceliklerin saptanmasında ilgili yerel aktörlerin katılımı, doğal ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine ve turizmin ekonominin diğer sektörleriyle bütünleşmesine fırsat tanıyacak bileşik ürünleri ve turizm rotalarını geliştirmek oldukça önemlidir (Baykal, 2021a).

2.1. Kırsal Kalkınma

Kalkınma en geniş anlamıyla toplumu iyileştirmek olarak ifade edilmekte; üretim ve kişi başına düşen milli gelir arttırıldığında, ekonomik, sosyal ve kültürel yapının da değiştiği savunulmaktadır. Yapısal niteliklerin olumlu yönde değiştiği kalkınma hareketlerini sürdürülebilir kılmak için yönetim modellerine ihtiyaç duyulmaktadır (Clark, 1996).

Kırsal kalkınma ilk olarak BM (Birleşmiş Milletler) Örgütünce toplumun kalkınması ile gündeme gelmiştir. Bu kavramdaki toplum deyimiyle, tüm ulusu kapsayan toplum değil -kırsal niteliği belirtilmeksizin- yerel topluluklar ifade edilmekte, toplum kalkınması ile tüm toplumu meydana getiren küçük toplulukların kalkınması ve ulusal kalkınmanın en

ıssız köşedeki yerel topluluklara ulaştırılması amaçlanmaktadır. BM tarafından geliştirilen tanıma göre kırsal kalkınma; küçük toplulukların içinde oldukları ekonomik, toplumsal ve sosyokültürel yaşam koşullarını iyileştirme çalışmalarının, devletin bu yöndeki çalışmalarıyla bütünleştirilmesi ve ulusal kalkınma hareketleri ile birleştirilmesidir (Geray, 1968; Gülçubuk, 1997; Kayıkcı, 2009).

Kırsal alanlar, ülke ekonomilerine sağladıkları katma değer ve istihdam açısından görece daha az önemli olsa da, dünya üzerindeki birçok ülkede kapladıkları alan bakımından bölgeye hâkim ve nüfusun da önemli bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. Kırsal kesimde ortalama gelir kentlere göre daha düşük olmakla birlikte, kırsal alana ulaşan hizmetler de daha kısıtlıdır. AB (Avrupa Birliği) ülkelerindeki kırsal kalkınma politikaları, tarım ve ormancılığın rekabet gücünü artırma, doğal çevreyi koruma ve kırsal alanlarda yaşam kalitesini yükselterek bu alanların karşılaştığı zorlukları azaltmayı amaçlamaktadır (European Commission, 2013). Önceleri yalnızca tarım ve toplum kalkınması biçiminde değerlendirilen kırsal alanlar, günümüzde mekânsal, sosyal ve ekonomik olarak bütüncül bir çerçevede değerlendirilmektedir (Kiper ve Topçuoğlu, 2020). Genel anlamda kırsal kalkınma; kırsal kesimde yaşayanların ekonomik, kültürel ve sosyal refahlarını sağlayarak yaşam kalitelerini yükseltme sürecidir. Kırsal alanların genişliği ve çeşitliliği kırsal kalkınma politikalarının uygulanmasını, etkisinin ölçülmesini ve standart bir politika oluşturulmasını zorlaştırır. Kırsal kalkınma yaklaşımlarının uygulanma başarısı, diğer politikalara kırsal kalkınmanın entegre edilmesine bağlıdır. Bu durum, çok boyutlu ve çok sektörlü kalkınma yaklaşımlarını gerekli kılmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

Dengelerin hızla değiştiği dünyada, kırsalda yaşanan problemler ve kırdan kente olan göçler neticesinde, kırsal kalkınma politikalarının önemi artmakta ve kalkınma hedeflerinin saptanması ile hem üst ölçekte hem de yerel ölçekte çözüm önerileri zorunlu olmaktadır. Kırsal kalkınma ile birlikte kentsel alanlarda nüfus yığılmalarının önlenmesi, kırsalda istihdamın sağlanması, kamu yatırımlarının daha rasyonel yönlendirilmesi ve köylü kentli birlikteliği ile genel anlamda bir kalkınma sağlanır (Adak, 1997). Özgün yerel kaynak ve değerlerin korunarak sürdürülebilir kullanımıyla yerel halkın ekonomik ve sosyal açıdan yaşam koşullarının geliştirilmesini sağlayan kırsal kalkınmada (Kuter ve Ünal, 2013) temel amaç; kırsal bölgedeki mevcut kaynakların etkin biçimde kullanılması,

kent- kır arasındaki sosyo- kültürel ve ekonomik gelişmişlik farkının en aza indirilmesi, kırsaldaki istihdam olanaklarının arttırılması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve kente olan göçlerin önlenmesidir (Çeken vd., 2007).

1988 yılında Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı "*Kırsal Toplumun Geleceği*"[1] bildirisi ile kırsal alanların coğrafi anlamları dışında, ekonomik ve sosyal hayatın farklı aktivitelerini içerdiği, barındırdığı nüfusa iş ve yaşam imkânı sağlamanın yanı sıra, toplumun tüm kesimine yönelik, çok fonksiyonlu alanlar olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda kırsal kalkınmaya yönelik; çevre ve doğal kaynakların korunması, tarıma yönelik düzenlemeler ile kırsal ekonominin bütün olarak ele alınması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması olmak üzere üç temel hedef belirlenmiştir (Baykal ve Toprak, 2010). AB kırsal alanlarda gerçekleştirilen projelerde, yerel toplulukların kendi yerel kalkınma süreçlerine katılımını sağlamak, karşılıklı dayanışma ortamı yaratmak, deneyimleri paylaşmak, paydaşları bir araya getirmek ve yenilikleri desteklemek amacıyla 1991 yılından itibaren LEADER (Kırsal Ekonominin Kalkındırılması İçin Faaliyetler Arasındaki Bağlantılar) girişimini başlatmıştır. Bu girişimle, yapılacak stratejilere yönelik karar alma süreçlerinde; kamu, özel sektör ve STK (sivil toplum kuruluşu) temsilcilerinin bir araya gelerek, YEG (yerel eylem grubu) olarak adlandırılan ortaklıkların kurulması teşvik edilmekte, yönetişim ve katılımcılık sayesinde bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlamak amaçlanmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023). 1992 yılında kırsal kalkınmanın AB kurucu anlaşmasında yer alması, 1996 Cork Konferansı'nın kırsal alanda, aşağıdan yukarı yönlü bir yaklaşımın önemine yönelik ilk AB konferansı olması, 1997 yılında Gündem 2000 ile kırsal kalkınmanın OTP (Ortak Tarım Politikası)[2]'nin ayrı bir parçası olarak kabulü ve 1999'da 1257 sayılı ilk kırsal kalkınma tüzüğünün çıkarılması (Kayıkcı, 2009) sürdürülebilir kalkınma öncesinde atılan önemli adımlardır.

[1] 1988 tarihli Kırsal Toplumun Geleceği Bildirisi, kırsal alanda bütünleşik yaklaşıma yönelik çalışmaların ilk örneklerindendir (Kayıkcı, 2009).

[2] Ortak Tarım Politikası (OTP), 2. Dünya savaşı sonrasında AB tarafından çiftçileri korumak ve kırsal kalkınmayı desteklemek amaçlı düzenlenen politikadır (Kayıkcı, 2009).

2.1.1. Sürdürülebilir kalkınma ve kırsal kalkınmada yeni paradigmalar

Günümüzde kalkınma kavramı sürdürülebilir kelimesiyle birlikte anılmakta ve sürdürülebilir kalkınma olarak adlandırılan yeni bir kalkınma türü benimsenmektedir. Sürdürülebilirlik ilk olarak 1972 yılında Stokholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda tartışılmış, 1987 yılında da Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından Brundtland Raporu olarak bilinen "Ortak Geleceğimiz" başlıklı raporda sürdürülebilir kalkınma perspektifinden tanımlanmıştır. Bu rapora göre sürdürülebilir kalkınma; *"gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama becerilerinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarının gerçekleştirildiği"* bir kalkınma biçimidir (United Nations, 1987). 20. yüzyıl sonlarına doğru dünya gündemine giren ve küresel bir uygulama planı haline gelen sürdürülebilir kalkınma, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerinde ortak paydayı "sürdürülebilirlik" olarak belirtmektedir. Bu ortak hedef; şimdi ve gelecekte, tüm insanlığın temel ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması ve bu alanda devamlılığın sağlanması için her türlü teknolojik ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasını kapsar (Emekli vd., 2007). Ekonomik ve sosyal yapı ile çevre etkileşiminin bütüncül biçimde değerlendirilerek şimdiki ve gelecekteki nesillerin eşit haklardan faydalanabilmesi sürdürülebilir kalkınmanın temel hedefidir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) 2030'a kadar ulusal ve uluslararası sürdürülebilir kalkınma planlaması ve programlaması için örnek bir çerçeve oluşturmaktadır. 17 amaç (Şekil 2.1), 169 hedef ve 232 göstergeden oluşan SKA'lar, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları arasında daha kapsamlı bir denge oluşturarak (United Nations, 2015), sürdürülebilir bir geleceğe yönelik sistem değişimini sunmaktadır (Costanza vd., 2016). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları yeni kırsal kalkınma paradigmaları ile de yakından ilişkilidir.

Şekil 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (https://turkiye.un.org/tr/sdgs, 2024)

Dünya üzerinde gelişmekte olan ülkelerin kırsalında yaklaşık üç milyar insan yaşamaktadır. Bu alanlarda yoksulluk, kamu hizmetlerine sınırlı erişim ve genel olarak fırsat eşitsizlikleri mevcuttur. Kırsaldaki yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan eylemlerin olumsuz sonuçları önceki çabaların yetersizliğini göstermekte, etkili kırsal kalkınma stratejileri uygulanmadan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmak zorlaşmaktadır. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkeler için OECD (2016), üye ülkeler ile Kore, Asya ve Afrika'daki vaka çalışmaları üzerinden yeni bir kırsal kalkınma paradigmasını şekillendirmeye yardımcı on çıkarımı listelemektedir:

1. Kırsal alanlar farklılıklar gösterdiğinden kırsal stratejiler yere özgü olmalıdır.

2. Yönetişim, kırsal kalkınmanın başarısı veya başarısızlığındaki kilit faktördür.

3. Demografik yapı oldukça önemlidir.

4. Kırsal- kentsel bağlantılara dayanan politikalar kalkınmayı teşvik edebilir.

5. Tarımsal kalkınma, gelişmekte olan pek çok ülkede refahın artırılmasının anahtarıdır.

6. … ancak kırsal alanlarda tarımdan daha fazlası vardır.

7. Kapsayıcı altyapı kırsal ekonomik büyüme için kritik öneme sahiptir.

8. Toplumsal cinsiyet eşitliği kırsal kalkınmanın temelidir.

9. Kırsal yoksulluğu azaltmak için kapsayıcı politika yaklaşımları gereklidir.

10. Kırsal kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik birlikte yürütülmelidir (OECD, 2016).

Buna göre kırsal kalkınmada yeni paradigmalar (The New Rural Development Paradigm) şu şekilde ele alınabilir:

* Kırsal alanlar nüfuslarını sürdürmede ve kırsal kalkınmayı sağlamada farklı düzey ve türde kaynaklara sahiptir. Kırsal alanların rekabet gücü, yerel varlıkların değerlenmesi, kullanılmayan kaynakların kullanılması ile arttırılır. Bu nedenle sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için yörenin kendine özgü özellikleri ve koşulları dikkate alınarak, bölgenin mevcut olan kendi kaynaklarına öncelik verilmelidir.
* Çok paydaşlı ve çok sektörlü olarak ele alınan kırsal kalkınmada sadece tarıma odaklanmak yeterli değildir. Yeni paradigmanın merkezinde, kırsal alanı oluşturan tüm unsurların kapsamlı ve bütünleşik ele alınması gerekliliği yer almaktadır. Yalnızca ulusal hükümet değil, bölgesel ve yerel yönetimler, özel sektör, STK ve yerel halk gibi farklı paydaşların işbirliği gereklidir. Bu paydaşlar arasında koordinasyon ve ortak vizyon oluşturmak, kırsal alanların kalkınmasını desteklemektedir.
* Yapılan çalışmaların sürdürülebilirliğini sağlamada yerel halkın katılımı, bu durumu sahiplenmesi ve önemini anlaması temel gerekliliktir. Yerel halkın ihtiyaçlarını anlamak, onların bakış açısından hareket etmek ve onları karar alma süreçlerine dâhil etmek proje ve politikaların başarısını arttırmaktadır.

2.1.2. Türkiye'nin kırsal kalkınma stratejisi ve kalkınma projeleri

Türkiye'de kırsal alanların kalkındırılmasına yönelik çalışmalar, Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanmaktadır. Kalkınma yaklaşımlarında çiftçi görüşlerinin de alındığı 1923 tarihli Birinci İktisat Kongresi, köy ve kentlerin, alt ve üst nüfus sınırlarının belirlendiği, köydeki işler ve idari yapılanmanın detaylandırıldığı 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu, 1930'larda topraksız halka toprak dağıtmak amacıyla düzenlenen Toprak Reformu ve 1940'lı yıllarda Köy Enstitülerinin açılması bu çalışmaların ilk örnekleridir (Kayıkcı, 2009). İlk kez Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda[3] (1963- 1967) köy kalkınması ile toplum kalkınması eş anlamlı kullanılarak gündeme gelmiş (Geray, 1968; Gülçubuk, 1997; Kayıkcı, 2009) plana göre; iktisadi kalkınmayı amaçlayan toplum

[3] 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulması ile Türkiye'de kalkınma planlarının hazırlandığı Planlı Dönem başlamıştır. Ayrıca 1930'lardan 1980'li yıllara kadar İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi, Örnek Köy, Merkez Köy, Köy Kent, Tarım Kent, Eko Köy gibi çeşitli kırsal kalkınma çabaları gündeme gelmiştir (Keleş ve Mengi, 2022).

kalkınması ile köylü ve devlet işbirliği, tarım bölgelerindeki tarım dışı alanlarda iş kolları yaratma ve bu çalışmalara halkın katılımını sağlama yaklaşımları ele alınmıştır (Kayıkcı, 2009). 1963- 1967 yıllarını içeren Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla, Türkiye'nin planlı dönemi başlamıştır. Kamu hizmetlerinin ulaştırılması ve kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için stratejiler oluşturulmuştur. Türkiye'de kırsal kalkınma projeleri 1970'li yıllardan sonra, dış kaynaklı (Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu gibi) yerel kırsal kalkınma projeleri olarak uygulanmaya başlamış, bu projeler daha çok kırsal altyapının güçlendirilmesine yönelik gerçekleşmiştir (Emekli vd., 2007). Planlı dönemle birlikte hükümet tarafından büyük ölçekli ve yerel ölçekli kırsal kalkınma projeleri uygulanmaktadır. Projelerin ortak hedefi; tarımda verimliliğin artırılması, doğal çevrenin sürdürülebilir kullanımı, istihdam sağlamak, girişimciliğin desteklenmesi, sosyo- ekonomik farklılıkların azaltılması ve yeni sektörlerin geliştirilmesi olmuştur (Baykal ve Toprak, 2010).

Türkiye'deki ilk kırsal kalkınma çalışmaları tarımsal üretim merkezli düşünülmüş ve ekonomik kalkınma esas alınmıştır. Avrupa Birliği uyum süreci ise kırsal kalkınmada, kırsal alanların yalnızca tarımla ilgili ve tarımsal nüfusu içeren alanlar olmadığı; sosyal, ekonomik, kültürel ve doğal kaynakları ile bütün olduğu kabul edilmiştir (Emekli vd., 2007). Kırsalda yaşanan sorunlara özgü, tematik politikaların öne çıktığı stratejilerin önemini vurgulayan dünya ölçeğindeki paradigma değişimleri ile kırsal kalkınmada oluşturulacak stratejiler çok sektörlü olmalı ve tarım dışı sektörleri de kapsamalıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Bu bağlamda ülkelerin, kalkınma plan ve politikalarında kırsal alanlar; nüfus, idari, ekonomik ve doğal kaynaklar ile özgün yaşam gibi farklı ölçütler çerçevesinde ele alınmaktadır (Kiper ve Topçuoğlu, 2020).

On birinci Kalkınma Planında (2019-2023), kırsal alan tanımının yeniden ele alınması ve kırsala özgü veri alt yapısının oluşturulması hedeflenerek, kırsaldaki sorunlarda yerel özellikleri içeren stratejilerin geliştirilmesi vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018). On İkinci Kalkınma Planında (2024-2028) da kırsal nüfusun kırsalda yaşamasının amaçlandığı kırsal kalkınma politika ve hedefleri yer almaktadır. 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 15. maddesi çerçevesinde, ilgili kurum ve kuruluşlar işbirliği, Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonu, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının teknik desteği ile yürütülen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023) Türkiye'deki

kırsal kalkınma hareketlerinin güncel durumu hakkında bilgi vermektedir. Türkiye'de kırsal ve kentsel alanlar arasındaki refah farkı nedeniyle, kalkınmanın ekonomik boyutlarının yanı sıra çevresel, sosyal, mekânsal boyutlar da dikkate alınmalı, kırsal çevre, kırsal yerleşimler, kırsal ekonomi ve kırsal topluma ilişkin bütünleşik yaklaşımlar kırsal kalkınma faaliyetlerinde yer almalıdır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

2.1.3. Türkiye'de kırsal kalkınmada yasal yönetsel yapı, ilgili aktörler ve rolleri

Aşağıda tez çalışması kapsamında, Türkiye'de kırsal kalkınmada görev alan aktörler, yetkileri ve sorumluluklarına değinilmiştir.

Merkezi yönetim düzeyinde aktörler, yetki ve sorumlulukları

Ülkemizde kırsal kalkınma faaliyetlerinin koordinasyonunda merkezi düzeydeki ana aktör Tarım ve Orman Bakanlığıdır. Kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalar, bitkisel ve hayvansal üretim ile su ürünleri üretiminin geliştirilmesi, tarım sektörünün geliştirilmesi ve tarım politikalarının oluşturulması gibi faaliyetler bakanlığın görev ve yetkileri arasındadır. Yerel düzeyde il ölçeğinde valilikler ve ilçe ölçeğinde kaymakamlıklar koordinatör birimler olarak tanımlanmıştır. İçişleri Bakanlığı ile kamu kurumları merkezi düzeyde Tarım ve Orman Bakanlığına teknik destek sağlayan diğer kamu idareleridir. Türkiye'de kırsal kalkınma ağırlıklı olarak merkezi ve yerel idarelerin işbirliğinde kamu tarafından finanse edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının uygulanmasını ulusal düzeyde takip etmek ve koordinasyonunu sağlayabilmek amacıyla 2022 yılında Strateji ve Bütçe Başkanlığı, tüm bakanlıkların ilgili bakan yardımcıları, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve Türkiye İstatistik Kurumu başkanlarından oluşan Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu kurulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Kalkınma Planları (sonuncusu 2024-2028 tarihli) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023) ülkede kalkınma konusundaki en önemli belgelerdir. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri mevcut Kalkınma Planlarının politikaları ve alt tedbir hükümlerine göre hazırlanmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

1980 sonrasında, kırsal alana yönelik görevlerin il özel idarelerine devredilerek yerelleştirilmesi, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun (TKDK) oluşturulması gibi değişimler, kırsal alan yönetimi ve kırsal kalkınma politikalarında yerelleşme ve yönetişim kavramları ile ilişkilidir (Kayıkcı, 2009). 2000'li yılların başları kırsalın planlanmasında dönüm noktası olmuş, daha önceleri merkezi politikalar geliştirilirken bu yasa ile kırsal alan planlamaları yerel yönetimlerin gündemine alınmıştır (Öğdül, 2019).

Yerel yönetim düzeyinde aktörler, yetki ve sorumlulukları

Merkezden yönetimde, ülke çapında yetki ve kararlarda bütünlük sağlanmaktadır. Ancak yerel ihtiyaç ve farklılıkları tespit etmek, sorunlara hızlı cevap vermek amacıyla yapılan idari düzenlemelerle, son yıllarda yerel yönetimler öne çıkmıştır.1982 anayasasına göre mahalli idareler için görev ve yetkiler kanunla düzenlenerek yerinden yönetim ilkesi doğrultusunda yerel yönetimler özerk kuruluşlar haline gelmiştir (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013). Yerel yönetim bakımından birinci derece sorumlu kurum Büyükşehir belediyeleri, diğer sorumlu kurumlar da ilçe belediyeleridir.

2012 tarih, *"6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* ile otuz ilde, illere bağlı ilçe sınırlarında konumlanan köy ve belde belediye tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Köyler mahalle statüsü alarak yer aldıkları ilçe belediyelerine bağlanmıştır (6360 sayılı kanun). Yasa ile büyükşehir belediyelerinin hizmet alanları, il mülki sınırları olarak belirtilmiştir. Yerel yönetim yapısının bir unsuru olan ve köyleri ilgilendiren çoğu konuda uygulayıcı kurum olan İl Özel İdarelerinin de bu iller için tüzel kişiliği kaldırılmıştır (Öğdül, 2019). Bu yönetimsel dönüşüm kırsal alanlarda çeşitli değişikliklere yol açmıştır:

* İl merkezine uzak yerleşimlerde yaşayan yerel halk tüm konularda merkeze, büyükşehir belediyesi meclisinin kararlarına bağımlı hale gelmiştir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına (1988) aykırı görülen bu durum ile temsil kademeleri yerelden merkeze kayarak, yerel idarelerin gücü azalmış ve yerel halkın kendini doğrudan ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı ve katılımcılık kısıtlanmıştır (Kalağan, 2018).

* Büyükşehir belediyelerinin görev alanlarının büyük olması, özellikle coğrafi bakımdan olumsuzluklar yaşayan ve dağınık yerleşim alanlarındaki hizmetlerde (ulaşım, alt yapı çöp toplama vb.) aksamalara neden olmaktadır. Bu bağlamda ilçe belediyeleri büyükşehir belediyelerine bağımlı hale gelmiştir (Gürel Üçer vd., 2014; Tekçe ve Genç, 2019).

* Büyükşehir belediyeleri il sınırları içerisindeki; imar, kentsel planlama, çevre koruma gibi konularda yasaların kendine verdiği tüm işleri yapmak ve yürütmekten sorumlu hale gelmiş (Gül ve Batman, 2014), böylelikle işleyişlerdeki süreçler uzamış ve mimari izinler de değişim göstermiştir.

* Farklı değerlere ve çeşitliliğe sahip alanlar için standart düzenlemeler uygulanmaya başlanmıştır (Kalağan, 2018). Bu durum kırsaldaki yerel değerlerin kaybına sebep olmaktadır.

* Taşra yönetimlerinde yerel yönetimin ihtiyaç ve hizmetler üzerindeki etkinliği ve belirleyiciliği azalmıştır (Gürel Üçer vd., 2014 ve Çöpoğlu, 2017).

Diğer kurum ve kuruluşlar

Türkiye'de kırsal alanlar üzerine çalışma yapan kuruluşlara Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu (TKDK) ve 2006 yılından itibaren kurulmaya başlayan kalkınma ajansları (BEBKA gibi) örnek verilebilir.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK): 2007 yılında Türkiye'nin AB'ne uyum sağlama sürecinde IPARD Ajansı olmak üzere kurulmuştur. AB tarafından Türkiye'ye sağlanacak katılım öncesi mali yardımlar çerçevesinde hibe destekleri IPARD (Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Aracı) altında verilmektedir. Kurum, kırsal kalkınma ve tarımsal gelişme çabalarında yeni kural ve politikalar üretmek, kırsal kalkınma ve tarımsal politikaları yeniden tasarlamak ve yeniden yapılandırmakla yükümlüdür. Kurumun taşra teşkilâtının temelini il koordinatörlükleri oluşturmaktadır (Arslan vd., 2020). TKDK 2024-2028 Stratejik Planında, Avrupa Birliği ile ulusal ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynaklarla kırsal kalkınma programlarını etkin bir şekilde uygulanarak, ülke genelinde sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkı sağlamak amaçlanmaktadır (TKDK, 2024).

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA): Çalışma alanı olan Bursa ili, İznik ilçesine yönelik kalkınma çalışmalarının da yürütüldüğü kalkınma ajansıdır. Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan BEBKA günümüzde, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda faaliyetlerine devam etmektedir. Bölgesel gelişme amacıyla kamu kurumlar ile kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve özel sektör temsilcilerinin katılımıyla hazırlanan Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı (2014-2023 ve 2024-2028) bölgede kalkınma amaçlı hazırlanmış önemli bir stratejik belgedir.

2.2. Kırsal Turizm

Kırsal coğrafi alanlar, doğal özellikleri ve kültürel değerleri ile geçmişten günümüze yaşamsal etkilerin de okunabildiği alanlardır. Kırsal alanlardaki yaşam biçimlerinin farklılığı ve çekiciliği, kişilerin kent ortamına nazaran kendilerini daha özgür hissetmesini sağlayacak olanakların varlığı, zamanla bu alanlara yapılan ziyaretleri arttırmış ve kırsal turizm olarak adlandırılan bir turizm çeşidi oluşmuştur (European Commission, 1986). Dünyadaki gelişimler turizm faaliyetlerinde büyük değişimlere sebep olmuş, özellikle 19. yüzyılda hızla gelişen sanayi ile kentlerin karmaşasına karşı; doğayla bütünleşik kırsal turizm, ekoturizm, özel ilgi turizmi gibi farklı turizm türleri, geleneksel kitle turizmine karşı yaygınlaşmaya başlamıştır (Lane, 2009). 1986'da Avrupa Komisyonu tarafından, kırsal bölgelerdeki tüm turistik faaliyetleri kapsayan geniş bir kavram olarak ele alınan kırsal turizm; kişilerin dinlenmek ve farklı kültürleri tanımak amacıyla kırsal alanlarda konaklamaları ve bulundukları yöreye özgü etkinlikleri izleyip, deneyimleyebilmeleri ile gerçekleşmektedir (Soykan, 1999).

Turistlerin ziyaret ettiği coğrafi bir alan olan turizm destinasyonu (Leiper, 1990), kırsal turizm söz konusu olduğunda kırsal alanları kapsamakta ve özellikle ülkemizde yayla turizmi, ekoturizm ve açık alanda yapılan doğa sporları gibi etkinlikler de kırsal turizm sayılmaktadır. Kırsal alanlarda konaklamayla gerçekleşen, kırsal kültürle tanışma ve kaynaşmayı sağlayan bir turizm türü olması ile kıyılar dışındaki farklı coğrafi ortamlar da turizmle tanışmaktadır. Özellikle doğa yürüyüşleri ve doğa sporlarının kırsal alanlarda yaygınlaşması, farklı yaş ve kültürdeki turistlerin de kırsal turizme ilgi duymalarını sağlamaktadır (Soykan, 2003). Kırsal turizm; kırsal alanlarda gerçekleşmeli, açık alan ve doğa ile bütünleşme, geleneksel toplum ve geleneksel uygulamalar gibi kendine özgü

özellikleri barındırmalı, mimari yapılar ve yerleşimler açısından küçük ölçekli olmalı, karakter olarak geleneksel, yavaş ve organik olarak büyümeli, yerel halk ve özgün yaşamla bağlantı kurmalı ve kırsal yerleşim, yerel ekonomi ve tarih gibi farklı bileşenlerin karmaşık yapısını temsil etmelidir (Lane, 1994).

Dünya turizminin önde gelen ülkeleri, yerel eylem planları, bölgesel planlar ve ulusal stratejik planlar gibi çeşitli planlarla, turizmi istikrarlı ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yönetme çabasındadır. Doğru örgütsel yapı, uyumlu politika ve bütünleşik planlamalar turizm sektöründe ülkeleri güçlü hale getirmekte (Emekli vd., 2006), turizmin dünya ekonomisindeki yeri, turizmde politika, planlama ve koordinasyonu gerekli kılmaktadır (Soykan, 1999). Uzun vadede kırsal turizmin başarılı olmasında ise;
- Taşıma kapasitelerinin dikkate alındığı ve erişimin düzenlendiği sürdürülebilir yönetim sistemlerinin oluşturulması,

- Kırsal kalkınma yaklaşımları ile kırsalı koruma yaklaşımları arasındaki gerilimlerinin uzlaştırılıp birlikte ele alınması,

- Kırsal ekonominin sürdürülmesi ve kırsala gelen yeni yatırım, istihdam ve girişimlerde dengesiz ekonomik büyümenin kontrolü,

- Yerel toplulukları karar verme ve fayda süreçlerine dâhil edilmesi oldukça önemlidir (Lane, 1994).

Bu bağlamda; sorumlu, sürdürülebilir ve evrensel olarak erişilebilir turizmin teşvik edilmesinden sorumlu Birleşmiş Milletler kuruluşu olan Dünya Turizm Örgütü oldukça önemlidir. Turizmin küresel gündeme dâhil edilmesi, kalkınmaya katkısının arttırılması ve ortaklıklar kurmak örgütün öncelikleri arasındadır (UNWTO, 2024).

Turizm sektörü kırsal alanda yaşanan sorunların çözümü için önemli fırsatlar sunarken, doğal ve kültürel değerler üzerinde oluşturduğu/oluşturabileceği olumsuz etkiler turizmde sürdürülebilirlik yaklaşımını gerekli kılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın turizm alanındaki açılımı olan sürdürülebilir turizm; turizm ürünlerinin güçlendirilmesi, çeşitlendirilmesi, rekabet edebilmesi, ekonominin canlı tutulması, koruma, bütüncül ve dengeli turizm gelişimini savunmakta (PNUE/PAM, 2005), ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanması, kültürel bütünlüğün ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve

kaynakların uzun vadeli yönetimini teşvik etmektedir. Kırsal turizm kavramı da turizmin mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin hesaba katılması, ziyaretçilerin ve yerel toplulukların ihtiyaçlarının karşılaması gibi sürdürülebilir turizm yaklaşımlarıyla yakından bağlantılıdır (UNEP ve WTO, 2005).

2.2.1. Kırsal kültür ve yaratıcılık

Postmodernite ile birlikte kültüre yüklenen anlamların değişimi, kültürün ekonomik değer yaratması, yerellik ve deneyim oluşturma amaçlarının öne çıkması, kültürel turizmi dönüştürmekte ve yaratıcı turizm denilen yeni bir kavram gelişmektedir. 1990'lı yıllara dayanan yaratıcı turizm; 2000'li yıllardan günümüze daha çok tartışılmaya başlanmış, turistlerin pasif ziyaretlerinin yerine, gidilen yeri deneyimleme, parçası olma, yerel kültür ve toplumla bir araya gelme motivasyonlarını öne çıkarmıştır (Emekli, 2023). Turizmde yaratıcılık; yerelin, turistin, mekânın değişimi, kültür ve kültürel mirasa ilişkin yaklaşımların farklılaşması ile ilişkilendirilmekte, kültürün yaratıcı deneyimlerle sunulduğu ve otantik tecrübelerin yaşandığı sürdürülebilir bir turizm yaklaşımı olarak kabul edilmektedir (Emekli, 2021).

Günümüzde tek bir kültürel miras değerine odaklanan turizm hareketlerinden, coğrafya-mekân-turizm-kültür ve yaratıcılık arasında gelişen bütünleşme ile yaratıcı turizme doğru geçiş yaşanmaktadır (Emekli, 2021). Kırsal kültür, kırsal toplumların yaşam biçimleri, üretim, tüketim şekilleri, teknolojik düzeyleri ve yerleşme karakteri ile kimliğini yansıtan, kültürlerin ve yaratıcılıkların kaynağını oluşturan miras değerleridir. Günümüzde doğal çevre, somut ve somut olmayan kültürel mirasa artan ilgi ile birlikte kırsal alanların yaratıcı turizm faaliyetlerinde önemi gittikçe artırmaktadır (Emekli, 2023).

Kırsal alandaki aktiviteleri yöresel özelliklerden faydalanarak zenginleştirmek önemlidir (Küçükaltan ve Ultanır, 2012; Ataberk, 2020). Kırsal turizmde yerel değerler özgünlüklerini koruyarak turistik ürüne dönüştürülmekte ve yerel kalkınmada bu ürünlerin analizi, kullanımı, geliştirilmesi ve sürdürülebilmesi önemli olmaktadır (Tokmak ve Sever, 2020). Kırsal turizm kırsal yaşamı, sanatı, kültürü ve mimari mirası kırsal alanlarda sergileyen, daha zengin bir turizm fırsatı için turistler ve yerel halk arasında etkileşim sağlayarak yerel halka ekonomik ve sosyal açıdan fayda sağlayan bir turizm çeşididir. Doğal çevre içindeki az nüfuslu yerleşimlerde gerçekleşen kırsal

turizmin, yerel faaliyetlerle iç içe deneyim odaklı gerçekleşmek, kültür, miras ve geleneklerin korunmasına dayalı olmak gibi kırsal alanlar için birçok potansiyel faydası vardır (Frederick, 1992'den akt.; Aref ve Gill, 2009). Kırsal turizmde doğal ve kültürel peyzajın korunması önemli olmakta, tarihi mimari miras değerleri ile geleneksel kırsal toplumlar ilgi görmektedir (Lane, 1994). Kırsal alanlardaki farklı yerleşmelerin herhangi bir etkinliği ön plana çıkararak uzmanlaşmaya gitmesiyle de kırsal alanlar ün kazanabilir (Soykan, 2003). Bu bağlamda kırsal alandaki geleneksel tarım, doğal güzellikler ve kültüre bağlı yerel değerler ve yöresel etkinlikler turistler için çekicilik unsurlarıdır (Musso ve Francioni, 2015; Tokmak ve Sever, 2020).

2.2.2. Türkiye'de kırsal turizm

1923 yılında Türk Seyyahin Cemiyeti'nin kurularak 1930'da Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'na dönüştürülmesi, 1934'te Turizm Bürosu'nun açılması, 1939'da Ticaret Bakanlığına bağlı Turizm Müdürlüğü'nün, 1963 yılında ise Turizm ve Tanıtma Bakanlığının kurulması Türkiye'de turizmin gelişmesindeki ilk önemli adımlardır. Planlı dönemin başladığı 1963 yılından 1980'li yıllara kadarki süreçte turizm, sadece döviz getirici ekonomik bir sektör olarak değerlendirilip sosyo- kültürel etkileri geri planda tutulmuş, bu süreçte özellikle kıyı turizmi ile kültürel turizm küresel ölçekte ön plana çıkmıştır. Türkiye turizminde meydana gelen asıl büyüme ise 1982 Turizm Teşvik Yasası ile başlayıp, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) ile hız kazanmıştır. Kıyı bölgeleri başta olmak üzere doğal ve kültürel çekiciliği yüksek mekânların turizme kazandırılmasında ve arz odaklı stratejilerin belirlenmesinde yasal düzenlemeler oluşturularak, ulusal ölçekte teşvik kanunları çıkarılmıştır (Özgüç, 2007). 1990'lı yıllarda sürdürülebilir turizm bağlamının güçlenmesi, kitle turizminin olumsuz etkilerinin ortaya çıkması ve destinasyonların taşıma kapasitelerinin aşılması kırsal turizm gibi alternatif turizm türlerinin gelişmesini sağlamış (Özgüç, 2007; Tümertekin ve Özgüç, 2020; Baykal vd., 2023), oluşturulan kırsal turizm projeleri kırsal kalkınmayı destekleyecek biçimde planlanmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1990'lı yıllarda Karadeniz Bölgesi ve Toroslar'da oluşturulan *"Yayla Turizmi Projesi"* (Kuter ve Ünal, 2013; Dursun vd., 2017) ile yaylalarda kalkınma ve turizmi geliştirmek amaçlanmıştır. "Bartın-Kastamonu Küre

Dağları Milli Parkı ve Çevresinde Ekoturizmin Geliştirilmesi için Zümrüt Köyü Uygulama Projesi" Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Orman Bakanlığı Milli Parklar Genel Müdürlüğü işbirliğinde yürütülmüş, UNDP Küresel Çevre Fonu (GEF) Küçük Destek Programı tarafından finanse edilmiştir. Kanyon, şelale, mağara ve ormanlardan oluşan, Türkiye'nin ilk doğa koruma alanı Küre Dağları Milli Parkı ve yakın çevresindeki yerleşim alanları korumada tampon bölge olarak tanımlanmış, ekoturizm ile köylerin milli parkla ilişkisinin geliştirilmesi ve bütünleştirilmesi öngörülmüştür. UNDP ile Atatürk Üniversitesi'nin ortak yürüttüğü DAKAP, kırsal kalkınma, girişimcilik, turizm gibi alanlarda eğitim, örgütleme ve danışmanlık verme, beşeri ve sosyal sermayede kapasite geliştirme ve yönlendirme çalışmaları ile bölgedeki kalkınma çabalarına sürdürülebilir katkı sağlamak amacıyla planlanmıştır. UNDP, Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliği ve Efes Pilsen'in maddi desteği ile 2007 yılında yürütülmeye başlayan DATUR projesinde çevre ve kültürün korunması, sürdürülebilir kalkınma ile Çoruh Havzası'nı alternatif turizmin önde gelen alanlarından biri haline getirmek amaçlanmıştır. Kastamonu'nun Azdavay ilçesinde ekoturizm altyapısının kurulması ve uygulanması ile yerel sosyo- ekonomik yaşama ve bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunulması amacıyla gerçekleştirilen "Azdavay'da Ekoturizmin Geliştirilmesi Projesi" de bir başka kırsal turizm ve kırsal kalkınma çalışmasıdır (Şerefoğlu, 2009).

Türkiye'de kırsal turizm kapsamında gerçekleştirilen çalışmalardan biri de Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'nin 2004 yılında başlattığı *"Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası"* (TaTuTa) Projesidir. Yurtdışında bilinen ismi WWOOF Turkey olan projenin gelişimi ve altyapısının kurulması için 2003-2006 yılları arasında UNDP GEF Küçük Destek Programı kapsamında destek alınmış, proje tamamlandıktan sonra çalışma kendi kendini döndüren bir programa dönüşmüştür. Proje, ekolojik tarımla geçinen çiftçi ailelere ekonomik destek, gönüllü işgücü ve bilgi paylaşımı sağlayarak ekolojik tarımı teşvik etme ve sürdürülebilirliği sağlama amacıyla gerçekleştirilerek yurtdışında da tanıtım sağlamaktadır (Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, 2023). Tarımsal faaliyetler ve turizm etkinliklerinin birlikte ve birbirlerini bütünlediği girişimler kırsal alanlara ve kalkınmaya olumlu etki etmektedir (Soykan, 1999).

Türkiye'deki dağ, orman ve ova köyleri sahip oldukları çevresel, tarihsel ve kültürel değerler açısından kırsal turizm için önemli potansiyellere sahiptir. Ülkemizde kırsal turizm denildiğinde çoğunlukla doğa yürüyüşleri ve doğa sporlarını içeren açık hava etkinlikleri, alışveriş ve yeme içmeyi kapsayan günübirlik köy ziyaretleri anlaşılmakta, tarihsel ve kültürel değerlerin olduğu yerleşimlerin veya antik kentlerin yakınında yer alan köylerde kırsal turizm bu yönde gelişmektedir (Çeken vd., 2007). Türkiye'de kırsal turizme olan ilgi son yıllarda artış göstermekte, eski köy kalıntılarının canlandırılması (Kayaköy/Fethiye gibi), konaklamanın kırsal mimari miras değeri olan tarihi konutlarda gerçekleştirilmesi (Şirince köyü-Selçuk/İzmir gibi) gibi çalışmalar sürmektedir.

Türkiye 2023 Turizm Stratejisi'ne göre, Türkiye'nin kırsal turizmi de kapsayacak şekilde alternatif ve tamamlayıcı turizm türlerine yönelmesi gerekmektedir. Kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının kırsal turizm konusunda bilinçlendirilmesi ve iş birlikleri oldukça önemlidir. *"Yayla Koridoru"* ile *"Çanakkale ve Balıkesir illerini içine alan Troya Kuzey Ege Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi"* gibi çalışmalarda kırsal turizmin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bakanlığın 2024- 2028 Stratejik Planı da turizme ilişkin Bakanlığın amaçları, ilkeleri, politikaları, öncelikleri, hedefleri, izlenecek yöntemler ve kaynak dağılımlarını içermektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

2.2.3. Türkiye'de kırsal turizmde yasal yönetsel yapı, ilgili aktörler ve rolleri

Bu bölümde Türkiye kırsal turizminde görev alan aktörler, yetkileri ve sorumluluklarına değinilmiştir.

Merkezi yönetim düzeyinde aktörler, yetki ve sorumlulukları

Kültür ve Turizm Bakanlığı merkezi yönetim düzeyinde turizm ile ilgili ana aktördür. 1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığının kurulmasının ardından, 1971 de Kültür Bakanlığı kurulmuştur. 1981 tarihinde iki bakanlık birleştirilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı oluşturulmuş, bakanlık 1989 yılında Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı olarak yeniden ayrılmış, 16 Nisan 2003 tarihinde ise iki bakanlık 4848 sayılı kanun ile tekrar birleştirilmiştir (Vikipedi, 2023). Kültür ve turizm konularında kamu çalışmalarından sorumlu olmak, yerel yönetim, STK ve özel sektör ile işbirlikleri

yapmak, gelişim potansiyelini yönlendirmek (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023) Kültür ve Turizm Bakanlığının turizm ile ilgili görev ve yetkileri arasındadır.

Kırsal turizm, kırsal ekonomileri çeşitlendirmeye katkı sağlamakta, bölgesel- ulusal kalkınma stratejilerine entegre edilmekte ve böylelikle yerel toplumların ekonomik durumlarını iyileştirmelerinin yanında kültürel güçlerini fırsata çevirmelerine de olanak sağlamaktadır (Baykal, 2021a). Türkiye 2023 Turizm Stratejisinde de, turizmin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunması, yerel ve bölgesel kalkınmada turizmin güçlü bir araç olarak kullanılması, el sanatları ve yerele özgü çalışmaların yapıldığı atölyelerin oluşturulması, markalaşmada yöresel ürünlerin önemi gibi yaklaşımlar yer almaktadır (Türkiye Turizm Stratejisi, 2007).

Turizm konusundaki önemli belgelerden olan 1982 tarihli, 2634 Turizm Teşvik Kanununda, eko-turizm kapsamında yer alan yayla turizmi, kırsal turizm ve benzeri turizm türlerine yönelik tesislere ilişkin bir madde yer almaktadır (Turizm Teşvik Kanunu, 1982).

Merkez Teşkilatları

Bu kısım **Bölüm 2.3.3.**'te detaylandırılmıştır.

2.3. Kırsal Mimari Miras

Kültürel miras bulundukları topluma ait yerel kültürel izleri, değerleri taşımakla birlikte aynı zamanda dünya için de önemli insanlık hazinesidir. Kültürel miraslar toplumun geçmişi ve bugünü arasında bağlantıyı sağlayan, toplumu oluşturan kültürün, tarihin somut ve soyut değerleridir (Öksüz Kuşçuoğlu ve Taş, 2017; Oktay vd. 2020). Kültürel miras kavramı içinde; tekil olarak ya da grup halinde değerlendirilen minör mimari ve yerel yapılar (ICOMOS, 1964), insan ve doğal çevre arasındaki ilişkiyi ifade eden, doğa ve insanlığın birleşik eserlerinden oluşan kültürel peyzajlar (cultural landscapes) (UNESCO, 1992) ve somut mirasın somut olmayan mirasla ilişkili olduğu tarihi kentsel peyzajlar (historic urban landscapes) (UNESCO, 2011) yer alır. UNESCO tarafından 2003 yılı ile kültürel mirasın kavramsal çerçevesi, somut olmayan kültürel mirası (sözlü gelenek, gösteri sanatları, sosyal uygulamalar, bilgi, ritüel ve festival etkinlikleri) da

içerecek şekilde geliştirilmiştir (UNESCO, 2003). İnşa edilmiş yerel miras, *"...bir topluluğun kültürünün, topraklarıyla ilişkisinin ve aynı zamanda dünyanın kültürel çeşitliliğinin temel ifadesidir. Yerel, yalnızca binaların, yapıların ve mekânların fiziksel biçimini ve dokusunu değil, aynı zamanda bunların kullanılma ve anlaşılma biçimlerini, gelenekleri ve bunlara bağlı somut olmayan ilişkileri de kapsar"* (ICOMOS, 1999).

Kültürel miraslar konusundaki önemli değerlerden biri de kırsal kültürdür. Kırsal alanlarda inşa edilmiş yerel miras, tarımsal faaliyetlerin, eski el sanatlarının ve kırsal yaşam tarzlarının emanetçisi olan tarihi kırsal binaları içerir (Fuentes, 2010, Amit-Cohen ve Sofer, 2016, Benni vd., 2019). Kırsal yerleşme coğrafyasında yerleşme biçimleri, doğal ve yapay coğrafi görünüm, geleneksel kırsal mimari ve yapı malzemeleri gibi çeşitli yerel özellikler incelenmekte ve kırsal alanlar zaman içinde, mekândan mekâna gösterdikleri değişim ve farklılıklar ile büyük önem taşımaktadır. Kırsal alan denildiğinde yalnızca en küçük birim olan çiftliklerden başlayıp köylere devam eden mimari yapılar değil, aynı zamanda yapıların çevreleri, bahçeleri, tarlaları ve tarım dışı fonksiyonlar da söz konusudur. Kırsal alanları açıklamada en çok tercih edilen unsur kültürel coğrafi görünümde insan etkilerinin en iyi okunabildiği mimari yapılardır (Tümertekin ve Özgüç, 2020). Mimari miraslar, toplumun farkında olmadan oluşturduğu kültürün birer yansımasıdır (Rapoport, 1969'dan akt.; Güler, 2016). Kırsal halk kültürünün en önemli somut ögesi olan kırsal mimari, yerel koşullara ve insan ihtiyaçlarına göre şekillenir. Kırsal peyzaj içerisinde mimari yapılar bir bütün olarak tasarlanmakta, sürdürülmeleri, onarımları ve yenilenmelerinde kırsal yerel kültür etkili olmaktadır (CEMAT, 2003).

Kırsal yapılar ve yerleşmeler, insanla doğa arasındaki etkileşimin benzersiz örnekleridir. Bir üslup kaygısına düşmeden, yaşam biçimleri ve ekonomik faaliyetlere göre, doğal çevreleriyle uyum içinde tasarlanan bu yapılar, eğitimli profesyonel mimarlar tarafından değil, kırsal yaşamdaki yapı ustalarınca yapılmaktadır. Yaşamsal kültür, barınma gereksinimi ve doğa ile iç içe yaşama bilgeliğini sergileyen kırsal mimari yüzlerce yıldır evrilen ve gelişen bir zanaat yöntemini yansıtan miras değerleridir (Aran, 2000 ve ÇEKÜL, 2012). İnşa edildikleri sırada mevcut olan teknolojik beceri, bölgesel malzeme, yer kısıtlamaları, gelenekler, bölgesel mimari anlayış ve yerel yaşam biçimlerine göre şekillenen bu yapılar; kültürel mirastaki çeşitliliğe önemli katkı sağlamaktadır (CEMAT, 2003).

2.3.1. Kültürel miras koruma ve kırsal mimari miras koruma

Mimari eserler insanların yeryüzündeki varlığını gösteren en önemli kanıtlar olmakla birlikte; tarihi, sanatsal, kültürel, sosyal, psikolojik, politik, çevresel ve eğitici olmak üzere çok sayıda değeri de barındırmaktadır (Taş vd., 2009). Dünya genelindeki koruma yaklaşımlarında kırsal mirasın korunmasına uzun yıllar değinilmemiş ya da bu konu odak noktası olmamıştır. Kırsal mimarinin bir kültür varlığı olarak değerlendirilmesi ve korunması ilk olarak 18. yüzyıl sonu Endüstri Devrimine dayanır. Sanayileşme ile uygulanan yeni tarım yöntemleri ile yaşam biçimlerinin değişmesi ve geleneksel kırsal çevrelerin farklılaşmaya başlaması, kırsal mimari mirasın korunmasını gündeme getirmiş, geleneksel köy evlerinin açık hava parklarında sergilenmesi fikri öncelikli olmuştur (Eres, 2008; Güler, 2016; Harman Aslan, 2016). Geleneksel kırsal yapılara yapılacak tekil müdahalelerin mimari mirasın korunması için yeterli görülmemesi ile bu yaklaşım 1960'lı yıllarda yerini, yapıların çevreleriyle bir bütün olarak korunması gerektiği düşüncesine bırakmıştır. 1964 Venedik Tüzüğü'nde koruma kapsamı tek yapı ölçeğinden genişletilmiş, kırsal mimarinin korunması gereken kültürel miras görülmesi ise 1970'lerde olmuştur.

1972 yılında UNESCO tarafından hazırlanan *"Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme"* ile kültürel ve doğal mirasın insanlığın ortak mirası olduğu vurgulanmıştır. Sözleşmede kültürel miraslar; yapı toplulukları, anıt ve sitler, doğal miras ise; fiziksel, biyolojik ve bilimsel açıdan korunması gerekli ve üstün evrensel değere sahip alanlar olarak belirtilmiştir (UNESCO, 1972). Bu sözleşme ile sözleşmeye taraf ülkelerde özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumuş, listeye alınma kriterlerini sağlayan kültürel ve doğal varlıklar Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmeye başlanmıştır (UNESCO-WHC, 2023).

1975 Avrupa Mimarlık Miras yılında hazırlanan Amsterdam Bildirgesinde, mimari mirasın tek yapı ölçeğinden çıkarak, tarihi ve kültürel değerlerin olduğu bütün kentsel ve kırsal alanları içerdiği belirtilmiş ve bütünleşik koruma kavramı gündeme gelmiştir. Belge tarihsel kırsal alanlar için de korumanın gerekli olduğu ve yerel yönetimlerin miras korumada sorumluluk almaları gerektiğini de içermektedir. Benzer şekilde 1976 yılında UNESCO *"Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolleri Konusunda Tavsiyeler"*

başlıklı Nairobi Bildirgesi'nde de kırsal dokuların çevreleriyle korunması gerektiği vurgulanmaktadır (UNESCO, 1976).

1982 tarihli ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) *"Küçük Yerleşimlerin Yeniden Canlandırılması Üzerine Tlaxcala Bildirgesi"* de; küçük yerleşimlerdeki kültürel değerlerin önemi üzerinde durularak, yerleşimlerin koruma, restorasyon ve yenileme çalışmalarında disiplinler arası yaklaşımın teşvik edilmesi, yerel malzeme ve yerel yapım tekniklerinin kullanılması ve böylelikle yaşatılması, yöresel mimarinin korunması için mimarlık okullarında bu konuların eğitime dahil edilmesi tavsiye edilmiştir (ICOMOS Meksika, 1982).

1979 yılında ICOMOS tarafından hazırlanan, *"Burra Tüzüğü: Yerlerin Kültürel Önemi için ICOMOS Avustralya Tüzüğü"* başlıklı belge, kültürel önem ve yer kavramlarının tanımlandığı ilk belge olmuş, bu tüzük daha sonra 1981, 1988, 1999 ve 2013 yıllarında yenilenmiştir. Günümüzde geçerli olan 2013 tüzüğüne göre yer kavramı coğrafi olarak tanımlı bir alan olup, mekân ve manzaralardan oluşabilir, somut ve somut olmayan değerleri içerebilir şeklinde ifade edilmiştir. Kültürel önem ise bir yerin geçmişte, günümüzde ve gelecekte sahip olduğu estetik, tarihi, bilimsel ve sosyal değerler olarak açıklanmıştır. Tüzük içinde kültürel öneme sahip yerlerin planlama ve yönetimi için atılması gereken adımlar; önemi anlamak, yasa geliştirmek ve yasaları uygulamak başlıkları altında özetlenmiştir (ICOMOS Avustralya, 2013).

ICOMOS tarafından hazırlanan Washington Tüzüğü (1987) ile Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu toplantısında kabul edilen *"Kültürel Peyzaj Alanlarının Bütüncül Korunmasına İlişkin Tavsiye (1995)"* belgesi de tarihi, kültürel ve doğal alanların korunması için disiplinler arası araştırma ve çalışmanın öneminin vurgulandığı bir belgedir.

1999 yılında ICOMOS'un hazırladığı Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü de, sivil mimarlık örneklerinin tasarım, malzeme, yapım teknikleri, yaşamsal ve çevresel etkenlere uyum sağlamadaki başarısı gibi ayırt edici özelliklerine, toplumların kültürel yansıması ve kültürel çeşitliliğin örnekleri olması bakımından ulusal ve uluslararası önemine ve bu geleneksel yapıların korunması ve yaşatılmasında yöneticilerin, plancıların, mimarların, korumacıların ve çeşitli disiplinlerin temel sorunu olduğuna değinmektedir (ICOMOS, 1999). Farklı disiplinlerin koruma üzerine etkisi ve katkısı koruma kuramının gelişerek

günümüzde çok disiplinli bir bilim dalı haline geldiğini göstermektedir. Çağdaş koruma düşüncesinin bir parçası haline gelen bütünleşik koruma, bütüncül yaklaşım gibi kavramlar (Amsterdam Bildirgesi, 1975; Avrupa Konseyi, 1977; Şahin Güçhan ve Kurul, 2009) kültürel mirasla ilgili uluslararası belgelerde kültür varlıklarını korumanın üst ölçekli planların bir parçası olması gerekliliğini vurgulamaktadır.

ICOMOS 2014 *"İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Hakkında Floransa Bildirgesi"*, kentsel ya da kırsal peyzajların yeni bir paradigma olarak, ekonomik, sosyal ve çevresel süreçleri bütünleştiren bir yaklaşım olarak değerlendirilmesi, yerel değerlerin deneyimler aracılığı ile turistlerle paylaşılmasının önemi, kırsal peyzajların sürdürülebilir gelişme stratejilerinin başarıyla uygulanabileceği yerler olarak görülmesi, yerel halkın kırsal mirasın korunması ve yaşatılmasındaki rolü, etkili yönetim ve yönetişimin önemi üzerinde durulması ile kırsal miras, kırsal turizm ve kırsal kalkınma arasındaki ilişkiyi güçlü şekilde vurgulamaktadır (ICOMOS, 2014).

2017 ICOMOS-IFLA *"Miras Olarak Kırsal Peyzaj Alanlarına İlişkin İlkeler"*de de kırsal peyzaj alanları; kültürel anlam taşıyan, çok yönlü, çevresel, kültürel, sosyal, politik ve ekonomik koşullarla uyum içinde, insan aktiviteleri ve çevreleri arasında denge kurarak günümüze ulaşan somut ve somut olmayan miras değerleri olarak yer almaktadır (ICOMOS-IFLA, 2017).

2024 ICOMOS *"Somut Olmayan Kültürel Mirasın Bulunduğu Alanlara İlişkin Uluslararası Tüzük ve Rehber"* de kırsal alanlardaki somut olmayan, gelenek, görenek, zanaatlar gibi değerlerin kırsal turizmle ilişkisi, yerel halkın önemi, miras uygulamalarında bütünleşik yaklaşımın önemi gibi konuları içermektedir (ICOMOS, 2024).

Kırsal alan ve kırsal mimarinin korunmasındaki önemli girişimlerden olan *"Bölgesel Planlamada Kırsal Mimari"* 1977 Granada Belgesinde; kültürel değer, bütünleşik koruma, sosyo- ekonomik kalkınma ve planlama politikalarında önemli bir faktör olarak kırsal mimarlık konularına değinilmiş (Avrupa Konseyi, 1977), 1989 *"Kırsal Mimarlık Mirasının Korunması ve İyileştirilmesine İlişkin Tavsiye"* belgesinde kırsal alanların yerel kalkınmadaki en büyük etken olduğu düşünülerek, tarım ve çevre politikalarında yapılı ve doğal çevrenin de düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi,

1989). 1984 yılında tüm Avrupa'da kırsal toplulukların refahını artırmak ve kırsal mirasın korunmasını sağlamak amacıyla ECOVAST (Avrupa Köy ve Küçük Ölçekli Kentler Birliği) kurulmuştur. Kırsal alandaki sorunlara çözüm geliştirmek için 1994 yılında hazırladığı ve 2006'da güncellediği *"Kırsal Avrupa için Strateji"* raporunda yer verilen politika ve eylemlerin, kırsal ekonomilerin canlandırılması, turizm, doğal miraslar, kültürel değerler gibi başlıklarda ele alınması kırsal mimari korumanın çok boyutlu niteliğini sergilemektedir (ÇEKÜL, 2012).

Kırsal alanların ve kırsal mirasın korunması uluslararası belgelere ek olarak farklı zamanlarda da gündeme alınmakta, farklı disiplinlerce kırsal miras değerlerinin korunması, öneminin anlaşılması ve geleneksel kırsal yaşamın devamlılığına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. ICOMOS tarafından 2001 yılında "Tarihi Köylerimizi Koruyalım (*Save our historic villages*)", 2007'de "Kültürel Peyzajlar ve Doğa Anıtları (*Cultural landscapes and monuments of nature*)", 2010'da "Tarım Mirası (*Heritage of agriculture*)", 2019 yılında ise "Kırsal Peyzajlar (*Rural landscapes)*" olarak belirlenen temalar ile kırsaldaki doğal ve kültürel değerlerin önemi ve sürdürülmesi gerekliliklerine vurgu yapılmaktadır (ICOMOS, 2022). Kırsal mimari mirasta mevcut toplumsal ve fiziksel koşulların önemi, yapıların kültürel ve kullanım değerlerinin birlikte ele alınması gerekliliği ve kırsal alanlarda tarihi toplulukların kendi bağlamları içinde bütünlüklerinin korunmasında sosyal ve ekonomik değişimlerin kontrol edilmesi tavsiye edilerek, kırsalın yeniden canlandırılmasında kır- kent arasındaki gelişmişlik düzeyinin dengelenmesi ve yaşam kalitesinin korumasına yönelik bütüncül politikaların önemi vurgulanmaktadır (UNESCO, 1976).

2.3.2. Türkiye'de kırsal mimari miras koruma

Türkiye'de korumaya yönelik ilk yasal düzenlemeler, 19. yüzyılda Tanzimat sonrası Osmanlı Devleti'nin yasal mevzuatına eski eser (asar-ı atika) kavramının girmesi ve eski eserlerin korunması ile sağlanmıştır. 1906 tarihli 4. Nizamnamede eski taşınır ve taşınmaz bütün eserler devlete ait olarak belirtilmiştir (Madran, 2002; Şahin Güçhan ve Kurul, 2009). Tarihi değer taşıyan eski evler de devlete ait sayılmış, fakat bu dönemde korumadaki esas konu arkeolojik eserler olduğundan yapılı çevrenin korunması için özel bir çaba gösterilmemiştir (Akozan, 1977).

Cumhuriyet Döneminde, 1951'de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuş ve çok sayıda sit alanı, anıt ve sivil mimarlık örneği tescil edilmiştir. 1973 yılında 1710 Eski Eserler Kanunu ile anıt ve çevrelerini korumaya yönelik sit kavramı yasal düzenlemelere girmiş (Madran, 2002; Şahin Güçhan ve Kurul, 2009; Ahunbay, 2011 ve Eres, 2013), kırsal sit kavramına yönelik ilk karar ise 1979 yılında alınmıştır (Durukan, 2004). 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile eski eser yerine kültür ve tabiat varlığı terimi kullanılmış, yasada sit kavramı açıklanırken kentsel, arkeoloik, tarihi ve doğal sit ayrımları net olarak yapılamamış ve kırsal site ilişkin herhangi bir açıklama da yasada yer almamıştır (Durukan, 2004; Eres, 2013). Ancak bu yasa ile Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge Kurulları kurularak görevleri tanımlanmış (2863 sayılı Kanun, 1983), böylelikle 20. yüzyılın son döneminde Türkiye'deki koruma yaklaşımlarının çerçevesi belirlenmiştir. 1982'de ülkemizde Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair sözleşme, 1989 yılında ise 1985 tarihli Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi onaylanmış (Avrupa Konseyi,1985) ve geleneksel kırsal yerleşmelerin korunması üzerine uzmanlaşan sözleşme ve tavsiye kararları hazırlanmaya başlamıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısı Türkiye'de kültür varlıklarının korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin hız kazandığı bir dönem olmuştur. 1970'lerden 1990'lara kadar ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, TAÇ (Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı), ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı**)**, Tarihi Kentler Birliği gibi sivil toplum örgütlerinin kurulması ile çok yönlü çalışmalar artmıştır (Durukan, 2004). ÇEKÜL'ün "Köyler Yaşamalıdır" projesi, Anadolu kırsal mimarlık mirasının korunmasına yönelik yayınları ve kültürel miras korumaya ilişkin hazırladığı eğitim programları (ÇEKÜL Akademi) (ÇEKÜL, 2012 ve 2020) ile Bursa kırsalını da kapsayan "Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Planı" bu çalışmalara birer örnektir (ÇEKÜL-TKB, 2013).

Uluslararası ve ulusal koruma çabalarının yanı sıra 2000'li yıllara gelindiğinde özellikle mimarlık alanında kırsal mimari korumaya ilişkin farklı çalışmaların da yapıldığı görülmektedir. 2000 yılında TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi), Kültür Bakanlığı ile yaptığı protokol çerçevesinde Türkiye Kültür Envanteri çalışmaları düzenlemiştir. TÜKSEK (Türkiye Kültür Sektörü) adı verilen çalışmada mimarlık envanteri kentsel ve

kırsal olmak üzere iki başlıkta ele alınmış ve kırsal kültür varlıklarını daha iyi tanımlayabilmek için yerleşim ve yapı ölçeğinde envanter fişleri geliştirilmiştir (Eres, 2013). Yerleşme biçimleri, geleneksel mimari, yöreye özgü farklı yapı tipleri, yapım teknikleri ve yapı malzemeleri gibi özellikleri saptamanın amaçlandığı çalışma ile kırsal mimari miras kültürel mirasın bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmalara Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın ortaklaşa yürüttüğü, 2008 yılında Kayseri, 2010 yılında da Balıkesir'de tamamlanan ve 2015 yılında farklı disiplinlerden uzmanlar ve öğrencilerin katılımıyla gerçekleşen, yerel yönetim, yerel halk ve üniversitelerin dâhil olduğu çok disiplinli çalışma modeli önerilen projeler birer örnektir (Arpacıoğlu, 2015).

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışma da Köy Tasarım Rehberi çalışmalarıdır. 2015, Küre- Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi çalışması, kaymakamlığın yereldeki desteği ile üniversite ve Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından yürütülen yerel kalkınma çalışmasının bir parçası olmuştur. Çalışmada amaç; gerileyen yerel ekonominin canlandırılması için yeni işlevler eklemek, esas olarak da kırsal turizmi, tarihi ve endüstriyel mirası öne çıkarmaktır. 2017, Erdek- Yukarıyapıcı çalışması da Erdek Belediyesi ile yürütülen, kırsal alanda yeni planlama araçları olarak köy tasarım şeması, köy tasarım rehberi ve eylem projelerinin birlikteliğini öneren bir çalışma olmuştur. Mevcutta deniz turizmine dayalı olan yerel ekonomiyi güçlendirmek için yarımada ölçeğinde kırsal turizm geliştirmeye odaklanılmıştır. Her iki çalışmada da kırsal alanlarda yerel kalkınma dikkate alınarak kurumlar arası işbirliğine ve halkın katılımına dayalı disiplinler arası yaklaşımların önemi vurgulanmaktadır (Öğdül, 2019).

2.3.3. Türkiye'de miras korumada yasal yönetsel yapı, ilgili aktörler ve rolleri

Türkiye'de korumaya ilişkin en üst yasal çerçeve, 1982 tarihli T.C. Anayasası'nın 63. maddesidir. Bu maddede devlet; tarihi, kültürel ve tabiat varlıklarının korunmasna yönelik tedbirlerin alınması konusunda yetkili kılınmıştır (1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). 1983 tarihli 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Türkiye'de koruma konusundaki temel kanundur (2863 sayılı Kanun, 1983). Avrupa'da ve dünya genelinde 2000'li yıllar ile bütüncül bakışı gerektiren yaklaşımlar gelişirken, Türkiye'de 2863 sayılı Koruma Kanunu'nda kültür varlıkları ve tabiat varlıkları

kavramları arasında bütünleşik ilişkiye değinilmemiş hatta sonrasında tam tersi bir yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Yapılan düzenleme ile 2011 yılında, 648 sayılı KHK (Kanun hükmünde kararname) çıkarılarak kültürel ve doğal varlıklardan sorumlu kurumlar ayrılmıştır. Kültür varlıklarının yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda bırakılmış, doğal sit alanları konusunda karar alma yetkisi bu bakanlıktan şimdiki adı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına verilmiştir (648 sayılı KHK, 2011). Bu yasal düzenleme ile kurulan Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları mevcut doğal sitleri yeniden değerlendirerek, kırsal yerleşimleri çevreleyen doğal sit alanlarını daraltma yaklaşımlarında bulunmuştur (Güler, 2019).

Bir kavram olarak kırsallıkta, nüfus yoğunluğu düşük, doğal ve açık alanlar fazla, arazi kullanımında tarımın hâkim olduğu, yaşantıda ise geleneksel izlerin etkileri genellikle güçlüdür. Bu bağlamda kırsala yönelik oluşturulan hükümet politikaları, radikal veya hızlı değişimlerden ziyade korumaya yönelmektedir (Lane, 1994). Türkiye'de kırsal mimari miras korumaya ilişkin ayrı bir teşkilatlanma olmadığı için, bu bölümde ilgili aktörler ve rolleri ele alınırken, kültür varlıklarını korumada görev alan aktörler, yetkileri ve sorumluluklarına değinilmiştir.

Merkezi yönetim düzeyinde aktörler, yetki ve sorumlulukları

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2863 sayılı yasa ile koruma konusundaki üst kuruluş haline gelmiştir. Bu konu ile ilgili tüm düzenlemeleri yapma yetkisine sahiptir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Merkez Teşkilatları

Bakanlığın ilgili hizmet birimleri olan müdürlüklerdir.

<u>Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü</u>

2863 sayılı kanun kapsamında ülkemizde kültürel mirasla ilgili çalışmaları yürüten ana kuruluştur. Genel müdürlük, merkeze bağlı taşra teşkilâtı, taşra teşkilâtı ve sürekli bilimsel kurullardan meydana gelmektedir. Çalışma kapsamı; tarihi ve kültürel varlıkların tahrip ve yok edilmesinin önlenmesi, bu değerlerin yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması ve değerlendirilmesidir. Sit alanları, anıtsal yapı ve sivil mimarlık örneği yapıların tespiti

ve korunmalarına ilişkin faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, arkeolojik kazı çalışmalarının yürütülmesi ve müzecilik faaliyetleri genel müdürlüğün sorumluluğundadır. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri, Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri, Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvar Müdürlükleri genel müdürlüğün merkeze bağlı taşra teşkilatları, Müze Müdürlükleri taşra teşkilatı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları sürekli bilimsel kurullardır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü

Vakıflar mülkiyetindeki cami, medrese, han, hamam, mescit, türbe gibi anıtsal yapıların tespit edilip envanterlenmesi ile restorasyon, bakım, onarım ve kullanımından sorumludur.

Merkeze Bağlı Taşra Teşkilatları ve Taşra Teşkilatı

İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri

Bakanlık bünyesindeki merkeze bağlı taşra teşkilatıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığını illerde, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri temsil etmektedir. Bakanlığın, il ve ilçe düzeyindeki görevlerini planlamak, yönetmek, denetlemek, geliştirmek ve değerlendirmekle görevli olan il kültür ve turizm müdürlükleri, folklor değerlerinin araştırılması, müze müdürlüklerinin faaliyetlerini koordine etme ve tüm sanatsal faaliyetlerin yürütülmesi çalışmalarını da yürütmekle sorumludur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011).

Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları

Bakanlığa bağlı olup, Müzeler Genel Müdürlük kapsamında korumanın gerektiği taşınmaz kültür varlıkları ve bu varlıkların bulunduğu koruma alanlarındaki çalışmalardan sorumludur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasından, onay ve denetlemeden sorumlu temel birimdir. Tescilli eserlerle ilgili kurum veya kişiler tarafından hazırlanan projeler ve sit alanlarındaki Koruma Amaçlı İmar Planları, Koruma Kurulu onayı olmadan uygulanamamaktadır (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013).

Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri

Müzeler Genel Müdürlük görev alanları çerçevesinde, tescilli yapılar ile müzelerin, Bakanlıkça uygun görülen bakım, onarım, inşaat, rölöve, restitüsyon, restorasyon, çevre düzenleme, sokak sağlıklaştırma, nakil, muhafaza ve değerlendirme işlerine ait her türlü etüt, proje ve uygulama hizmetlerini yapmak ve yaptırmakla görevlidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvarı Müdürlükleri

Aynı genel müdürlüğe bağlı olan müdürlük, ülkedeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının restorasyon ve konservasyonuna yönelik çalışmalarda görevlidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

Vakıflar Bölge Müdürlükleri

Vakıflar Genel Müdürlüğünün merkeze bağlı taşra teşkilatıdır. Kültür Varlıklarını Koruma Kurullarından onay alarak, mülkiyetlerindeki kültür varlıkları için yapacakları tüm uygulamaların denetiminden sorumlu ve yetkilidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

Yerel yönetim düzeyinde aktörler, yetki ve sorumlulukları

Büyükşehir Belediyeleri

2004 tarih, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na göre belediyenin yetkili olduğu sınırlarındaki korumaya yönelik çalışmalar büyükşehir belediyelerinin sorumluluğundadır (5216 sayılı Kanun, 2004).

İlçe Belediyeleri

İlçe belediyeleri bünyesindeki İmar ve Şehircilik Müdürlükleri ilçe sınırları içindeki imar faaliyetleri ile 1/1000 uygulama imar planlarının yapımı ve onayından sorumludur.1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planları ilçe belediyelerince hazırlanarak ilçe belediye meclisi tarafından onaylanmaktadır. Ardından büyükşehir belediye meclisi gönderilen planlar il meclisince onaylanır ve koruma kurulunun uygun görüşü ile yürürlüğe girmektedir (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2013).

Diğer kurum ve kuruluşlar

Bölüm 2.4.2.'de ilgili çalışmaları aktarılan; ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, TAÇ, ÇEKÜL, Tarihi Kentler Birliği gibi sivil toplum örgütleri (Durukan, 2004) ile TMMOB'a bağlı Mimarlar Odaları, üniversiteler ve araştırmacılar da koruma bilincinin oluşturulması ve korumanın devamlılığında önemli katkılar sağlamaktadır.

2.4. Kalkınma, Turizm ve Mimari Miras İlişkisi

Bu bölümde tezin üç temel kavramı arasındaki güncel ilişkiler ve birbirlerine olan etkileri ile sürdürebilir kalkınmadaki önemleri aktarılmıştır.

2.4.1. Kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma

Sürdürülebilirlik başlangıçta çevresel, ekonomik ve sosyal olmak üzere birbiriyle bağlantılı üç boyuta dayandırılarak; çevre, toplum ve ekonomi arasındaki karşılıklı ilişkileri anlamayı ve korumayı içerirken, zamanla daha karmaşık ve bütünsel bir vizyona dönüşmüştür. 2002 Johannesburg Yeryüzü Zirvesinde kültür, sürdürülebilir kalkınmanın 4. ayağı olarak belirlenmiş, zirvenin önemli belgesi olan 2004 Kültür için Gündem 21'i formüle etmiş ve 2010 Dünya Yerel ve Bölgesel Liderler Zirvesinde daha fazla tanınmıştır (Hoşkara vd., 2021).

Günümüzde ekonomik, sosyal ve çevresel zorluklara karşı miras değerlerinin dönüştürücü gücü sürdürülebilir kalkınmanın temel sağlayıcılarından biri olarak giderek daha fazla kabul görmekte ve UNESCO, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemine ulaşmada kültürü kesişen bir konu olarak savunmaktadır. UNESCO'ya göre; "*... şimdiki ve gelecek nesiller için gerçek değerine ek olarak, Dünya Mirası - ve genel olarak miras -çeşitli boyutları kapsamında sürdürülebilir kalkınmaya önemli bir araçsal katkı sağlayabilir*" (UNESCO, 2015). 2012 yılında *"Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Kalkınma: Yerel Toplulukların Rolü"* ve 2013 yılında *"Kültür: Sürdürülebilir Kalkınmanın Anahtarı"* olarak seçilen temalar kültürel miras ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkinin önemini destekler niteliktedir. Kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınma gündemine alınarak, Eylül 2015'te BM tarafından benimsenen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına dâhil edilmesi de önemli bir adımdır (Hoşkara vd., 2021).

UNESCO ile bağlantılı olarak kültürel miras alanlarının korunması, kullanımı ve geliştirilmesini teşvik etmek için çalışan ICOMOS, kültür ve kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin başlıca küresel belge, plan ve politikalara entegre edilmesinin önemini savunmaktadır. Bu bağlamda hazırlanan *"ICOMOS Eylem Planı: Kültürel Miras ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SKA'lar) Yerelleştirilmesi (ICOMOS Action Plan: Cultural Heritage and Localizing the UN Sustainable Development Goals (SDGs)"* çalışması yol gösterici bir taslaktır (ICOMOS, 2017).

Kırsal alanlarda inşa edilmiş, tarımsal faaliyetlerin, eski el sanatlarının ve kırsal yaşam tarzlarının emanetçisi olan tarihi kırsal binaları içeren geleneksel mimari (Fuentes, 2010, Amit-Cohen ve Sofer, 2016, Benni vd., 2019), sürdürülebilir kalkınma stratejisi bağlamında yerel bileşenleri ve kültürel anlatıları etkili bir şekilde koruyabilir (Rong ve Bahauddin, 2023). Kırsal mirası koruma ve canlandırma arasında sıkı bir ilişki vardır. Koruma olmadan yaşatmanın, yaşatma olmadan da korumanın olanağı yoktur. Kırsal turizm, kırsalda insan ve çevre ilişkisini kurmanın yeni ve etkili bir yolu olarak görülmekte, yerel halkın varlığı da kırsal mimari miras korumanın temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kırsal turizm, kırsal mirasın canlılığını sürdürmede en önemli araçlardan biri olarak görülmektedir (Du ve Shi, 2019; Baykal ve Karadağ, 2023).

2.4.2. Sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma

Kırsalda kalkınmanın sağlanması, tarımsal değerlerin ve kültürün yeniden canlandırılması, kırsal çevre ve kaynaklar korunurken istihdamın arttırılmasının araçlarından biri de sürdürülebilir turizm olarak görülmekte (Baykal, 2018), sürdürülebilir kırsal turizm stratejileri koruma ve kalkınmada bir araç olarak ele alınmaktadır (Lane, 2005). Yerel kalkınmada kırsal turizmin katalizör olarak görülmesi (C´aceres-Feria vd., 2021) kırsal kalkınmayı hedefleyen birçok kamu ve özel sektör projesinin teşvik edilerek uygulanmasını sağlar (Mulero, 2001). Kırsal alanları için bütünleşik ve sürdürülebilir bir gelecek oluşturmayı amaçlayan AB, 1990'lı yıllardan itibaren kırsal kalkınma politikası ile tarım- çevre ilişkileri, ürün kalitesi, insan kaynakları, istihdam, yaşam kalitesi ve kırsal turizm çalışmalarına yoğunlaşmış, LEADER girişimleri kapsamına kırsal turizmle ilgili proje ve destekleri de almıştır.

Avrupa merkezli "ENRD-The European Network for Rural Development (Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı)" da kırsal alanlarda kalkınma politikaları, programları, projeleri ve uygulama örneklerine yer vermekte, AB ülkelerinin kırsal kalkınma programlarını desteklemek için bilgi paylaşımı yapmakta ve ilgili yayınlar hazırlamaktadır. Ayrıca, her yıl ilham veren kırsal çalışmalara "Rural Inspiration Awards (RIA)" ödülü verilmektedir (ENRD, 2023). Türkiye'de 2010'lardan itibaren kırsal kalkınma ve kırsal turizm çalışmaları artış göstermiş, Kalkınma Ajansları ve TKDK hibeleri ile kırsal turizm yatırımları da desteklenmeye başlamıştır (Aytüre, 2013; Baykal ve Ataberk, 2020). Benzer şekilde kırsal kaliteyi iyileştirmenin yollarını, zorluk ve endişeleri ortaya koymak, bölgesel kalkınmayı sağlamak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla Avrupa Komisyonu 2021 yılında, 2040 yılı hedefli "Uzun Vadeli Kırsal Vizyon" çalışmasını tamamlamıştır (European Commission, 2021). 2017 yılının Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütünce Uluslararası Kalkınma için *Sürdürülebilir Turizm Yılı* ve 2020 yılının *Turizm ve Kırsal Kalkınma Yılı* ilan edilmesi ve "en iyi turizm köyleri" hareketi kalkınma ve turizm ilişkisinin uluslararası önemini göstermektedir (UNWTO, 2021).

Turizmin sürdürülebilir kalkınmada olumlu rol oynayabilmesi için kendisinin de sürdürülebilir olması gerekir. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) "*Turizm ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları-2030'a Yolculuk*" başlıklı ortak yayını (2017) turizmi, sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına ulaşmada önemli bir sektör olarak görmekte ve bu amaçların turizm için yeni fırsatlar getirdiğini belirtmektedir. Raporda SKA'lar ve turizm arasındaki bağlar vurgulanarak, 2030 yılına kadar yapılması gerekenler konusunda çeşitli öneriler getirilmektedir. UNWTO ve UNDP'in, 64 ülkede gönüllü katılımcılarla gerçekleştirdiği araştırmada, sürdürülebilir turizmin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından özellikle 8., 12. ve 17. amaçlar ile büyük oranda ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çizelge 2.1) (UNWTO ve UNDP, 2017).

Benzer şekilde Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) de, sürdürülebilir turizm konusunda ortak bir anlayış geliştirmek üzere 2013 yılında sürdürülebilir turizm kriterlerini (GSTC Destinasyon Kriterleri) belirlemiş ve 2019 yılında revize etmiştir. Bu kriterler dört ana bölüme ayrılmış olup, toplamda 38 alt bölümden oluşturulmuş ve SKA'lar ile aralarında çeşitli ilişkiler kurulmuştur. Destinasyonlar için GSTC tarafından

tanınan standartlar da GSTC Destinasyon Kriterlerine uygun ve eşdeğer olan sürdürülebilir turizm standartlarıdır. Ayrıca sürdürülebilir turizm kriterlerini benimseyen destinasyonların bu kriterlere olan uyumunu saptamak üzere "*Performans Göstergeleri*" adı verilen bir rehber düzenlenmiştir (GSTC, 2019; 2022).

Çizelge 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ve Sürdürülebilir Turizme Yönelik Öneriler (UNWTO, 2017 ve UNDP, 2016'dan alınarak düzenlenmiştir)

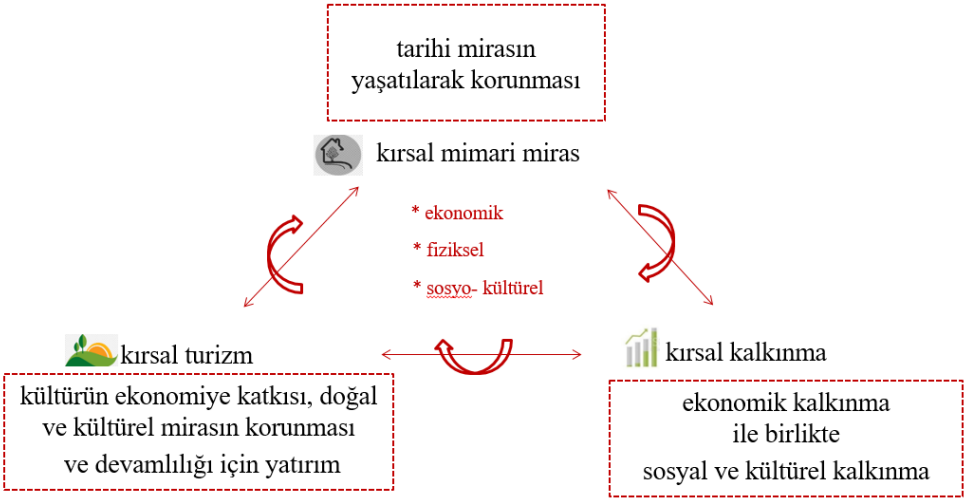
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)	**Sürdürülebilir Turizme Yönelik Öneriler**
Amaç 8. Herkes için sürekli, kapsayan ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ile tam ve üretken istihdam ve insana yakışır işleri teşvik etmek.	2030'a kadar sürdürülebilir turizmin istihdam yaratması ve yerel kültürü desteklemesi için politikalar üretilmesi ve uygulanması.
Amaç 12. Sürdürülebilir tüketim ve üretim modelleri oluşturmak.	Sürdürülebilir turizmi sürdürülebilir üretim ve tüketimle uyumlu hale getirilmesi ve izlemek için araçlar geliştirilmesi ve uygulanması.
Amaç 17. Sürdürülebilir kalkınma için uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklıkları canlandırmak.	Turizmin özel/kamu ortaklıklarını güçlendirin ve SKA'ya ulaşmak için birden fazla paydaşla çalışmasının teşvik edilmesi

2.4.3. Sürdürülebilir kalkınmada kırsal kültür, miras ve turizm

Günümüzde kırsal kalkınma çalışmaları ile mevcut ve olası potansiyelleri etkin kullanmak, gelir artışını sağlamak, geçim kaynaklarını sürekli tutmak, kaliteli üretim ve kırsaldaki sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir (Baykal vd., 2020). Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi kapsamında ele alınan kırsal turizm (Aytüre, 2013) ile yerli halk için gelir veya ek gelirin sağlanması, iç göçün önlenmesi, kentli ve köylüler arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, kırsal mimari mirasın korunması gibi kırsal kalkınmada çeşitli faydalar sağlamak mümkündür (Soykan, 1999).

Bir kalkınma seçeneği olarak görülen kırsal turizm, keşfedilmemiş doğal ve kültürel zenginliklerin olduğu alanlarda yeni, otantik deneyimler arayan turistleri çekme konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Turizm kırsala geldiğinde, kırsal alanlarda sosyal yenilenme teşvik edilmekte ve toplulukların yaşam koşulları iyileşmektedir (Briedenhann ve Wickens, 2004). Turizm faaliyetlerinde; turizmin doğduğu ve geliştiği bir mekân (doğal veya kültürel çevre) bulunmakta, bu mekânlar üzerinden turistlere hizmet verilip, gelir elde edilmektedir. Turizmin geleceği de bu mekânların doğru

kullanımına bağlıdır (Soykan, 1999). İlgili turizm çeşidine göre farklılık gösteren bu alanlar kırsal turizmde, kırsal alanlar ve bu alanlardaki kırsal mimari miras değerleridir (Soykan, 2003). Kırsal turizm, doğal çevre, mimari miras ve tarım toplumlarının geleneklerine bağlı, genel olarak özgünlük fikriyle anılır. Yerel topluluklar ve turistler arasındaki etkileşim turist deneyimini geliştirmenin yanı sıra yerel topluluklara ekonomik faydalar da sağlamaktadır (Aref ve Gill, 2009). Kırsal yerleşimler, korunmuş coğrafyaları, mimari özellikleri ve geleneksel yaşantılarıyla kent ortamından uzaklaşma, dinlenme, gezme, görme ve deneyimlemek için günümüzde sıklıkla tercih edilen alanlara dönüşmüştür (Köşklük Kaya, 2012). Bu alanlara yönelik tüm planlamalar, alanın kırsal karakterini ortaya çıkaracak, doğal ve kültürel kaynak potansiyellerini geliştirici, bütünsel hedefler ortaya koymalıdır (Kiper vd., 2011). Geleneksel yaşam biçimlerinin korunması ve sürdürülmesi kırsal karakterin korunmasında oldukça önemlidir. Çünkü kırsal alanlar, kültürel yaşam biçimlerinin insan yapımı olan somut mimari miras ile yansımasını içerir (Lane, 1994) ve kırsal turizm ile yerel toplumların ekonomik durumları iyileşirken, kültürel güçleri de fırsata çevrilebilir (Baykal, 2021a). Şekil 2.2' de kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras ilişkisi anlatılmaktadır.

Şekil 2. 2. Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras ilişkisi

Son yıllarda farklılaşan turizm eğilimleri, standartlaşmış kitle turizminden ziyade daha bireysel deneyimlerin önem kazandığı modellere dönüşmektedir (Gilbert, 1989; Hummelbrunner ve Miglbauer, 1994; Briedenhann ve Wickens, 2004). Yerel kültür ve değerleri, geleneksel yaşam biçimlerini tanımak isteyen turistlerin kırsal alanları tercih

etmeleri ile (Kızılaslan ve Tayfur, 2013; Yıldız, 2021) sürdürülebilir kalkınmaya yeni bir boyut kazandırılabileceği ve yerel halk temelli turizm ile kırsal alanlarda yoksulluğun azaltılabileceği düşünülmektedir (Aref ve Gill, 2009). Kırsal turizm, kırsal alanlarda tarımsal değerlerin ve kültürün yeniden canlanması, kırsal çevrenin korunması ve istihdamın arttırılmasında önemli fırsatlar sunmakla birlikte (Baykal vd., 2020), kırsal turizm endüstrisinin kadın emeğinin önemli bir işvereni olması, kadının kırsal aile sosyolojisi üzerindeki etkisini de arttırmaktadır (Lane, 1994). Günümüzde dünyada kalkınma yönetimi ile ilgili çalışmalarda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmak için belirlenen hedefler birer yöntem olarak sunulmakta ve izleme göstergeleri de yol gösterici olmaktadır. 17 amaç, 169 hedef ve 232 göstergeden oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içerisinde kırsal kültür, miras ve turizm kavramlarıyla ilişkili amaçlar ve ilgili hedefler de yer almaktadır. Buna göre;

SKA11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar,
SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme ,
SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim,
SKA4: Nitelikli Eğitim,
SKA2: Açlığa Son,
SKA15: Karasal Yaşam,
SKA17: Amaçlar İçin Ortaklıklar (Anonim, 2025) tez konusu ile ilişkilendirilen amaçlardır.

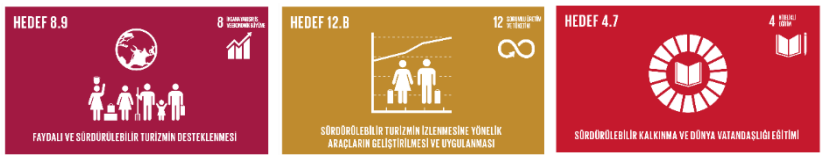
SKA11 için; BM 2030 Gündeminde kültür ve miras, Hedef 11.4 kapsamında *"dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması ve muhafaza edilmesi"* hedefi ile doğrudan ilişkili bir yöntem olarak sunulmakta, Hedef 11.3: *"2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünleşik ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek"* ile bütünleşik yönetim yaklaşımları, Hedef 11.a: *"Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasının güçlendirilmesi yoluyla kent, kent çeperi ve kırsal alanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve çevresel olumlu ilişkileri desteklemek"* hedefi ile de kırsal alan kalkınmasının önemi vurgulanmaktadır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3. SKA11 için ilgili hedefler

SKA 8 için; Hedef 8.9: *"2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizmin desteklenmesi için politikalar geliştirmek ve uygulamak"* ve SKA 12 için; Hedef 12.b: *"2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizme erişmek için sürdürülebilir kalkınma etkilerini izlemeye yönelik araçlar geliştirmek ve uygulamak"* hedefleri doğrudan yerel kültürel değerler, miras değerleri, sürdürülebilir turizm ve kalkınma yaklaşımları ile ilgilidir.

SKA 4 için; Hedef 4.7: *"2030'a kadar sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları için eğitim, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, barış ve şiddete başvurmama kültürünün geliştirilmesi, dünya vatandaşlığı ve kültürel çeşitliliğin ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısının takdiri yoluyla bütün öğrenciler tarafından sürdürülebilir kalkınmanın ilerletilmesi için gereken bilgi ve becerinin kazanımının sağlanması"* hedefi kültürel değerlerin ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya etkisi üzerinde durmaktadır (Şekil 2.4).

Şekil 2.4. SKA8 ve SKA4 için ilgili hedefler

SKA2 için; Hedef 2.3: *"2030'a kadar tarımsal verimliliğin ve özellikle kadınlar, yerli halklar, çiftçilikle uğraşan aileler, göçebe çobanlar ve balıkçılar olmak üzere küçük çaplı gıda üreticilerinin toprağa, diğer verimli kaynaklara ve girdilere, bilgiye, finansal hizmetlere, piyasalara ve değer temini ve tarım dışı istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişiminin sağlanması aracılığıyla gelirlerinin iki katına çıkarılması"* ve SKA15 için; Hedef 15.4: *"2030'a kadar sürdürülebilir kalkınma açısından çok önemli bir rol oynayan yararların sağlanması adına kapasite geliştirmek için dağ ekosistemlerinin ve*

biyoçeşitliliğinin korunmasının güvence altına alınması" kırsaldaki yerel gelenek ve göreneklere dayanan kalkınma biçimlerine vurgu yaparken, dirençliliği göz önünde bulundurarak, somut ve somut olmayan miras kaynaklarının korumasını vurgular.

SKA17 için; Hedef 17.15: *"Her ülkenin yoksulluğunun ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınma için politikalar oluşturması ve uygulaması amacıyla politik alanı ve liderliğine saygı duyulması"* ve Hedef 17.17: *"Ortaklıkların tecrübelerinden ve kaynak yaratma stratejilerinden yararlanarak etkili kamu, kamu-özel ve sivil toplum ortaklıklarını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak"* hedefi ile de sürdürülebilir kalkınmanın ve paydaş katılımcılığının önemi üzerinde durulmaktadır (Şekil 2.5).

Şekil 2.5. SKA2 ve SKA17 için ilgili hedefler

Buna göre; SKA11.4, SKA8.9, SKA12.b ve SKA4.7 hedefleri kültür ve miras kavramları ile doğrudan ilgili (Hoşkara vd., 2021), SKA8.9, SKA12.b, SKA17.15 ve SKA17.17 hedefleri sürdürülebilir turizm çabaları ile büyük oranda ilişkili (UNWTO, 2017 ve UNDP, 2016), SKA 2.3 ve SKA15.4 hedefleri de yerel değerlerin önemi ve SKA17.15 ve SKA17.17 katılımcılık ile doğrudan bağlantılıdır. Tez çalışmasının kalkınma hedeflerinin bu listelenen boyutları ile yakından ilişkili olması çalışmanın bütünleşik biçimde gerçekleştirilmesinin önemi daha da artmaktadır.

2.5. Kalkınma, Turizm ve Mimari Mirasın Bütünleşik Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar

Yönetim, hedeflenen ortak bir amacın ve bu amaca yönelik çeşitli eylemlerin olduğu, farklı paydaşların yer aldığı ve ortak amacın tüm paydaşlar tarafından benimsendiği, yöneten ve yönetilenlerin belirlendiği, iş bölümünün yapıldığı, paydaşlar arasındaki farklılıkların doğru yönetildiğinde etkin sonuçların alındığı, planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve denetim süreçlerini ifade etmektedir (Zeytinoğlu, 2018).

1975 Amsterdam Bildirgesi ile korumanın planlamanın bir parçası olarak ele alınması ve koruma süreçlerine uzmanlar, yerel yönetim ve toplumun dâhil edilmesi gerekliliği vurgulanarak bütünleşik koruma kavramı gündeme gelmiştir. Çağdaş koruma düşüncesinin bir parçası haline gelen bütünleşik koruma, bütüncül yaklaşım gibi kavramlar korumanın üst ölçekli planların bir parçası olma gerekliliğini vurgulamaktadır (Şahin Güçhan ve Kurul, 2009). Benzer bir yaklaşımla, koruma kullanma dengesinin sağlanması, disiplinler arası farklı tüm paydaşların sürece dâhil edildiği katılımcı modellerin oluşturulması ve alan ya da süreçle ilgili tüm etkenlerin değerlendirilmesi bütünleşik yönetim modelleri ile sağlanmaktadır. Bütünleşik yönetim; farklı bileşenleri bir araya getirerek, bu bileşenler arasında etkili bir koordinasyon sağlayan ve kapsamlı bir yaklaşımı benimseyen yönetim modelidir. Bu yaklaşım genellikle karmaşık sorunların çözülmesi ve kaynakların etkin biçimde kullanılmasına olanak sağlar. Bütünleşik yönetimde, farklı disiplinler, sektörler veya paydaşlar arasındaki katılımcılık, işbirliği ve etkileşim önemlidir. Her bir bileşen, bütünün parçası olarak değerlendirilir ve yönetilir. Bu yaklaşım, karmaşık sorunlara çoklu bakış açısından yaklaşarak daha kapsamlı, etkin ve sürdürülebilir çözümler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Koruma ve turizm ile diğer disiplinler arasındaki işbirliklerinde, başarılı bir yönetişim ile bölgesel kalkınma modelleri hayata geçirilebilir. Yönetişimin sürdürülebilirliği de farklı aktörler arasındaki işlevsel ve örgütsel sınırların ötesine geçilmesi ve bir iletişim ağının kurulması, ayrıca projelerin uygulanmasında tüm paydaşlar tarafından uyumlu bir şekilde yürütülen karma eylemlerin gerçekleştirilmesi önerilmektedir (Gisi ve Egger, 2018). Bu bağlamda aşağıda, tez çalışması kapsamında bütünleşik yönetime ilişkin güncel yaklaşımlara yer verilmiştir.

Yönetişim

Yönetişim, bir kuruluşun veya topluluğun nasıl yönetildiği ve kararların nasıl alındığıyla ilgili süreci ifade etmektedir. Bu süreçte, tek başına bir karar mekanizmasını savunan klasik yönetim anlayışının yerine, birlikte düzenleme, birlikte yönetim ve paydaş işbirliği (ortaklığı) söz konusudur. Farklı ve yeni aktörler, halkın katılımı (Göymen, 2000) ve tek yönlü nedensellik ilişkilerinin yerine çok yönlü etkileşimleri ifade eden, farklı ve çoğu zaman çatışan çıkarların ortak bir paydada buluşulduğu bir sistem, yönetişimdeki temel yaklaşımdır (Ökmen vd., 2004).

İyi yönetişim, sürekli bir etkileşim sürecini gerektirmektedir (UNESCO, 2012). Bu süreçte katılımcılık, şeffaflık, adalet, hesap verilebilirlik, uyum ve işbirliği ön planda olmalıdır. İyi bir yönetişim modeli, verimliliği artırabilir ve daha sürdürülebilir kararlar alınmasına yardımcı olarak, daha etkili ve sürdürülebilir bir yönetim süreci sağlamaktadır.

Katılımcılık

Yönetim süreçlerinde alınan kararlar; sürdürülebilirlik, ortaklık- katılımcılık ve bilimsellik ilkelerine sahip olmalıdır. Günümüzde klasik yönetim planlarının yerini, tüm paydaşlarının sürece etkin katılımını sağlayan, sürdürülebilir kalkınma çalışmaları ile bütünleştirilen katılımcı yönetim planları almıştır. Başarılı ve etkin bir yönetimde ilgili paydaşların yönetim çalışmalarına dâhil edilmesi ve farklı bakış açıları ile alana katkı koymaları beklenmektedir (Güneş, 2011). Katılımcılıkta;

• Tarafların ve temsilcilerinin doğru seçilmesi,

• Problemlerin çözümlerinde istekli ve kararlı olunması,

• Problemlere yönelik bilgilendirmelerin olması,

önemli konular arasındadır.

Katılımcılık süreci bilgilendirme, inceleme, müzakere ve bilinçlendirme olmak üzere dört aşamadan oluşur (Güneş, 2011). Alan yönetimi çalışmalarında katılımcılık sürecinin en etkili olduğu çalışmalar arama toplantıları sürecidir. Arama toplantılarında konu ile ilgili farklı disiplinlerden birçok farklı paydaş sürece katılmakta ve ortak bir yol haritası belirlenmektedir.

Paydaş yönetimi

Paydaşlar; bir örgütün amaç ve hedeflerine başarıyla ulaşmasını etkileyen ya da bu başarıdan etkilenen birey ya da grubu ifade etmektedir. Paydaşlar belirlenen hedeflere ulaşmada önemli bir role sahiptir ve paydaşlar arası ilişkilerin güçlü olması hedeflere ulaşmayı kolaylaştırır. Paydaş yönetimi, değerlere dayalı, ekonomik, siyasi, etik, sosyal ve çevresel kaygıların da dikkate alındığı bütüncül bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Freeman, 1984'ten aktaran; Gedikçi Öndoğan, 2021).

Paydaş yönetiminde, paydaşlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilerek hedefler doğrultusunda paydaş ilişkileri geliştirilmeli (Mahon, 2002), tüm paydaşlar yönetimsel karar alma süreçlerine entegre edilmelidir (Clarkson, 1995). Böylelikle paydaşların etkinliği arttırılarak, katılımcı karar alma süreçleri sağlanmaktadır (Gedikçi Öndoğan, 2021). Kültürel miras ve turizm alanlarındaki paydaşlar; hükümet yetkilileri, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, yerel halk, araştırmacılar ve ziyaretçilerdir. Tez çalışması kapsamında görev ve sorumluluklarına göre paydaşlar üç gruba ayrılmıştır. Valilik, kaymakamlık, il ve ilçe belediyeleri ile bakanlığa bağlı birimler karar verici kamu kurum ve kuruluşları, kalkınma ajansları, meslek odaları, sivil toplum örgütleri, kooperatifler, dernekler, akademisyenler, araştırmacılar ve turizm profesyonelleri kararı etkileyen, kırsalda yaşamını sürdüren yerel halk ve ziyaretçiler ise karardan etkilenenlerdir.

Farklılıkların yönetimi

Farklılıkların yönetimi kavramı, 1990'lı yılların sonunda ortaya çıkmış ve günümüzde yeni bir paradigma olarak yerini almıştır. Farklılıkların yönetimi; bir örgütteki kişilerin cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve bölüm gibi farklı özelliklerinin ayrıştırıcı olumsuz etkilerinden uzaklaştırılarak, kişilerin tüm yeteneklerini örgütün amaçları doğrultusunda kullanmayı amaçlayan bir yönetim anlayışıdır (Barutçugil, 2011). Örgütlerdeki farklılıklar ve farklılıklara yönelik yaklaşımlar çeşitlilik gösterebilir (Dass ve Parker, 1999). Yönetim çalışmalarında da paydaşlar çeşitli noktalarda farklılaşmaktadır:

Gerçekler ve bilgi; paydaşların aynı olay, olgu ve kavramları farklı şekillerde yorumlayabilme durumudur. Ortak çalışmalarda bu farklılıklar ortaya çıkmakta, fakat bilginin evrenselliği durumun çözülmesini sağlamaktadır.

Hedefler; çalışmalarda ilk anda farklı hedef ve amaçlar olsa bile sonuçta ortak bir hedef tanımlanmaktadır.

Yöntemler; her paydaşın farklı yöntemler seçebileceği göz önünde bulundurularak karmaşıklığa imkân vermeden yönetim süreçlerinde izlenecek yönteme karar verilmelidir. Çalışmaların başarılı biçimde yürütülmesi için bütün paydaşların görev tanımlamalarının yapılması, süreç ve sürelerin netleştirilmesi ve finans kaynaklarının belirlenmesi gerekir.

Değerler ve inançlar; paydaşların fikir ve görüşlerini kabul ettirmeye çalıştırması çözümlenmesi en zor farklılık kaynağı olarak tanımlanabilir. Bu noktada tüm paydaşların değerlerine ve inançlarına saygı göstererek ortak, akılcı bir çözüm bulmak oldukça önemlidir (Mercan, 2022).

Yönetim çalışmalarında da farklılıkların etkin yönetimi, farklı disiplinlerdeki farklı paydaşları, farklılığın yararlarını en üst düzeye çıkarırken, sorunlarını en alt düzeye indirecek şekilde yönetilmeleri ile sağlanır (Kılınç, 2009). Yönetimin sürdürülebilirliği, vizyon ve hedef belirleme, ortak kültür oluşturma ve paydaşlar arası etkin iletişim, farklılıkların yönetimi ile mümkündür. Bu noktada paydaşların tanımlanması, gruplandırılması, paydaş iletişiminde etkin iletişimin belirlenmesi, katılımın yönetilmesi ve denetlenmesi esastır (Mercan, 2022).

2.6. Bütünleşik Yönetim Modeli Oluşturmada Örnek Model ve Yaklaşımlar

Bu bölümde kültürel miras yönetimi, kültürel miras alanlarında alan yönetimi, turizm yönetimi ve kalkınma yönetimindeki örnek model ve yaklaşımlar incelenerek sürdürülebilir bütünleşik yönetim modeli oluşturmada bu farklı disiplinlerin çalışmalarındaki kesişen ve ayrışan yönler karşılaştırma yöntemi kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bölüm sonunda ilgili literatürün yöntem ve kapsam bakımından karşılaştırılmalı değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.6.1. Kültürel miras korumada alan yönetimi

Kültürel miras yönetimi; kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesinde eşgüdümün sağlanması, ilgili bütün paydaşların karar alınması ve izleme aşamalarına katılımları ve korumada etkin bir yaklaşımı sağlar (Ulusan, 2016). Etkili ve sürdürülebilir kültürel miras yönetimi için; koruma, planlanlama ve yönetim süreçlerinde rehberlik eden, eşgüdümün olduğu, bunu somut hale getiren eylemleri aynı eksende buluşturan stratejik yönetim planları oluşturulur (Ayrancı, 2007). Kırsal miraslar da dinamik özellikleri nedeniyle, gelişimini olumlu etkileyecek biçimde yönlendirilmeli ve yönetilmelidir (Du ve Shi, 2019).

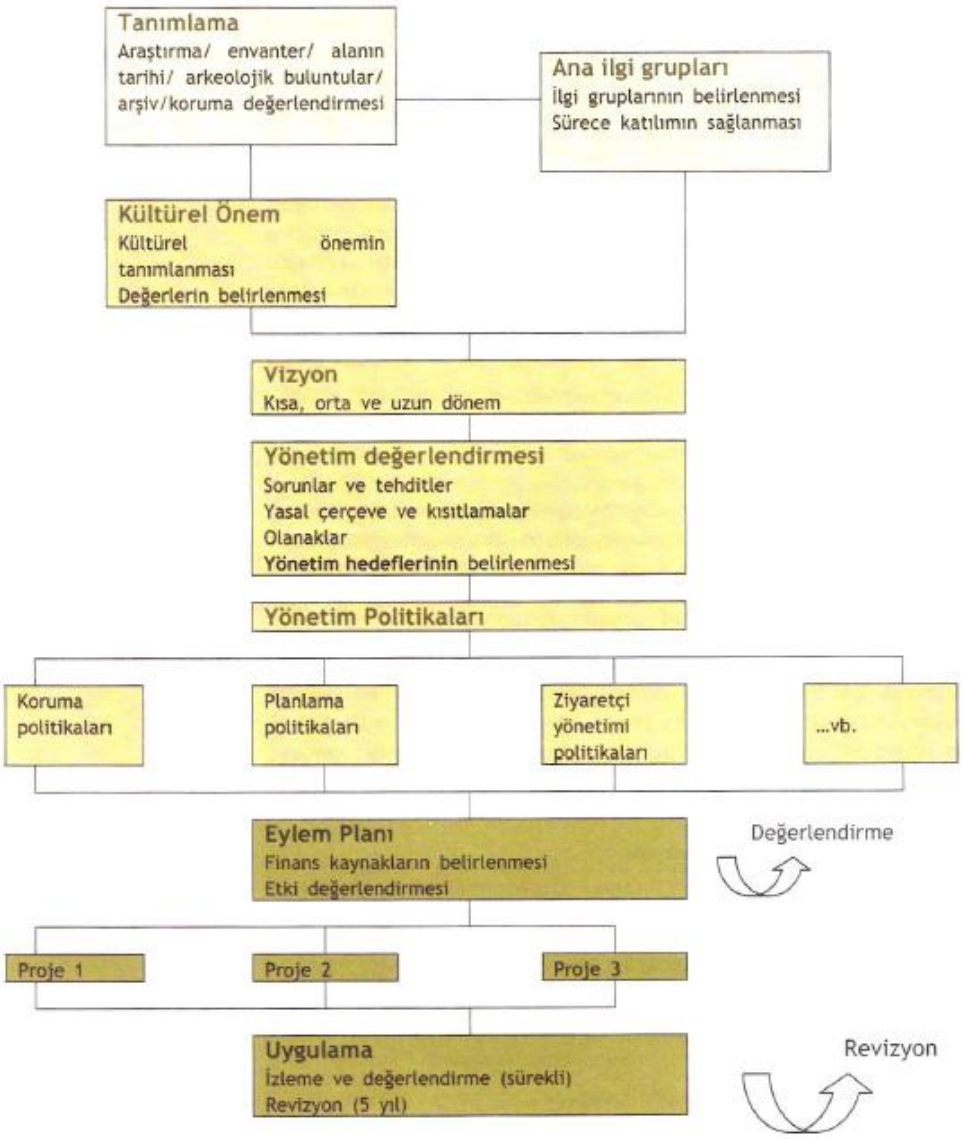
Alan yönetimi; farklı disiplinleri içeren ve çok paydaşlı olan korumanın sürdürülmesi ve toplum katılımını da sağlayarak sistematik ve planlı bir şekilde yönetilmesini amaçlar

(Öksüz Kuşçuoğlu, 2019). Alan yönetiminde alanın önem ve değerinin korunması, yasal düzenlemelerin ve idari olanakların varlığı, ilgili birimlerin ortak çalışması ve bölgedeki gelişmelerin kontrol edilebilmesini sağlayan bir mekanizma oluşturmak amaçlanır (Orbaşlı, 2007). Alan yönetimi, uluslararası çerçevede yönetim sınırı belirleme, yönetim planı hazırlama, uygulama, denetlenme ve güncelleme süreçlerini kapsar (Ulusan, 2016). Ülkemizde alan yönetimine ilişkin çalışmalar, 2005 yılında *"Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"* ile resmi olarak başlamıştır.

Alan yönetimi çalışmaları merkezi yönetim düzeyinde, yönetim alanı sınırının belirlenmesiyle başlar. Bu amaçla ilk olarak alan incelemeleri yapılmakta, paydaş toplantıları düzenlenmekte, yönetim alanının sınırı taslak olarak belirlenerek bu sınıra ilişkin ilgili kurum görüşleri yazılı olarak alınmaktadır. Belirlenen yönetim alanı sınırları, koruma bölge kurullarının yetki alanında kalan sit alanı gibi bir sınır tanımı olmayıp, yönetim planı sürecindeki çalışma alanı sınırlarını ve ölçeğini ortaya koyan bir alan tanımıdır (Ulusan, 2016). Sınırların Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanması ile yönetim planı çalışmaları, alandaki koruma statüsüne göre bakanlık veya ilgili belediye tarafından başlatılmakta, alanda kentsel sit mevcut ise ilgili belediye, mevcut değil ise bakanlıkça yürütülmektedir[4]. Alan yönetimi çalışmalarında öncelikle modelin kapsamı belirlenmektedir. Model, belirlenen alanın yanı sıra ilişkili olduğu bölgeleri de kapsayabilir ya da öneriler geliştirebilir. Alanın tanımlanması önem ve değerin belirlenebilmesinde ilk aşamadır. Bu süreçte bilgiler toplanarak eksikler belirlenir (Orbaşlı, 2010). Bu aşamada arşiv taramaları ve alan çalışmaları yapılır. Alanın korunması ve kullanımına rehberlik amacıyla oluşturulan yönetim modelleri aynı zamanda ilgili alanlar için tanıtım belgesi niteliği de taşımaktadır (Landorf, 2009). Bu nedenle alanla ilgili elde edilen veriler, fotoğrafla belgeleme, envanter oluşturma, dijital bilgi sistemi oluşturma (CBS gibi), rota oluşturma, mimari çizim gibi farklı teknikler kullanılarak kaydedilmektedir.

[4] Doğal sit alanlarında tüm planlama yetkileri 644 ve 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na devredildiğinden yönetim alanı içinde doğal sit alanı bulunması durumunda çalışmalar ilgili bakanlıkla eşgüdüm içinde yürütülmektedir. Yalnızca doğal sit alanının bulunduğu durumlarda ise yönetim planı çalışmaları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ilgili mevzuatlarına göre yürütülmektedir (644 ve 648 sayılı KHK, 2011).

Verilerin toplanması, analizi ve alanın öneminin belirlenmesinin ardından, vizyon ve politikalar belirlenir. Yönetim politikaları önceden belirlenen hedeflerle ve birbirleriyle bağlantılı olmalıdır. Eylem/ uygulama aşamasında ilgili paydaşlar ve rolleri ile finansal kaynaklar planlanır (Orbaşlı, 2010). Yönetim modelleri, belirli bir alanın sürdürülebilir gelişmesini destekleyen, yönetişimin olduğu bir süreçtir (Şekil 2.6). Süreç olarak tanımlanan yönetim modellerinde süreklilik önemlidir (Feilden ve Jokilehto, 1998). Döngüsel bir süreç olarak tanımlanan yönetim modelleri, değişen koşullara ve hedeflere uyum sağlayabilmeli, gerektiğinde değişiklikler yapılabilmelidir.

Şekil 2.6. Yönetim planlama süreci (Orbaşlı, 2010)

Kültür ve Turizm Bakanlığı, *"Alan yönetimi ile anıt eser kurulunun kuruluş ve görevleri ile yönetim alanlarının belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmeliğe"* göre yönetim modelleri; mevcut durum tespiti, alan analizi, vizyonun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu, çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi ile izleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanması aşamalarını içermektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005).

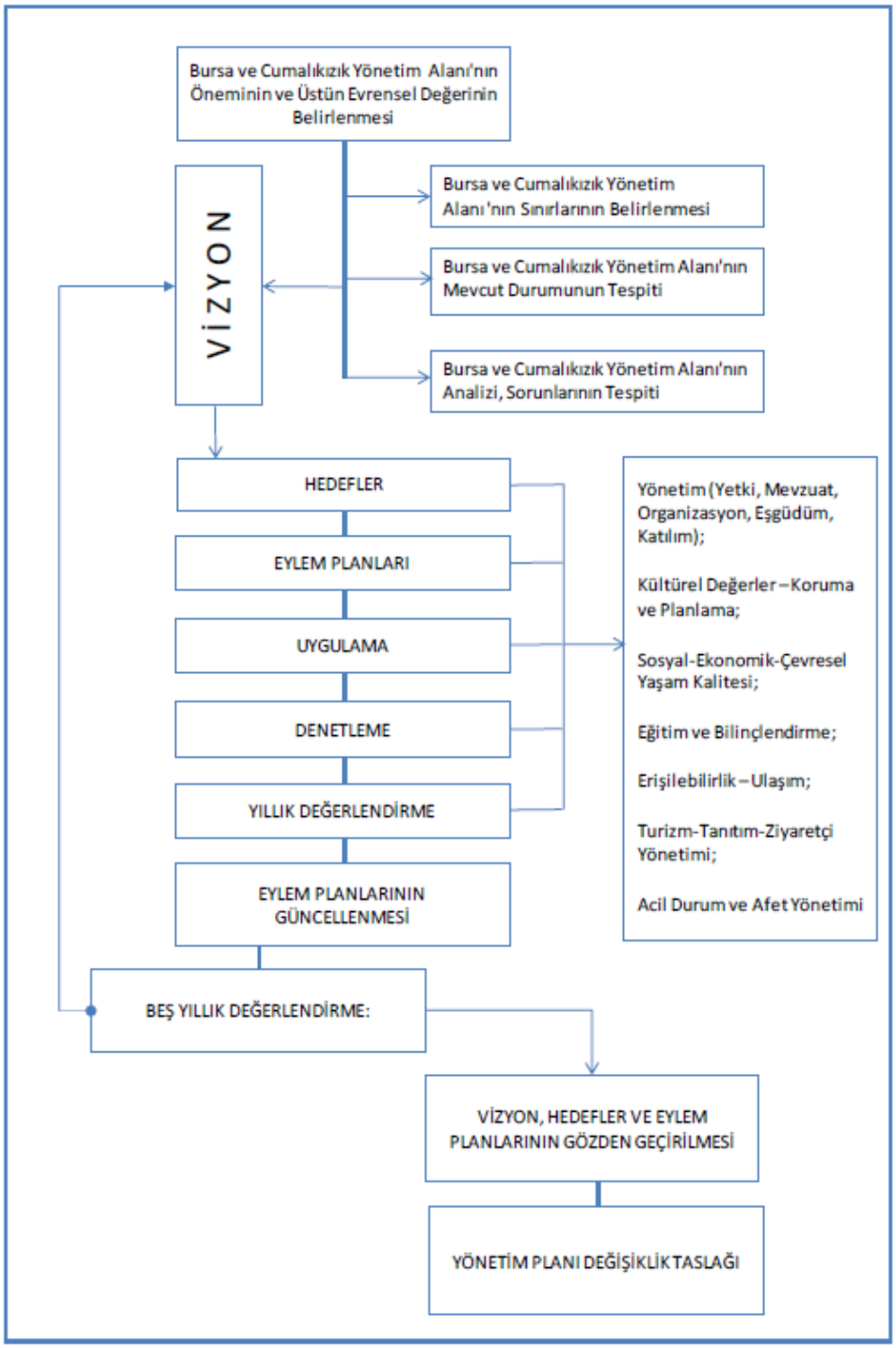
İncelenen çalışmalardan biri İznik için üst ölçekli bir çalışma olan, İznik/Nikaia/Nicaea Yönetim Planı çalışması (2022-2027)'dır. İznik'in 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesine alınması ile asıl adaylık çalışmaları kapsamında yönetim planı çalışmaları başlatılmıştır. 2016 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi, Fen İşleri Dairesi Başkanlığına bağlı Tarihi Kültürel Miras Şube Müdürlüğü bünyesinde, alan başkanlığı çalışma ekibi kurulmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığının alan başkanı, danışma kurulu ve eşgüdüm ve denetleme kurulundan oluşan yönetim yapısını oluşturması ile başlayan yönetim planı çalışmaları 2022 yılında tamamlanmıştır. Plan oluşturulurken ilk olarak farklı disiplinlerdeki uzmanların katılımıyla uzman atölyeleri gerçekleştirilmiştir. Paydaş analizleri yapılmış, yerel halk ve tüm paydaşlara, yapılan ve yapılacak çalışmalarla ilgili bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir. Alan hakkında ön değerlendirmeler yapılmış, koordinasyon toplantısı ve uzman toplantıları ile yönetim planının amacı ve kapsamı belirlenmiştir. Yönetim alanının tanımlamasında arşiv belgelerinden yararlanılmış, alan çalışmalarında fotoğrafla belgeleme yapılmış ve tarihi kent merkezi ile tampon bölgedeki tescilli anıtsal yapılara ilişkin genel bilgilerin yer aldığı tablolar oluşturulmuştur. Yönetim planının hazırlanma sürecinde karar verici, kararı etkileyen ve karardan etkilenen paydaşlardan belirlenen gruplar ile odak grup toplantıları gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonuçlarına göre GZFT analizi yapılmış, modelde yer alan hedefler/stratejiler/eylemlerin taslağı hazırlanmıştır. Ardından alana dair bilgi sahibi kurum, kuruluş, üniversite, sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve uzmanların katılımı ile arama toplantısı yapılmıştır. Toplantıda yapılan değerlendirmeler, GZFT analizleri ve yönetim planının vizyonu, amaç ve politikaları doğrultusunda "*Yönetim ve Eşgüdüm, Koruma, Mekânsal Kalite, Sosyal ve Ekonomik Gelişim, Tanıtım ve Ziyaretçi Yönetimi, Eğitim ve Bilinçlendirme, Güvenlik, Afet, Acil Durum* ve *Erişilebilirlik*" olmak üzere sekiz farklı temada yönetim planının hedef ve eylemleri belirlenmiştir. Her eylem için sorumlu kurum ve kuruluşlar ile paydaş kurum ve kuruluşlar, eylemlerin gerçekleşme süreleri ve finans kaynakları belirtilmiştir.

Eylemlerin sonuçları için izleme göstergeleri belirlenerek alan başkanlığı bünyesinde süreci takip edip izleme raporu sunacak sistem tanımlanmıştır. Hazırlanan adaylık dosyası ICOMOS yetkililerinin alandaki çalışmaları ve değerlendirmeleri sonrasında Dışişleri Bakanlığı tarafından 2024 yılında geri çekilmiştir.

Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyeleri) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2013-2018) Bursa iline yönelik olması ve kırsal yerleşimi de içermesi sebebi ile incelenen bir diğer alan yönetimi çalışmasıdır. Yönetim planının ilk aşamasında arşiv taramaları ve alan çalışmaları ile alanın ve alandaki değerlerin derinlemesine tanınması sağlanmıştır. Paydaş analizi yapılmış, arama toplantıları ile paydaş katılımı sağlanmış ve üç aşamalı toplantılar gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonuçlarına göre GZFT analizleri ile mevcut durum analizleri oluşturulmuş, yönetim planı hedefleri kesinleştirilmiş ve eylemlerin tanımlanması, stratejilerin saptanması, finansal kaynaklar ile misyon ve vizyonun belirlenmesi sağlanmıştır. Hedef-strateji-eylem bağlantılarının yer aldığı ve asıl hedefi "alanın korunarak kullanılması" olan temalar: *"1. Yönetim (Yetki, Mevzuat, Organizasyon, Eşgüdüm, Katılım) 2. Kültürel Değerler, Koruma ve Planlama 3. Sosyal, Ekonomik, Çevresel Düzen ve Yaşam Kalitesi 4. Eğitim ve Bilinçlendirme 5. Erişilebilirlik, Ulaşım 6. Turizm, Tanıtım ve Ziyaretçi Yönetimi 7. Acil Durum ve Afet Yönetimi"* olarak belirlenmiştir. Her temada hedefler ve hedeflere ulaşmada yapılacak eylemler, sorumlu kurumlar ve diğer ilgili kurumlar, finans kaynakları ve süreler tanımlanmıştır. Planlama, uygulama, gözlem, değerlendirme ve geri bildirim döngüsü içinde kurgulanan yönetim planında faaliyet ve değerlendirme raporları ile sürecin izlenmesi, denetlenmesi ve sürdürülebilirliği amaçlanmıştır. Yönetim şeması ve yönetim planı süreci Şekil 2.7 'de yer almaktadır.

Planın devamı ve tamamlayıcısı olarak Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyeleri) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2021-2026) hazırlanmıştır. Plan çalışmaları kapsamında yeni arama toplantıları oluşturularak, alanın gelecekteki koruma ve kullanım durumu için paydaşlardan alınan görüşler ve gerçekleştirilen faaliyetler ile 2013-2018 yönetim planının alana etkisi değerlendirilmiştir. Mevcut onaylı yönetim planında yer alan hedef ve stratejiler gözden geçirilmiş, paydaş görüşleri, analizler, kurumların planlanan ve devam eden çalışmaları değerlendirilmiş, hedefler, eylemler ve izleme göstergelerinin yer aldığı eylem planı tabloları düzenlenerek uygulama süreçleri ve araçları tanımlanmıştır

(Şekil 2.8). Yeni plan ile yapılan eylemlerin izlenmesi ve kontrolü ile sürekliliğin sağlanması amaçlanmıştır.

Şekil 2.7. Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2013-2018) süreci

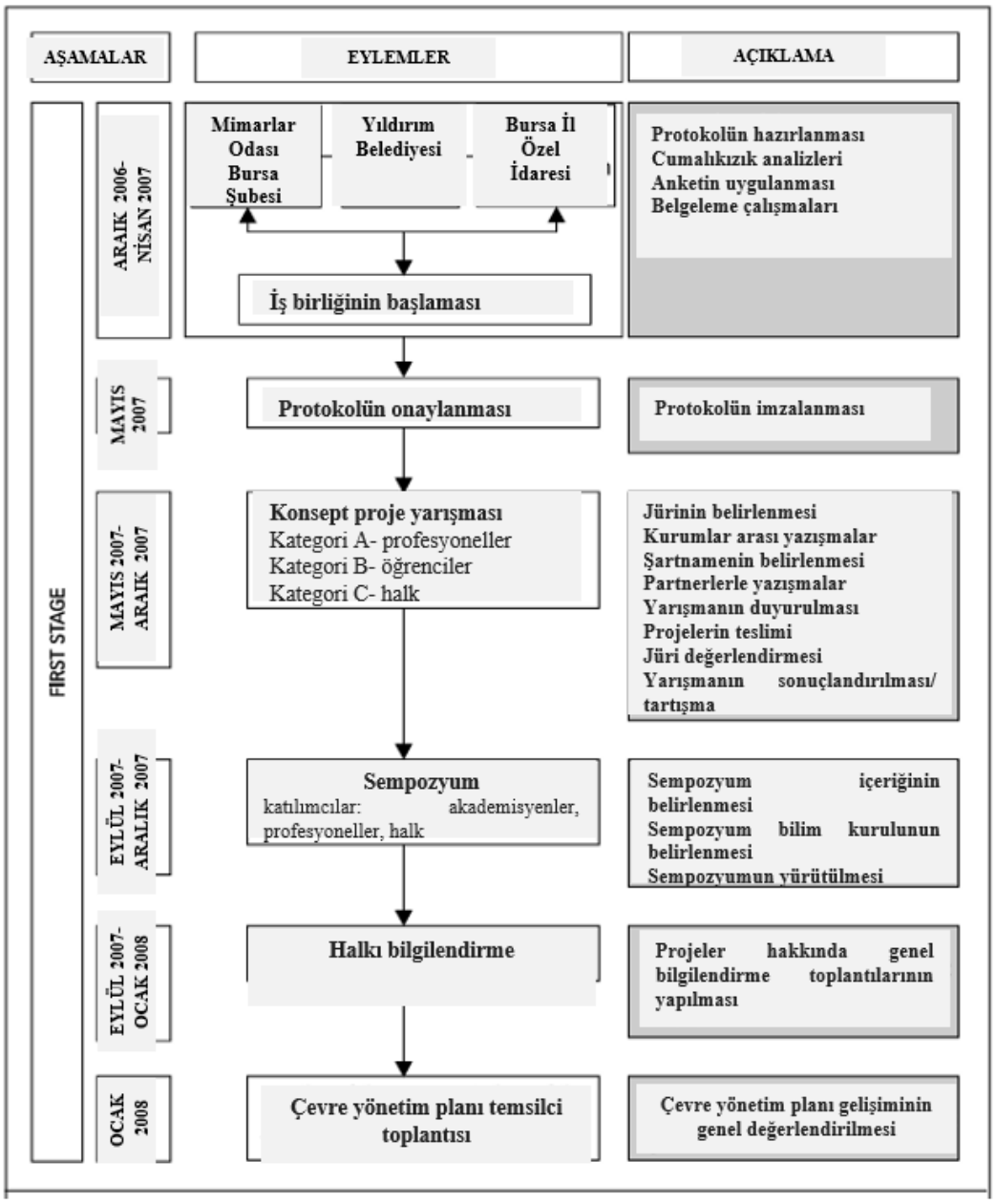
2. Kültürel Değerler , Koruma ve Planlama Eylem Planı Tablosu – 1/3		BURSA (HANLAR BÖLGESİ - SULTAN KÜLLİYELERİ) ve CUMALIKIZIK				
HEDEFLER	**EYLEMLER**	**BAĞLI OLDUĞU İLÇE**	**SORUMLU KURUM VE DİĞER İLGİLİ KURUMLAR**	**GÖSTERGE**	**FİNANS KAYNAĞI**	**SÜRE**
BC2.1- Çağdaş koruma yaklaşımlarına, ulusal ve uluslararası **koruma** prensiplerine uygun olarak, **restorasyon** projelerinin hazırlanması ve uygulamaların gerçekleştirilmesini sağlamak.	**BC2.1.1.** Devam etmekte olan Koruma Kurulu arşivinin ve tescil fişlerinin güncellenmesi ve dijital ortama aktarılması çalışmalarının tamamlanması	Osmangazi İlçesi, Yıldırım İlçesi	**BAB, BBB, Valilik,** Kültür ve Turizm Bakanlığı, **Osmangazi Belediyesi, Yıldırım Belediyesi, Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü,** Üniversiteler, Meslek Odaları	- Yapılan çalışmalara ait çizelgenin ve tamamlanma oranının tespit edilip, takip edilmesi		Kısa Devam Eden
	BC2.1.2. Alanlar içinde yer alan yıkılmış SMÖ'ler için her yıl periyodik olarak tespit çalışması yapılması					
	BC2.1.3. Kurumlarca alanlarda yürütülen her türlü güncel esaslı onarım ve restorasyon uygulama çalışmalarının, geleneksel yapı detaylarının da bulunduğu Alan Başkanlığı'nca oluşturulan dijital arşiv sistemi üzerinden takip edilerek herkesin ulaşabilmesi ve kullanması için gerekli çalışmaların yapılması.			- Tamamlanan esaslı onarım ve restorasyon projeleri - Tamamlanan esaslı onarım ve restorasyon uygulama projeleri - Devam eden esaslı onarım ve restorasyon projeleri - Devam eden esaslı onarım ve restorasyon uygulama projeleri		Kısa Devam Eden
	BC2.1.4. Kamu kurumlarında ve koruma ile ilgili alanlarda iş yapan firmalarda sanat tarihçisi, arkeolog, mimar, restorasyon uzmanı, restoratör gibi uzman sayılarının arttırılması ve uygulamada yerel işgücünden yararlanmak için tecrübeli ve usta sertifikalı kişilerin çalışması yönünde önerilerin geliştirilmesi			- Kurum uzman ve ilgili kişi listelerinin oluşturulması		Kısa Devam Eden
	BC2.1.5. Teşvik amaçlı iyi restorasyon uygulamalarının tanıtımının yapılması ve çalışmaların ödüllendirilmesi			- Yapılan sergi, tören vb faaliyetlerin sayısı		Kısa Devam Eden

Şekil 2.8. Bursa Alan Başkanlığı eylem planı tablo örneği (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı 2021-2026)

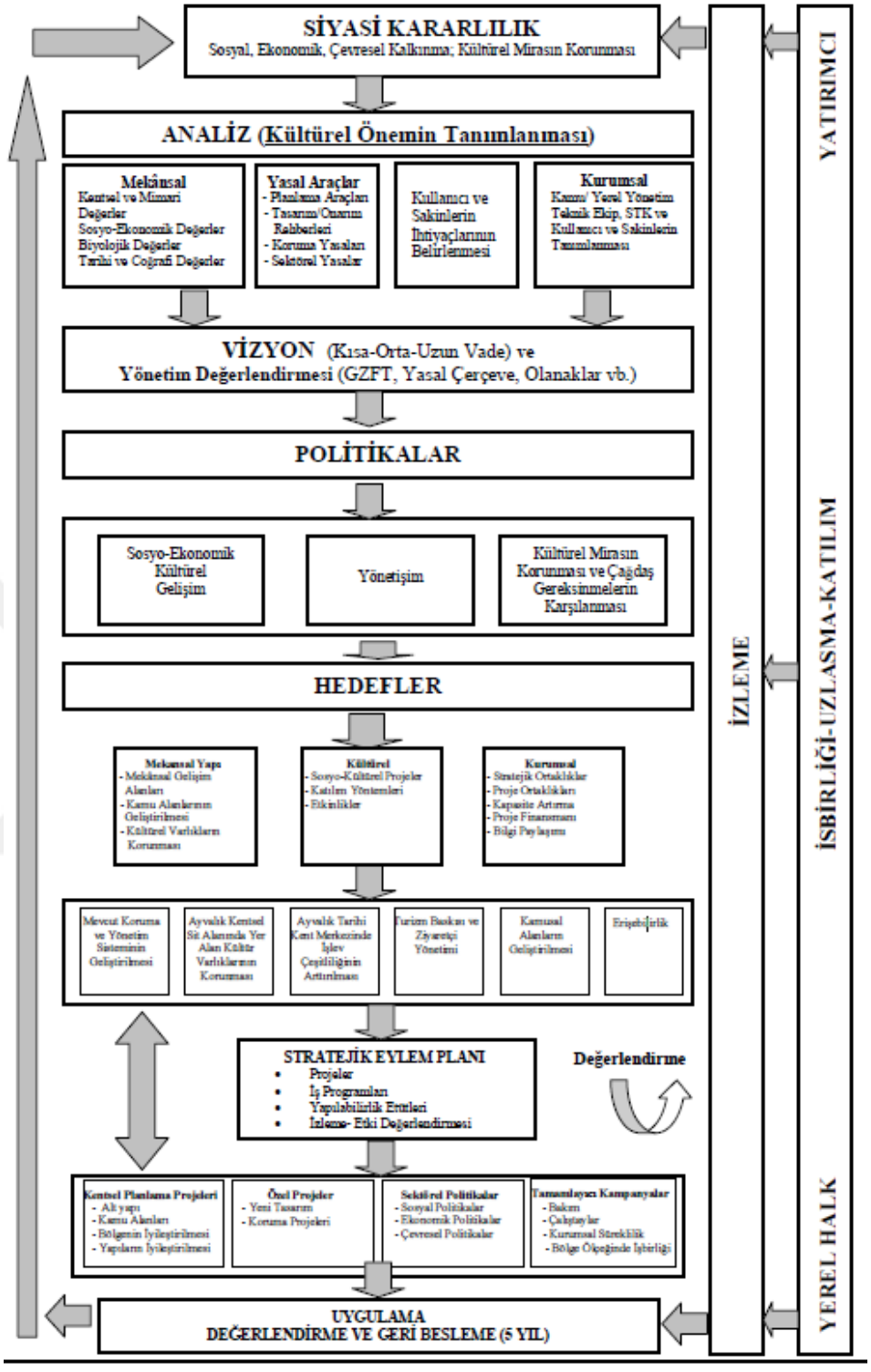
Taş vd., (2009) çalışmasında; tarihi kırsal yerleşimin korunması ve canlandırılmasının yanı sıra sürdürülebilir kalkınmanın da amaçlandığı *Üçüncü Binyılda Yaşayan Osmanlı Köyü- Cumalıkızık İşbirliği Projesi* kapsamında geliştirilen katılımcı yönetişim modelini ve bu modelin uygulanmasında yaşanan başarı ve zorlukları tartışmaktadır. Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı sürecinden önce gerçekleşen proje kapsamında ilk olarak alan

çalışmaları gerçekleştirilmiş ve Cumalıkızık'ın fiziki ve mekânsal yapısı ile sosyal ve ekonomik yapısına ilişkin ihtiyaçlar belirlenmiştir. Projede koordinasyonu sağlamak üzere özel bir idare komisyonu kurulmuş, çok ortaklı ve geniş katılımlı paneller düzenlenmiştir. Yerel yönetim olarak Bursa Yıldırım Belediyesi, ilgili planları denetlemek, ihale sürecini organize etmek, proje hakkında yerel halkı bilgilendirmek, bilinçlendirmek, halkla ve ulusal/ uluslararası kurumlarla işbirliğinden sorumlu tutulmuştur. Projeye rehberlik etmek, paydaşlar arasında koordinasyonu sağlamak, projede rol alan üye mimarlara ve köy halkına uygulamalarda destek olmak üzere sivil toplum kuruluşu olarak Bursa Mimarlar Odası görevlendirilmiştir. Köyün fiziki ve sosyokültürel sorunlarına ilişkin görüşleri ile sürece yerel halkın da katılımı sağlanmıştır. Cumalıkızık için gelecek vizyonu oluşturmak amacıyla farklı kategorilerden oluşan kavramsal proje yarışması oluşturulmuş, projeler sergilenmiş ve sempozyum düzenlenmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen veriler ile sürdürülebilir kalkınma stratejileri belirlenmiştir (Şekil 2.9). Çalışmanın sonuçlarına göre; yerel halkın yarışma ve sempozyuma az sayıda katılım göstermesi, çalışmaların uzun vadeli potansiyel faydalar hakkında yeterli bilgi içermemesi ve sürdürülebilir kalkınmanın önemi konusunda farkındalığın yetersizliği, yerel halkın kısa vadeli ekonomik faydalarına öncelik vermesine neden olmuştur.

Büken Cantimur (2011) çalışmasında, sosyo- kültürel, ekonomik ve yönetsel- kurumsal sürdürülebilirlik ve yönetişimi savunarak, kentsel koruma alanları için de alan yönetim planlarının hazırlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Alan yönetim modeli aşamaları: paydaşların belirlenmesi, mevcut durum analizlerinin yapılması, ortak çalışma gruplarının oluşturularak GZFT analizlerinin oluşturulması, hedefler, stratejiler ve politikaların belirlenmesi, eylem planlarının oluşturulması ile izleme, değerlendirme ve geri beslemenin sağlanması biçimindedir. Kentsel sit alanını canlandırmak için belirlenen politikalar farklı temalarda oluşturulmuştur. Bütünleşik korumanın sağlanması için kurumsal yapı önerileri geliştirilmiş ve modelde yukarıdan aşağı ve tabandan yukarı eylemlerin birleşimi gerekli görülmüştür (Şekil 2.10).

Şekil 2.9. Katılımcı yönetim modelinin yapısı, aşamaları ve zaman çizelgesi (Taş vd., 2009'dan alınarak Türkçeye çevilmiştir)

Şekil 2.10. Sürdürülebilir kentsel korumada örnek model (Büken Cantimur, 2011)

Özgeriş vd. (2024) çalışmasında, sürdürülebilir turizm gelişimi yoluyla kültürel mirasın yönetimine odaklanmıştır. Erzurum'da seçilen tarihi bir manastırın sürdürülebilir turizm ilkeleri açısından değerlendirilmesi amacıyla bir anket düzenlenmiş, sonuçlara yönelik

SWOT analizi yapılmıştır. SWOT analizine dayalı olarak bir TOWS matrisi geliştirilerek sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik stratejiler formüle edilmiş ve sekiz adımlı bir kültürel miras yönetim çerçevesi hazırlanmıştır (Şekil 2.11).

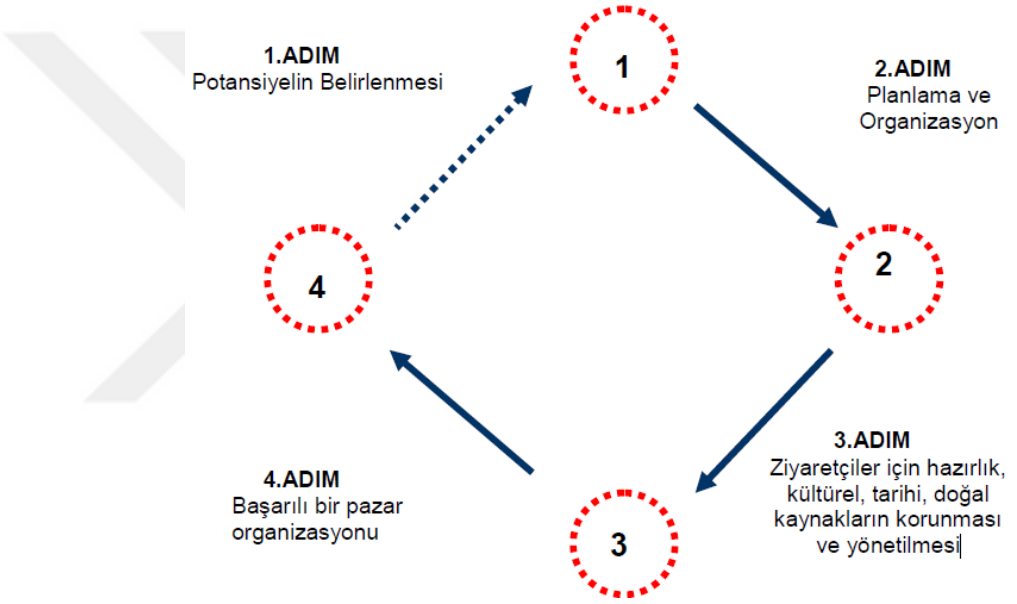

Şekil 2.11. Kültürel miras yönetim çerçevesi (Özgeriş vd., 2024'ten alınarak Türkçeye çevrilmiştir)

2.6.2. Turizm yönetimi

Turizm yönetimi; tanımlı politika hedeflerine ulaşmak amacıyla, turizm arzını ve ziyaretçi talebini kontrol ve koordine eden, strateji ve eylemler bütünüdür (Middleton, 1994). Turizm planlaması ve turizm yönetimi ayrı faaliyetler olarak ele alınmasına karşın, planlama ve yönetim, birlikte devam eden bir yönetim sürecidir. Turizmin oluşturduğu etkilerin kontrol edilmesi, döngünün ve sürdürülebilirliğin devamlılığını sağlar. Bu bağlamda; taşıma kapasitesine ilişkin kararların alınması, hedeflerin belirlenmesi, turizmin planlanması ve pazarlanmasında ortak kuruluşların belirlenmesi, ziyaretçiler için yönetim tekniklerinin geliştirilmesi ve sonuçların sistematik biçimde izlenerek, gerekli değişikliklerin yapılması oldukça önemlidir (Mason, 2003). Turizm yönetimi ile paydaşların katılımı ve memnuniyeti, turizmin daha sürdürülebilir kılınması ve miras değerlerinin devamlılığı sağlanmaktadır (UNESCO, 2012).

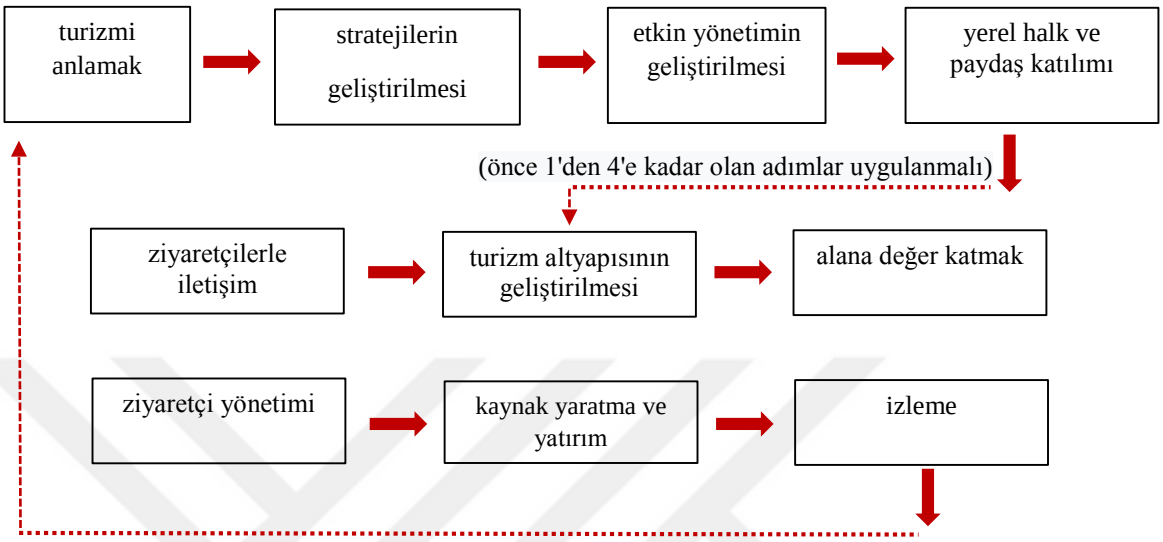
Kültürel miras değerlerinin bulunduğu alanlarda turizm yönetimindeki en önemli zorluk, turizm ve kültürel miras önceliklerinin farklı olmasıdır. Turizm yönetimi öncelikli olarak ekonomik katkıları önemserken, kültürel miras yönetiminde kültürel değerleri korunmak önceliklidir (Ortega, 2002'den akt; Abacılar, 2008). Bir döngüyü gerektiren yönetim planlarında ilk adım, planı hazırlanacak alanın turizm potansiyellerinin belirlenmesidir. Alanın değerlerinin belirlenmesinden sonra planlama aşamasına geçilir. Ardından ziyaretçiler de dikkate alınarak tarihi değerlerin ve var olan potansiyelin korunmasını sağlayacak strateji ve yönetim aşamaları belirlenir. Başarılı bir organizasyon ve geri bildirimler de bu süreçte oldukça önemlidir (Abacılar, 2008) (Şekil 2.12).

Şekil 2.12. Kültür turizmi alan yönetimi döngüsü (Abacılar, 2008)

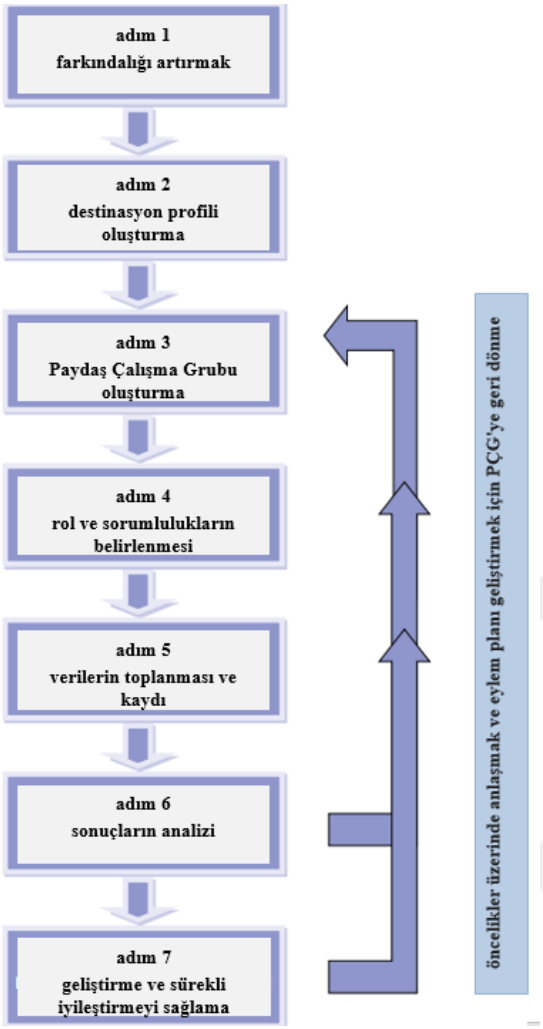
2011 yılında UNESCO tarafından çalışmaları başlatılan ve 2012 yılında üye devletler tarafından kabul edilen "Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Turizm Programı"; katılımcılık ve paydaş işbirliğine dayalı, turizm ve miras yönetiminin bütünleşik hedeflendiği bir yaklaşımı temsil etmektedir. Çalışmada turizm ve miras yönetiminin yerleşim özelinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Böylelikle ilgili tüm paydaşların farkındalıklarının arttırılarak doğal ve kültürel miras değerlerinin hem korunması hem de turizmin geliştirilmesi yoluyla yerel ekonomik kalkınma ve uzun vadeli sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Sürdürülebilir turizm ilkeleri ile paydaşların ve yerel halkın katılımındaki önemin vurgulandığı programda *sürdürülebilir turizm araç seti* oluşturulmuştur. Bu kaynaklar, alanın yönetiminde karmaşıklığı azaltmak, özellikle

turizmin faydalarını etkili bir şekilde yönetmek, en üst düzeye çıkarmak ve olumsuz etkileri en aza indirmek amacıyla oluşturulmuştur. Yönetim modelindeki farklı süreçlerin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin kılavuzları içeren araç seti şu şekildedir:

Şekil 2.13. Sürdürülebilir turizm araç seti (UNESCO 2012'den alınarak düzenlenmiştir)

European Union, (2016) "The European tourism indicator system, ETIS toolkit for sustainable destination management" çalışmasında destinasyonların sürdürülebilirliğini izlemek ve turizm faaliyetlerini daha etkin yönetmek için ihtiyaç duydukları temel bilgiler yer almaktadır. Çalışma, AB'nin karşılaştırma yöntemiyle destinasyonların sürdürülebilir turizm performanslarını izlemeleri ve ölçmeleri amacıyla 2013 yılında başlattığı Avrupa Turizm Gösterge Sistemine dayanmaktadır. Değerlendirme kriterleri; destinasyon yönetimi, sosyal ve kültürel etki, ekonomik değer ve çevresel etki olmak üzere dört başlıkta ele alınmaktadır. Avrupa Turizm Gösterge Sisteminin uygulanmasına ilişkin; farkındalığın arttırılması, hedef profilin oluşturulması, paydaş çalışma grubunun oluşturulması, rollerin ve sorumlulukların belirlenmesi, verilerin toplanması ve kaydedilmesi, sonuçların analizi ile sürekli gelişimi ve sürekli iyileştirmenin etkinleştirilmesi olmak üzere yedi adımdan oluşan bir yönetim döngüsü planlanmıştır (Şekil 2.14).

Şekil 2.14. Avrupa Turizm Gösterge Sistemi yönetim döngüsü (European Union, 2016'dan alınarak Türkçeye çevrilmiştir)

"Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024- 2028 Stratejik Planı", 2019-2023 dönemi stratejik planının değerlendirilmesi, mevzuat ve üst politika analizleri, paydaş analizleri, PESTLE ve GZFT analizleri, yeni dönem için strateji geliştirme, amaç ve hedefler, sorumlu ve iş birliği yapılacak birimler ile izleme ve değerlendirme süreçlerinden oluşmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, 2023). Şekil 2.15'te amaçlar, hedefler ile sorumlu ve paydaş kurumlara ilişkin tablo yer almaktadır.

Lukoseviciute vd. (2024) çalışmasında; eko kültürel yollar için sürdürülebilir kalkınma ve yönetim stratejisi geliştirmek üzere paydaş katılımının öncelikli olduğu bir işbirliği oluşturmak amaçlanmıştır. Alanın tanımlanması, paydaş analizi, odak grup görüşmeleri ve SWOT analizi yapılarak farklı paydaşların yer aldığı disiplinler arası bir yaklaşım

benimsenmiştir. Çalışmada, sürdürülebilir bir yönetim modeli için; *doğal ve kültürel manzaralar, parkur altyapısı, parkur ziyaretçi deneyimi ile pazarlama ve topluluk işbirliği* olmak üzere dört boyutlu bütünleşik stratejiler önerilmiştir. Sürdürülebilir gelişim için paydaşlarla ortak vizyon oluşturma, yatırım, programlama, geleceğe yönelik planlama, mevcut ve gelecek tehditleri anlama gibi yönetim süreçleri tanımlanmıştır. Çalışmada hangi paydaşın hangi eylemden sorumlu olduğu ve finans kaynaklarına ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.

Amaçlar	Hedefler	ABDİDB	ABKCB	YMKEGM
A1: Kültürel Zenginliğimizi ve Çeşitliliğimizi Araştırmak ve Gelecek Kuşaklara Aktarmak	H1.1. Kültürel miras ögelerimizin ve entelektüel birikimimizin derlenmesi, kayıt altına alınması ve korunması			S
	H1.2. Kültürel miras ögelerimizin ve entelektüel birikimimizin dijital ortama aktarılması			
	H1.3. Kültür varlıklarımızın aslına uygun olarak restorasyon/konservasyonunun yapılarak korunması			
	H1.4. Kültür varlıklarımıza yönelik araştırma ve koruma faaliyetlerinin etkin şekilde yürütülmesi			
	H1.5. Alevilik-Bektaşilik'e yönelik çalışmaların yürütülmesi		S	
A2: Bilgiye, Kültüre ve Sanata Erişim ve Katılım Olanaklarını Geliştirmek	H2.1. Kültür ve sanatın toplumun her kesimine ulaşmasının sağlanması			İ
	H2.2. Kültür varlıklarına ve sanat eserlerine çağdaş müzecilik anlayışı ile erişimin ve katılımın sağlanması			
	H2.3. Kütüphane kullanımının yaygınlaştırılması ve koleksiyonlarının zenginleştirilmesi			
	H2.4. Bilgiye erişimi kolaylaştıracak teknolojik hizmetlerin yaygınlaştırılması			
	H2.5. Sinema faaliyetlerine erişim imkânlarının artırılması			
A3: Kültür Endüstrilerinde Sürdürülebilir Büyümeyi Sağlamak	H3.1. Kültür yatırımlarının ve girişimlerinin desteklenmesi			İ
	H3.2. Edebî üretim ve yayıncılık sektörünün desteklenmesi			
	H3.3. Sanatsal üretimin desteklenmesi			
	H3.4. Telif hakları alanında araştırma, yayın, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin geliştirilmesi			
	H3.5. Telif haklarına dayalı kültür endüstrilerinin hukuki ve mali açıdan güçlendirilmesi			

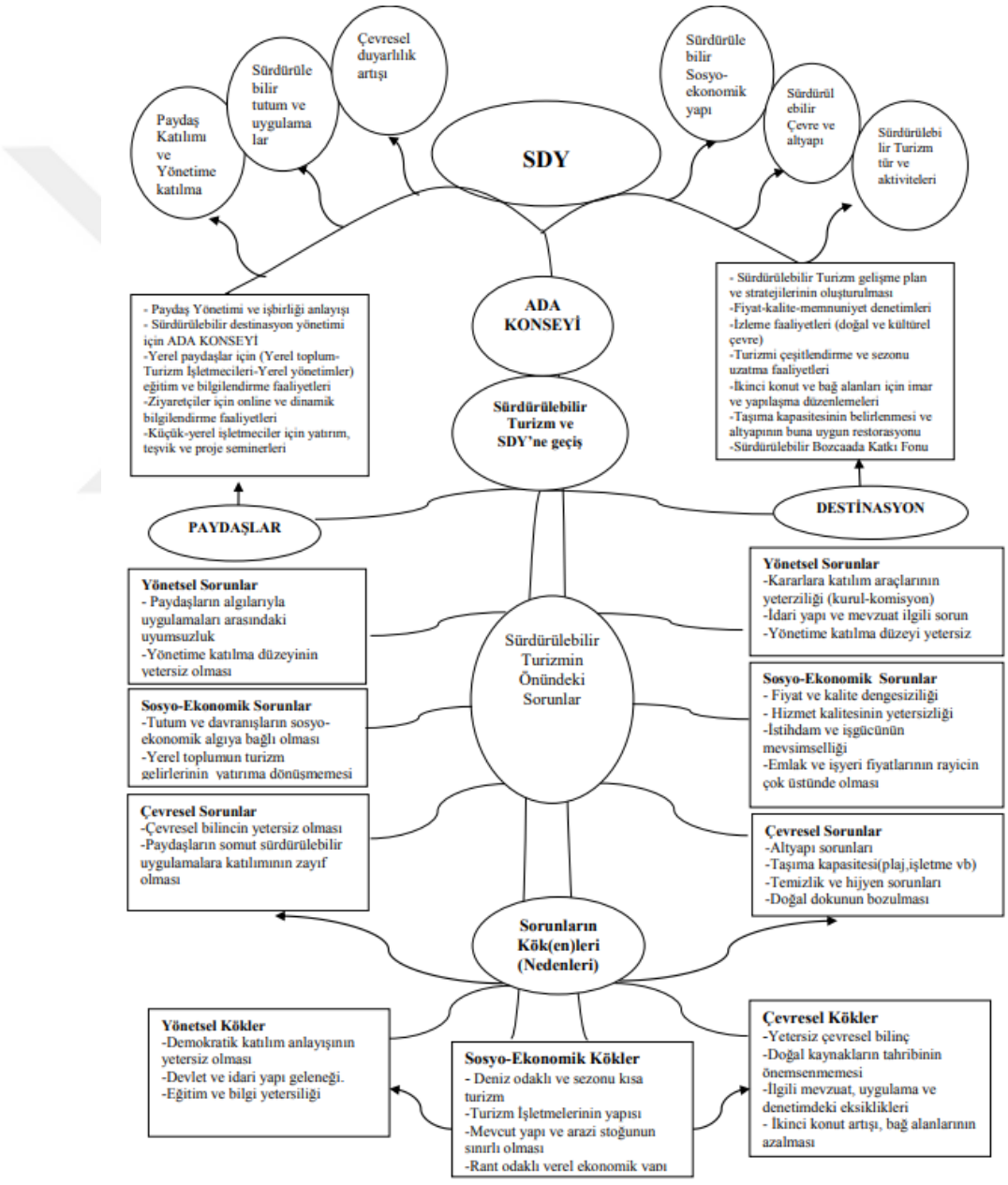
* S : Sorumlu, İ : İlgili

Şekil 2.15. Amaçlar, hedefler ile sorumlu ve paydaş kurumlar (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, 2023)

Doğan ve Gümüş (2014) çalışmasında; sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir destinasyon yönetiminin birlikte önerildiği bir model geliştirmiştir (Şekil 2.16). Oluşturulan modelde sürdürülebilirliğin önündeki engeller, sorunlar ve buna ilişkin çözüm yolları, kurumsal yapılarıyla birlikte öngörülmüştür.

Çakılcıoğlu (2013) ise turizm potansiyeline sahip bölgelerde, sürdürülebilir turizm ile sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olduğu, sürdürülebilir turizm sürecine ilişkin yöntem

önerilmektedir. Çalışmada öncelikle bölgenin sosyo- ekonomik yapısı ile doğal yapı ve çevresel özellikleri incelenmiş ardından, alanın özellikleri sürdürülebilir turizm kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir turizm hedefleri doğrultusunda belirlenen vizyon ve hedefler çerçevesinde eylem planları kurgulanmıştır. Bir süreç yönetim modelinin önerildiği çalışmada, sürdürülebilir turizm uygulama sürecinde "turistik doyum sağlandı mı?" sorusuna anket ve gözlemler aracılığı ile yanıt aranması önerilmektedir.

Şekil 2.16. Sürdürülebilir destinasyon yönetimi örneği (Doğan ve Gümüş, 2014)

2.6.3. Kalkınma yönetimi

Kalkınma yönetimi, bir toplumun ekonomik, sosyal ve çevresel bakımdan sürdürülebilir gelişimini sağlamak amacıyla planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerini içeren disiplinler arası bir yaklaşımdır. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki farkların varlığı ve kalkınma çabaları ile ülkelerin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarının değiştirilebileceği düşüncesi, kalkınma yönetiminin temelini oluşturmaktadır (Farazmand, 1998'den aktaran; Sadioğlu ve Öktem, 2009). Bu bağlamda yerel dinamiklerin dikkate alındığı, kaynakların etkin kullanıldığı, yerel topluluk, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşların sürece dâhil edildiği, doğal kaynakların dengeli kullanıldığı, sosyal eşitlik ve kültürel çeşitliliğin korunduğu çeşitli stratejiler, politikalar ve projeler üretilmektedir. Kalkınma yönetimlerindeki yaklaşım ülkelerin kalkınma düzeyine, tarihine, kültürel yapısına ve ekonomik yapılarına bağlı olarak farklılık göstermektedir.

"Türkiye Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021- 2023)"; ulusal politika yaklaşımı, temel amaç ve ilkeler belirlenerek stratejik amaçlar, öncelikler ve tedbirler hiyerarşisi temelinde oluşturulmuştur. Oluşturulan belge, ülkemizdeki kırsal kalkınma faaliyetleriyle ilgili kamu idareleri için mevzuat düzenleme, politika geliştirme ve uygulama faaliyetleri bakımından çerçeve doküman olarak tanımlanmıştır. Çalışmaya kaynaklık eden temel belge; On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) olmakla birlikte, önceki döneme ait Türkiye Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020), IPARD-II Programı (2014-2020) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Eylem Planı (2015-2018) belgelerinden de yararlanılmıştır. Belgenin hazırlık sürecinde, 2020/14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi gereği Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda ilgili kurumların kırsal kalkınma konusundaki uzman temsilcilerinden oluşan çekirdek grup görevlendirilmiştir. Hazırlık sürecinde sırasıyla;

- Kamu ve kamu dışından paydaşların katılımıyla kırsal alanlara ilişkin GZFT analizleri yapılmış,

- Taslakların hazırlanmasından sorumlu çekirdek grup teknik çalışmalar düzenlemiş,

- Taslaklar Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından iki kez kamu ve kamu dışından paydaşların resmi görüşlerine sunulmuş,

- Tarım ve Orman Bakanlığı'nın düzenlediği toplantılarda, oluşturulan taslak çalışma, ulusal bölgesel gelişme politikaları ve ilgili AB anlaşmaları çerçevesinde değerlendirilmiş,

- Tamamlanan çalışma Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Cumhurbaşkanı onayına gönderilerek yayınlanmıştır.

Stratejik çerçeve, önceki dönemlerde gerçekleştirilen kırsal kalkınma faaliyetleri ile kırsal alandaki kamusal hizmetlerin sunumu ve ilişkili yatırım projeleri birlikte değerlendirilmiş, kırsal kesimin talep ve ihtiyaçları esas alınmıştır. Stratejik çerçevede; 1. kırsal ekonomi, 2. kırsal çevre, 3. kırsal yerleşimler, 4. kırsal toplum ve 5. yerel-kırsal kalkınma kapasitesi olmak üzere, beş stratejik amaç oluşturulmuş ve bu amaçlara yönelik öncelikler ve ilgili tedbirler belirlenmiştir. Her bir amaçla ilgili tek bir kurumsal sorumluluk tanımlamak yerine, tedbirlere göre farklılaşan çoklu sorumluluk yaklaşımı benimsenmiştir. Bu bağlamda kırsalda hizmet veren ve yatırım yapan tüm kurum ve kuruluşlar sorumlu kuruluş olarak tanımlanmıştır. Bütçe bilgisi aktarılmış ve bir yönetişim mekanizması oluşturularak izleme ve değerlendirme göstergeleri belirlenmiştir. Stratejik amaç kapsamında öncelik ve tedbir örneği aşağıda Şekil 2.17' de yer almaktadır.

FAO/ RAPA (1988), "Participatory Monitoring and Evaluation Handbook for Training Field Workers" çalışmasında; kırsaldaki mevcut durumun geliştirilmesi, sorunların tanımlanması, çözülmesi ve iyileştirilmesine yönelik başlayan bir süreç, bir döngü olarak ifade edilmektedir. Bu sürecin iyileştirilmesinde ve kırsal yoksulluğun önlenmesinde paydaşların katılımcılığı ile izleme ve değerlendirme en önemli yönetim araçları olarak belirtilmiştir. Çalışmaya göre; izleme süreci, yapılan çalışmaların plana uygun devam edip etmediğini görmek için kullanılan bir gözetim ve geri bildirim sistemidir. Bu sistem paydaşların verimliliklerini ve etkinliklerini artırmalarını sağlamakta, aynı zamanda paydaşların kendilerini etkileyen faktörlere ilişkin farkındalığının arttırıldığı bir eğitim süreci olarak ele alınmaktadır. Değerlendirme süreci ise; politika veya hedeflerin yeniden tanımlanması, kurumsal düzenlemelerin yenilenmesi veya kaynakların yeniden dağıtımına olanak tanıyan sistematik analiz olarak belirtilmektedir. İzleme sırasında toplanan veriler, projenin amaçlanan etkilerinin değerlendirilmesiyle ilgili değerlendirme analizinin temelini oluşturmaktadır. İlgili tüm izleme ve değerlendirme süreçleri,

geliştirme döngüsünün bir parçası olarak ele alınır (Şekil 2.18). Bu bağlamda katılımcılık şu aşamalarda gerekli görülmektedir;

* hangi alanların izleneceğine ve değerlendirileceğine karar verilmesi,

* izleme ve değerlendirme için göstergelerin seçilmesi,

* veri toplama sistemlerinin tasarlanması,

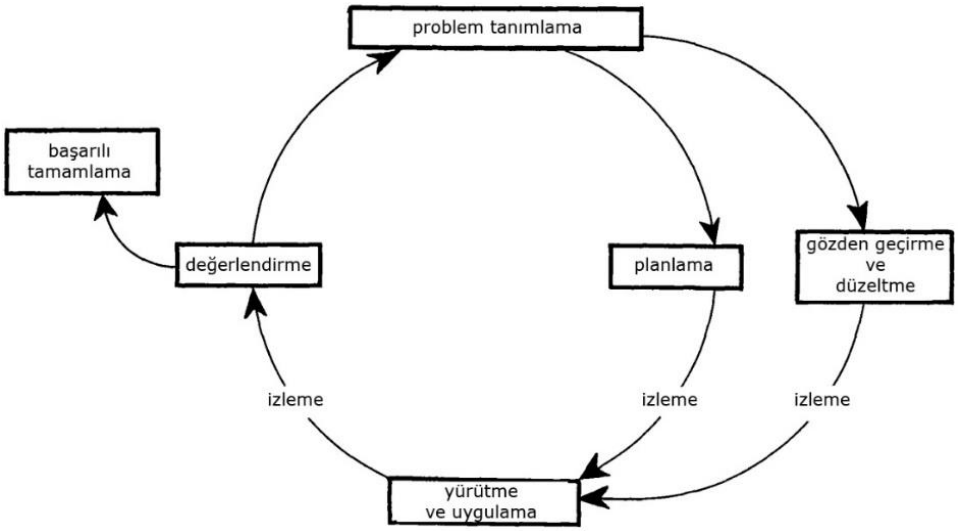
*verilerin derlenmesi ve tablolaştırılması,

* sonuçların analiz edilmesi,

* bilgilerin amaçlar doğrultusunda kullanılması.

Öncelik 1.1 Tarım ve gıda sektörlerinin rekabet gücünün geliştirilmesi		
Tedbir	1.1.1	Üretici örgütlerinin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi,
Tedbir	1.1.2	Tarım-gıda ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması,
Tedbir	1.1.3	Üreticilere ve üretici örgütlere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi,
Tedbir	1.1.4	Tarım ve gıda işletmelerinin kurulması ve modernize edilmesi,
Tedbir	1.1.5	Gıda üretim ve arz güvenliğinin artırılması,
Tedbir	1.1.6	Kırsal alandaki tarım işletmelerinin girdi koşullarının iyileştirilmesi.
Öncelik 1.2 Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi		
Tedbir	1.2.1	Kırsal turizmin geliştirilmesi,
Tedbir	1.2.2	Tarım ve tarım dışı yerel ürünlerde katma değer artışının sağlanması,
Tedbir	1.2.3	Tarım dışı sektörlerdeki ticari işletmelerin kurulması ve modernize edilmesi,
Tedbir	1.2.4	Mikro işletmecilik temelinde girişimciliğin teşvik edilmesi,
Tedbir	1.2.5	Su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi,
Tedbir	1.2.6	Tarımda dijital girişimciliğin ve inovasyon kültürünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi,
Tedbir	1.2.7	Tarımda dijitalleşmeye yönelik start-upların ortaya çıkması, geliştirilmesi ve ölçeklendirilmesi için dijital girişim faaliyetlerinin desteklenmesi,
Tedbir	1.2.8	Arıcılık faaliyetinin, bal ve türevlerinin üretiminin desteklenmesi,
Tedbir	1.2.9	Geleneksel el sanatları ve zanaatkârlık gerektiren katma değerli ürünlerin üretiminin desteklenmesi,
Tedbir	1.2.10	Fermente gıda ve içecek üretiminin desteklenmesi,
Tedbir	1.2.11	Çiftçilerin ortak kullanımı için makine parklarının kurulması, geliştirilmesi ve diğer kolektif yatırımların desteklenmesi,
Tedbir	1.2.12	Tarım dışı kırsal sanayinin oluşturulması, özendirilmesi, yaygınlaştırılması.

Şekil 2.17. Stratejik amaç kapsamında öncelik ve tedbir örneği (Türkiye Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2021- 2023)

Şekil 2.18. Kırsal kalkınma yönetiminde geliştirme döngüsü (FAO/RAPA, 1988'den alınarak düzenlenmiştir)

2.6.4. Örnek yönetim modellerindeki ortak ve ayrışan yönler

Kültürel miras koruma, turizm ve kalkınma yönetim modeli oluşturma basamaklarının genel olarak benzer olduğu görülmüştür. Modellerde ayrışan yönler genellikle içerikler ve ilgili paydaşlardır. İncelenen tüm çalışmalarda yönetim sınırlarının belirlenmesi, belirlenen alanın tanımlanması ve incelenmesi modeli oluşturmadaki ilk adımdır. Hedef, strateji ve eylemlerin belirlenmesi de tüm model örneklerinde görülmektedir. Çalışma alanının ve disiplinlerin farklılaşması bu eylemlerin çeşitliliğine etki etmektedir. Yönetsel bir yapı oluşturmada belirlenen eylemlerden kimlerin sorumlu olacağı, bu sorumlu kişilerin görev ve sorumluluklarının nasıl denetleneceği ve kontrol edileceği de çalışmalarda ortaktır. Çalışma içeriklerine göre paydaşlar ve görev dağılımları değişmektedir. Eylemlerin denetimi ve izlenmesi aşamasında çalışmalarda farklılıklar görülmektedir. Alan yönetimi modellerinde kontrol mekanizması olarak; izleme göstergeleri belirlemek, yıllık faaliyet ve değerlendirme raporları oluşturmak gibi yöntemler uygulanırken; örneğin Çakılcıoğlu çalışmasında modelin kontrol mekanizması olarak paydaşlara yönelik anket ve gözlemler önermektedir. Yönetim çalışmalarındaki öncelikler de birbirinden farklılaşmaktadır. Çizelge 2.2 'de örnek yönetim modellerindeki ortak ve ayrışan yönler listelenmektedir.

Çizelge 2.2. Örnek yönetim modellerindeki ortak ve ayrışan yönler

	kültürel miras koruma	**turizm**	**kalkınma**
ORTAK YÖNLER	Amaç belirlenmesi/ problem tanımlama yapılacak çalışmanın zeminini oluşturmadaki ilk adımdır.		
	Paydaşlar belirlenir.		
	Paydaş koordinasyon toplantıları yapılır.		
	Mevcut durum tespiti ve alan analizleri gerçekleştirilir.		
	Belirlenen amaç kapsamında vizyon belirlenir.		
	Politikalar oluşturulur.		
	Farklı temalarda yönetim planının hedef ve eylemleri belirlenir.		
	Kurum ve kişilerin görev tanımları yapılır.		
	Kısa, orta ve uzun vadede yapılacak eylem planları oluşturulur.		
	Finans kaynakları belirlenir.		
	Eylemler yürütülür.		
	İzleme, değerlendirme ve kontrol süreçleri tanımlanır.		
	Geri bildirimler önemlidir.		
	Eylem sonuçları ölçülebilir olmalıdır.		
	Paydaş katılımı önemlidir.		
	Paydaş çalışmalarında GZTF ya da PESTLE gibi analizler yapılmaktadır.		
	Yasal yükümlülük ve dayanaklar farklılık göstermektedir.		
AYRIŞAN YÖNLER	Alan yönetim planları oluşturulur.	Destinasyon yönetim planları ya da turizm strateji planları oluşturulur.	Kalkınmaya yönelik stratejik planlar oluşturulur.
	Dünya Miras Alanları, sit alanları ve ören yerleri için özel yönetim planları oluşturulmaktadır.	Ülkemizde ortak bir turizm stratejisi eylem planı bulunmaktadır.	Ülkemizde ortak bir ulusal kırsal kalkınma stratejisi bulunmaktadır.
	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından oluşturulan alan başkanlığı tarafından paydaş katılımı ile hazırlanmaktadır.	Turizm stratejisi eylem planı, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından paydaş katılımı ile hazırlanmaktadır.	Ulusal kırsal kalkınma stratejisi, Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının teknik desteğinde, paydaş katılımı ile hazırlanmaktadır.
	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Ek-2a maddesine dayanılarak hazırlanan, Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmeliğe göre uyumlu olmalıdır.	Ulusal kalkınma planları ile uyumlu olmalıdır.	Ulusal kalkınma planları ile uyumlu olmalıdır.
	Kültürel miras koruma çalışmaları önceliklidir.	Turizm faaliyetleri önceliklidir.	Kalkınma çalışmaları önceliklidir.

Çizelge 2.2. Örnek yönetim modellerindeki ortak ve ayrışan yönler (devam)

	Yönetim alanının özelliklerine göre farklılaşmakla birlikte, alandaki değerlerin korunması, yaşatılması ve sürdürülmesi önceliklidir.	Kültürel zenginliğin araştırılması, gelecek kuşaklara aktarılması, bilgiye, kültüre, sanata erişim ve katılım olanaklarının geliştirilmesi, sürdürülebilir büyüme, rekabet gücü, pazar payı ve marka değerinin arttırılması, uluslararası bilinirliğin arttırılması ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi gibi çalışmalar önceliklidir.	Kırsal ekonominin iyileştirilmesi ve istihdamı sağlamak, kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği, kırsal altyapının geliştirilmesi, yoksulluğun azaltılması, yerel ve kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsal kapasitenin geliştirilmesi önceliklidir.
	Turizmle ilişkili ziyaretçi yönetimine ilişkin hedef ve eylemler yer almaktadır.	Ziyaretçi yönetimi öncelikli konular arasındadır.	Ziyaretçi yönetimi ile ilgili çalışmalar genellikle yer almamaktadır.
	İznik Yönetim Planı çalışması gibi özel bir alana ilişkin yapılır.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı gibi genel planlar oluşturulabilir.	TKDK Stratejik Planı (2024-2028) gibi genel planlar oluşturulabilir.

Tez çalışmasının temelini oluşturan kültürel miras yönetimi son yıllarda yapılan akademik araştırmaların önemli odağı haline gelmiştir. Kültürel miras turizmi çalışmalarında da kültürel miras yönetimi, kırsal kalkınma ve paydaşlara yönelik araştırmalar giderek daha fazla ilgi görmektedir (Zhang vd., 2023).

Nasser (2003) çalışmasına göre, kültürel miras yönetiminde yerel toplumun sosyo-kültürel ihtiyaçları miras değerlerinin kullanımı ile bütünleştirilmelidir. Nocca (2017) çalışmasında, etkili yönetim planları ile turizmin, kültürel ve doğal kaynakları korurken aynı zamanda yerel ekonomilere olumlu katkı sağladığını vurgulamaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kültürel mirasın sürdürülebilir yönetiminde etkili bir model belirlenmelidir. Benzer şekilde Özgeriş vd. (2024) çalışmasında, turizmin somut miras unsurları, doğal, kültürel ve sosyo- ekonomik değerlerle bütünleştirilmeli sonucuna varmıştır. Christina vd. (2005), miras yönetimi ve turizmde iş birlikçi bir yaklaşımı inceledikleri çalışmada miras koruma ve geliştirme konularında önerilerde bulunmaktadır. Russo (2002) çalışmasında, Dünya mirası şehirlerinde turizm gelişiminin sürdürülebilir olması için kültürel mirasın bütünsel yönetimini önermektedir. Dans ve Gonzalez (2019), İspanya'daki Altamira Dünya Miras Alanı üzerine yaptıkları çalışmada, miras yönetimi ile sürdürülebilir turizmi birleştiren bütünsel yaklaşımları ele almaktadır. Ge ve Abd Manan (2025) çalışmasında, geleneksel mimari ile kırsal turizm arasındaki ilişkiyi araştırarak, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kalkınmadaki ortak

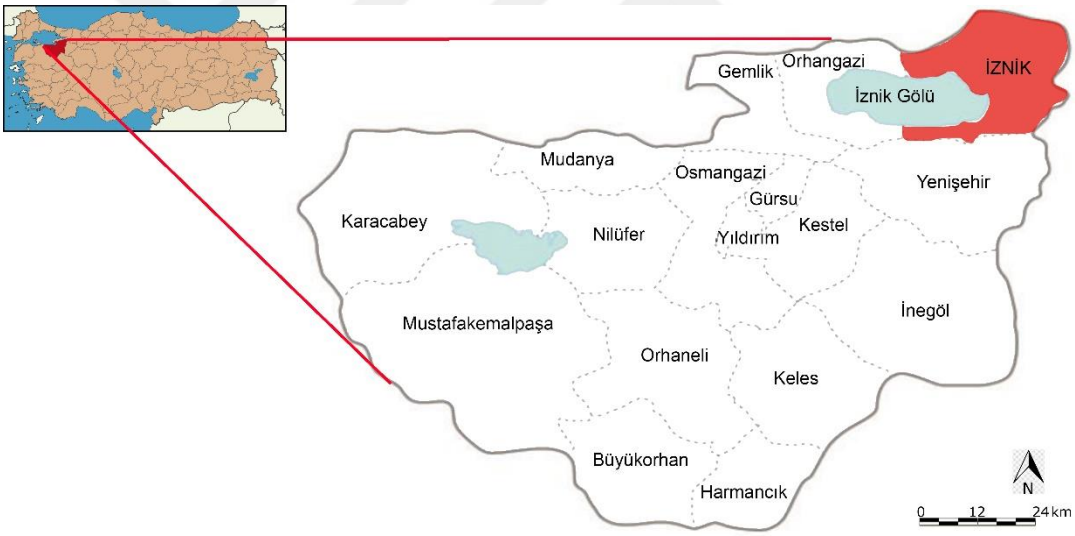
rollerine vurgu yapmaktadır. Sardaro vd. (2021), başarılı bir miras koruma ve etkin yönetim stratejilerini belirlemek için Güney İtalya'daki Apulia'da tarihi kırsal bina tiplerinin korunmasına yönelik iş birlikçi bir yaklaşımı incelemiştir. Gilibertoa ve Labadi (2021), sürdürülebilir kalkınmada kültürel mirasın rolünü ve kırsal kalkınmada kültürel turizmin önemini Güney Moravya bölgesinde araştırmıştır. Rautio (2021), kültürel mirasta önemli bir artış yaşayan Guizhou Eyaletinin Dong özerk bölgesindeki etnik azınlık köylerinin, uygulanan kırsal kalkınma politikaları ve geliştirilen kırsal turizm ile sürdürülebilir miras alanlarına dönüştürüldüğünü savunmaktadır. Ancuta ve Jucu (2023) çalışmasında, kırsal kültürel miras, kültürel turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınmaya odaklanmaktadır. Kırsal ve kültürel turizmi birleştirmenin amaçlandığı çalışmada, Romanya'nın Braşov İlçesi özelinde çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Gökarslan ve Pürselim (2025), kırsal turizmin önemli bir bileşeni olan kültürel miras korumanın öneminin vurgulandığı çalışma bulgularını Türkiye Isparta Sütçüler Beydilli Köyü örneğinde sunmuştur. Miras, turizm ve yerel kalkınma kavramları birbirleriyle ilişkili olmasına rağmen araştırmacılar henüz olası tüm bağlantıları araştırmamışlardır (Madden ve Shipley, 2012). Literatür taraması, kültürel miras yönetimi, turizm ve kalkınma çalışmalarının belirli konulara odaklandığını ve kırsal alana yönelik çalışmalarda boşluklar olduğunu ortaya koymaktadır. Tez çalışmasının teorik katkısı, kırsal miras yönetimi, mirasa dayalı kırsal turizm ve kırsal kalkınma çalışmalarının ortak rollerine vurgu yaparak, bütünleşik olarak ele alınması gerektiğini araştırmaktır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu bölümde ilk olarak, çalışma alanı olarak belirlenen İznik kırsalı tanıtılmış, kırsalın genel özellikleri, önemi, doğal coğrafyası ile beşeri ve ekonomik coğrafyasına ilişkin literatürden elde edilen bilgilere yer verilmiş, ardından İznik kırsalına ilişkin üst ölçekli kararlar aktarılmıştır. Yöntem bölümünde ise, tez çalışmasında kullanılan yöntem ve teknikler detaylandırılmıştır.

3.1. İznik Kırsal Alanına Genel Bir Bakış

Bursa ilinin bir ilçesi olan İznik (tarihi Nikaia/Nicaea şehri), Türkiye'nin Marmara Bölgesinde, Marmara Denizi'nin güneydoğusu, Bursa ilinin ise kuzeydoğusunda (Şekil 3.1) il merkezine yaklaşık 90 km mesafede konumlanmaktadır (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022).

Şekil 3.1. İznik ilçesinin Türkiye ve Bursa'daki konumu (Soykök Ede vd. 2025)

Kendi adı ile anılan İznik Gölü'nün (Askania Limne) doğu kıyısında, sucul ve karasal habitatlar barındıran bir bölgede kurulan İznik, gölün kıyısındaki verimli topraklarda yer alması, doğal peyzajı ve tarımsal ürün çeşitliliğinin zenginliği, elverişli iklimi, doğası ve önemli merkezlere yakınlığı ile tarihsel süreçte birçok medeniyete başkentlik yaparak, farklı tarihsel katmanları içeren, binlerce yıllık tarih ve kültür birikimine sahip önemli bir yerleşim olmuştur. İznik'te yaşam, tarih öncesi çağlardan başlayarak, Helenistik ve Roma dönemi ile başkentliğini yaptığı Selçuklu, Bizans ve Osmanlı dönemlerinin ardından

günümüze devam etmektedir (Eyice, 1988; Yalman, 2000). Birbirine dik doğrultulu iki ana aks etrafında gelişen ızgara planlı tarihi kent dokusu, surları, anıtsal kapıları ve farklı medeniyetlere ait yapı ve kalıntıları ile açık hava müzesi niteliği taşıyan antik kent, özgün değerlerini büyük ölçüde koruyarak günümüze ulaşmıştır (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022).

İznik kent merkezindeki tarihi ve kültürel değerlerin yanı sıra kırsal alanda da çok sayıda arkeolojik kalıntı yer almaktadır. Hisardere Nekropol Alanı, Hipoje Mezar Odası ve Dikilitaş Mezar Anıtı (Obelisk) bu değerlerin en önemlileridir (Şekil 3.3).

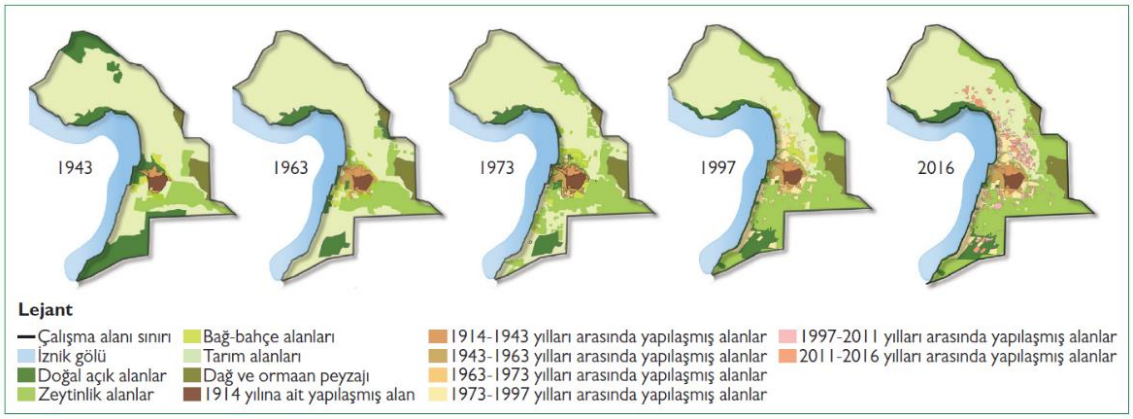
Şekil 3.2. A) Hisardere Nekropol Alanından çıkarılan lahit örneği B) Hipoje Mezar Odasının İznik Müzesinde yer alan örneği C) Dikilitaş Mezar Anıtı (Soykök Ede, B. arşivi, 2024)

Tarihsel süreçte İznik'teki yerleşimlerin kurulup gelişmesinde çevresindeki verimli araziler etkili olmuştur (Akbulak, 2006). İznik'in tarihi kentsel alanını oluşturan ve yerleşimi besleyen en önemli unsurlardan biri de İznik'in yakın çevresinde, tarımsal üretme dayalı büyük çiftliklerin de yer aldığı kırsal yerleşimlerdir. Eski dönemlerde kentin depremlerden sonra yeniden imarı ve inşası için gereken para, kırsal alanda yaşayan büyük mülk sahiplerinin katkıları ile sağlanmıştır. Bu bağlamda kentteki maddi ve manevi değerler kırsal yaşamla birlikte değerlendirilmektedir (H.S.Ö. sözlü görüşme, Ekim 2024). Şekil 3.4'te İznik kırsalındaki doğal ve kültürel değerlerden örnekler yer almaktadır.

Şekil 3.3. A) İznik Gölü manzarası B) İznik Gölü C) Sansarak Kanyonu D) İznik kırsalındaki zeytin bağları E) İhsaniye köy yerleşimi F) Müşküle köy yerleşimi G) Sansarak geleneksel kırsal konut H) Sansarak organik sokak dokusu I) İhsaniye köy evi (Soykök Ede vd., 2025)

İlçe kentsel ve mekânsal gelişim açısından değerlendirildiğinde, tarihi süreçte sur içi ve sur dışındaki tarım alanları ile güçlü bağlarının bulunduğu görülmekte, kent- kır ilişkisi bakımından da günümüzde kent hala kırsal karakterini korumaktadır.

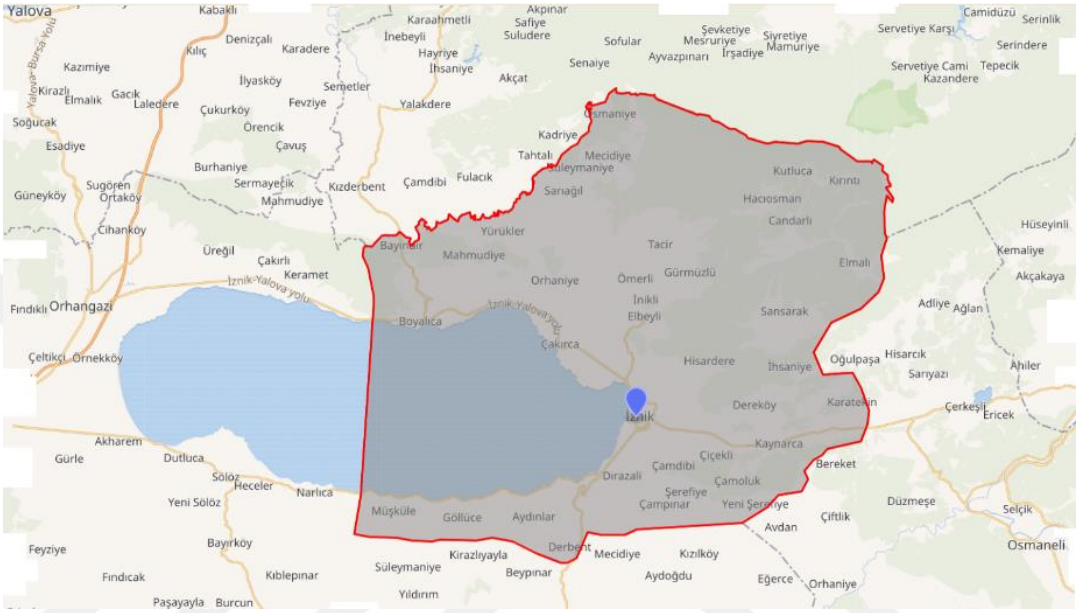

Şekil 3.4. İznik ve yakın çevresindeki doğal çevrenin zaman içindeki değişimi (Salt, 2017)

Surlarla çevrili ilçe merkezinin etrafında kırsal yaşamın devam ettiği kırsal nitelikli mahalleler yer almaktadır. Kent ve kırsalın iç içe olduğu ilçede; 37 adet kırsal mahalle[5] ile 2 adet kasaba bulunur (İznik Kaymakamlığı, 2021) (Şekil 3.5). Kırsal yerleşimlerin bazıları İznik merkezine yakın (Çamdibi, Drazali gibi), bazıları göl kıyısında (Göllüce

[5] Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları, 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" sonrasında il sınırları olarak tanımlanmış ve İznik ilçesine bağlı köyler ve kasabalar/beldeler mahalle statüsü kazanmıştır. Bu çalışmada kırsal mahalleler köy olarak adlandırılmaktadır.

gibi) yer alırken, bazıları daha uzakta konumlanmış dağ köyleridir (Elmalı, İhsaniye gibi). İznik köylerinin hem konumları ve geçim kaynakları gereği, hem de sakinlerinin farklı kültürlerdeki bireylerden oluşması (İnikli- yerli köyü; manav, Elmalı- gürcü köyü, İhsaniye- yörük köyü gibi) ile yerleşim düzeni, yaşantı ve alışkanlıklarda çeşitlilik görülmektedir (Soykök ve Taş, 2021; Soykök Ede ve Taş, 2024).

Şekil 3.5. İznik ilçe sınırları (wikipedia)

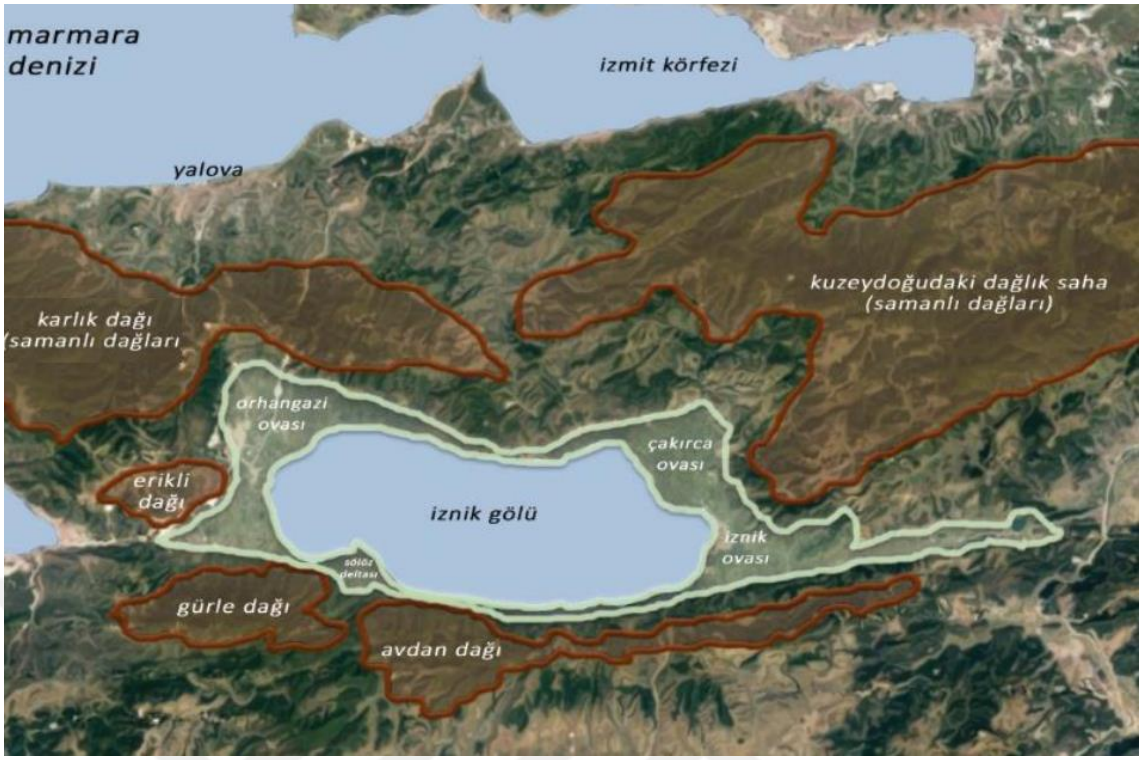
3.2. İznik Kırsal Alanının Doğal Coğrafyası

İznik kırsalı, coğrafi mekânı oluşturan ve kırsal turizmi besleyen dağ, tepe, yamaç, yayla, kanyon, göl gibi (Özgüç, 2003) doğal miras değerleri bakımından oldukça zengindir. Rakımı 90- 1290 metre arasında olan ilçede doğal eşikler olarak kuzeyde Samanlı Dağları, güneyde Avdan Dağları, batıda İznik Gölü, doğuda ise Abdulvahap Tepesi ve Lefke Vadisi bulunur. İznik'teki en önemli doğal değerlerin başında İznik Gölü gelmektedir. İznik Gölü, doğu-batı doğrultulu, Pamukova-İznik-Gemlik Körfezi çöküntü alanının orta kısmında yer alan tektonik bir tatlı su gölüdür. 298 km²'lik yüz ölçümüne sahip olan göl, deniz seviyesinden yaklaşık 85 m yüksektedir. Elips formlu gölün uzunluğu doğu-batı yönünde 32 km, en geniş yeri 11,5 km'dir. Genel olarak derinliği 30 m'yi aşan gölün en derin yeri 65 m'dir (Apaydın Yağcı ve Ustaoğlu, 2000; İznik Belediyesi, 2021). 1960'lı yıllara kadar ulaşım amaçlı kullanılan İznik Gölü (Akbulak, 2006), 1990 yılında sit alanı ilan edilmiş, 2018 yılında Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan

olarak belirlenmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023). Biyolojik çeşitlilik açısından önemli endemik bitki ve hayvan türlerine sahip olan göl havzasında 12 habitat yer alır (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022). Tarım alanları ve zeytinliklerle çevrili olan gölün suyu, tarım alanlarında sulama amaçlı kullanılmakta, balıkçılık faaliyetlerinin yapıldığı göl rekreasyonel amaçlı da değerlendirilmektedir.

İznik Gölünü çevreleyen dağlar, genellikle maki ve mera alanları ile yer yer ormanlık alanlardan oluşmakta, yamaçlarda üzüm bağları ve zeytinlikler yer almaktadır. Göl çevresinin bazı bölümlerinde farklı seviyelerde verimli tarım alanlarını barındırmaları nedeniyle beşeri faaliyetler açısından önemli olan göl taraçaları ile yer yer sazlık alanlar bulunmaktadır (Akbulak, 2006). Gölün doğusunda, çoğunluğu zeytin ağaçları ve üzüm bağları ile kaplı olan İznik Ovası Bursa'nın önemli ovalarından biridir (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022). Gölün kuzeydoğusundaki Çakırca kıyı ovası da zeytin, şeftali, domates gibi ürün yetiştiriciliği ile oldukça verimlidir (Akbulak, 2006) (şekil 3.6).

Kırsalın kuzeydoğusu, dağlık alanların çoğunlukta olduğu bölgedir. Bu alanda Karasu deresinin meydana getirdiği vadilerde 700 metreden yüksekte kurulmuş kırsal yerleşimler yer alır. Yolların vadilere göre şekillenmesi, bu alanlarda yerleşimlerin kurulmasını sağlamıştır. Vadiler, etrafındaki yüksek kesimlere göre iklim bakımından daha korunaklıdır. Bu durum hem yerleşimlerin konumlanması, hem de tarımsal faaliyetlerin yürütülmesinde etkili olmuştur. Hayvancılık ve ormancılık bu alanlarda tarımı destekleyen önemli faaliyetlerdir (Akbulak, 2006). İnikli, Ömerli ve Müşküle Köyü gibi köylerin yakınlarında ise tarihi Roma ve Bizans Dönemine dayanan antik taş ocakları bulunmaktadır (Yalman, 2000).

Şekil 3.6. İznik ve yakın çevresindeki yer şekilleri (Alkan 2019'dan alınarak düzenlenmiştir)

Yer şekilleri ve doğal veriler ile tarım, turizm, yerleşme biçimleri ve yapı tiplerinin gelişimi gibi beşeri ve ekonomik faaliyetlere etki eden önemli bir veri iklim koşullarıdır (Akbulak, 2006). Yıllık ortalama sıcaklıkların 14ºC- 16ºC arasında olduğu ilçede kışları ılık, yazları fazla sıcak olmayan bir iklim tipi görülür. Akdeniz iklimine benzer bir iklimin hâkim olduğu bölgede en az sıcaklık ocak, en yüksek sıcaklık temmuz ve ağustos aylarındadır. Bölgedeki iklim özelliklerinin oluşmasında, yer şekillerinin çeşitlilik göstermesinin etkisi büyüktür. Yüksekteki ve alt kotlardaki yer şekillerinin yükseklik değişiminin 1200 metrelere ulaşması, sıcaklık ve yağışlarda çeşitlilik sağlamaktadır. Yüksek kesimlere çıkıldıkça yağış değerleri artış göstermekte, genelde yağmur olarak görülen yağışlar yüksek dağlık alanlarda kar şeklinde görülebilmektedir.

İznik Ovası, zeytincilik ve bağcılık konusunda öne çıkmakta, tarım topraklarının üçte ikisi zeytinlik ve üzüm bağlarından oluşmaktadır. Toprağın ve iklimin elverişli olması ile birçok sebze ve meyve üretimine imkân sağlayan İznik kırsalı, on iki ay boyunca tarımın yapılabildiği bereketli topraklara sahiptir. Son yıllarda tarım alanlarında dış mekân süs bitkilerinin de üretildiği kırsal ve çevresi, tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi açısından

da önemli potansiyele sahiptir. Tarihi İznik köylerindeki anıt ağaçlar ve asırlık çınarlar da kırsalın doğal bitki örtüsü arasında yer almakta, tarihi kent merkezi ve çevresinde 2863 sayılı Kanun kapsamında tescillenmiş altmış beş adet anıt ağaç bulunmaktadır (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022).

3.3. İznik Kırsal Alanının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası

Günümüzde ilçeye bağlı otuz yedi adet kırsal mahalle (köy), iki adet de kasaba/belde bulunmaktadır. İlçe nüfusu TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) , 2023 verilerine göre 44.988 kişidir ve bu nüfusun 18.102 kişisi kırsalda yaşamaktadır (TÜİK, 2023). İlçe nüfusunun yerleşim yerlerine göre dağılımları değerlendirildiğinde köy nüfusu oranı %40 değerindedir. Son on yıllık nüfus değişimlerine göre merkez mahallelerin toplam nüfusu artmış, ancak kırsal mahallelerin nüfusları azalmıştır (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022) (Çizelge 3.1). Bu durum, İznik ilçesinin toplam nüfusunun artma eğiliminde olmasına rağmen, kırsal yerleşimlerden kentsel nitelikteki merkez mahallelere göç yaşandığını ve kırsal nüfusun oransal olarak azaldığını göstermektedir.

Çizelge 3.1. Son on yılda İznik merkez ve kırsal nüfus değişimleri

	2013	**2018**	**2023**
İznik merkez mahalleler nüfus toplamı	22.520	24.501	26.906
İznik kırsal mahalleler nüfus toplamı	20.767	18.829	18.102
	43.287	43.330	44.988

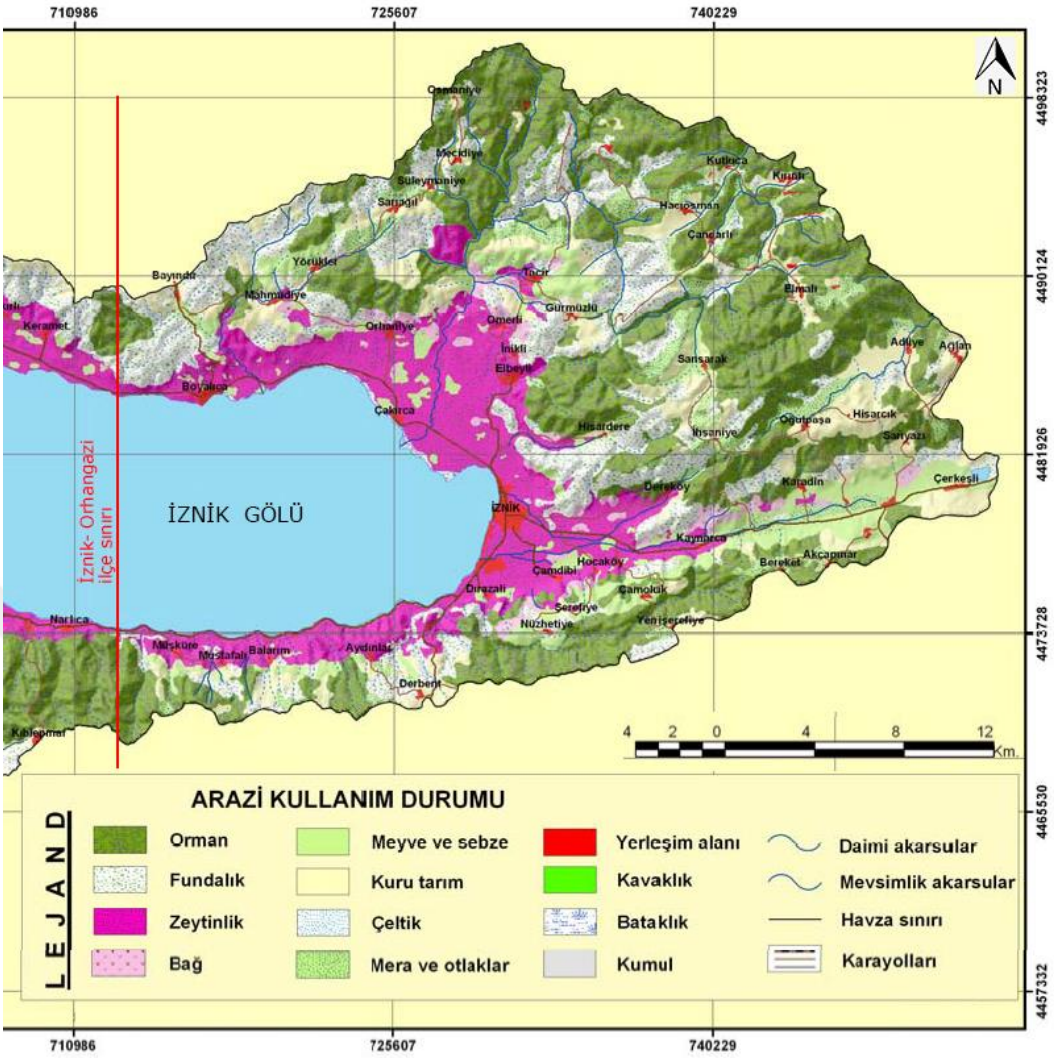
Yer şekilleri, iklim özellikleri, su kaynakları, toprak ve bitki örtüsü tarıma olanak sağlamakla birlikte farklı tarımsal özelliklerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Günümüzde de İznik Gölü havzasındaki düzlükler sulama imkânları ile tarımsal potansiyeli yüksek alanlardır. İlçedeki ekonomik faaliyetlere bakıldığında birincil sektör tarımdır ve nüfusun çoğunluğu tarımsal faaliyetlerle geçinmektedir (BEBKA, 2012). Bitkisel üretimde özellikle zeytin öne çıkmakta, Bursa ili bütününde üretilen zeytinlerin yaklaşık yarısı İznik'te üretilmektedir (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022). İlçe nüfusunun %90'ının tarımla uğraştığı, halkın temel geçim kaynağının tarım olduğu İznik'te, çiftçi ailelerin %70 gibi önemli bir kısmının gelir kaynağı zeytinciliktir. İznik ve Çakırca ovalarının büyük kısmı zeytin üretimine ayrılmış, özellikle İznik Gölü güney kıyılarında neredeyse kesintisiz devam eden zeytinlikler kırsal peyzajın önemli bir öğesi

haline gelmiştir. 200- 700 yıllık zeytin ağaçlarının olduğu İznik'te (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022) göl çevresindeki kazılarda bulunan zeytin presleme araçlarına ait kalıntılar, yöredeki zeytincilik tarihinin Antik dönemlere dayandığını gösterir. Uygun iklim, toprak, eğim, sulama gibi elverişli imkânların varlığı zeytin yetiştiriciliğinin bu denli öncelikli olmasını sağlamıştır (Akbulak, 2006).

İlçede üretilen bir diğer önemli ürün de çekirdekli üzümdür. İznik ovasında üretilen ve iç piyasada önemli bir yere sahip olan yöresel Müşküle Üzümü coğrafi işaret belgesine sahiptir. Sofralık domates, taze fasulye, kabak, meyve gibi ürünler de çoğunlukla üretilen ürünlerdir. Kırsal alanda sınırlı olarak organik tarım ve iyi tarım uygulamaları ile bitkisel üretim faaliyetleri de yürütülmektedir (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022). Yüksek kesimler ve dağlık alanlarda arazi yapısı, sıcaklık ve sulama olanakları ile tarımsal faaliyetler daha sınırlıdır. İznik kırsalı arazi kullanımı Şekil 3.7'de gösterilmektedir. Kuzeydoğu kesiminde temel geçim kaynağı ormancılık ve hayvancılıktır. İznik Gölü çevresindeki yerleşmelerde ise ekonomik faaliyet sazan, yayın, kerevit, gümüş balığı, kefal gibi balık türlerinin avlandığı balıkçılıktır (Akbulak, 2006).

Kırsal turizm faaliyetleri daha çok İstanbul'dan gelen çeşitli tur firmaları tarafından günübirlik doğa yürüyüşleri, kanyon gezileri, hasat etkinlikleri, ot toplama, hayvan otlatma ya da kamp yapma gibi aktiviteler ile gerçekleştirilmektedir. İznik Gölü, yüzmeden optimiste çeşitli su sporlarını yapma, göl kenarındaki kamp alanlarında kamp ve gün batımı manzarası izleme imkânlarına sahiptir. Bireysel olarak ya da çeşitli turlar kapsamında yapılan bu etkinliklerin yanı sıra, Mart ve Eylül aylarında düzenlenen Ekinoks Festivallerinde göl kıyısında ve kırsal alanlarda aktiviteler gerçekleştirilmektedir. Gölde düzenlenen İznik Triatlonu ve İznik Kano Festivali ile her sene göl çevresi ve kırsalda gerçekleşen İznik Ultra Maratonu koşusu da önemli diğer etkinliklerdir (Soykök ve Taş, 2021).

İznik kırsalında İznik ve Çakırca ovalarının çevresi yerleşimlerin yoğunluk kazandığı alanlardır. Yerleşimlerin yoğunlaştığı bir diğer coğrafi oluşum da platolar ya da dağlık alanlardaki vadilerdir (Akbulak, 2006). Şekil 3.8'de İznik tarihi kent merkezi ile İznik kırsal yerleşimlerinin konumları yer almaktadır.

Şekil 3.7. İznik kırsalı arazi kullanımı (Akbulak, 2007den alınarak Soykök Ede tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 3.8. İznik tarihi kent merkezi ve İznik kırsal yerleşimleri (Google Earth'ten alınarak Soykök Ede tarafından düzenlenmiştir)

İlçedeki kırsal yerleşme düzenine bakıldığında yerleşme karakteri toplu ve dağınık yerleşme olarak sınıflandırılabilir. Akbulak (2006), toplu yerleşme biçimlerini de sık dokulu veya gevşek dokulu olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre; kuzey doğudaki dağlık bölgede Kafkasya göçmenlerinin kurduğu köyler (Elmalı Köyü gibi) dağınık yerleşme karakteri gösterirken, yamaçlarda yer alan köyler (Müşküle ve Tacir köyleri gibi) toplu ve sık dokulu, yüksekte ve tarımsal imkânların sınırlı kesimlerinde yer alan köylerde ise (Osmaniye ve Yenişerefiye köyleri gibi) gevşek dokulu yerleşim düzeni görülmektedir. Bu örnekler, göçle gelen kültürel çeşitliliği ve yörenin çok kültürlü yapısını da yansıtır. Köylerin kırsal peyzaj içerisindeki yerleşimlerinde göl manzarası, dağ manzarası ve yeşil doku yoğunlukları çeşitlilik göstermektedir (Soykök ve Taş, 2021) (Şekil 3.9).

Şekil 3.9. A) Müşküle köyü (Anonim, tarihsiz) B) Elmalı köyü C) Gürmüzlü köyü manzaraları (Soykök Ede, B. arşivi, 2020)

Geleneksel kırsal yerleşimlerde olduğu gibi İznik kırsalındaki çoğu kırsal yerleşimde de organik biçimde gelişen yerleşim ve sokak dokusu mevcuttur. Genelde yamaçlara kurulan köylerdeki evler, eğimli araziye uygun biçimde yerleşmiş ve sokaklar da arazi eğimine göre şekillenmiştir. Yapılar genellikle sokakla ilişkili konumlandırılmış, evlerin girişleri sokağa bakacak şekilde düzenlenmiştir. Köy camisinin de yer aldığı köy meydanları köylerdeki en önemli alanlardır. Caminin yanı sıra muhtarlık, köy kahvesi, köy çeşmesi gibi birimler de genellikle köy meydanının etrafında konumlanmıştır (Soykök Ede ve Taş, 2024).

Kırsal mimari yapıların coğrafi konum, yer şekilleri, iklim özellikleri, yakın çevredeki malzeme olanakları, gelenek görenekler, yaşam kültürü, ekonomik faaliyetler ile üretim ve tüketim biçimlerine göre şekillenmesi İznik kırsalındaki özgün mimaride çeşitlilik sağlamaktadır. Geleneksel konut mimarisinin örneklerinin olduğu İnikli Köyü, ahşap yapıların ve Karadeniz kültürünün hâkim olduğu Elmalı Köyü, Yörük kültürünün

sürdüğü İhsaniye Köyü, özgün yaşamın devam ettiği Sansarak Köyü bu çeşitliliğin somut olarak örneklendiği köylerden bazılarıdır (Soykök ve Taş, 2021). Şekil 3.10'da İznik kırsalındaki yapı ve yapılaşma çeşitlerinden örnekler yer almaktadır.

Şekil 3.10. İznik kırsalındaki yapı ve yapılaşma çeşitleri (Soykök Ede vd., 2025)

İznik kırsalının şekillenmesindeki en önemli öğe olan geleneksel kırsal konutlar; kerpiç, ahşap, taş ve tuğla malzemenin farklı oranlarda ve genellikle iki ya da daha fazla malzemenin bir arada kullanımı ile inşa edilmiştir. Yerleşimlerin çevresinde en kolay bulunan malzemelerden biri, kerpiç yapımına olanak sağlayan alüvyondur. Çoğunlukla köylerin ovaların çevresinde veya vadilerde kurulması ile çevreden kolayca temin edilen toprak, kerpiç yapımında kullanılarak İznik kırsalındaki önemli yapı malzemelerinden biri olmuştur (Akbulak, 2006). Kırsaldaki konutlar çoğunlukla zeminden 1- 1,5 metre yüksekliğe kadar taş duvarlar üzerine ahşap iskelet arası kerpiç ya da tuğla bloklarla

doldurularak inşa edilmiş, dış etkenlerden korunmak ve yalıtımı arttırmak amacıyla iç ve dış duvarlar kerpiçle sıvanmış, bazıları boyanmıştır. Genellikle iki ya da üç katlı olan bu yapıları kırsalın birçok bölgesinde görmek mümkündür. İki, üç katlı yapılarda zemin katın tamamen taş malzemeden inşa edildiği örneklerin yanı sıra, tek katlı olan yapılarda ahşap malzeme kullanımı daha azdır. Taş duvarlar üzerinde zemin katın ahşap hatıllarla desteklenerek, kerpiç bloklarla yığma sistemde inşa edildiği, üst katın/ katların ise ahşap iskelet sistemle devam ettirildiği örnekler ile tüm katların ahşap hatıllarla destekli yığma düzende inşa edildiği konutlar da bulunmaktadır.

İznik kırsalının kuzeydoğu kesimindeki Elmalı, Kırıntı, Kutluca, Hacıosman gibi orman köylerinde ise ahşap malzeme kullanımı çoğunluktadır. 19. yüzyıl sonlarında kurulan bu yerleşimlerin önceden ormanlarla kaplı olması sonucu ahşap, bölgedeki en önemli malzeme olmuştur. Kafkas ve Karadeniz göçmenlerinin kurdukları bu köylerde Karadeniz mimarisinin özelliklerini taşıyan ahşap yığma sistemde inşa edilmiş yapılar bulunmaktadır. Bu ahşap yapılar genel olarak ahşap yapı malzemelerinin birbiri üzerine geçme tekniği ile bindirilmesiyle (çantı tekniği) inşa edilmiştir. Bu bölgelerde zemin katın çantı tekniği ile inşa edilip, üst katın ahşap iskelet sistemde devam ettirildiği konut örnekleri de vardır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11. Kırsal konut örnekleri (A- B) Soykök Ede, B. arşivi, 2020 C) Taş, M. arşivi, 2023)

Kırsalda taş malzemenin yaygın kullanıldığı alanlar ise volkanik kayaçların parçalandığı ve taşın kolay temin edilebildiği yerlerdir. Taşın temel yapı malzemesi olduğu yapıların

sayıları az olmakla birlikte, kırsalın kuzeyindeki Süleymaniye, Osmaniye, Gürmüzlü ve İhsaniye köylerinde taş malzeme kullanımı daha fazla görülmektedir. Bu yapıların bazıları harç kullanılmadan inşa edilmiş, duvarlar dıştan genellikle sıvasız bırakılmıştır.

Sokaklarda, yapılarda, kapı önlerinde ya da eşiklerde devşirme malzeme kullanımları da yer yer görülmektedir. Özellikle Çakırca, Elbeyli, İnikli, Göllüce, Gürmüzlü, Müşküle köylerinde devşirme taş malzemeler oldukça fazladır. Müşküle köyünün 5 km güneyinde, Helenistik Döneme ait savunma yapısı olan Hisarkale kalıntıları, yerleşimin kuzeyinde Helenistik Döneme ait olduğu düşünülen anıt mezar ve kayaya oyulmuş niş, Hacıosman köyünün kuzeybatısındaki kilise kalıntısı, Boyalıca ve Derbent yakınlarındaki kaya kabartmaları, Çiçekli köyü nekropol alanı, Süleymaniye, Çakırca ve Yörükler köylerindeki mezar kalıntıları gibi İznik kırsalının farklı bölgelerindeki arkeolojik kalıntılar kırsaldaki arkeolojik miras çeşitliliği ve zenginliğini de göstermektedir (Ermiş, 2009). Alan çalışmalarında geleneksel ve özgün mimari örneklerin yanı sıra, yapılarda fabrika tuğlaları ile yapılan onarımlara, harçlarda özgün olmayan çimento kullanımlarına ve tamamen betonarme sistemde inşa edilerek köylerin geleneksel dokusuna uymayan yeni yapılara da rastlanmıştır (Şekil 3.12).

Şekil 3.12. Köylerde inşa edilen betonarme konutlar (Soykök Ede, B. arşivi, 2020)

İnsan yaşamının üretimle beraber var olduğu kırsal alanlarda, kırsal toplulukların ekonomik faaliyetleri o yöredeki sosyal yaşam ve mimariyi etkilemekte, kırsal mimarideki konutlar tek başına barınma işlevine sahip olmayıp birer üretim mekânı olarak da değerlendirilmektedir. Yaşamın sürdürülmesi ve kalkınmada geçim kaynağı

olarak tarım, hayvancılık ve üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği depo, değirmen, tahıl ambarı, işlik, fırın, yağhane, ahır, samanlık, garaj, sundurma gibi endüstri mimari miras niteliği taşıyan yapı eklentileri kırsal alanlarda yaşam alanları ile iç içe gelişmiştir (Soykök Ede vd., 2023).

Tarımsal üretime dayalı bir yerleşmede ahır, samanlık, ambar gibi birimlerin bir araya geliş biçimleri ve araziye yerleşme düzenleri ilginç kümelenmeler ve dokular oluşturur (Ahunbay, 2011). Hayvancılıkla geçimin sağlandığı alanlarda birbirlerine bitişik olarak düzenlenen ahır ve samanlık yapıları genelde konutun birkaç metre yakınında yer alırken, tahıl üretimi yapılan köylerde depolama amacıyla ot, saman ve artı ürün depoları bulunmaktadır (Akbulak, 2007). İznik kırsalında artı ürünün depolandığı ya da tarım malzemelerinin konulduğu mekânlar, konutların zemin katlarında, konuta bitişik ahşap sundurmalı birimler olarak ya da konutun hemen yakınında ayrı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Ekonomik faaliyetlere göre inşa edilen yapı eklentilerinin yanı sıra köy sokakları, konut bahçeleri veya garajlarında bulunan traktörler ile hasat zamanlarında ağaçlara ulaşmada kullanılan uzun ahşap merdivenler kırsal mimariyi biçimlendiren yerel değerlerdir (Soykök Ede vd., 2023).

Kırsal yerleşim dokusu içinde konutlara bitişik ya da konutların bahçelerinde yer alan fırınlar da önemli öğelerden biridir. Yapı ustaları veya konut sahipleri tarafından inşa edilen fırınlar, İznik kırsalı genelinde yapım sistemi ve inşa malzemeleri bakımından benzer özellik göstermektedir. Genellikle konuta yakın, dairesel ya da dörtgen taş bir platform üzerinde, kubbe örtülü, içten ve dıştan kerpiç sıvalı fırınların üzerlerinde sudan etkilenmemesi için daha büyük tutulan sundurma ya da beşik çatılı üst örtüler yer alır. Kırsal peyzaj içinde karakteristik bir yeri olan köy fırınları eski dönemlerde aktif olarak kullanılırken, günümüzde ekmek yapımı ve yemek pişirimi ile geleneksel üretim biçimlerinde (ahşap işi yapanların ağaç dallarını kurutması gibi) yer yer kullanılmaktadır (Soykök Ede vd., 2023).

İznik kırsalında konut ve üretim biçimleri ile ilgili eklentilerin dışında farklı yapı çeşitleri de bulunmaktadır. Bu yapılardan en önemlileri olan köy camileri genellikle köyün meydanı olarak tanımlanabilecek alanlarda inşa edilen, köy erkeklerinin ibadet zamanlarında toplandığı önemli bir mekândır. Köy erkeklerinin kahvede oturup vakit

geçirmeleri, köy kadınlarının evlerinin önünde oturup sohbet etmeleri, el işi yapmaları, birlikte fırınlarda ekmek ve pide pişirmeleri, gündelik işlerini tamamlamaları köy halkının gündelik yaşamda kırsal mekânı kullanım çeşitlerini örneklemektedir (Şekil 3.13).

Şekil 3.13. Müşküle ve Sarıağıl köylerinde devam eden geleneksel kırsal yaşam (İznik Belediyesi, 2020 ve 2021).

3.4. İznik Kırsal Alanına İlişkin Üst Ölçekli Kararlar

Bu bölümde İznik kırsalına yönelik kalkınma, turizm, mimari miras koruma çalışmaları ve yönetim modeli ile ilişkilendirilebilecek üst ölçekli planlara yer verilmiştir.

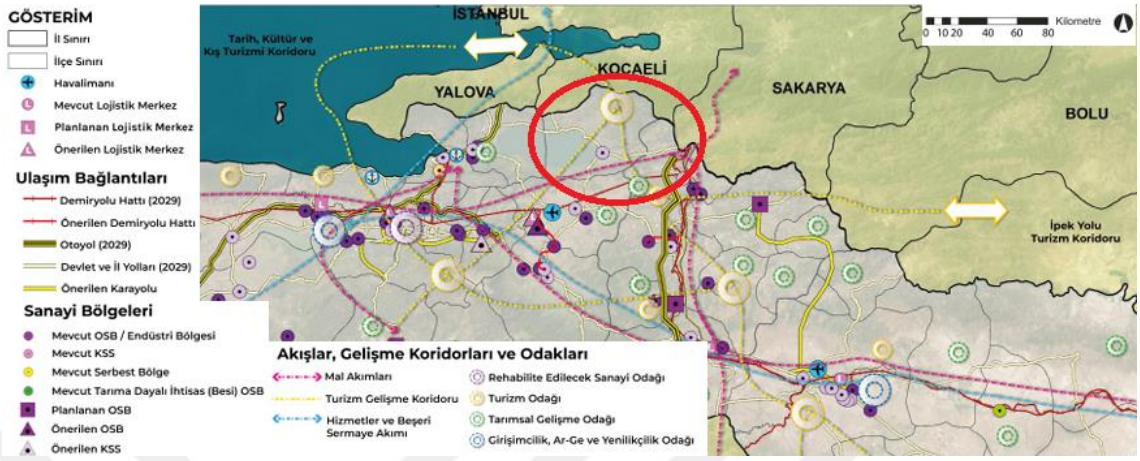
Bursa, Eskişehir, Bilecik Bölge Planı (2024- 2028)

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) tarafından bölgenin kalkınması amacıyla, ulusal düzeydeki politika, plan ve stratejiler ile yerel ölçekte belirlenecek faaliyetler arasında bağlantı, iş birliği ve koordinasyonu sağlamak, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını teşvik etmek, bölgesel projelere temel oluşturmak ve gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak üzere hazırlanmıştır (BEBKA, 2024). Planda kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma ile ilgili karar ve stratejiler de yer almaktadır. İznik ile ilgili olanlar ve İznik'i ilgilendiren konular oluşturulan Çizelge 3.2'de listelenmiştir.

Çizelge 3.2. Bursa, Eskişehir, Bilecik Bölge Planı (2024- 2028) kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma hedefleri

 Kırsal kalkınma
İznik, tarımsal gelişme odaklarından biri olarak belirlenmiştir. Tarımsal gelişme odaklarında verimliliğin ve çeşitliliğinin artırılması, sulama altyapısının iyileştirilmesi, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması, organik ve iyi tarımın geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
Kırsal yerleşimlerde, göçün önlenmesi ve kırsalda yaşam kalitesinin artırılması için eğitim, sağlık, sosyal donatı alanları, ulaşım, internet altyapısı ve teknik altyapı eksiklikleri giderilecektir. Kırsal turizm gibi faaliyetler ile iş olanakları çeşitlendirilecektir.
İnegöl-Yenişehir-İznik Karayolu ve İznik-Orhangazi-Mekece Karayolunun yol geometrisinin iyileştirilmesi, bölge genelinde köy ve kırsal mahallelere ulaşımda toprak zeminli yollarda asfalt zemine çalışmaları yapılacaktır.
 Kırsal turizm
İznik, turizm gelişme odaklarından biri olarak belirlenmiştir. Turizm gelişme odaklarında tarih ve kültür turizmi, doğa turizmi gibi turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi için gereken tanıtım faaliyetleri ve altyapı yatırımlarının yapılması önerilmektedir.
İznik, Osmaneli, Taraklı, Geyve, Gölpazarı, Pazaryeri ve Söğüt arasında ortak tarih ve kültür turizmi, doğa turizmi ve kırsal turizmin geliştirilmesi, İznik sur içi bölgesinin turizm merkezi olarak belirlenmesi önerilmektedir.
İl merkezlerinde yoğunlaşan turizm konaklaması nedeniyle kırsal bölgelerde günübirlik ziyaretler dışında ev pansiyonculuğu, karavan ve kamp alanları gibi alternatif konaklama imkânları geliştirilecektir. Yayla turizminin geliştirilmesi için konaklama tesisleri, rekreasyon alanları ve spor tesisleri oluşturulacaktır.
 Kırsal mimari miras
Miras envanterleri yenilenecektir.
Hem köyler hem de köyden mahalleye dönüştürülen yerleşimlerde, yerleşik alan sınırlarındaki yapılaşma koşulları çevre düzeni planlarında belirlenecektir. Özgün nitelikli kırsal yerleşimlerde yapılaşma koşulları için tasarım rehberleri hazırlanabilir.
Kırsal alanlarda yer alan Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgelerinin yönetim planları tamamlanacak, yatırımcı çekilmesi amacıyla tanıtım faaliyetleri düzenlenecektir.

Kırsal turizm odaklarından biri olarak belirlenen İznik kırsalının bölge kalkınma planında oluşturulan turizm koridorları ile ilişkisi Şekil 3.14'te yer almaktadır.

Şekil 3.14. Mekânsal gelişim şeması (BEBKA, 2024'ten alınarak Soykök Ede tarafından düzenlenmiştir)

1/100.000 Ölçekli Bursa Çevre Düzeni Planı

Planda İznik ve Orhangazi ilçeleri idari sınırları Kuzeydoğu Planlama Bölgesi olarak ele alınmaktadır. Çizelge 3.3'te planda yer alan kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma hedefleri listelenmiştir.

Çizelge 3.3. 1/100.000 Ölçekli Bursa Çevre Düzeni Planında yer alan kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma hedefleri

Kırsal kalkınma
Mutlak tarım alanları, dikili tarım arazileri, zeytinlikler ve özel ürün arazileri öncelikli olarak korunacaktır.
Öncelikle İznik Gölü kıyısında yer alan kırsal yerleşik alanlardan başlanmak üzere; Tarımsal faaliyetlere yönelik eğitimler verilecek, bölgede su, gübre ve kimyasal ilaç kullanımı azaltılacak, organik tarım, iyi tarım uygulamaları, damlama sulama gibi yöntemler yaygınlaştırılacak; bu konuda bölge üreticileri bilinçlendirilecektir.
Sera alanları korunarak yeni sera alanlarının oluşturulması teşvik edilecektir.
Kırsal turizm
Kent merkezlerinde turizmden optimum şekilde yararlanılacak, verimli özel ürün arazileri korunacaktır.
Somut ve somut olmayan kültür varlıkları ile hassas ekosistemler korunarak turizm ve rekreasyon kullanımları ile geliştirilecek; buna bağlı olarak ticaret ve hizmet sektörü desteklenecektir.

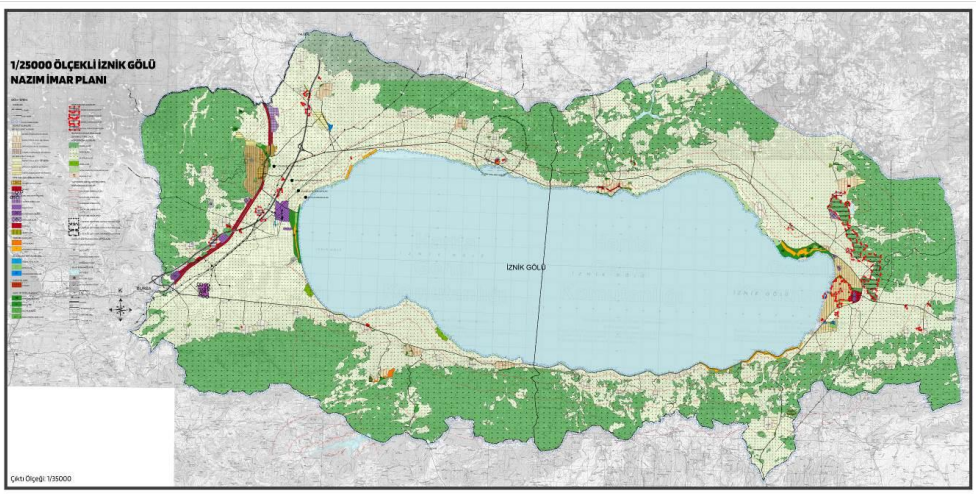
Çizelge 3.4. 1/100.000 Ölçekli Bursa Çevre Düzeni Planında yer alan kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma hedefleri (devam)

Koruma ile ilişkili olarak kültür ve inanç turizmi geliştirilecek, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri etkinleştirilecek, turizmi destekleyecek kaliteli konaklama, hizmet ve ticaret sektörü geliştirilecektir.
Gürle, Derbent ve Elbeyli köylerinin zengin doğal yapı özelliklerinin özel ilgi alanlarına göre turizm amacıyla kullanımı taşıma kapasitesi kapsamında desteklenecektir.
Kırsal mimari miras
Koruma ve turizm açısından "koruma ve gelişme" öncelikli olarak belirlenmiştir.
İznik, bütünleşik (koruma-yeniden canlandırma) planlama ve yönetim anlayışı ile ele alınacaktır.
Sit alanları, tescilli yapılar gibi kültür odaklarının koruma ve kullanma çerçevesinde planlanması ve yönetimine ilişkin tasarım ilke ve standartların geliştirilmesi ve uygulanmasının yönetimi sağlanacaktır.
Kırsal yerleşik alanlarda, geleneksel doku ve kırsal kimlik korunacaktır.

Planda özellikle tarım, turizm ve koruma süreçlerinde gerekli toplumsal kapasite ve sahiplenmenin arttırılmasına yönelik kararlar da yer almaktadır.

1/25.000 Ölçekli İznik Gölü Nazım İmar Planı

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığınca onaylanan plana göre; bölgedeki işletme ve yerleşim alanlarına ilişkin, kullanım kararları getirerek İznik Gölü ve çevresindeki tarım alanlarının sürdürülebilirliği, turizm ve göl çevresinin koruma ve kullanma dengesi, kültürel değerlerin yaşatılması ve yerleşim alanlarına ilişkin kararlar üreterek koruma kullanma dengesini sağlamak amaçlanmaktadır. Planda kent çevresinin tamamına yakını tarım arazisi olarak belirlenmiştir (Şekil 3.15).

Şekil 3.15. 1/25.000 Plan (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022)

İznik Gölü Sulak Alan Yönetim Planı

2021-2025 yılları arasında uygulanmak üzere Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünün hazırladığı İznik Gölü Sulak Alan Yönetim Planı 2020 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Planda alanının doğal ve kültürel değerleri ile canlı yaşam ortamlarının korunarak geliştirilmesi ve bütünleşik, sürdürülebilir plan ve projelerin üretilmesi hedeflenmektedir (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022).

Şekil 3.16. İznik Gölü Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan Sınırı- dıştaki mavi çizgi (İznik Yönetim Planı çalışması, 2022)

İznik/Nikaia/Nicaea Yönetim Planı Çalışması (2022-2027)

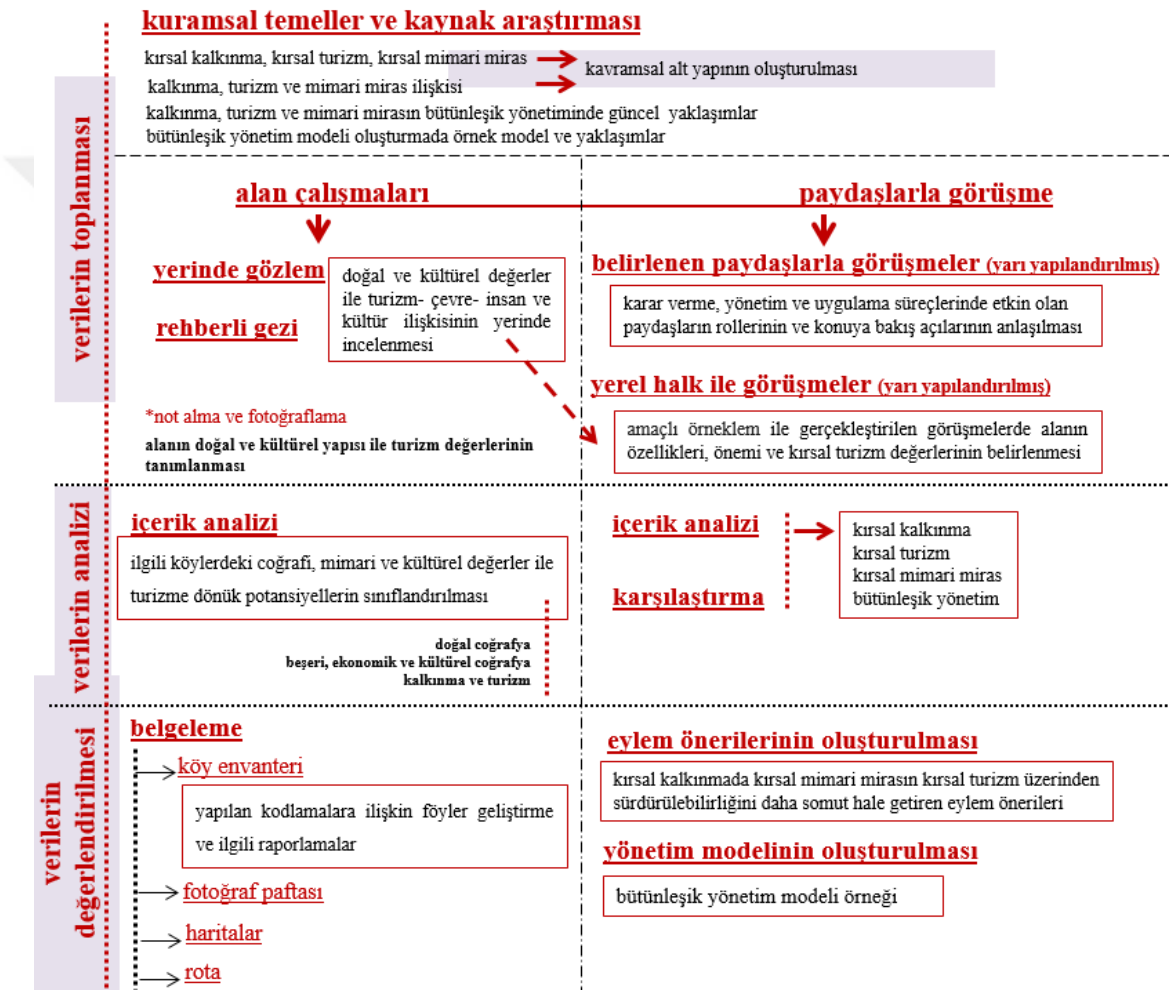
Yönetim planı; İznik'in 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesine alınması ile asıl adaylık çalışmaları kapsamında hazırlanmıştır. Planda İznik ve yakın çevresinin sahip olduğu kültürel ve doğal değerlerin öneminin belirlenmesi ve toplumun tüm kesimi tarafından bütüncül olarak anlaşılması, kültürel ve doğal kaynaklarının koruma-kullanma dengesinin sürdürülebilir şekilde yönetilmesi ve ilgili tüm paydaşlar arasında eşgüdüm sağlanması hedeflenmiştir.

3.5. Yöntem

Doktora tez çalışması teorik ve uygulama olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Kavramsal çerçevenin oluşturulduğu literatür araştırmalarında ilk olarak; kırsal alan kavramı ile tezin temel bileşenleri olan "kırsal kalkınma", "kırsal turizm" ve "kırsal mimari miras" kavramları literatür araştırmasıyla incelenmiştir. Ardından, ana kavramlar ve aralarındaki ilişkiler ortaya konarak, kalkınma, turizm ve mimari mirasın bütünleşik yönetimindeki

güncel yaklaşımlara yer verilmiş ve yönetim modeli oluşturmada örnek model ve yaklaşımların karşılaştırmalı değerlendirilmeleri yapılmıştır. Tez çalışmasının kuramsal temelleri belirlenirken eş zamanlı olarak çalışmanın yöntemine karar verilmiştir. Çalışma; tematik derleme ve mimarlık alanındaki çalışmaların önemli bir basamağını oluşturan alan araştırması özelliği taşımaktadır. Derleme tekniği olarak kaynak taramasına gidilmiş, ilgili alan yazından yararlanılmıştır. Kırsal alan çalışmalarından önce İznik kırsalındaki somut ve soyut miras değerlerine ilişkin literatür taraması yapılmış ayrıca, **Bölüm 3.4.**' te aktarılan, İznik kırsalına yönelik üst ölçekli çalışmalar incelenmiştir. Alan çalışmalarında, çalışmanın amacına uygun olduğu düşünülerek nitel bir araştırma süreci izlenmiştir. Çalışmada insana ilişkin algı ve olayların, sosyal gerçeklikte ve doğal ortamında derinlemesine incelenmesinin esas olduğu, öznellik içeren nitel araştırma yöntemi (Baltacı Ali 2019; Hatch, 2002; Merriam ve Grenier, 2019) tercih edilmiştir. Nitel araştırma metodolojisi, turizm araştırmalarında köylerdeki ilgili farklı paydaşları analiz etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır (Ghaderi ve Henderson, 2012; Sanagustín Fons ve Fierro, 2011; Polukhina vd., 2021). Verilerin toplanması için çoklu yöntemler kullanılmıştır. Yerinde gözlem, fotoğrafla belgeleme, not alma, rehberli gezi ve katılımcılığı sağlamak için derinlemesine görüşme çalışmaları yapılarak veriler toplanmıştır. Alan çalışmasının yürütülmesi için öncelikle alanda yapılacak çalışmaların kapsamı ve ölçeğine karar verilmiş, çalışmalar; kırsal alanlarda gerçekleştirilen çalışmalar ve paydaşlarla görüşmeler olmak üzere iki farklı aşamada gerçekleştirilmiştir. Paydaşların belirlenmesinde karar veren, kararı etkileyen ve karardan etkilenen tarafların ilişkisel analizinin yer aldığı paydaş analizinden faydalanılmıştır. Çalışmada uygulanan nitel yöntemin araştırma teknikleri tezin amacı doğrultusunda mimarlık alanındaki yönetim yaklaşımları ile uyumlu hale getirilmiştir. Verilerin analizinde alan notları ve görüşme dökümlerinin anlamlandırılması ve raporlaştırılmasını sistemli biçimde sağlayan (Altunışık vd., 2012; Yurdakul Kabakçı, 2016) içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın içeriği ve amacı kapsamında alan çalışmalarının bulgularının analizinde; doğal coğrafya, beşeri, ekonomik ve kültürel coğrafya ile kalkınma ve turizm başlıklarında kodlanarak sınıflandırılmıştır. Paydaş görüşmelerinin bulguları ise; kültürel miras koruma, turizm ve kırsal kalkınma, kırsal turizm, kırsal mimari miras ve bütünleşik yönetim olarak kodlanmıştır.

Alan araştırmaları ve paydaş görüşmelerine ek olarak, yönetim modeli kurgusunu oluşturabilmek amacıyla kültürel miras koruma, turizm ve kalkınma alanındaki örnek model ve yaklaşımlar incelenerek karşılaştırma yöntemi ile ortak, benzeşen ve ayrışan noktalar belirlenmiştir (Bkz. Bölüm 2.6). Elde edilen tüm sonuçların içerik analizi ve karşılaştırma yöntemleriyle yorumlanması ve analizi ile tezin temel çıktısı olan bütünleşik yönetim modeli önerisi oluşturulmuştur. Yönteme ilişkin bilgiler ve yöntemler arası ilişkiler oluşturulan şemada yer almaktadır (Şekil 3.17).

Şekil 3.17. Tez çalışmasının yöntemi

3.5.1. İznik kırsalındaki alan çalışmaları

Kırsal alan çalışmalarında tezin amacı doğrultusunda çalışma alanı sınırlandırılmış, sınırlar belirlenirken; uluslararası ölçek, ulusal ölçek, bölgesel ölçek ve kırsal yerleşim ölçeği olmak üzere dört farklı ölçek geliştirilmiştir. Çizelge 3.4' te; oluşturulan ölçekler,

farklı ölçeklerde uygulanan farklı veri toplama teknikleri ile ölçekler kapsamında incelenen köyler listelenmiştir.

Çizelge 3.4. Alan çalışması yöntemi

Ölçek	**Veri toplamada kullanılan yöntem ve teknikler**	**İlgili yerleşimler**
uluslararası ölçek	Literatür araştırması	İznik ve İznik kırsalı
ulusal ölçek	Literatür araştırması, Yerinde gözlem	İznik kırsalının tamamı
bölgesel ölçek	Literatür araştırması, Yerinde gözlem, Not alma, Fotoğrafla belgeleme, Yapılandırılmamış görüşme	Elmalı- Candarlı, Hacıosman, Kırıntı, Kutluca İnikli- Gürmüzlü, Ömerli, Tacir Sansarak- Hisardere, İhsaniye
yerleşim ölçeği	Literatür araştırması, Yerinde gözlem, Not alma, Fotoğrafla belgeleme, Yarı yapılandırılmış görüşme, Rehberli gezi	Elmalı, İnikli, Sansarak

Uluslararası ölçek

Literatür araştırmalarında elde edilen ve **Bölüm 3.1.**'de aktarılan bilgilerin yanı sıra, İznik ve İznik kırsalından geçen yollar ve rotaların varlığı çalışma alanının uluslararası ölçekteki önemini göstermektedir.

UNESCO'nun Evliya Çelebi'nin yaşamını ve yaptıklarını kutlama yılı ilan ettiği 2011'de açılan Evliya Çelebi Yolu, 1671 yılında çıktığı Hac yolculuğunun ilk bölümlerini içermektedir. İznik kırsalı ve merkezinden geçen yol, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğduğu diğer kent ve kasabalardan geçen yürüyüş, bisiklet ve at binme rotalarından oluşmaktadır (https://cultureroutesinturkey.com/tr/evliya-celebi-yolu/, 2024).

Roma Döneminde ibadet özgürlüğünü içeren Hoşgörü Fermanı'nın ilan edildiği dönemde başkent olan İzmit (Nicomedia) üzerinden İznik'e (Nikaia) ulaşan yol, Hoşgörü Yolu olarak bilinmektedir. İzmit merkezden başlayarak, İznik kuzeydoğu kesimindeki köylerden farklı uzunluklardaki rotalardan İznik Ayasofya'ya devam eden yol, son 8 kilometresinde Evliya Çelebi Yolu ile birlikte devam etmektedir (Badem ve Duran, 2020; Kılıç, 2024).

Farklı yüzyıllarda yaşamış sûfî, şâir, âlimleri tanıtmak ve dönemin mekânlarını yeniden canlandırmak amacıyla tasarlanan Sufi Yolu, İstanbul'dan başlayarak Konya'ya ulaşmaktadır. İznik de bu yolun önemli duraklarından biridir (Bezuijen, 2019) (Şekil 3.18).

Hristiyanlık dini için kutsal Hac Yolu/ Kudüs Yolu da Doğu Roma İmparatorluğu Dönemindeki başkent Kontantinopolis'ten başlayıp Nikaia (İznik)'dan da geçerek Kudüs'e ulaşmaktadır (Doğancı, 2012).

Abbasi Devleti zamanında başlayarak Osmanlı Dönemi'nde devam eden ve hac zamanında dağıtılmak üzere çeşitli hediyelerin kutsal topraklara iletilmesi, Surre olarak bilinmektedir. İznik üzerinden de geçen Surre Yolu da dönemin önemli güzergâhlarından olmuştur (Güven Yeşildağ, 2020).

Şekil 3.18. İznik ve İznik kırsalından geçen önemli yollar ve rotalar

Ulusal ölçek

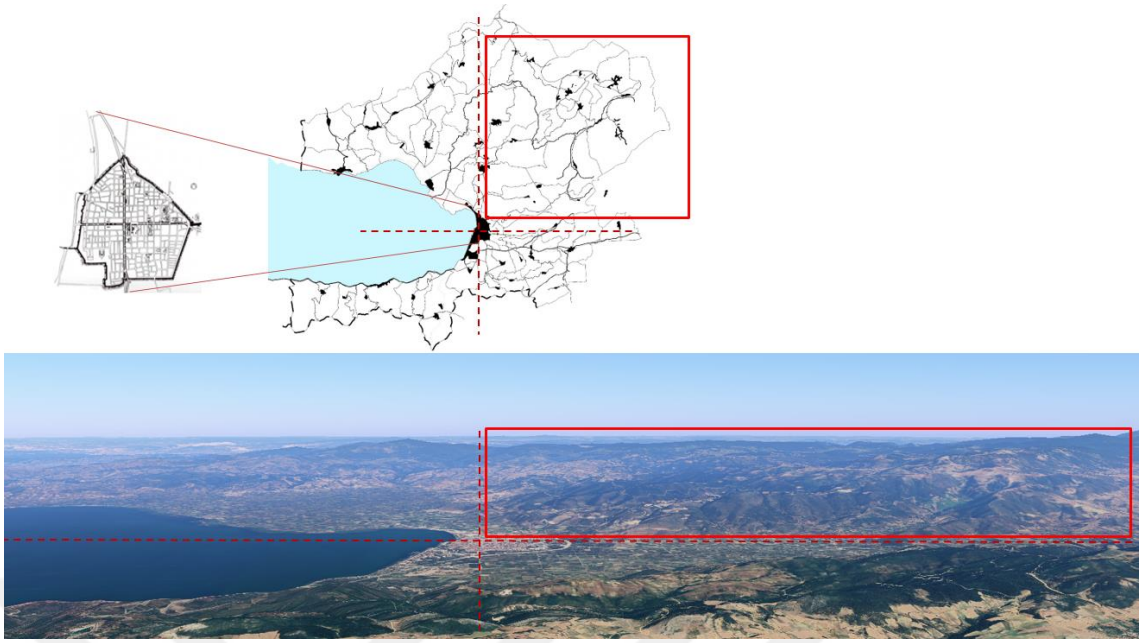
İznik kırsalı; doğal, tarihi ve kültürel değerleri, kırsal turizm potansiyeli, kırsal mimari miras öğeleri ve sahip olduğu kültürel çeşitlilik ile çalışmanın ulusal ölçeğini oluşturmaktadır. Şekil 3.19'da Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin oluşturduğu Bursa il turizm haritasında yer alan, İznik kent merkezi ve İznik kırsalındaki turizm olanakları yer almaktadır.

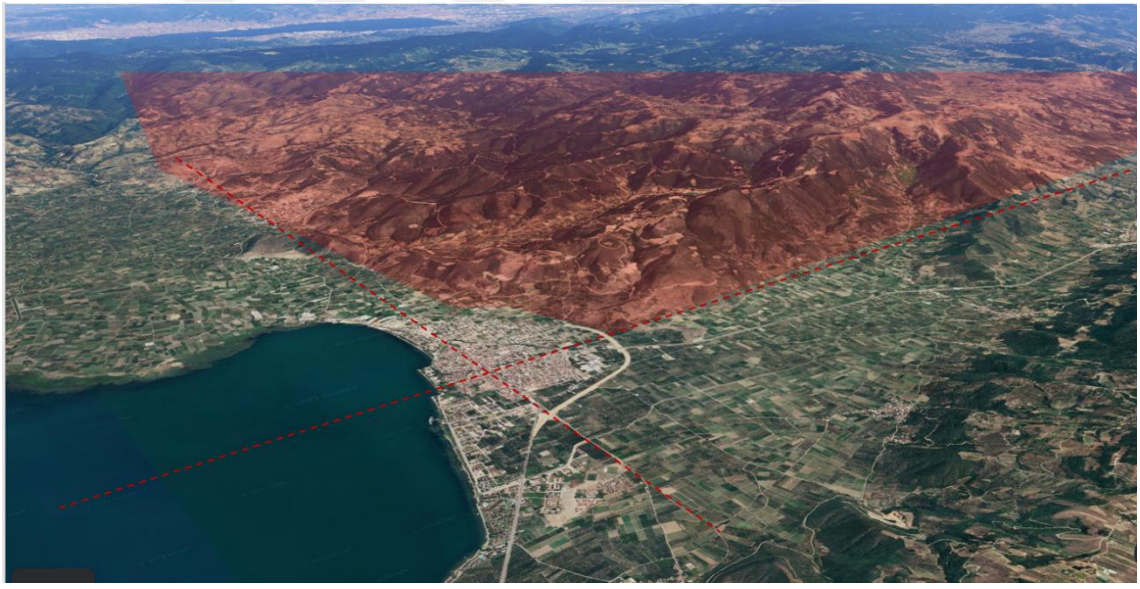
Şekil 3.19. İznik kent merkezi ve İznik kırsalındaki turizm olanakları (Bursa Büyükşehir Belediyesi 2017)

Bölgesel ölçek

Çalışmanın bölgesel ölçeği oluşturulurken İznik kentinin Helenistik Dönemden günümüze devam eden, grid sistemli yerleşim dokusundan yararlanılmıştır. Kuzey-güney ve doğu- batı doğrultulu, birbirine dik iki ana aks sur içinde kenti dört parçaya bölmektedir. Bu aksların doğrultuları uzatıldığında kırsalın da dört farklı parçaya ayrıldığı görülmüş ve alan sınırlarını oluşturmada bu akslardan faydalanılmıştır. Çalışma alanını oluşturmada kırsalın coğrafi yapısı ve kültür özellikleri olmak üzere iki temel kriter belirlenmiştir. Kırsal kalkınmada daha dezavantajlı bölgeler olarak değerlendirilebilecek yüksek kesimlerin ve dağlık alanların (Euracademy, 2003; Baykal, 2021b) ağırlıkta olduğu kuzey doğuda kalan bölüm çalışmanın bölgesel alanı olarak tanımlanmıştır. Şekil 3.20 ve Şekil 3.21'de bölgesel ölçek kapsamında belirlenen alanlar gösterilmektedir.

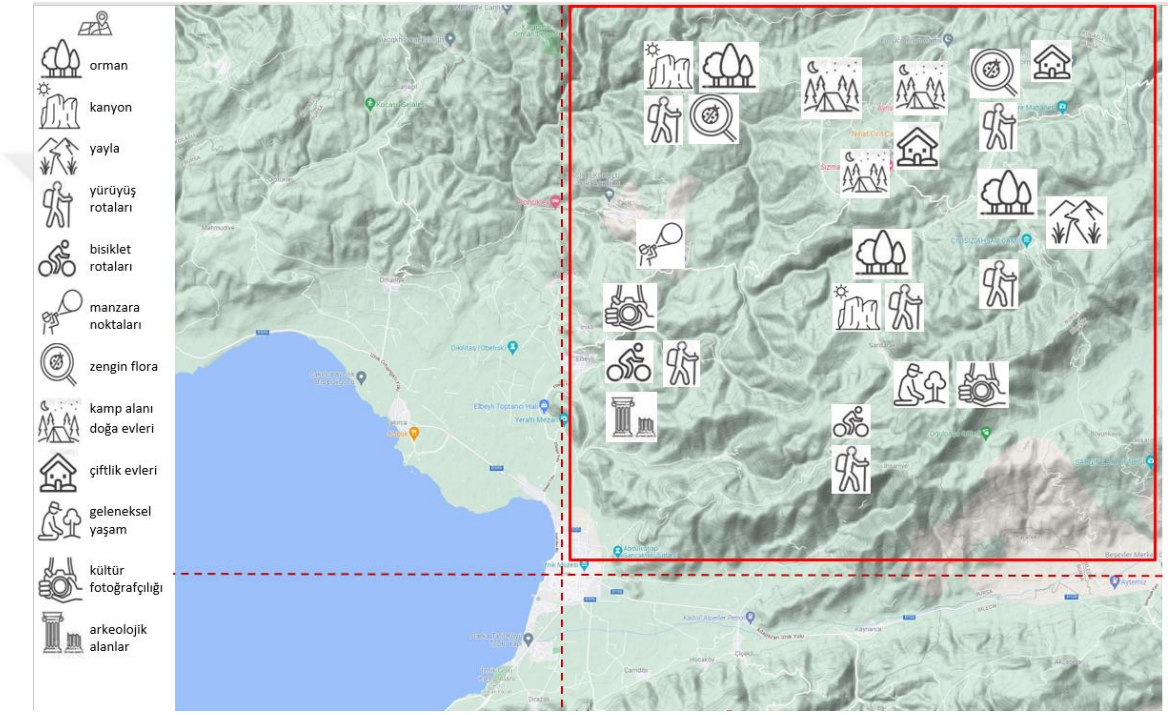
Şekil 3.20. İznik kenti Helenistik Dönemden günümüze ulaşan ana akslar ile kırsalın dört parçaya ayrılması

Şekil 3.21. İznik kentinin kuzey doğusunda kalan yüksek ve dağlık kesim

Belirlenen bölgede Candarlı, Elmalı, Gürmüzlü, Hacıosman, Hisardere, İhsaniye, İnikli, Kırıntı, Kutluca, Ömerli, Sansarak ve Tacir köyleri yer almaktadır. Alan çalışmasının ilk aşamasında bölgenin genel karakterini tanımak ve çalışma alanı sınırlarını belirlemek için seçilen bölgedeki tüm köyler 2020 ve 2021 yılları Ağustos ve Eylül aylarında ziyaret edilmiştir. Gözleme dayalı ön çalışmalarda köy muhtarları ve yerel halk ile

yapılandırılmamış görüşmeler gerçekleştirilerek kırsaldaki gündelik yaşam ve turizm potansiyelleri belirlenmeye çalışılmıştır. Literatürden ve görüşmelerden elde edilen bilgilere göre bölgede bulunan yürüyüş rotaları, kanyon, yayla gibi alanlara da gidilmiş, bu alanlar ve köylerin yerleşimleri fotoğrafla belgelenmiştir. Bölgesel ölçeği oluştururken alandaki kırsal turizm olanakları ve kırsal mimari miras özellikleri de dikkate alınmış ve alanın bu bağlamda çeşitlilik ve potansiyel bakımından zengin olduğu tespit edilerek oluşturulan harita üzerinde işlenmiştir (Şekil 3.22).

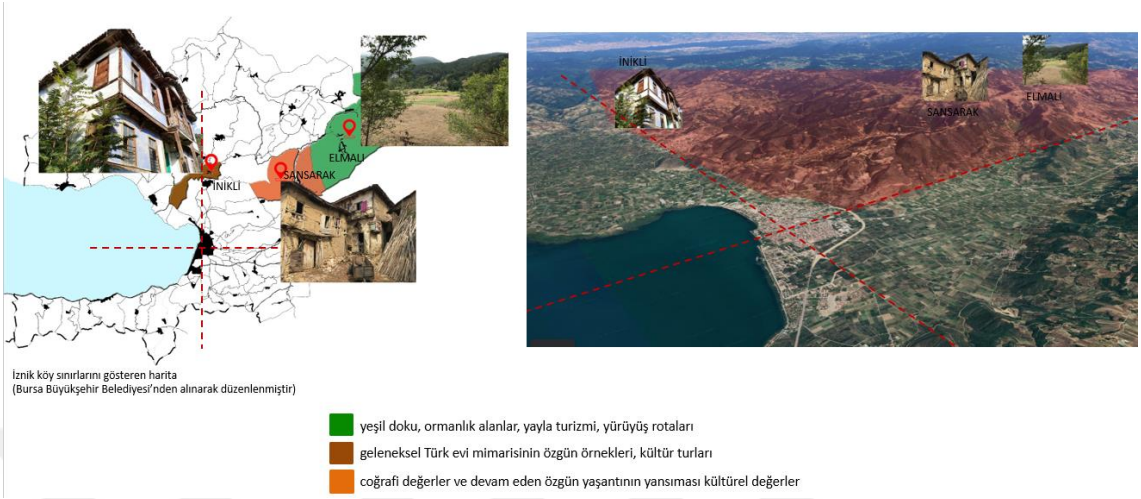

Şekil 3.22. Bölgesel ölçekte çalışma alanı sınırlarındaki kırsal turizm olanakları

Yerleşim ölçeği

Bölgesel ölçekten yerleşim ölçeğine geçerken çalışma alanı sınırları ve kapsamının belirlenmesindeki kriterler; doğal coğrafi özellikler, kültürel zenginlik ve kırsal turizm potansiyelleri olmuştur. Bu bağlamda farklı özgün özellikler taşıyan üç köy belirlenmiştir. Çalışmanın kırsal yerleşim ölçeğini oluşturan bu köyler; Elmalı, İnikli ve Sansarak köyleridir. Elmalı Köyü; Karadeniz mimarisi, yeşil doku, ormanlık alanlar, yayla turizmi ve yürüyüş rotaları gibi doğal coğrafi özelliklerin yoğunluğu, İnikli Köyü; geleneksel konut mimarisinin özgün örnekleri ve İznik kırsalında gerçekleştirilen kültür turlarının önemli bir durağı olması, Sansarak Köyü ise; devam eden özgün yaşantı ve var

olan turistik değerleri ile seçilmiştir. Seçilen köylerin konumları Şekil 3.23'te özelliklerine göre oluşturulan lejant ile haritalar üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 3.23. Seçilen köylerin konumları

Elmalı, İnikli ve Sansarak köylerinde gerçekleştirilen yerinde gözlem, rehberli gezi ve görüşmelerden elde edilen verileri belgelemek amacıyla çalışma alanlarına yönelik envanterler oluşturulmuştur. Bu envanterler hazırlanırken, TÜBA tarafından geliştirilen Kırsal Mimarlık Envanteri- Yerleşme Fişi, TC Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Özel Çevre Koruma Bölgesi Tespit Fişi ile Timur vd.'nin hazırladığı İzmir Ekoturizm Güzergâhları (2009) çalışmalarından yararlanılmış, envanterler MS Word programında hazırlanarak tablolaştırılmıştır. Envanterlerde köylerin doğal coğrafyası ile beşeri, ekonomik ve kültürel coğrafyasına ilişkin bilgiler ve tez çalışmasının üç temel bileşeni olan kırsal mimari miras, kırsal turizm ve kırsal kalkınmaya ilişkin bilgiler yer almaktadır (Bkz. Bölüm 4.3).

Fotoğrafla belgeleme çalışmalarında köylerdeki kırsal mimari miras değerleri fotoğrafla belgelenerek CAD ortamında haritalar üzerinde işlenmiş ve Photoshop CS6 programında hazırlanan paftalara aktarılmıştır. Rehberli gezi ile tespit edilen, doğal ve kültürel bağlantıların yer aldığı rota çalışmaları Google Earth görüntülerinden de faydalanılarak Photoshop CS6 programı ile oluşturulmuştur.

Yerel halk ile görüşmeler

Belirlenen köylerdeki doğal ve kültürel değerler ile turizm- çevre- insan ve kültür ilişkisinin incelendiği alan araştırmalarından önce köylere ilişkin literatür taramaları yapılmıştır. Basılı kaynaklar ve internet ortamındaki elektronik yayınlar incelenerek alanların genel özellikleri, doğal coğrafyaları ile beşeri ve ekonomik coğrafyalarına ilişkin bilgiler derlenmiştir. Tüm alan ziyaretlerinde gözlemlerde bulunulmuş, notlar alınmış ve fotoğrafla belgeleme yapılmıştır. 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleştirilen ön çalışmalarda yapılandırılmamış, 2024 yılı ağustos, eylül, ekim ve kasım aylarında gerçekleştirilen detaylı alan çalışmalarında yarı yapılandırılmış görüşme/ mülakat tekniğinden faydalanılmıştır. Yönetim modeli geliştirme süreçlerine yerel halkın katılımı gerçekleştirilen sözlü görüşmeler ile sağlanmıştır. Görüşmeler çoğulcu bir bakış açısı oluşturmak için köy muhtarları ile farklı cinsiyet ve yaş grubundan kişilerle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin amaçlı örneklemini, köy muhtarları ve ihtiyar heyeti, köyün yaşlıları, kadınları ve gençleri oluşturmaktadır. Köy muhtarı ve ihtiyar heyeti ile görüşmeler; köydeki güncel duruma hâkim kişiler olmaları, köyün yaşlıları ile görüşmeler; köyün tarihi ve geçmişini iyi bilmeleri, köy kadınları ile görüşmeler; sorunları ve beklentilerini anlayarak kadınların kalkınma ve turizm faaliyetlerine katılımlarını sağlayabilmek, köyün gençleri ile görüşmeler; gençlerin taleplerini anlayarak yapılacak eylemlerde aktif olabilmelerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Elmalı köyünde, köyün muhtarı, köyde yaşayan 60 yaş üstü 3 erkek ve 2 kadınla, İnikli köyünde köyün muhtarı, 60 yaş üstü 6 erkek, 60 yaş altı 4 erkek ve 3 kadınla, Sansarak köyünde köyün muhtarı, köyün eski muhtarı, 60 yaş üstü 5 erkek, 60 yaş altı 6 erkek ve 4 kadınla görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden önce sorulacak sorulara ilişkin bir form hazırlanmış, formdaki soru içerikleri mimarlık alanında yapılan tez çalışmasının amacına yönelik oluşturulmuştur. Soru formları; ***köydeki gündelik yaşama ilişkin sorular, kırsal kalkınmaya ilişkin sorular, köy ve yakın çevresindeki kırsal turizm değerlerine ilişkin sorular*** ve ***köydeki kırsal mimari miras değerlerine ilişkin sorular*** olmak üzere farklı konu başlıklarına ayrılmıştır (EK 1). Soru içerikleri belirlenirken kırsal alandaki çevresel, sosyo- ekonomik ve kültürel verilerin yanı sıra fiziksel boyutlar ile mekân ölçeğine indirgenen sorularla görüşmelerde mimari bakış açısı öncelikli olmuştur. Yerel halka yönlendirilen sorularda alanın potansiyellerini ve halkın beklentilerini öğrenmek amaçlanmıştır.

3.5.2. Paydaşlarla görüşmeler

Bursa/ İznik kırsalına yönelik kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras çalışmalarındaki farklı ilgi grubu kişileri belirlemede karar veren, kararı etkileyen ve karardan etkilenen tarafları belirlemek amacıyla (Altunışık vd., 2012; İlgar ve İlgar Coşgun, 2019) paydaş analizi yöntemi uygulanmıştır. **Bölüm 2.**'de detaylandırılan bilgilere göre paydaşlar üç gruba ayrılmış, farklı her disiplinden (koruma, turizm, kalkınma) paydaşla görüşme yapılmasına dikkat edilmiştir. Paydaşların karmaşıklığı ve çokluğu çalışmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır. Bu bağlamda paydaşların amaçlı örneklemi; kaymakamlık, il ve ilçe belediyeleri ile bakanlığa bağlı birimler karar verici kamu kurum ve kuruluşları, kalkınma ajansları, meslek odaları, akademisyen ve araştırmacılar kararı etkileyen paydaşlar olarak sınırlandırılmıştır. Paydaş analizlerinin ardından çalışmada karar verme, yönetim ve uygulama süreçlerinde etkin olan paydaşların rolleri ve konuya bakış açılarının anlaşılması amacıyla nitel bir araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi uygulanmıştır. Önceden hazırlanan bir dizi sorunun araştırmacı tarafından görüşmeciye sorularak cevap alınması şeklinde yapılan (Allmark vd., 2009) ve nitel araştırmalarda sıkça kullanılan bu yöntem, farklı bilimsel ve akademik araştırma yöntemleriyle elde edilemeyen bilgilere ulaşmayı sağlayarak diğer veri toplama tekniklerinden ayrılmaktadır (Uslu ve Demir, 2023). Buna göre; görüşme öncesinde yazın taraması ve araştırma amacı doğrultusunda sorular hazırlanmış, görüşme esnasında ihtiyaca göre yeni sorular da eklenmiştir. Sorular; ***kırsal kalkınma, kırsal turizm*** ve ***kırsal mimari miras*** olmak üzere üç başlıkta düzenlenmiş, her bir paydaşa çalışma alanı ile ilgili olan soru grubu ya da grupları yöneltilmiştir. Sorular oluşturulurken amaçlı örneklem ile belirlenen paydaşların (kurumların) konuya ilişkin genel bilgileri, görüşleri, önerileri ile mevcut durumda yapılan ya da planlanan çalışmalara ait bilgiler alınarak, bütünleşik yönetim modelindeki eylemlerin belirlenmesi ve ilgili kurumsal yapı önerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Farklı disiplinlerin bütünleşik yönetime ilişkin görüşlerini anlamak ve modelde değerlendirmek üzere görüşme formunda ***bütünleşik yönetim*** ile ilgili sorulara da yer verilmiştir. Görüşmelerin yapılacağı paydaşların analizi ve ilgili soru gruplarının dağılımı Çizelge 3.5'te yer almaktadır. Buna göre; çalışma alanlarının kapsamı nedeniyle (kalkınma, turizm, koruma) bazı paydaşlara birden fazla soru grubu yöneltilmiştir ve farklı aktörlerin ortak soru grubunda görüşleri alınmıştır. Bu durum olaya ve sürece

yönelik; farklı yaklaşımlar ve farklı aktörler ile çalışma alanlarında ilgili ve kesişen noktaların da olduğunu göstermektedir. EK 2'de oluşturulan tüm soru grupları yer almaktadır. Görüşmelerde araştırmacı ve turizm profesyonelleri gibi paydaşlara yöneltilen sorularda kurum kelimesi çıkarılıp soru içeriği görüşme esnasında yeniden düzenlenmiştir. Görüşmeler Çizelge 3.5'te belirlenen katılımcılar ile 2024 yılı kasım ayında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme formları gerçekleştirilen pilot çalışmalar sonunda güncellenerek son halini almış ve Bursa Uludağ Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 22.10.2024 tarih ve 2024-09 sayılı oturumunda etik kurul onayı alınmıştır. Görüşmelerden önce tüm katılımcılar bilgilendirilmiş, onam alınmış ve çalışma etik kurallara uygun olarak yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 3.5. Hazırlanan soru gruplarına göre ilgili paydaşların belirlemesi

KIRSAL KALKINMA	**KIRSAL TURİZM**	**KIRSAL MİMARİ MİRAS**
İZNİK BELEDİYESİ	İZNİK BELEDİYESİ	İZNİK BELEDİYESİ
BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İZNİK KAYMAKAMLIĞI	İZNİK KAYMAKAMLIĞI	
İZNİK ALAN BAŞKANLIĞI	İZNİK ALAN BAŞKANLIĞI	İZNİK ALAN BAKANLIĞI
	BURSA İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	BURSA İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
BEBKA (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı)	BEBKA (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı)	
TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu)	TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu)	
	MİMARLAR ODASI BURSA ŞUBESİ	MİMARLAR ODASI BURSA ŞUBESİ
AKADEMİSYENLER	AKADEMİSYENLER	AKADEMİSYENLER
ARAŞTIRMACILAR	ARAŞTIRMACILAR	ARAŞTIRMACILAR

4. BULGULAR

Bu bölümde Elmalı, İnikli ve Sansarak köylerinde yapılan alan çalışmalarının ve paydaş görüşmelerinin bulguları yer almaktadır.

4.1. İznik Kırsal Alan Çalışmalarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde Elmalı, İnikli ve Sansarak köylerinde 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleştirilen ön çalışmalar ile 2024 yılı ağustos, eylül, ekim ve kasım aylarında gerçekleştirilen detaylı alan çalışmalarına ilişkin bulgular yer almaktadır. Köylerde gerçekleştirilen yerinde gözlem, rehberli gezi ve görüşmelerden elde edilen veriler oluşturulan envanterlere işlenmiştir. Şekil 4.1'de İznik merkezi ile Elmalı, İnikli ve Sansarak köylerinin konumları yer almaktadır.

Şekil 4.1. Elmalı, İnikli ve Sansarak köylerinin konumu (Google Earth, 2024'ten alınarak düzenlenmiştir)

4.1.1. Elmalı Köyü

Bu bölümde Elmalı Köyünde yapılan alan çalışmalarının bulguları yer almaktadır.

- **Elmalı Köyü'nün doğal coğrafyası**

Elmalı Köyü, İznik'in kuzeydoğusunda, ilçe merkezine yaklaşık 30 km mesafede, Samanlı Dağları eteklerinde konumlanmaktadır. Doğu ve güney yönlerinden İznik'in Osmaneli sınırında yer alan köyün kuzeyinde Kırıntı Köyü, batısında Candarlı ve Sansarak Köyleri bulunur. Elmalı Köyü, Kırıntı ve Kutluca Köyleri ile ilçe genelindeki en yüksek kottaki yerleşmelerden biridir. Köy dar ve uzunlamasına gelişmiş bir alüvyal alanda yer alır. Vadiler içinde konumlanan köyde, 800- 900 metreyi bulan yükseltiler yerleşme yoğunluklarında farklılıklara sebep olmuş ve köy dağınık yerleşme karakteri gösteren birkaç mahalleden (Ankara, Paşa, Özerkdere) oluşmuştur (Kabuloğlu Karaosman, 2004; Akbulak, 2006).

Köydeki önemli bir coğrafi unsur; çalışma alanı içerisinde, yerleşmenin de bulunduğu tek yayla olan Alıç Yaylası'dır. Elmalı köyü sınırlarında, köyün 5 km kuzey yönünde, Samanlı Dağları üzerindeki yaylanın kotu yaklaşık 1100 metredir (Akbulak, 2006). Evlerin birbirine uzak konumlandığı köyün etrafı ormanlık alanlarla çevirilidir ve doğal bitki örtüsü oldukça zengindir. Şekil 4.2'de Elmalı köy merkezi ile Alıç Yaylasının ilişkisi yer almaktadır.

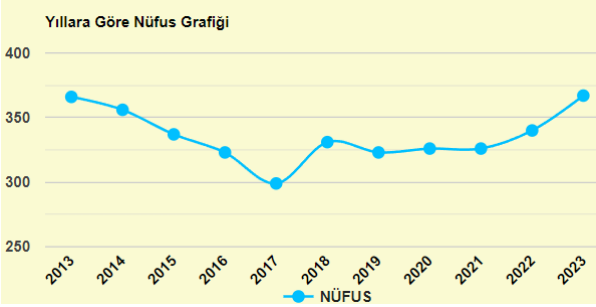
Şekil 4.2. Elmalı köyü merkez yerleşim ve Alıç Yaylasının konumu (Google Earth, 2024'ten alınarak düzenlenmiştir)

- **Elmalı Köyü'nün beşeri ve ekonomik coğrafyası**

Kırsal mahalle statüsünde olan Elmalı Köyü, 2023 verilerine göre 367 nüfuslu bir yerleşimdir. Bu nüfusun 192'si erkek, 175'i kadındır. Son on yılda genellikle azalma eğiliminde olan köyün nüfusu, iki yıldır artış göstermektedir (Çizelge 4.1) (TÜİK, 2023).

Köyde daha çok yaşlı nüfus ve emekliler yaşamakta, genç nüfusun ve öğrencilerin az olduğu köyden Candarlı Köyüne taşımalı eğitim yapılmaktadır.

Çizelge 4.1. Elmalı köyü yıllara göre nüfus değişim grafiği (nufusune.com)

Köy, 1800'lü yılların sonlarına doğru Kafkasya'dan gelen göçmenlerin kurduğu Gürcü Köyü olarak bilinir. Alan çalışmalarında köy halkı ile yapılan sözlü görüşmelere göre, 1870 yılından itibaren gelen göçmenler köye yerleşmiş ve kendi kültürlerini yansıtan yapılar inşa etmiştir. Oldukça geniş bir alana yayılan köyde Karadeniz Bölgesi kırsal yerleşim karakterinde olduğu gibi dağınık yerleşme görülmektedir. Göçle gelen halkın bölgeyi seçme nedenlerinden biri köyün bulunduğu coğrafi koşulların göç ettikleri bölgeyle olan benzerliğidir. Elmalı Köyü yerleşim düzeninde yamaçta yerleşen evler, önlerindeki vadi yatağında ise büyük tarım alanları yer alır (Şekil 4.3). Tarımsal faaliyetler vadinin taban düzlüklerinde ve yamaçlardaki arazilerde yapılmaktadır. Böylelikle tarımsal üretim yaşam alanlarının hemen yakınında gerçekleşmektedir. Ev-tarla birlikteliğinin olduğu bu yerleşim düzeni İznik kırsalındaki diğer köylerde görülmemektedir (Kabuloğlu Karaosman, 2004). Üretilen ürünler fasulye, mısır, barbunya gibi sebzelerdir. Köy halkı üretim faaliyetlerinde sulama imkânlarının yetersizliği ve suyun azlığından şikâyet etmektedir. Üretilen tarım ürünleri Çarşamba günleri İznik merkezdeki pazarda ya da zaman zaman yol kenarlarında kurdukları sergilerde satılmaktadır.

Şekil 4.3. Elmalı köyü konut yerleşimleri ve tarım alanları ile ilişkisi (A) Google Earth, 2024, B) Soykök Ede, B. arşivi, 2021)

Dağlık bölgelerde yürütülen ekonomik faaliyetler alanın coğrafi yapısına göre değişiklik göstermektedir. Yüksek kısımlarda hayvancılık ve ormancılık önemli ekonomik faaliyetlerdir. Hayvanlardan elde edilen sütler ile peynir ve yağ yapılmakta bu ürünleri aileler kendi tüketimi için kullanmakta ve bir bölümünü İznik'teki haftalık pazara götürmektedir. Yüksek kotlarda, özellikle dik ve yerleşimlerin olmadığı yerlerde ormancılık yapılmaktadır. Köy girişinde bulunan, eskiden vakfa, günümüzde ise Belediye'ye ait olan ve şahıs tarafından işletilen değirmen zaman zaman halk tarafından kullanılmaktadır.

Farklı zamanlarda gerçekleştirilen tüm alan çalışmalarında diğer köylerden farklı olarak, sokaklarda, köy kahvesinde ya da bahçelerde yerel halka pek rastlanmamıştır. Görüşme yapılan halka bu durum sorulduğunda genellikle köydeki yaşantının bu şekilde devam ettiği, köyün en kalabalık zamanlarının bayram ve özellikle cenazeler olduğu, cenazelerde köyde karşılıklı yer alan her iki caminin de tamamen dolduğu bilgisi alınmıştır. Ayrıca, yerel katılımcılardan alınan bilgilere göre; Elmalı köyü merkezinde 1980'li yıllarda üç adet bakkal, 2000'li yıllarda ise üç özel kahve bulunurken günümüzde bir adet belediyeye ait kahve bulunmaktadır. Bakkal ise bulunmamaktadır. İznik merkeze ulaşım özel araçlarla ve Çarşamba günü kalkan minibüslerle ya da okul servisleri ile sağlanmaktadır.

- **Elmalı Köyü yerleşim özellikleri ve mimari değerler**

Evler birbirinden uzak, dağınık biçiminde konumlanmıştır. İznik kırsalındaki diğer kırsal yerleşimlerde olduğu gibi sokakların açıldığı tanımlı bir köy meydanı bulunmamakta, köydeki iki caminin karşılıklı yer aldığı alan köyün toplanma alanı olarak bilinmektedir.

Bu alanda köy kahvesi, muhtarlık binası ve imam evi yer alır. Camilerden biri tarihi cami, diğeri daha yakın dönemde yapılan büyük camidir. Tarihi cami daha çok turistik amaçlı, büyük cami ise ibadet amaçlı kullanılmaktadır. Yeni cami yanında gasilhane, tuvalet ve ziyaretçilerin konaklayabileceği misafir odası vardır. Köy halkı, köye dışarıdan gelip, yeni yer yaptıranların zaman zaman bu misafir evinde konakladıklarını belirtmektedir.

Karadeniz mimarisi ile benzer özellik taşıyan konutlar genellikle çantı tekniğinde inşa edilmiştir (Şekil 4.4). Çantı tekniği; kertilerek birbirlerine geçirilen uzun ahşap kütükler ile çivi kullanılmadan inşa edilen yapıların genel yapım tekniğidir (Ayverdi, 1989). Konutlar depolama birimleri ile birlikte düşünülmüştür. Genellikle konuta yakın konumlanan ambarlar, kış dönemi için hazırlanan ve uzun süre saklanması istenen ürünler ile çeşitli ürünlerin saklandığı depolar olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.5). Samanlıklar konutlara yakın ya da konutlardan uzak tarım arazilerine yakın olacak şekilde inşa edilmiştir. Yerel halktan alınan bilgiye göre, tarihi evler, ambarlar, öküz arabaları gibi ahşaptan yapılan yapı ve araçları yapan eski ustalar artık kalmamış ve bu geleneksel yapım teknikleri günümüze ulaşmamıştır.

Şekil 4.4. Elmalı köyü çantı tekniğinde inşa edilmiş yapılar (Soykök Ede, B. arşivi, 2021)

Şekil 4.5. Elmalı köyü çantı tekniğinde inşa edilmiş depolama birimleri (Soykök Ede, B. arşivi, 2021)

- **Köydeki diğer turistik çekicilikler**

İznik Elmalı Köyündeki en önemli mimari miras değeri Elmalı Ahşap Camidir (Şekil 4.6). Cami, Güney Marmara Bölgesinde çantı tekniğiyle, tamamen ahşap malzeme kullanılarak, inşa edilmiş tek camidir. Caminin günümüze ulaşan bir kitabesi bulunmamakla birlikte, Vakıflar Genel Müdürlüğündeki vakıf kaydına göre 1897- 1898 yılları arasında inşa edilmiştir (Yılmaz, 2013). Doğu- batı doğrultusunda dikdörtgen planlı cami, son cemaat yeri ve harim bölümünden oluşmaktadır (Ötüken vd., 1986). Özgün mimarisi ile turistler tarafından dikkat çeken bu caminin çok sayıda ziyaretçisi bulunmaktadır. Çevre köylerden gelen çeşitli yürüyüş rotaları ile ziyaretçiler bu camide mola vermekte ya da yürüyüşü bu noktada sonlandırmaktadır.

Şekil 4.6. Tarihi Elmalı Ahşap Cami iç ve dış görünüm (Soykök Ede, B. arşivi, 2024)

Köy yerleşiminde konutların birbirinden uzak oluşu, yeşil bir doğanın içinde yer almaları ve mimari özellikleri dikkat çekici unsurlardır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Elmalı konut yerleşimi ve doğa ilişkisi (Soykök Ede, B. arşivi, 2024)

Köy yaşantısında İznik kırsalındaki diğer köylerden farklı olarak, Karadeniz kültüründe de olan mevsimlik yer değişimleri görülmektedir. Köy halkı hayvanları ile birlikte mayıs ayının sonlarında yaylaya çıkarak serin havadan faydalanmakta, havaların soğumaya başladığı kasım ayı başına kadar yaylada kalmaktadır. Böylelikle yaylalara yakın

otlaklarda otlatılan hayvanların süt verimleri de artmaktadır. Yerel halk dışında çevre yerleşimlerden de yaklaşık 15-20 hanenin bu dönemlerde yaylaya çıktıkları öğrenilmiştir. Yayladaki yapılaşma da ayrık nizamda ve birbirinden uzak konumlanan ahşap yapılar biçimindedir.

Şekil 4.8. Alıç yaylasında yapı ve yapılaşma biçimleri (Soykök Ede, B. arşivi, 2021)

Gündelik yaşantının yanı sıra piknik olanaklarının da olduğu yaylada bireysel olarak, grup olarak ya da çeşitli turlarca günübirlik doğa yürüyüşleri ve kamp etkinlikleri düzenlenmektedir. Farklı etkinliklere de olanak sağlayan yaylada, 2024 ağustos ayında, İznik Belediyesi ev sahipliği, İznik Kaymakamlığı, Türkiye Güreş Federasyonu ve Elmalı Muhtarlığı organizasyonu ile Elmalı Alıç Yaylası Karakucak Güreşleri'nin 5.si gerçekleştirilmiştir. Önceki yıllarda Elmalı köy merkezinde gerçekleştirilen bu etkinlik, günümüzde gelenekselleşerek, çeşitli yöresel ürünlerin satıldığı standların da varlığı ile ekonomik önem de kazanmıştır.

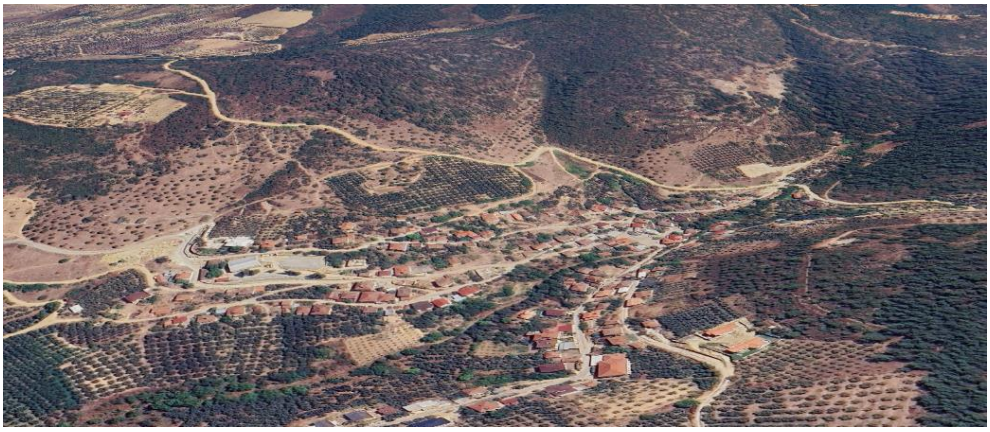
Şekil 4.9. Elmalı Alıç Yaylası Karakucak Güreşleri (İznik Belediyesi)

4.1.2. İnikli Köyü

Bu bölümde İnikli Köyünde yapılan alan çalışmalarının bulguları yer almaktadır.

- **İnikli Köyü'nün doğal coğrafyası**

İnikli Köyü, İznik'in kuzeydoğusunda, ilçe merkezine 9 km uzaklıkta bulunmaktadır. Batısında Çakırca, doğusunda Gürmüzlü, kuzeyinde Ömerli ve Tacir köyleri ile güney yönünde Elbeyli kasabası yer alır (Akbulak, 2006). İnikli köyü ile Çakırca, Ömerli, Elbeyli gibi çevre yerleşimlerin kurulup gelişmesinde, Çakırca Ovasının verimli tarım arazileri etkili olmuştur. Köy, Samanlı Dağları'nın İznik Gölü'ne bakan yamacında, topoğrafya ile uyumlu biçimde kurulmuş bir ova yerleşimidir. Çevresi genellikle ormanlık olan köyün rakımı, 250-280 metre aralığındadır. Kısmen dağınık yerleşme biçimindeki köyün üst kotlarından İznik Gölü manzarası görülmektedir.

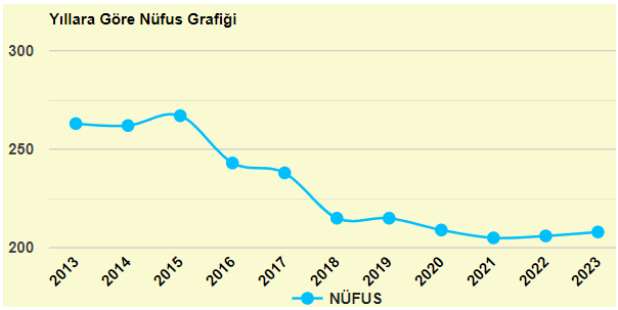
Şekil 4.10. İnikli köyü yerleşimi (Google Earth, 2024)

- **İnikli Köyü'nün beşeri ve ekonomik coğrafyası**

Önceleri Gedikli olarak bilinen köyün adı, 1756 tarihli belgelerde İlikli olarak geçmiş ve zaman içinde İnikli olarak değişmiştir (Kaplanoğlu, 2021). Köyün kurulduğu yıllarda çok sayıda ineğin olması sebebiyle köyün isminin önceleri inekli olduğu ve adının buradan geldiği de halk arasındaki rivayetler arasındadır. Kayıtlarda, 1455 yılında 10 hanede 15 kişi bulunurken, 1523 sayımında 5 kişi bulunmaktadır. Bu tarihte köyün arazilerini dışarıdan işleyen 20 hanede ise 31 kişi kayıtlı görülmektedir. 1562 yılı nüfus kayıtlarında 27 Müslüman ismi geçmektedir. Belgelere göre zaman içinde köyden arazi alan kişiler köye yerleşmiş ve köy nüfusu artmıştır. 1927 yılında 306, 1990 yılında 361, 1997 yılında ise 328 kişi kayıtlı görülmektedir (Kaplanoğlu, 2021).

Manav köyü olan ve sakinleri bu kültürü benimseyen köyün geçmişi halktan alınan bilgilere göre Türkmen Yörüklerine dayanmaktadır. Günümüzde kırsal mahalle statüsünde olan köyün nüfusu 2023 verilerine göre 208 kişidir. Bu nüfusun yarısı erkek, yarısı kadındır (TÜİK, 2023). Nüfus verilerine göre son yıllarda köy nüfusunun neredeyse sabit olduğu görülmektedir (Çizelge 4.2). Köyde yaşlı nüfus ağırlıklı olmakla birlikte genç nüfus da yaşamaktadır.

Çizelge 4.2. İnikli köyü yıllara göre nüfus değişim grafiği (nufusune.com)

Ekonomisi tarıma dayalı olan köyde, Çakırca ovasının verimli alüvyal toprakları ile çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Çakırca asfaltına kadar devam eden geniş tarlalarda sulama imkânlarının da varlığı ile tarım en önemli geçim kaynağıdır. Köyde en fazla meyvecilik yapılmaktadır ve muz, nektarin, şeftali, erik ağırlıklı olmakla birlikte neredeyse her çeşit meyve yetiştiriciliği mevcuttur. Yapılan görüşmelerde köy halkı diğer köylerden farklı olarak ekonomik açıdan oldukça iyi durumda olduklarını, herhangi bir ekonomik desteğe ihtiyaçları olmadığını belirtmiştir. Günümüzde zeytincilik ve bağcılık faaliyetleri köy halkı tarafından zahmetli görülerek çok fazla tercih edilmemektedir. Önceleri ipekböcekçiliği ve hayvancılık da yapılırken günümüzde devam etmemektedir. Köy halkı yaz aylarında evlerini otel gibi kullandıklarını, tüm günlerini kadın- erkek tarlada geçirdiklerini belirtmiştir. Kışları ise kadınlar günlerini evlerde geçirirken erkekler tarlalarda budama işleri ile ilgilenmektedir. Elmalı köyünün aksine köy kahvesi köyün erkekleri tarafından aktif kullanılmaktadır.

Köyde günümüzde eğitim yapılmayan bir ilköğretim okulu vardır. Köydeki yaklaşık 30 öğrenci taşımalı eğitimle Elbeyli'ye gitmektedir. Köyde sağlık birimi ve ticari birim bulunmamaktadır. Bu gibi ihtiyaçları da halk yakın olması sayesinde kolaylıkla Elbeyli'de karşıladıklarını belirtmiştir.

- **İnikli Köyü yerleşim özellikleri ve mimari değerler**

Köy, geleneksel mimari özellikleri ile özgün dokusunu büyük ölçüde korumuştur. Osmanlı mimarisinin özgün örneklerini yansıtan köyde 1994 yılında tescillenmiş 13 adet sivil mimarlık örneği bulunmaktadır. Köy meydanında bulunan iki camiden 1822 tarihinde Hacı Mehmet Efendi'nin yaptırdığı eski cami, koruma altındadır (Kaplanoğlu, 2021). Günümüzde aktif olarak kullanılan bu cami üç katlıdır. Cami içinde 1943 tarihli

bir kitabe yer alır ve 1956 yılında Karadenizli bir usta tarafından camide kalem işi bezemeler yapılmıştır (Ötüken vd., 1986). Köy kahvesi, muhtarlık binası, çeşme, bank, çardak, durak, otopark ve şadırvan köy meydanını şekillendiren diğer öğelerdir (Şekil 4.11).

Şekil 4.11. İnikli köy meydanı ve tarihi caminin içten görünümü (Soykök Ede, B. arşivi, 2024)

Parsellerde binaların konumu kenarda veya ortada ve genellikle güney- kuzey doğrultuludur. İklim ve manzara şartlarından dolayı güneye bakan yamaçlardaki yapılaşma sayıca daha fazladır (Şekil 4.12). Konutlar birbirinin ışığı, manzarası ve rüzgârını kesmeyecek şekilde ayrık nizamlıdır. Çoğunlukla arazinin eğimli olması nedeniyle zemin+ 2 katlı inşa edilen konutlarda eğimden yararlanılarak alt katta bodrum katlar oluşturulmuştur. Çıkmalarla cepheleri zenginleştirilen konut mimarisinde balkon kullanımı fazladır. Çevreden temin edilen ahşaplarla, ahşap iskelet arası kerpiç dolgu ile inşa edilen geleneksel konutların ustaları günümüzde bulunmamakta ve geleneksel yapı yapma kültürü devam ettirilmemektedir. Evlerin yanında açık depo olarak kullanılan, tarım aletlerinin konduğu ve traktörlerin park edildiği koruluk adını verdikleri yapılar bulunmaktadır. Onun dışında bahçelerdeki açık alanlar da depo olarak kullanılmaktadır. Bazı bahçelerde evlerin yakınlarında ocaklar bulunur. Bahçelerdeki rengarenk meyve ağaçları da dikkat çekmektedir.

Köyün girişinde batı yönünde yapım yılı belli olmayan eski köy hamamı bulunmaktadır. Köy halkından eskiden bu hamamı kullandığı ve çevre köylerden de gelin hamamı geleneği için bu hamama gelindiği öğrenilmiştir. Restore edilen köy hamamı günümüzde kullanım dışıdır. Ayrıca köyün su ihtiyacını karşılamak için su depoları da bulunmaktadır.

Köy içinde ve yakın çevresinde çok sayıda antik kalıntı yer almaktadır. Köy meydanında yer alan irili ufaklı devşirme malzemeler eski cami ve köy kahvesi önünde sergilenmektedir. Köy yakınlarında bulunan MS II. yüzyılda Romalılar tarafından kullanılan taş ocakları, Elbeyli kasabasında bulunan Roma Dönemine ait dikilitaş, köy ve çevresindeki yerleşimin Roma Dönemine dayandığını göstermektedir.

Şekil 4.12. İnikli köyü yerleşim dokusu (Soykök Ede, B. arşivi, 2024)

- **Köydeki diğer turistik çekicilikler**

Köy, Osmanlı kültürünü yansıtan mimari dokusu, tescilli evleri ve tarihi camisi ile oldukça dikkat çekicidir. İznik kırsalına yapılan kültürel turlar kapsamında köy sıklıkla ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler kendi özel araçları ile ya da İznik merkezden kalkan servisler ile köye kolaylıkla ulaşım sağlamaktadır. Alınan bilgilere göre, tarihi evler ziyaretçiler tarafından ilgi görerek fotoğraflanmaktadır. Şekil 4.13'te alan çalışmalarında fotoğraflanan geleneksel konutlara ait görseller yer almaktadır.

Halk, bisiklet turu yapanların da sık sık köyden geçtiğini ve köy kahvesinde mola verdiklerini belirtmektedir.

Şekil 4.13. İnikli köyü geleneksel özgün konut örnekleri (Soykök Ede, B. arşivi, 2024)

Osmanlı zamanında Bursa ipekçiliğin en önemli kenti olmuştur. İznik Gölü Havzası da ipekböceğinin yaşam alanı olan dutun yetişmesine elverişli iklimi, çevredeki dut ağacı sayısının fazlalığı ve Bursa'ya yakın konumuyla ipekböcekçiliğinde önem kazanmış, özellikle 18. yüzyılda bölgede başlıca geçim kaynağı ipekböcekçiliği olmuştur (Taşlıgil,

1997 ve Akbulak, 2006). Günümüzde sona eren bu faaliyet[6], etkin olduğu dönemlerde kırsal mimarinin şekillenmesinde etkili olmuş, İnikli, Ömerli, Dereköy gibi köylerde de zamanında ipekböcekçiliği yapılmıştır (Elbas, 2014). İpekböcekçiliği yapılan yıllarda inşa edilen ahşap iskelet sistemli konutlar mekân özellikleri ve boyutlarıyla, bu etkinliğe uygun tasarlanmıştır. Kat sayısının fazla olduğu yapıların sağır duvarlarla çevrili zemin katları işlik olarak kullanılmış, ara katlar büyük bir sofa etrafındaki iki ya da daha fazla odanın olduğu yaşama mekânları olarak düzenlenmiş, en üst katta ise hiç oda bölmesi olmayan, tamamen ipekböcekçiliği için ayrılan bir sofa oluşturulmuştur. En üst kattaki bu alan böceklerin tohumdan tırtıl olarak çıktıkları, geliştikleri ve kozalarını ördükleri mekân olarak ayrılmış, ipekböceği yetiştirme işi tamamen ev ortamında yapıldığından daha fazla böcek yetiştirebilmek için konutların içi mümkün olduğunca büyük tutulmuştur (Alptekin, 2002; Büken, 2003; Mazlum vd., 2004; Akbulak, 2007; Soykök Ede vd., 2023). Köyde bulunan bu evler eski bir üretim biçimini ve ilgili mekânları tariflemesi ile birer endüstri mirası olarak kültürel ve turistik değer taşımaktadır.

Köyde yapımı yıllardır süren zanaat çeşidi bastonculuktur. İnsanların dayanak olarak kullandığı bastonu İnikli'li baston ustası, *doğa ve insan arasındaki yardımlaşma* aracı olarak tanımlamaktadır. Üstü sundurmalı bir eklentide gerçekleştirilen bastonculuğun yanı sıra fırın küreği, oklava gibi ahşaptan farklı el emeği ürünler de bu kırsal atölyede üretilmektedir (İznik Belediyesi, 2020).

Mevlana'nın manevi kızı Kimya Hatun'un zamanında İnikli Köyünde yaşadığına dair halk arasında çeşitli rivayetler vardır. Köyün batısındaki mezarlıkta da Pamuklu Dede adlı bir adak yeri bulunmaktadır (Elbas, 2014).

Köyün yerleşim alanı dışında kalan geniş bir arazisi bulunmaktadır. Tarım yapılan bu arazilerde Roma Döneminden kaldığı söylenilen kalıntılar da bulunmaktadır.

[6] Kurtuluş Savaşı sırasında dutlukların büyük ölçüde tahrip edilmesi, savaş sonrasında ipekböcekçiliğiyle uğraşan gayrimüslimlerin kırsaldan ayrılması, yerlerine gelen Balkan göçmenlerinin yabancısı oldukları bu faaliyeti sürdürememeleri ve tarımsal ilaçların ipekböceğine zarar vermesi ile de Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında ipekböcekçiliği terk edilmiştir (Taşlıgil, 1997 ve Akbulak, 2006).

4.1.3. Sansarak Köyü

Bu bölümde Sansarak Köyünde yapılan alan çalışmalarının bulguları yer almaktadır.

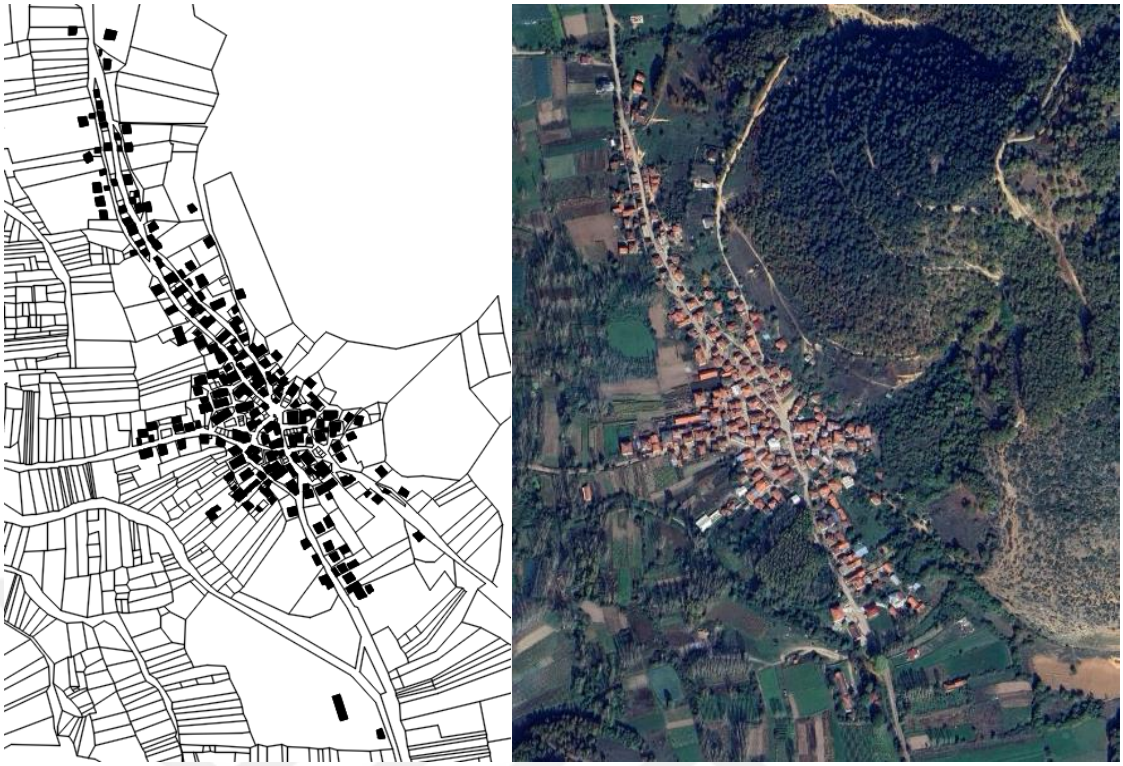
- **Sansarak Köyü'nün doğal coğrafyası**

Sansarak Köyü, İznik'in kuzeydoğusunda, ilçe merkezine 17 km uzaklıktadır. Batısında Gürmüzlü ve Elbeyli'ye sınırı olan köyün doğu yönünde Elmalı, kuzeyinde Candarlı, güneyinde İhsaniye köyleri bulunmaktadır. Köy, üç yükselti arasındaki dar alanlı, üçgen şeklindeki vadide konumlanır. Vadinin içinden Karasu Deresi geçmektedir. Rakımı yaklaşık 700 metre olan köyün özellikle doğusu ile kuzey yönünde mermer yüzeyler mevcuttur. Bu alanlarda eğim dereceleri fazla iken köyün kurulduğu alüvyal vadi tabanlarında eğim değerleri %1'e düşmektedir. Organik yerleşim dokusuna sahip olan köydeki yerleşim biçimlenişini topoğrafya ve eğim dereceleri belirlemiştir (Akbulak, 2006).

Şekil 4.14. Sansarak köyünün vadi içindeki konumu (Google Earth, 2024'ten alınarak düzenlenmiştir)

Köyün kuzeyinde konumlanan Sansarak Kanyonu bölgedeki önemli bir coğrafi oluşumdur. Bulunduğu bölgedeki kalkerin yapısı gereği derin aşındırmalarla kanyon oluşmuştur. Vadinin yukarı bölümüyle alt bölümü arasında yaklaşık 200 metrelik yükseklik farkı bulunmaktadır. 8 km uzunluklu kanyon, kuzeydoğu-güneybatı yönlü uzanım gösterir ve 50- 60 m genişliğindedir. Akarsuyun aşındırma etkisi ile vadi tabanında küçük göllenmeler ve farklı şelaleler yer almaktadır (Akbulak, 2006).

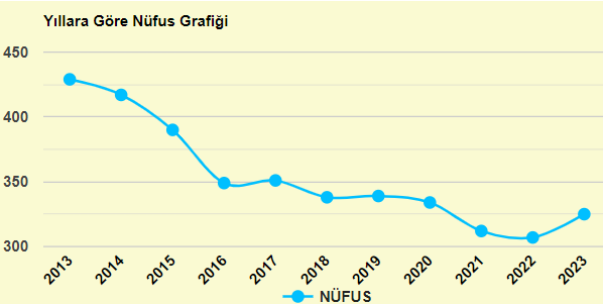

Şekil 4.15. Sansarak'ın konumunu gösteren arazi haritası ve uydu görüntüsü (Google Earth, 2024)

- **Sansarak Köyü'nün beşeri ve ekonomik coğrafyası**

Kırsal mahalle statüsünde olan Sansarak köyü, 1779 tarihli vakfiyeye göre adı Sarısırık olarak geçen köy bir timar köyü olarak kurulmuştur. Yerel halkın, İznik'teki ilk Osmanlı köyü olduklarını belirterek bu durum ile övündüğü köyün arazileri Kanuni Döneminde dışarıdan işletilmiş, ardından tekrar yerleşim başlamıştır. 1830- 1840 tarihli belgelerde köyün adı Sarıksarak olarak değişmiştir (Kaplanoğlu, 2021). Köyde önceleri çok sayıda at yetiştirildiğinden Sarıkısrak denildiği ve Sansarak isminin buradan geldiği söylenmektedir. Köyün karşısında, Keltepe olarak bilinen tepede Kurtuluş Savaşı'ndan kalma siperlerin olduğu rivayetler arasındadır (Elbas, 2014). 1840 nüfus sayımında 36 hane, 1895 ve 1908 yıllıklarında 57 hane bulunan köyde, 1927 yılında 332, 1990 yılında 716, 1994 yılında ise 534 kişi kayıtlı görülmektedir (Kaplanoğlu, 2021). 2023 yılına kadar nüfusun sürekli azalma eğiliminde olduğu köyün (Çizelge 4.3). 2023 verilerine göre nüfusu 325 kişidir. Bu nüfusun 166'sı erkek, 159'u kadındır (TÜİK, 2023).

Çizelge 4.3. Sansarak köyü yıllara göre nüfus değişim grafiği (nufusune.com)

Köyün çevresinde yer alan geniş otlaklar sayesinde köy halkı geçimini uzun süre hayvancılık yaparak sürdürmüştür. Günümüzde özellikle kışın hayvancılık daha yaygın yapılmakta, hayvanlar kesimlik ve kurbanlık olarak yetiştirilmektedir. Bölgede tarım da yapılmaktadır. Özellikle fasulye yetiştiriciliği bölgede oldukça yaygındır. Domates, brokoli, brüksel lahanası, kelem, barbunya gibi ürünler yetiştirilirken, meyve üretimi yoktur. Köy halkı sulama göletinin olmaması ve sulamanın yetersiz kalmasından oldukça şikâyetçidir.

- **Sansarak Köyü yerleşim özellikleri ve mimari değerler**

Köyün yerleşme düzenine bakıldığında sık dokulu yerleşim görülmektedir (Akbulak, 2006). Köydeki yapılar genellikle birbirine yakın, ayrık nizamlıdır. Köy meydanında iki adet köy kahvesi, İznik Müftülüğüne bağlı Kuran kursu binası, kullanım dışı olan bakkal ve bir köy camisi yer alır (Şekil 4.16). Cami yakınında köye gelen ziyaretçilerin de kullanabileceği ortak tuvalet düzenlenmiştir. Köy girişinde okul, sağlık ocağı ve düğün salonu bulunmaktadır. Köy meydanında ve köyün girişinde birer adet çeşme vardır.

Şekil 4.16. Sansarak köyü kahvesinde vakit geçiren yerel halk ve meydandaki diğer yapılar (Soykök Ede, B. arşivi, 2024)

Köydeki geleneksel yapılar organik dokuda yerleşim düzeni göstererek, genellikle zemin+1 kat olarak inşa edilmiştir (Şekil 4.17). Üst katlarda yer yer çıkmalar yapılmıştır. Alan çalışmalarında ahşap iskelet arası kerpiç bloklarla inşa edilen konutlardan kullanım dışı olanların büyük oranda yapısal hasar aldıkları gözlemlenmiştir. Ahır, samanlık, depo gibi birimler, evlerin zemin katlarında ya da yanında ayrı bir birim olarak inşa edilmiştir. Köy yerleşim dokusunda yer yer yeni betonarme konutların da olduğu görülmüştür. Görüşmelerde yeni yapılan betonarme konutların belediyeye şikâyet edilmesi durumunda belediye tarafından yıkılabildiği bilgisi de alınmıştır.

Şekil 4.17. Sansarak köyü yapı ve yapılaşma çeşitleri (Soykök Ede, B. arşivi, 2021 ve 2024)

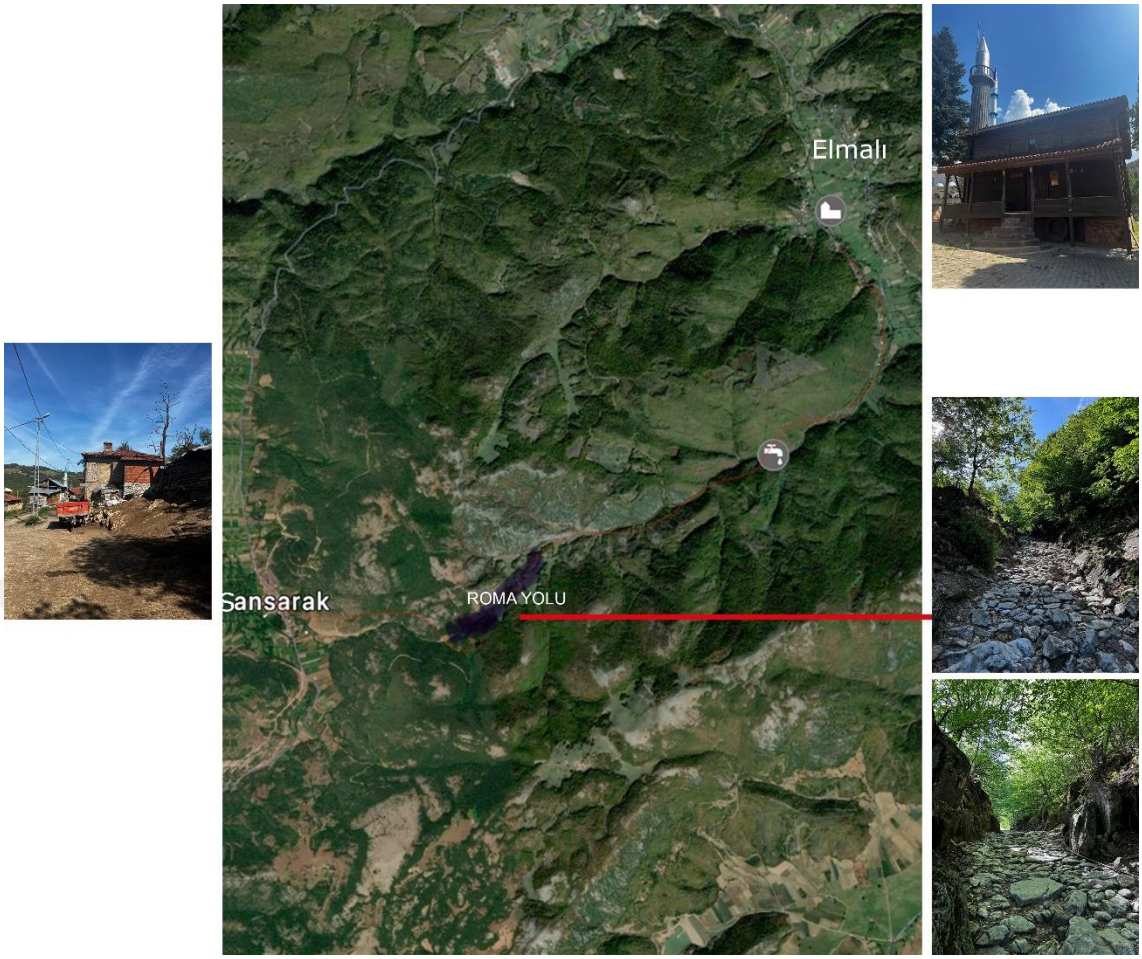
- **Köydeki diğer turistik çekicilikler**

İznik'in yaklaşık 18 km kuzeydoğusunda yer alan Sansarak Kanyonu köydeki önemli bir coğrafi unsur ve turistik çekim alanıdır. Suyun oldukça soğuk olduğu, dik ve tabanı engebeli olan kanyonda zorlu doğa yürüyüşleri (trekking) yapılmaktadır. İstanbul'a, oldukça yakın olan kanyona günübirlik turlar da düzenlenmektedir. Alan çalışmaları esnasında da çok sayıda özel aracın kanyona gitmek için köyden geçtiği de görülmüştür.

Şekil 4.18. Sansarak Kanyonu (Soykök Ede, B. arşivi, 2021)

Sansarak Köyü İznik kırsalında yapılan doğa yürüyüşlerinde durak olan köylerden biridir. Çeşitli noktaları bağlayan rotalar bu köyden de geçmektedir. 8 mayıs 2024 tarihinde gerçekleştirilen rehberli gezide (rehberli doğa yürüyüşü) edinilen bilgilere göre; Sansarak Köyünden başlayarak Elmalı Köyü tarihi camide noktalanan rota, İznik halkı tarafından çok bilinmemekle birlikte, özellikle İstanbul'dan trekking için gelenlerin kullandığı bir yoldur. Rota köy meydanından başlatıldığında yaklaşık dört saat, köy girişinden alternatif bir patikadan başlatıldığında yaklaşık altı saat sürmektedir. Rota boyunca erik, kızılcık, kiraz, elma gibi ağaçların yanı sıra, kekik, yabani adaçayı, ısırgan gibi bitkiler ile çok sayıda mantarın varlığı rotadaki bitkisel ürün çeşitliliğini göstermektedir. Hayvancılıkla uğraşılan Sansarak Köyündeki çobanların da keçilerini otlattığı bu rota sonunda ulaşılan yükseklik 700 metre civarındadır. Yol boyunca yer yer çeşme ve yalaklar bulunur. Bu rotanın önemli bir özelliği köy halkı tarafından Roma Yolu olarak bilinen yoldan geçmesidir. Yapılan rehberli gezide yol döşemesindeki taşların büyük ölçüde günümüze ulaştığı görülmüştür. Basılı ve dijital kaynaklarda bilgisi olmayan bu güzergâh, oluşturulan tur rotası üzerinde işlenmiş olup, yerleşim ölçeğinde çalışılan Sansarak Köyü ile Elmalı Köyünü bağlaması ile tez çalışması kapsamında önemli görülmektedir. Rota, Sansarak Köyü meydanından başlatılıp, Elmalı tarihi camide sonlandırılarak her iki köyde de mimari mekânlar ile ilişkilendirilmiştir (Şekil 4.19).

Şekil 4.19. Sansarak- Elmalı yürüyüş rotası

Köy, geleneksel yaşantının varlığı, özgün dokunun devamlılığı ve geleneksel mimari yapıları ile kırsal kültürü günümüzde de yansıtmaktadır. Kanyona gidenlerin ya da doğa yürüyüşü yapanların uğradığı köyde ziyaretçiler köy kahvesinde dinlenip, geleneksel yapıların fotoğraflarını çekerek köyü gezmektedir.

Köy kadınları evlerinin önündeki ya da yakınındaki fırınlarda ekmek, pide ve yemek yaparak sosyalleşmekte ve bu ürünlerden ziyaretçilere ikram etmektedirler.

Şekil 4.20. Köy kadınlarının fırınlarda pide ve ekmek yapımı (Soykök Ede, B. arşivi, 2024)

Köy halkı üretilen ürünlerin hasat zamanı bahçelerde toplanırken ziyaretçiler tarafından görülüp satın alındığını ya da dalından almak isteyenlerin bahçelere girerek topladıklarını belirtmektedir.

Köyde, bölgenin tek ustası tarafından 60 yılı aşkın süredir yapılan küfecilik bölgedeki önemli faaliyetlerden biridir. Büyük ve dayanıklı sepetler olarak bilinen küfeler; kestane, ak meşe ve fındık ağaçlarının şekillendirilmesiyle, 50- 80 cm arasında farklı yüksekliklerde ya da saplı olarak 30-35 cm'lik daha küçük boyutlarda üretilmektedir. Küfe yapımı köydeki küçük bir atölyede gerçekleştirilmektedir. Ağaç dallarının ormandan kesilip getirilmesi, köy fırınında ısıtılması, parçalanması, tezgâhta (iskelede) bıçkılama, küfenin örülmesi, oluşturulan küfelerin dövülmesi, sıkıştırılması ve temizlenmesi gibi işlemler insan gücüyle yapılmaktadır. Önceki dönemlerde fırınlarda pişirilen ekmeklerin taşınması, çevre köylerde toplanan zeytinlerin taşınması ya da zeytinlerin salamurası için kullanılan küfeler günümüzde daha çok hayvanlara saman vermede kullanılmaktadır. Farklı bir zanaat, kültürel değer ve endüstri mirası olan küfecilik günümüzde naylon kapların kullanımı ile eski önemini yitirmiştir (İznik Belediyesi, 2021).

4.2. Görüşme Formlarına İlişkin Bulgular

Paydaşlarla yapılan görüşmeler ile kalkınma, turizm ve mimari miras korumada paydaşların (kurumların) konuya ilişkin genel bilgileri, görüşleri, önerileri ile mevcut durumda yapılan ya da planlanan çalışmalara ait bilgiler alınarak yönetim modelinin eylemleri ve ilgili kurumsal yapı önerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Görüşme formlarına ilişkin bulgular, görüşme dökümlerinin karakterize edilmesi ve katılımcı görüşlerinin sistematik olarak tanımlamasının sağlandığı içerik analizi (Altunışık vd, 2012) yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın amacı, araştırma soruları ve kavramsal-kuramsal çerçeveye uygun olarak (tümdengelimsel bir yaklaşımla) verilerdeki anlamsal bütünlüğü oluşturmak ve içerik analizine hazırlamak için bütüncül okumaların ardından veriler kodlanmış ve ilgili kategoriler (başlıklar) oluşturulmuştur. Çıkan sonuçların benzer ve farklı yönlerini ortaya koymanın esas olduğu karşılaştırma yönteminden (Aydın ve Hanağası, 2017) de faydalanılarak bulguların tanımlanması ve yorumlanması yapılmıştır. Veri analizlerinde, değerlendirmelerin aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda yine aynı başlığa bağlanması ya da farklı gözlemciler tarafından aynı başlık ile ilişkilendirilmesi içerik analizinin güvenilirliğini sağlarken, ilgili fenomeni doğru yorumlama, geçerliliği oluşturmaktadır (Altunışık vd, 2012). Bu çalışmada güvenilirlik, verilerin aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda aynı başlık ile ilişkilendirilmesi ile sağlanırken, geçerlilik elde edilen verilerin araştırma konusu ile ilgili, anlamlı ve yeterli olması ile sağlanmıştır.

Bulgular; mimari miras değerlerinin önemini ve kırsal kalkınma amaçlı kırsal turizmde kullanım olanaklarını belirlemek için ***kırsal kalkınma (K.K.), kırsal turizm (K.T.), kırsal mimari miras (K.M.M.)*** ve kırsaldaki yönetim modeli önerisini ortaya koymak için ***bütünleşik yönetim (B.Y.)*** olmak üzere dört başlıkta düzenlenmiştir. Paydaş görüşmelerinden elde edilen sonuçlar, kırsal kalkınmada kırsal mimari mirasın kırsal turizm üzerinden sürdürülebilirliğini daha somut hale getirebilmek için eylem önerilerine dönüştürülmüştür. Paydaşların verdiği cevaplara göre bulgular ile bulgular ve alan çalışmalarından elde edilen bilgilere göre geliştirilen öneri eylemler Çizelge 4.4'te listelenmiştir:

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler

 Kırsal kalkınma (K.K.)

*** *K.K.* soru 1: İznik kırsalında kalkınmaya yönelik çalışmalarınız nelerdir?**

***K.K.* bulgu 1a:** *İznik Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nün "Yaşayan İznik Hazineleri" projesi kapsamında kentte ve kırsalda yaşayan geleneksel el sanatları ustalarının hayatları ve meslekleri belgeselleştirilmektedir. Kırsalda yaşayan ustaların da yer aldığı projede amaç; yerel değerlerin tanıtılması ve sürdürülmesidir (katılımcı 1).*

***K.K.* eylem 1a:** Projenin kırsaldaki tüm özgün geleneksel geçim kaynaklarına yönelik devamlılığı sağlanmalıdır.

***K.K.* bulgu 1b:** *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda faaliyet gösteren Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) tarafından İznik Belediyesi ve İznik Ticaret ve Sanayi Odası (İTSO) iş birliğinde* "Zanaat ve El Sanatları Odaklı Dijital İznik Programı" *geliştirilmektedir. Mayıs 2024'te başlatılan program ile İznik'teki üreticilere markalaşma, dijital pazarlama, e-*ticaret *ve e-ihracat eğitimi verilerek ulusal ve uluslararası dijital pazarlarda satış yapabilme ve coğrafi işaretli ürünlerin markalaşmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır (katılımcı 6).*

***K.K.* bulgu 1b2:** "*Zanaat ve El Sanatları Odaklı Dijital İznik Programı*" *geliştirilmiştir. Kasım 2024'te İznik Belediyesinde, BEBKA temsilcileri ve eğitime katılan esnafların yer aldığı etkinlikte projenin son durumu değerlendirilmiştir (katılımcı 3).*

***K.K.* eylem 1b:** Programın kırsaldaki farklı üretim ve geçim kaynaklarına yönelik olarak devamlılığı sağlanmalıdır. Ayrıca BEBKA, İznik Belediyesi, İznik Kaymakamlığı ve İznik Ticaret ve Sanayi Odası'nın program hakkında tüm kırsalı bilgilendirmesi gerekmektedir.

***K.K.* bulgu 1c:** *Tarım ve Orman Bakanlığının yürüttüğü LEADER tedbiri ve TKDK IPARD II destekleri kapsamında İznik Belediyesi TKDK'ya başvurarak yerel kalkınma stratejilerine yönelik faaliyetlerde kullanılmak üzere hibe desteği kazanmıştır (katılımcı 7).*

***K.K.* bulgu 1c2:** *LEADER tedbiri kapsamında, İznik Belediyesi bünyesinde 2021 yılında İznik Yerel Eylem Grubu Derneği (İZNİK YEG) kurulmuştur. TKDK IPARD II destekleri kapsamında çalışmalar yürüten İznik Belediyesi TKDK'ya başvurarak, 2024 yılında yerel kalkınma stratejilerinde kullanılmak için hibe almıştır (katılımcı 1).*

***K.K.* eylem 1c:** Kazanılan desteğin kullanımında İznik kırsalındaki özgün değerlerin sürdürülebilirliğine yönelik olarak yerel üretim biçimleri desteklenmelidir.

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

***K.K.* bulgu 1d:** *Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı/ İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı/ Şehir Planlama Şube Müdürlüğü Mekânsal Planlama ve Strateji Ofisinin 2023 yılında hazırladığı 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında İznik ve Orhangazi ilçelerinin idari sınırları Kuzeydoğu Planlama Bölgesi olarak ele alınmaktadır. Buna göre; öncelikle İznik Gölü kıyısındaki kırsal yerleşik alanlardan başlayarak yerel halka tarımsal faaliyetlere yönelik eğitim verilmesi, organik tarım ve iyi tarım gibi yöntemlerin yaygınlaştırılması planlanan çalışmalar arasındadır (katılımcı 2).*

***K.K.* eylem 1d:** İlgili eğitimler en kısa sürede tamamlanarak kırsaldaki geleneksel geçim kaynaklarının devamlılığı sağlanmalıdır.

***K.K.* bulgu 1e:** *İznik Belediyesi tarafından vatandaşların özel sektörde iş bulmalarına destek olmak amacıyla 2024 yılında İş Kariyer ve İstihdam Birimi (İZKA) hizmete başlamıştır (katılımcı 1).*

***K.K.* eylem 1e:** İZKA'nın çalışma kapsamı, kırsalda yerel üretim süreçlerinde çalışmak üzere genişletilerek kırsaldaki çalışma olanakları arttırılabilir.

*** *K.K.* soru 2: Kalkınma amaçlı kırsal turizmden nasıl faydalanılabilir?**

***K.K.* bulgu 2a:** *Bazı köylerde kooperatifler bulunmaktadır. Bu kooperatiflerde köylere özgün yerel üretimlerin satışı söz konusudur (katılımcı 3).*

***K.K.* eylem 2a:** Kooperatif bulunmayan köylerde ya da bir kaç köyün birleşmesi ile kırsalda üretilen yöresel ürünlerin satılması için köy kooperatifleri geliştirilmeli ve iş planları önerilmelidir. Kooperatiflerin kurulmasında Ticaret Bakanlığı ya da Köy-Koop (Köy Kooperatifleri Merkez Birliği) gibi birliklerden kooperatifçilik eğitim programlarına yönelik destekler alınabilir. Köylerde belirlenen atıl durumdaki yapılar ürünlerin satış ve sergileme alanı olarak kullanılabilir. Gelen turistlere bu satış ve sergileme mekânlarında tadım ve alışveriş imkânı sunulmalıdır.

***K.K.* bulgu 2b:** *Tarım ürünleri ziyaretçilere satılabilir (katılımcı 10).*

***K.K.* eylem 2b:** Yerel yöresel ürün üretimlerinin devamlılığı sağlanarak gelen ziyaretçilere satış imkânı sunulmalıdır. Yerel halk bu konuda bilinçlendirilmeli ve desteklenmelidir.

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

*** *K.K.* soru 3: Halk kırsal turizm ile kalkınma desteği almak istediğinde hangi süreçleri izlemelidir, neler yapmalıdır? Kurumunuzun oluşturduğu ilgili bir rehber var mı?**

***K.K.* bulgu 3a:** *Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olan TKDK, LEADER projesi kapsamında çeşitli destekler bulunmaktadır. Farklı kırsal sektörleri kapsayan desteklere yönelik, çağrı ilanları, başvuru formu, iş planı ve teknik proje detaylarının yer aldığı başvuru rehberleri var (katılımcı 7).*

***K.K.* eylem 3a:** LEADER projesi kapsamındaki, "Kırsal turizm ürünlerinin geliştirilmesi", "Topluluğun kültürel ve sosyal yaşamının geliştirilmesi", "Katma değerli ürünlerin geliştirilmesi" gibi önceliklerle ilgili rehberler izlenerek ve İznik Kaymakamlığı ile İznik Belediyesi paydaşlığında kırsal mimari miras değerlerinin de yer aldığı projeler üretilerek destek alınabilir.

***K.K.* bulgu 3b:** *BEBKA'nın çeşitli destek programları ve ilgili başvuru rehberleri bulunmaktadır. Teklif çağrıları için belirlenen kriterleri ve Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğindeki şartları sağlayan, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, birlikler, kooperatifler bu çağrılara başvuruda bulunabilir (katılımcı 6).*

***K.K.* eylem 3b:** Kırsal kalkınma, turizm ve miras değerlerinin birlikte ele alınacağı projeler geliştirilerek, yerel yönetim iş birlikleri ile destekler alınmalıdır.

***K.K.* bulgu 3c:** *Kurumumuz bu konudaki ilgili destekler hakkında bilgi vermektedir ve yol gösterici olmaktadır (katılımcı 3).*

***K.K.* eylem 3c:** İlgili desteklere yönelik bilgilendirme eğitimleri verilmeli, tüm kırsaldaki halkın ilgili desteklerden haberdar olmaları sağlanmalıdır.

***K.K.* bulgu 3d:** *Kurumumuzun bu konulara yönelik destek birimi bulunmaktadır. Danışılabilir (katılımcı 1).*

***K.K.* eylem 3d:** Halk bu konuda bilinçlendirilmeli ve bilgilendirilmelidir.

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

 Kırsal turizm (K.T.)

*** *K.T.* soru 1: İznik kırsalında turizme yönelik çalışmalarınız nelerdir? Kırsal turizmi geliştirmek, alternatifleri çoğaltmak için neler yapılabilir?**

***K.T.* bulgu 1a:** *İznik Belediyesi her yıl düzenli olarak Mart ve Eylül aylarında "İznik Ekinoks Festivali" düzenlemektedir Göl kıyısında ve kırsal alanlarda gerçekleştirilen aktiviteler ve gün batımının izlendiği etkinlikte düzenlenen fotoğraf yarışması da kent ve kırsaldaki değerlerin belgelenmesine katkı sağlamaktadır (katılımcı 1).*

***K.T.* eylem 1a:** Festivaldeki etkinliklerin ağırlığı İznik kırsalına verilebilir ve fotoğraf yarışmaları kırsaldaki değerlerin belgelenmesine yönelik çeşitli konseptlerde geliştirilerek kırsalın ve kırsaldaki turizm olanaklarının tanıtımı sağlanabilir.

***K.T.* bulgu 1b:** *Kırsal turizmi desteklemek adına çiftlikler, konaklama alanları kurulmaktadır (katılımcı 3).*

***K.T.* eylem 1b:** Özgün olmayan yeni yatırımlar yerine kırsal halkın hem geleneksel geçimlerini devam ettirebileceği hem de kırsal turizmi destekleyecek imkânlar sunulmalıdır.

***K.T.* bulgu 1c:** *Tanıtıcı filmler düzenlenmektedir (katılımcı 2).*

***K.T.* eylem 1c:** Tanıtıcı filmler ve etkinliklerin kapsamı genişletilmelidir.

*** *K.T.* soru 2: Kırsal kırsalında kalkınmada turizmin, kırsal mimarinin ve yerel değerlerin kullanımına yönelik eylemler neler olabilir?**

***K.T.* bulgu 2a:** *Turizm uygulamalarında yerel yaşamsal değerlerin ve kırsal mimari miras değerlerinin kullanılması konusunda halka bilinçlendirme eğitimleri verilmelidir (katılımcı 9).*

***K.T.* eylem 2a:** İznik Kaymakamlığı, İznik Belediyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi, TKDK ve BEBKA işbirliğinde bir eğitim modülü geliştirilerek yerel halka yol gösterici olmak gerekmektedir. Bu eğitim modülünde mimari miras değerleri ve yaşamsal değerlerin kalkınma ve turizm konusundaki önemi, ziyaretçilerle iletişim, ev pansiyonculuğu, yerelde kadın iş gücü ve istihdamının önemi, organik tarım, yerel ürünlerin değerlendirilmesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi uluslararası kurumlarla yapılabilecek ortak projeler ve IPARD kırsal turizm destekleri gibi desteklere yönelik bilgilendirmeler yer alabilir. Bu eğitimler ile yerel

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

halkın bu girişimleri sahiplenmesi, kendini en önemli aktör olarak görmesi ve böylelikle kalkınma, turizm ve korumanın sürdürülebilirliğini sağlamak mümkün kılınabilir.

K.T. **bulgu 2b:** *Geleneksel tarımsal ve hayvansal faaliyetler sürdürülmelidir. Bu faaliyetlerle ilişkili yapılar köy hayatını deneyimlemede kullanılabilecek mekânlardır (katılımcı 10).*

K.T. **eylem 2b:** Yörenin üretici kimliği, çiftçilik bilgisi ile doğal ve kültürel değerlerinin sürdürülerek gelecek kuşaklara aktarmanın yolları özgün tarımsal ve hayvansal faaliyetleri sürdürmekle mümkündür. Bu faaliyetlerle ilişkili yapılar köy hayatını deneyimlemede kullanılabilecek mekânlardır. İsviçre'de tarım turizminin ilginç örneklerinden biri olan samanlıklarda, saman balyaları üzerinde uyumak gibi farklı deneyimler bu alanların turizme katılmasına fırsat tanımaktadır (Baykal, 2021c). Kırsal alandaki üretime yönelik yapı eklentilerinin benzer şekilde turizme entegre edilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

K.T. **bulgu 2c:** *Kırsal yerleşmelerde kullanımda olan ya da kullanım dışı olan geleneksel yapılar bulunmaktadır (katılımcı 1).*

K.T. **eylem 2c:** Bu yapılardan uygun olan birkaçı tespit edilerek, gerekli bakımları yapılabilir ve bu yapılar geleneksel kırsal yaşamın geçtiği konuk evlerine dönüştürülebilir. Yerel geleneksel uygulamalar deneyim alanlarına dönüşen bu yapılarda ve yapıların eklentilerinde gerçekleştirilebilir, zeytin yapımı ya da köy kadınlarının fırınlarda ekmek, pide yapımı gibi yöresel üretim biçimleri kırsal yaşamı deneyimlemek isteyen ziyaretçiler tarafından bu alanlarda deneyimlenebilir.

*** *K.T.* soru 3: Turistlerin İznik kırsalına gelmeden önce yeterli ve doğru bilgilere ulaşabileceği mekanizma ya da olanaklar mevcut mu? Kurumunuzun bu konudaki çalışmaları neler olabilir?**

K.T. **bulgu 3a:** *İznik Belediyesi tarafından farklı rotaları ziyaretçilere tanıtmak ve sunmak için* "*İznik Gezi Rehberi*" *oluşturulmuştur. Benzer çalışmanın kırsala yönelik olarak geliştirilmesi planlanan çalışmalar arasındadır (katılımcı 1).*

K.T. **eylem 3a:** İznik kırsalına yönelik yapılacak benzer çalışmalar en kısa sürede gerçekleştirilmelidir. Hem İznik'teki turizmin çeşitlenmesi hem de kırsal turizmin gelişmesinde İznik kırsalına yönelik farklı rotalar oluşturulmalı ve bu rotaların birbiri ile olan ilişkisi kurgulanmalıdır.

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

***K.T.* bulgu 3b:** *Bursa Büyükşehir Belediyesi Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Turizm ve Tanıtma Şube Müdürlüğü tarafından İznik turizm haritası oluşturulmuştur. Özellikle sur içindeki tarihi ve kültürel değerleri kapsayan harita kırsaldaki Dikilitaş ve İznik'in tarımsal değerlerine ait bilgileri de içermektedir (katılımcı 2).* ***K.T.* eylem 3b:** Oluşturulan haritanın kapsamı genişletilerek kırsal alanı da içine alması sağlanmalıdır. ***K.T.* bulgu 3c:** *Bursa Büyükşehir Belediyesi GoBursa akıllı telefon uygulamasını geliştirmiştir (katılımcı 2).* ***K.T.* eylem 3c:** GoBursa uygulaması gibi teknolojik imkânların İznik kırsalındaki mimari miras değerlerini içerek biçimde geliştirilerek bilgilendirme ve yönlendirmeler arttırılabilir.
**** K.T.* soru 4: Kırsal turizmin, çevreye, doğal güzelliklere ve kültürel mirasa olumsuz etkileri var mı? Evetse bunlar nelerdir ve nasıl önlenebilir?** ***K.T.* bulgu 4a:** *Turizm, çevre kirliliği, mimari mirası hedef alan vandalizm ve aşırı turizm baskısı gibi olumsuz etkilere yol açabilir (katılımcı 2).* ***K.T.* bulgu 4b:** *Tabii ki evet. Kırsaldaki değerlerin korunmasını sağlayan ve koruma ile kullanım arasında bir denge kuran turizm yönetim planları geliştirilmelidir (katılımcı 8).* ***K.T.* bulgu 4c:** *Turizm, kırsal değerlerin kaybına neden olabilir. Kırsal alanlarda mevcut değerleri sürdürmek için en kritik eylemlerden biri olarak kalkınma, turizm ve korumaya yönelik kapsamlı bir yaklaşım gereklidir (katılımcı 4).* ***K.T.* bulgu 4d:** *Kesinlikle. Kırsal mimari miras değerlerine ilişkin periyodik izleme raporları hazırlanarak olumsuz etkilerin takibi ve tespiti yapılabilir (katılımcı 9).* ***K.T.* bulgu 4e:** *Dikkat edildiği sürece yoktur (katılımcı 3).* ***K.T.* eylem 4:** Ekonomik iyileştirme ve popülerlik, kırsal alanların doğal ve kültürel bütünlüğüne ve özgün kimliğine zarar verebilir. Kırsal alanların mevcut durumu ve taşıma kapasitelerinin belirlendiği, özgün değerlerin sürdürülerek, koruma- kullanma dengesinin sağlandığı turizm yönetim planları oluşturulmalıdır. Çalışma kapsamında önerilen kalkınma, turizm ve korumanın bütünleşik yönetimi de kırsaldaki değerlerin sürdürülebilirliğini sağlama konusunda yapılabilecek en önemli çalışmalardan biridir. Ayrıca kırsal mimari miras değerlerine ilişkin periyodik olarak izleme raporları hazırlanarak olumsuz etkilerin takibi ve tespiti yapılabilir.

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

Kırsal Mimari Miras (K.M.M.)

*** *K.M.M.* soru 1: Kırsal mimari miras değerlerinin kırsal kültürün oluşumundaki rolü ve önemi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?**

* Katılımcı tüm paydaşlar kırsal mimari değerlerin birer miras öğesi olduğu, korunmaları ve yaşatılmaları gerektiği konusunda hem fikirdir. Görüşme esnasında verilen bu ortak cevap sonrasında, *bu mirasın sürdürülebilirliği için neler yapılabilir? (K.M.M.1.1)* sorusu yöneltilmiştir.

***K.M.M.* bulgu 1a:** *Kırsal mimari değerler korunması ve yaşatılması gereken miras unsurlarıdır. Bu değerlerin önemi halkın tüm kesimi tarafından bilinmelidir (katılımcı 1).*
***K.M.M.* eylem 1a:** Buna yönelik bir eylem olarak yerel yönetim ve üniversite işbirliği ile bilinçlendirme panellerinin düzenlenmesi öneriler arasındadır.

***K.M.M.* bulgu 1b:** *Mimari miras değerlerine yönelik envanter çalışmalarının yapılması bu değerlerin kayıt altına alınması konusunda önemli ve gereklidir (katılımcı 8).*
***K.M.M.* eylem 1b:** Mimari yapıların inşasındaki geleneksel yapım teknikleri, özgün malzeme kullanımları, yerel detay çözümleri ve farklı mimari öğelerin kaydı kültürel değerlerin tespiti bakımından önemlidir. Bu noktada STK olarak Mimarlar Odası (MO) ile işbirliği yapılabilir ve Bursa Uludağ Üniversitesi (BUÜ) ile yapılabilecek protokol ile İznik Meslek Yüksekokulu (MYO) Mimari Restorasyon Programı öğrencilerinin ilgili dersleri ya da stajları kapsamında bu envanter çalışmalarında görev almaları sağlanabilir.

* Görüşme esnasında paydaşlara *kırsal yerleşimlerde özgün olmayan düzenlemeler için neler yapılmakta/ yapılabilir? (K.M.M.1.2)* sorusu yöneltilmiştir.

***K.M.M.* bulgu 1c:** *Yerel halktan bir şikâyet gelmesi durumunda bu yapılar tespit edilerek çalışmaları durdurulmakta ve yıkımları yapılmaktadır (katılımcı 1).*
***K.M.M.* eylem 1c:** Alan çalışmalarında da kırsal yerleşimlerde özgün olmayan malzemelerle yeni yapıların yapıldığı ya da mevcut yapılara ekleme ya da farklı yeni düzenlemeler oluşturulduğu görülmüştür. Özgün olmayan ya da mevcut siluete uymayan malzeme ve

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

yapılaşma çeşitlerinin tespit edilerek bu imalatların önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu noktada İznik Belediyesi bünyesinde çalışan mimarlar görev almalıdır.
*** *K.M.M.* soru 2: İznik kırsalındaki doğal ve kültürel mirasın korunması ve yaşatılması ile ilgili kurum olarak uygulamalarınız nelerdir, neler yapılabilir?**
***K.M.M.* bulgu 2a:** *İznik Belediyesi'nin yürüttüğü ve kırsalda yaşayan ustaların da yer aldığı "Yaşayan İznik Hazineleri" projesi ile yerel değerlerin tanıtılması ve sürdürülmesi amaçlanmaktadır (katılımcı 1).* ***K.M.M.* eylem 2a:** Her bir kırsal alan için bu çalışma devam ettirilerek yereldeki değerlerin tanınması, korunması ve yaşatılması sağlanabilir. Bu değerlerin teşvik edilerek devamlılıklarının sağlanması ve yaşatılıp canlandırılmaları oldukça önemlidir. Uzun vadede başarılı olunabilmesi için özgün geçim kaynakları bırakılmamalı, çağdaş yaşam ile geleneksellik arasındaki otantik konum korunmalıdır. İznik Belediyesi bu çalışmaların devamlılığını sağlamalıdır.
***K.M.M.* bulgu 2b:** "*Dijital İznik Programı*" *ile kentte ve kırsaldaki kültürel değerlerin devamlılığını, ulusal ve uluslararası pazarlarda tanınması ve pazarlanmasını sağlamak amaçlanmaktadır (katılımcı 1).* ***K.M.M.* eylem 2b:** Projenin coğrafi işaret belgeli Müşküle iğne oyaları ve Derbent dokumalarının markalaşması, pazarlanması ve üretimi konularına destek sağlaması düşünülmekte ve projenin kırsaldaki diğer geleneksel ve özgün üretimlere de uygulanması önerilmektedir.
***K.M.M.* bulgu 2c:** *Bursa Büyükşehir Belediyesi, 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planına göre; koruma ile ilişkili, kültür ve inanç turizminin geliştirilmesi, kırsal yerleşik alanlarda geleneksel doku, kırsal kimlik, somut ve somut olmayan kültür varlıkları ile hassas ekosistemlerin korunarak turizm ve rekreasyon kullanımlarının arttırılması, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin etkinleştirilmesi, turizmi destekleyecek konaklama imkânlarının iyileştirilmesi, Gürle, Derbent ve Elbeyli gibi köylerdeki doğal özelliklerin turizm amaçlı desteklenmesi ve İznik'in bütünleşik (koruma-yeniden canlandırma) planlama ve yönetim anlayışı ile ele alınması planlanmaktadır (katılımcı 2).*

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

K.M.M. **eylem 2c:** Somut ve somut olmayan değerlerin korunarak turizme yönelik kullanım ve tanıtımlarının sağlanmasında bütünleşik yaklaşımlar sağlanmalıdır.

K.M.M. **bulgu 2d:** *İznik'te 2024 Ekim ayında Büyükşehir Belediyesi tarafından İznik'teki kazı çalışmalarına yönelik olarak, kırsalda yer alan Hisardere Nekropol alanını da kapsayan bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir. Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı, İznik Kaymakamı, İznik Belediye Başkanı, İl Kültür Turizm Müdürü, Bursa Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, İznik Müze Müdürü, kazı başkanları ve yerel halkın katılımının sağlandığı toplantı ile İznik'teki tüm değerlerin önemini ve mevcut durumunu aktarmak amaçlanmıştır. Etkinlikte İznik'in sahip olduğu tüm değerlerle yerel yaşamı destekleyen bir kültür hazinesi olduğu ve bu mirası koruyarak gelecek nesillere aktarmada ilgili her paydaşın sorumlu olduğu vurgulanmıştır (katılımcı 5).*

K.M.M. **eylem 2d:** Benzer bilgilendirme toplantıları İznik kırsalında yer alan diğer mimari miras değerleri için de gerçekleştirilmeli, bu kültürel değerlerin öneminin halkın tüm kesimi tarafından anlaşılması sağlanmalıdır.

*** *K.M.M.* soru 3: İznik kırsalındaki turizm uygulamalarında kırsal mimari miras değerleri nasıl kullanılabilir?**

K.M.M. **bulgu 3a:** *Kırsal alanlardaki tarihi su değirmenleri işletilebilir (katılımcı 10).*

K.T. **eylem 3a:** Elmalı köyündeki eski değirmende ya da Kırıntı köyünde bulunan ve özgün işlevini günümüzde de sürdüren tarihi su değirmeninde bölgenin Gürcü köyü olmasını da anımsatacak etkinlikler ile buğdayın değirmende öğütülerek unun elde edilmesi, fırınlarda bu unlardan yapılan ekmeklerin pişirilmesi ve ikramı gibi aktiviteler gündelik köy yaşantısındaki kesitler olarak kırsal turizme entegre edilebilir.

K.T. **bulgu 3b:** *"Yaşayan İznik Hazineleri" projesi kapsamında belgelenen zanaatlar, eski önemini zamanla kaybetmekle birlikte birer kültürel değerdir. Bu üretimler kırsal depo ve atölyelerde yapılmaktadır. Bu işlerin devamlılığı bu mekânlarda sağlanabilir (katılımcı 1).*

K.T. **eylem 3b:** Sansarak Köyü'nde bölgenin tek ustası tarafından 60 yıldan uzun süredir yapılan küfecilik, İnikli'deki bastonculuk, bastonculuğun yanı sıra fırın küreği, oklava yapımı gibi ahşap işçilikleri, Tacir Köyü'nde balta, kazma, keser, tarım aletleri, meyve aşılamada kullanılan aşı bıçakları ve köy makarnası yapımında kullanılan hamur satırlarının üretildiği

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

demircilik gibi zanaatlar, eski önemini zamanla kaybetmekle birlikte, kültürel değer ve kırsal endüstri mirası olarak değerlendirilmelidir. İznik kırsalındaki depo, sundurma gibi kırsal atölyelerde gerçekleştirilen bu geleneksel üretim yöntemleri bu mekânlarda deneyimlenip izlenerek turizme katılabilir. Farklı üretim süreçlerinin, insan gücü ve el işçiliğinin olduğu bu işler, İznik kırsalında oluşturulacak turlarda üretim süreçlerinin aynı anda görülebilir olması ve bu ürünlerin daha küçük boyutlarda üretilerek satılması ile hem bir zanaat ve kültürel devamlılık, hem de yan gelir olarak ekonomik fayda sağlanabilir (Soykök Ede vd., 2023).
K.M.M. **bulgu 3c:** *Zeytin ağaçları ile kaplı İznik Gölü Havzası zeytin üretimi bakımından oldukça verimlidir. Zeytin hasadı zamanında köy kadınlarının evlerinin önünde oturup zeytin yapmaları kırsal yaşamla iç içe gerçekleşen bir aktivitedir (katılımcı 9).*
K.T. **eylem 3c:** Kültürel bir unsur olan zeytin ile turizmin bütünleşmesi doğal bir süreç olarak nitelendirilmekte (Alonso ve Northcote, 2010), İspanya, İtalya, Yunanistan, Portekiz, Fransa, Fas ve Tunus gibi ülkelerde zeytinin geleneksel işliklerde işlenme süreci, zeytinyağı üretimi ile müze, fuar ve festivallerde tanıtımı gibi çeşitli aktiviteleri barındıran zeytin- zeytinyağı turizmi/ tarım endüstrisi turizmi gerçekleştirilmektedir (Murgado, 2013; Gülhan, 2016; Arıkan Saltık ve Çeken, 2017). 2019 yılında UNESCO Genel Konferansında 26 Kasım "Dünya Zeytin Ağacı" günü ilan edilerek, zeytin ağaçlarının barışı, bilgeliği, uyumu temsil etmesi ile tüm insanlık için kültürel önemi vurgulanmıştır (UNESCO, 2022). Bu bağlamda İznik ve İznik kırsalına gelen ziyaretçilere kır manzarası rotalarıyla zenginleştirilmiş zeytinliklerin gezilmesi, zeytincilik kültürünün tanıtılması, mevsime göre zeytin toplama etkinliklerine katılım, zeytin işleme süreçlerinin anlatılması ve tadım yapılması gibi deneyimlerin olduğu ve zeytin satışı ile son bulan turlar düzenlenebilir. Zeytin hasadı zamanında köy kadınlarının evlerinin önünde oturup zeytin yapmaları da kırsal yaşamla iç içe gerçekleşen bu turları daha dikkat çekici kılabilir. Zeytin ağaçları ile çevrili İznik ve İznik Gölü Havzasında bu gibi kırsal turizm aktivitelerinin gerçekleştirilmesi, kırsal kalkınma, geleneksel üretim biçimlerinin devamı ve kırsal mimari mirasın sürdürülmesi gibi faydalar sağlayacaktır. Bu bağlamda dünyadan kırsal kalkınma örneklerinin yer aldığı ENRD platformundaki zeytin tarımı, zeytinyağı üretimi, turizm, organik tarım, toprak koruma, sürdürülebilirlik gibi farklı temaları içeren kırsal kalkınma projeleri örnek alınabilir (ENRD, 2023).

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

K.M.M. **bulgu 3d:** *İpekböcekçiliği yeniden faaliyete geçirilmelidir (katılımcı 10).*

K.T. **eylem 3d:** 17. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar ipekböcekçiliği ve kozacılık Bursa ili ve kırsalında tarım dışında başlıca geçim kaynağı olmuştur. İpekböcekçiliğinin dönemin önemli geçim kaynaklarından olması yöresel mimariyi şekillendirmiş fakat günümüzde geleneksel üretimden modern üretime geçilmesi, kırsalda bu faaliyetin bitmesine neden olmuştur. Bu yapıların bir kısmının kullanım dışı kalarak terk edilmesi ya da tamamen barınma amaçlı kullanılarak yeniden düzenlenmesi özgün değerlerinin zaman içerisinde kaybolmasına sebeptir. Özellikle İznik Gölü Havzası güneyindeki yerleşimler ipekböcekçiliği faaliyetlerinin yeniden canlandırılıp, turistlerin üretim faaliyetlerini etkin olarak deneyimlemesi ve kırsal endüstri mirasın sürdürülebilirliğini sağlamada önemli duraklar olabilir. İpekböcekçiliğinin yeniden canlandırılması yeni iş olanakları oluşturarak kırsal kalkınma da sağlanacaktır (Soykök Ede vd., 2023).

K.M.M. **bulgu 3e:** *İznik Elmalı Alıç yaylasında her yıl, Elmalı Alıç Yaylası Karakucak Güreşleri gerçekleştirilmektedir. İznik Belediyesi ev sahipliğinde, İznik Kaymakamlığı, Türkiye Geleneksel Güreşler Federasyonu Başkanlığı ve Elmalı Muhtarlığı organizasyonuyla 2024 yılında 4.sü gerçekleşen etkinlikte standlar açılarak yöresel ürünlerin satışları da yapılmaktadır (katılımcı 3).*

K.T. **eylem 3e:** Her yıl düzenli olarak gerçekleşen bu etkinlikte yayladaki özgün mimari yapıların gündelik kullanım olanakları ile etkinliğe dâhil edilmesi sağlanabilir.

K.M.M. **bulgu 3f:** *İznik Candarlı Mahallesinde son yıllarda artan maviyemiş üreticiliği ile İznik Belediyesi'nin ev sahipliğinde 2024 yılında 4. kez Maviyemiş Festivali düzenlenmiştir. Festivalde yaban mersininin ve bölgenin tanıtımı amaçlanmıştır (katılımcı 1).*

K.T. **eylem 3f:** İznik Belediyesi festival kapsamını, çevre köyleri de içine alacak biçimde turların düzenlendiği, geleneksel yaşam biçimlerinin deneyimlendiği, yöresel ürünlerin satıldığı, evlerde konaklama imkânlarının olduğu biçimde genişleterek geleneksel hale getirebilir.

K.M.M. **bulgu 3g:** *İznik kırsalında depo, baraka gibi kırsal atölyelerde yapılan geleneksel üretim biçimleri bu mekânlarda deneyimlenip, izlenerek turizme kazandırılabilir (katılımcı 10).*

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

K.T. **eylem 3g:** İznik kırsalındaki kırsal atölyelerde gerçekleştirilen geleneksel üretim yöntemleri belediye desteği sağlanarak turizme entegre edilmelidir.
**** K.M.M.*** **soru 4: Kırsal mimari miras değerlerinin korunması ve yaşatılması için nasıl bir turizm planı ve stratejisi belirlenmelidir?**
K.M.M. **bulgu 4a:** *Kırsal alanlarda geleneksel özgün değerlerin devamlılığı en önemli konulardan biridir (katılımcı 9).*
K.M.M. **eylem 4a1:** Ziyaretçi sayıları, ziyaret dönemleri ve alanların taşıma kapasiteleri tespit edilerek ziyaretçi yönetim planları hazırlanmalıdır.
K.M.M. **eylem 4a2:** İznik merkezi ile kırsal alanlarına yönelik, bölgenin mevcut kırsal kimliğini koruyan turizm planının hazırlanması önerilmektedir.
K.M.M. **eylem 4a3:** Turizm planı ile kırsaldaki güvenliğin sağlanması da önemlidir. Hem halk hem de gelen ziyaretçiler için güvenlik, afet ve acil durum eylem planları oluşturulmalıdır.
K.M.M. **bulgu 4b:** *Kırsal turizmle kazanç sağlayan halk yapılarını yenilemekte, yapıların bakım ve onarımlarında özgün olmayan yeni düzenlemeler ve yeni malzemeler kullanmaktadır (katılımcı 10).*
K.M.M. **eylem 4b:** Kırsal turizm ile kazanç sağlayan halkın miras değerlerini korumaları ve devamlılıklarını sağlama konusunda izleme göstergeleri oluşturulmalıdır.
K.M.M. **bulgu 4c:** *İznik kırsalında çok sayıda turizm potansiyeli taşıyan doğal güzellik, tarihi ve mimari miras değerleri ile çeşitli rotalar bulunmaktadır (katılımcı 8).*
K.M.M. **eylem 4c1:** Kırsal mimari miras değerlerinin yer aldığı kültürel rotalar, arkeolojik rotalar, doğa yürüyüşü rotaları, kanyon rotaları, bisiklet rotaları gibi farklı alanları ve değerleri birbirine bağlayan rotalar oluşturulmalı ve mevcut olanlar geliştirilmelidir.
K.M.M. **eylem 4c2:** Bölgede dört mevsim turizmin sürdürüldüğü (gün batımı izleme, hasat etkinlikleri, festivaller) turizm haritaları oluşturularak, turizmin tüm kırsala ve tüm yıla yayılarak devamlılığı sağlanmalıdır.

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

Bütünleşik yönetim (B.Y.)
*** *B.Y.* soru 1: Kırsal turizm ile kırsal kalkınmanın sağlanmasında kırsal mimari mirastan faydalanmanın ortak yürütüldüğü çalışmalar birlikte nasıl ele alınabilir?**
***B.Y.* bulgu 1a:** *Ortak çalışmalarda paydaşların bir araya gelerek ilgi alanlarına yönelik yaptıkları/ yapabilecekleri çalışmaları tartışmaları gerekmektedir (katılımcı 4).* ***B.Y.* bulgu 1b:** *Her gruptan temsilciler bir araya gelmelidir (katılımcı 1).* ***B.Y.* bulgu 1c:** *Alan yönetimine benzer bir yönetim planı hazırlanmalıdır. (katılımcı 2).* ***B.Y.* bulgu 1d:** *Belirli aralıklarda paydaş toplantıları düzenlenmeli ve yönetim planları hazırlanmalıdır. (katılımcı 3).*
***B.Y.* eylem 1:** Ortak çalışmalarda paydaşların bir araya gelerek ilgi alanlarına yönelik yaptıkları/ yapabilecekleri çalışmaların belirlenmesi, her bir paydaş çalışmasının diğer alanlara olan etkilerinin tartışılması, tekrara düşen ve benzeşen konuların belirlenmesi gerekmektedir. Bu üç disiplinin bütünleşik çalışmasında öncelikle kırsal kalkınmaya turizmin nasıl entegre edilebileceği ve sonrasında turizm faaliyetlerinde mimari miras değerlerinin nasıl kullanılabileceğine yönelik eylemler, sorumlu paydaşlar, finans kaynakları, hedef süreler ve izleme göstergelerinin yer aldığı yönetim planı çalışması oluşturulmalıdır.
*** *B.Y.* soru 2: Bu ortak çalışma grubu kimlerden oluşmalıdır?**
***B.Y.* bulgu 2a:** *Ortak çalışma grubu, İznik Alan Başkanlığı bünyesinde kırsal alan üzerine çalışmalar yapan özel bir birim olabilir. Bu birimin temel katılımcıları arasında yerel yönetim temsilcileri, yerel halk ve ilgili STK'lar yer alabilir (katılımcı 4).* ***B.Y.* bulgu 2b:** *Ortak çalışma grubu İznik Belediyesi bünyesinde özel bir birim olabilir. Tüm paydaşlar yer almalıdır (katılımcı 1).* ***B.Y.* bulgu 2c:** *Yönetim modellerinde olması gereken tüm paydaşlar yer almalıdır (katılımcı 2).*
B.Y. eylem 2: Ortak çalışma grubu olarak, yerel halk katılımının olduğu, yerel paydaşlar öncülüğünde, sivil toplum kuruluşları (STK), uzmanlar, kalkınma ajansları ve kamu kurumları desteği ile Kırsal Alan Eylem Grubu kurulması önerilmektedir.

Çizelge 4.4. Görüşme formlarına ilişkin bulgular ve öneri eylemler (devam)

*** *B.Y.* soru 3: Ortak çalışma grubunun görev ve sorumlulukları neler olmalıdır?**
***B.Y.* bulgu 3a:** *Yerel değerlerin sürdüğü kalkınma sağlanmalıdır (katılımcı 1).* ***B.Y.* bulgu 3b:** *Kırsal turizm yoluyla kırsal mimari mirasın sürdürülebilirliğini sağlanmalıdır (katılımcı 3).* ***B.Y.* bulgu 3c:** *Mimari miras değerleri korunup yaşatılarak, turizmle bütünleştirilmelidir (katılımcı 8).* ***B.Y.* bulgu 3d:** *Bölgenin kalkınması için yerel değerlerin sürdürülebilirliğini sağlamak, kırsal turizmi güçlendirmek gerekmektedir (katılımcı 3).*
***B.Y.* eylem 3:** Ortak çalışma grubunun temel görev ve sorumluluğu; bölgenin kalkınmasında yerel değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, bunu yaparken kırsal turizmden faydalanılması, mimari miras değerlerinin korunup yaşatılarak, turizmle bütünleştirilmesinde yol gösterici eylemlerin planlanması, bu bütünleşik çalışmaları yönetmek ve ilgili tüm çalışmaların etkilerinin kontrol edilerek gerekli iyileştirmeleri sağlamak olarak belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında kırsal mimari mirasın korunması ve turizm amaçlı kullanılarak kalkınmanın sağlanmasına yönelik eylem önerileri, sorumlu kurum ve kuruluşlar ile hedeflenen süreler Çizelge 4.5'te yer almaktadır. Eylemler her bir soru grubu için farklı hedeflere göre düzenlenmiştir. Paydaş görüşmelerinde farklı disiplinlerin ve farklı paydaşların eylemlerde sorumlu olduğu görülmüş, **B.Y.** kategorisindeki cevaplar da dikkate alınarak, belirlenen hedefler doğrultusunda önerilen eylemler ile paydaşların ortak çalışma alanları ve farklılaşan çalışmaları listelenmiştir.

Çizelge 4.5. Önerilen eylemler, sorumlu kuruluşlar ve hedeflenen süreler

	Önerilen eylemler	Sorumlu kuruluşlar	Süre
K.K.1. hedef: *kırsal kalkınmanın sağlanması*	1.a. Kırsaldaki yerel değerlerin tanıtımı ve sürdürülmesine yönelik çalışmaların yapılması.	İB, İK	Kısa
	1.b. Farklı üretim ve geçim kaynaklarına yönelik eğitim programlarının yapılması.	İB, BEBKA, İK, İTSO	Kısa
	1.c. LEADER tedbiri ve TKDK IPARD destekleri kapsamında halkın bilgilendirilmesi.	İB, İK TKDK	Kısa
	1.d. Yerel halka tarımsal faaliyetlere yönelik eğitim verilmesi.	BBB, İB, İK	Kısa
	1.e. Kırsalda yerel üretim süreçlerindeki istihdamın artırılması.	İB, İK	Kısa
K.K.2. hedef: *kalkınmada kırsal turizm*	2.a.1. Kooperatiflerin kurulması.	İK, İB	Kısa
	2.a.2. Kooperatifçilik eğitimlerinin verilmesi.	İK, İB	Kısa
	2.b. Üretilen tarım ürünlerinin ziyaretçilere satılması.	İB, MO, BUÜ	Kısa
K.K.3. hedef: *kalkınma desteklerinin alınması*	3.a. LEADER projesi kapsamındaki ilgili rehberler izlenerek projeler üretmek ve destek almak.	İK, İB, TKDK	Orta
	3.b.1. BEBKA'nın destek programlarının incelenmesi ve kalkınmaya yönelik desteklerin alınması.	İK, İB, BEBKA	Orta
	3.b.2. Kırsal kalkınma, turizm ve miras değerlerinin birlikte ele alınacağı projeler geliştirilmesi.	İK, TKDK, İB, BEBKA	Sürekli
	3.c. Kalkınma desteklerine yönelik bilgilendirme eğitimlerinin verilmesi.	İK, İB	Kısa

Çizelge 4.5. Önerilen eylemler, sorumlu kuruluşlar ve hedeflenen süreler (devam)

K.T.1. hedef: *turizmin geliştirilmesi*	1.a.1. İznik Ekinoks Festivalindeki etkinliklerin İznik kırsalına da kaydırılması.	İB	Kısa
	1.a.2. Kırsaldaki turizm etkinliklerinin çoğaltılması.	İB	Kısa
	1.b. Kırsala özgü olmayan yapılaşma ve yatırımların önlenmesi.	İB	Sürekli
	1.c. Tanıtıcı film ve etkinliklerin düzenlenmesi.	BBB, İB, İK	Kısa
K.T.2. hedef: *yerel değerlerin kullanımı*	2.a. Mimari miras değerleri ve yaşamsal değerlerin kalkınma ve turizm konusundaki önemi, ziyaretçilerle iletişim, ev pansiyonculuğu, yerelde kadın iş gücü ve istihdamının önemi, organik tarım, yerel ürünlerin değerlendirilmesi, uluslararası kurumlarla yapılabilecek ortak projeler ve desteklere yönelik eğitim ve bilgilendirmelerin yapılması.	İK, İB, BBB, TKDK, BEBKA	Orta
	2.b. Yörenin üretici kimliği, çiftçilik bilgisi ile doğal ve kültürel değerlerinin sürdürülmesini sağlamak.	İK	Orta
	2.c. Kullanım dışı yapıların geleneksel kırsal yaşamın geçtiği konuk evlerine dönüştürülmesi.	BBB, İK, İB	Kısa
K.T.3. hedef: *kırsalın tanıtılması*	3.a.1. İznik kırsalına yönelik gezi rehberinin oluşturulması.	BBB, İB, araştırmacılar	Kısa
	3.a.2. İznik kırsalına yönelik farklı rotaların oluşturulması ve bu rotaların birbiri ile olan ilişkisinin kurgulanması.	BBB, İB, araştırmacılar	Kısa
	3.b. Mevcut turizm haritalarının kırsal alanı da içine alacak biçimde geliştirilmesi.	BBB	Kısa
	3.c. GoBursa akıllı telefon uygulaması gibi teknolojik imkânların İznik kırsalındaki mimari miras değerlerini içerek biçimde geliştirilerek bilgilendirme ve yönlendirmelerin arttırılması.	BBB	Kısa
K.T.4. hedef: *turizmin olumsuz etkilerini azaltma*	4.a. Kırsal alanların mevcut durumu ve taşıma kapasitelerinin belirlendiği, özgün değerlerin sürdürülerek, koruma- kullanma dengesinin sağlandığı turizm yönetim planları oluşturulması ve izleme göstergelerinin belirlenmesi.	BBB, İB	Orta

Çizelge 4.5. Önerilen eylemler, sorumlu kuruluşlar ve hedeflenen süreler (devam)

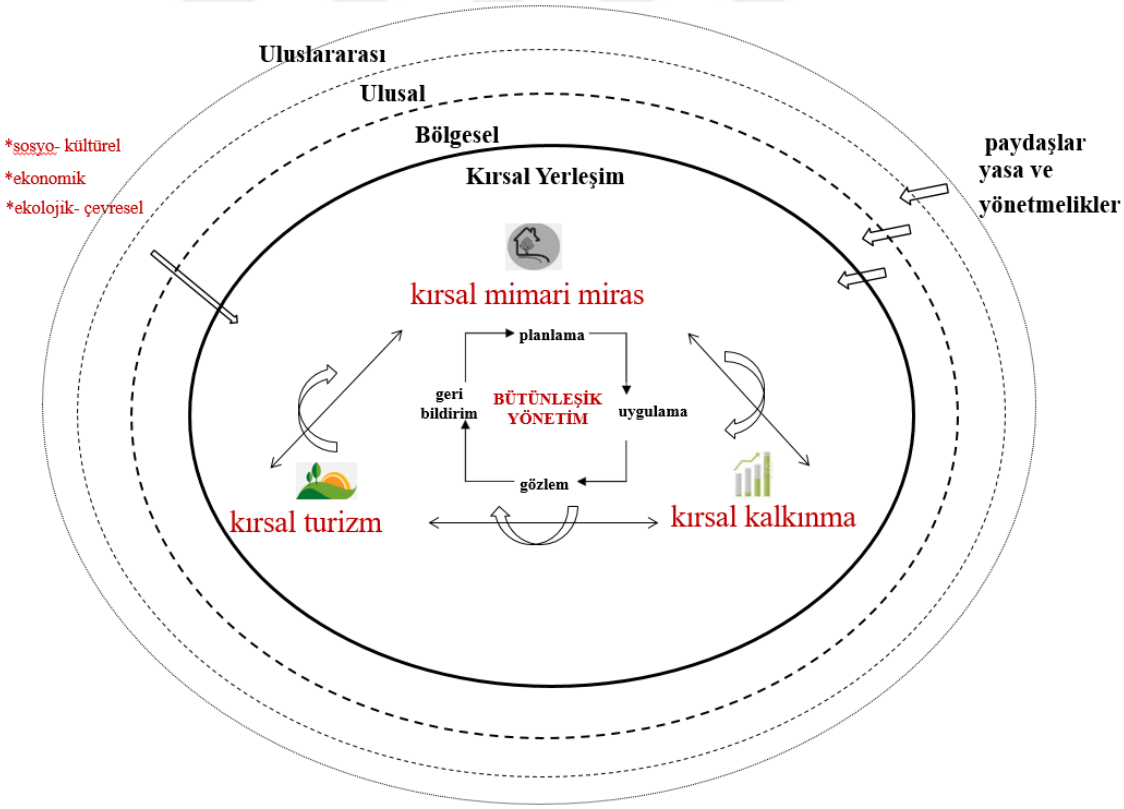
K.M.M.1. hedef: *mirasın sürdürülebilirliği*	1.a. Yerel yönetim ve üniversite işbirliği ile bilinçlendirme panelleri düzenlenmesi.	BBB, İB, BUÜ	Kısa
	1.b. Mimari miras değerlerine yönelik envanter çalışmalarının yapılması.	BBB, İB, MO, BUÜ	Orta
	1.c. Özgün olmayan malzeme ya da mevcut siluete uygun olmayan malzeme ve yapılaşma çeşitlerinin tespit edilmesi ve bu uygulamaların kaldırılması/ değiştirilmesi.	İB, MO	Sürekli
K.M.M.2. hedef: *doğal ve kültürel mirasın korunması ve yaşatılması*	2.a. Kırsaldaki yerel değerlerin tanınması, korunması ve yaşatılmasına yönelik dijital belgeleme çalışmalarının tüm kırsala yönelik düzenlenmesi.	BBB, İB, BUÜ, MO, BKVKBKM	Orta
	2.b. Kırsaldaki geleneksel üretim biçimleri ve zanaatların sürdürülmesi, markalaşması, pazarlanması ve üretimi konularına destek sağlanması.	BBB, İB, İK	Sürekli
	2.c.1. Kırsal alanlarda geleneksel doku, kırsal kimlik, somut ve somut olmayan kültür varlıkları ile hassas ekosistemlerin korunarak turizme yönelik kullanım ve tanıtımlarının sağlanması.	BBB	Sürekli
	2.c.2. Kırsal turizmin ve kırsal bölgelerde günübirlik ziyaretler dışında ev pansiyonculuğu gibi imkânların geliştirilmesi.	BBB, İB, İK	Kısa
	2.c.3. Geleneksel mimari yapıların turizmi destekleyecek konaklama alanlarına dönüştürülmesi.	BBB, İB, İK	Kısa
	2.c.4. İznik ve İznik kırsalının koruma ve yeniden canlandırılmasında bütünleşik planlama ve yönetimin sağlanması.	BBB, İB, İK	Sürekli
	2.d. Korunması gerekli kültür varlıklarının belirlenerek bu miras değerlerine yönelik halka ve ilgili paydaşlara bilgilendirme toplantılarının yapılması ve kültürel mirasın korunmasına yönelik koruma kararlarının alınması.	BBB, İB, BKVKBKM, MO	Kısa

Çizelge 4.5. Önerilen eylemler, sorumlu kuruluşlar ve hedeflenen süreler (devam)

K.M.M.3. hedef: *turizmde kırsal mimari mirasın kullanılması*	3.a. Tarihi değirmenlerin özgün işlevlerinde kullanılarak kırsal turizme entegre edilmesi.	BBB, İB	Kısa
	3.b. Depo, sundurma gibi kırsal atölyelerde gerçekleştirilen geleneksel üretim yöntemlerinin bu mekânlarda deneyimlenip izlenerek turizme katılması.	İB, İK	Kısa
	3.c. Zeytinliklerin gezilmesi, mevsime göre zeytin toplama etkinliklerine katılım, zeytin işleme süreçlerinin anlatılması, tadım yapılması ve zeytin satışı ile son bulan turların düzenlenmesi.	İB, İK	Kısa
	3.d.İpekböcekçiliğinin tanıtımı, sergilenmesi ya da yeniden canlandırılmasına yönelik faaliyetler yapılması.	BBB, İB, MO	Orta
	3.e. Alıç yaylasındaki özgün mimari yapılardan uygun durumda olanların her yıl düzenlenen güreş etkinliklerinde kullanılması.	İB, İK	Kısa
	3.f. Maviyemiş Festivalini, çevre köyleri de içine alacak biçimde turların düzenlendiği, yöresel ürünlerin satıldığı, evlerde konaklama imkânlarının olduğu biçimde genişletilmesi.	BBB, İB, İK	Kısa
K.M.M.4. hedef: *kırsal mimari mirasın korunması ve yaşatılması*	4.a.1. Ziyaretçi sayıları, ziyaret dönemleri ve alanların taşıma kapasiteleri tespit edilerek ziyaretçi yönetim planlarının hazırlanması.	BBB, İB	Orta
	4.a.2. İznik merkezi ile kırsal alanlarına yönelik, bölgenin mevcut kırsal kimliğini koruyan turizm planının hazırlanması.	BBB, İB	Orta
	4.a.3. Kırsalda güvenlik, afet ve acil durum eylem planlarının oluşturulması.	BBB, İB	Orta
	4.b.Eylemlerin devamlılığı konusunda izleme göstergelerinin oluşturulması.	BBB, İB	Orta
	4.c.1. Kırsal mimari miras değerlerinin yer aldığı kültürel rotalar, arkeolojik rotalar, doğa yürüyüşü rotaları, kanyon rotaları, bisiklet rotaları gibi farklı alanları ve değerleri birbirine bağlayan rotaların oluşturulması ve mevcut olanların geliştirilmesi.	BBB, İB, BUÜ, MO, araştırmacılar	Kısa
	4.c.2. Bölgede dört mevsim turizmin sürdürüldüğü (gün batımı izleme, hasat etkinlikleri, festivaller) turizm haritalarının oluşturulması.	BBB, İB, BUÜ, MO, araştırmacılar	Kısa
	4.c.3. Turizmin tüm kırsala ve tüm yıla yayılarak devamlılığını sağlanmaya yönelik çalışmaların yapılması.	BBB, İK, İB,	Kısa

4.3. İznik Kırsal Alanında Kırsal Mimari Miras, Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınmanın Sürdürülebilir Bütünleşik Yönetim Modeli Önerisi

Önerilen yönetim modeli; alanın tanımlanarak amacın belirlenmesi, eylemlerin planlanması, paydaşlarla örgütsel ilişkilerin kurulması, eylemlerin yürütülmesi, koordinasyonun sağlanması, denetim ve izleme süreçlerinin işleyişini gösteren ve bu süreçteki etkilerin değerlendirilerek önceki aşamaların yeniden gözden geçirildiği bir döngüyü oluşturmaktadır. Oluşturulan modelde; amaç ve eylemler, sorumlu kurum/ kuruluşlar, paydaş kurum/ kuruluşların belirtildiği kurumsal yapı önerisi, eylemlerin yürütülmesinde kısa, orta, uzun vadeli sürelerin belirlenmesi yer almaktadır. Modelin işleyişinde kontrolü sağlama, sorunları tespit etme ve süreci iyileştirme için izleme göstergeleri ve ilgili mekanizmaların yer alması önerilmektedir. Bütünleşik yönetimin etkin biçimde sağlanabilmesi; planlama, uygulama, gözlem, değerlendirme ve geri bildirim döngüsü ile mümkündür (Şekil 4.21).

Şekil 4.21. Bütünleşik yönetim döngüsü

Geliştirilen bütünleşik yönetim modeli aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır;

Amacın belirlenmesi,

Paydaşların belirlenmesi,
Mevcut durum tespiti ve alan analizleri,

Yönetim alanı sınırlarının belirlenmesi,

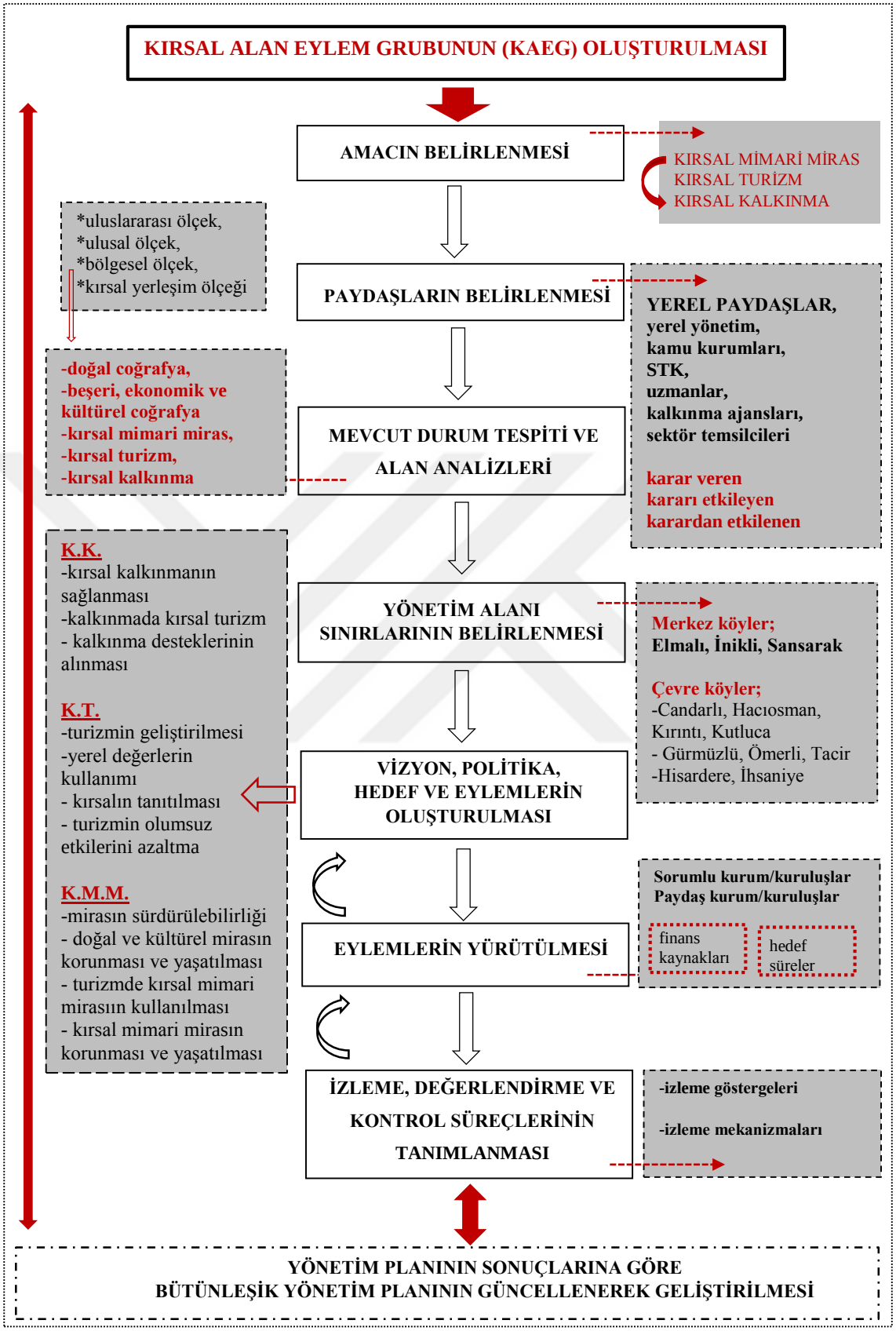
Vizyon, politika, hedef ve eylemlerin oluşturulması,

Eylemlerin yürütülmesi,

İzleme, değerlendirme ve kontrol süreçlerinin tanımlanması,

Yönetim planının sonuçlarına göre bütünleşik yönetim planının güncellenerek geliştirilmesi (Şekil 4.22).

Oluşturulan modelin amacı; farklı disiplinlerin bütünleşik yönetim sürecinde bir araya gelmesi, hangi eylemlerin nasıl yapılması ve sürdürülmesi gerektiğine ilişkin, ilgili paydaşların görev ve sorumluluk tanımlamalarının yapılarak sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Yapılması gereken çalışmaların farklı disiplinlerin uzmanlık alanlarına girmesi ve çok aktörlü çalışmalar gerektirmesi çalışmanın kısıtlılıklarını oluşturmuş ve yapılan çalışmalar mimarlık disiplininin yönetim alanıyla sınırlandırılmıştır. Modelde yapılması gereken ve önerilen çalışmalar aktarılmış ve araştırmanın sınırları kapsamında yapılan çalışmalar özetlenmiştir.

Şekil 4.22. Yönetim modeli önerisi

- **Amacın belirlenmesi**

Modelin ilk aşaması, yönetim planını oluşturmadaki temel amacın belirlenmesidir. Bölüm 2.6.'da incelenen tüm örnek yönetim modellerinde amaç belirlenmiş ve bu belirlenen amaç doğrultusunda diğer aşamalar gerçekleştirilmiştir.

Tez çalışması kapsamında; *İznik kırsalı üzerinden kırsal mimari miras, kırsal turizm ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilir bütünleşik yönetim modeli önerisi oluşturulmuştur. Kırsaldaki kültürel miras değerlerinin sürdürülebilir bir yaklaşımla korunması, turizm ile değerlendirilip geliştirilmesi, böylelikle kırsal kalkınmanın sağlanarak bu üç bileşenin ortak bir döngüde sürekliliğini sağlamak, oluşturulan yönetim modelinin temel amacıdır.*

- **Paydaşların belirlenmesi**

Planlanan çalışmaların yürütülmesinde paydaşların doğru belirlenmesi, ilgili tüm paydaşların katılımı ve modelin sürdürülebilirliğini sağlamada yerel aktörler oldukça önemlidir. Çalışmaların döngüsel bir süreç olacağı göz önünde bulundurularak, bu süreçte yerel halk ile tüm paydaşların katıldığı toplantılar düzenlenmeli, yapılan ve yapılacak çalışmalarla ilgili bilgi verilmeli, fikir alışverişlerinde bulunulmalı, şeffaflık ve katılımcılık sağlanmalıdır.

** Tez çalışmasında kırsal alanlarda kültürel miras, turizm ve kalkınmanın sürdürülebilir bütünleşik yönetim modeli önerisi kapsamında; ülkemiz kırsal alanlarında yaşayan toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak ve yerel kapasiteyi kullanarak yerel ve kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak amacı ile kırsal alanlarda bulunan ve kırsal alanlarda yaşayanların yönettiği ilgili yerel paydaşlar öncülüğünde, sivil toplum kuruluşları (STK), uzmanlar, kalkınma ajansları ve kamu kurumları desteği ile Kırsal Alan Eylem Grubu (KAEG) kurulması önerilmektedir. KAEG üyeleri, kırsal alanda yaşayan paydaşlardan, kültürel miras, turizm ve kalkınma ile ilgili kurumlardan, kırsal alan uzmanlarından, araştırmacılarından ve uygulamacılarından oluşmaktadır.*

<u>Paydaşlar</u>

Girişimci/üretimci kadın temsilcileri
Köy muhtarı

Köy okulu müdürü/öğretmeni

STK temsilcileri

Kalkınma kooperatifi temsilcileri

Üretici birlik temsilcileri

İşletme temsilcileri

Yaşlı ileri gelen temsilcileri

Kanaat önderi temsilcileri

Danışma kurulu

Kaymakamlık temsilcisi

Belediye temsilcisi

Uzman (mimar, tarih, sanat tarihi, arkeolog, halk bilimci, coğrafya, ekonomi, ziraat, tarım, turizm, hayvancılık, el sanatları vb)akademisyenler

Kültür ve Turizm Bakanlığı yerel temsilcileri

STK temsilcileri

Meslek odası temsilcileri

Kamu kurumu temsilcileri

Kalkınma ajansı temsicileri

Hemşeri dernek temsilcileri

Turizm profesyonelleri temsilcileri

Amatör dernek temsilcileri

Sektör temsilcileri

Yürütme, eşgüdüm, koordinasyon ve denetleme kurulu

Kaymakam

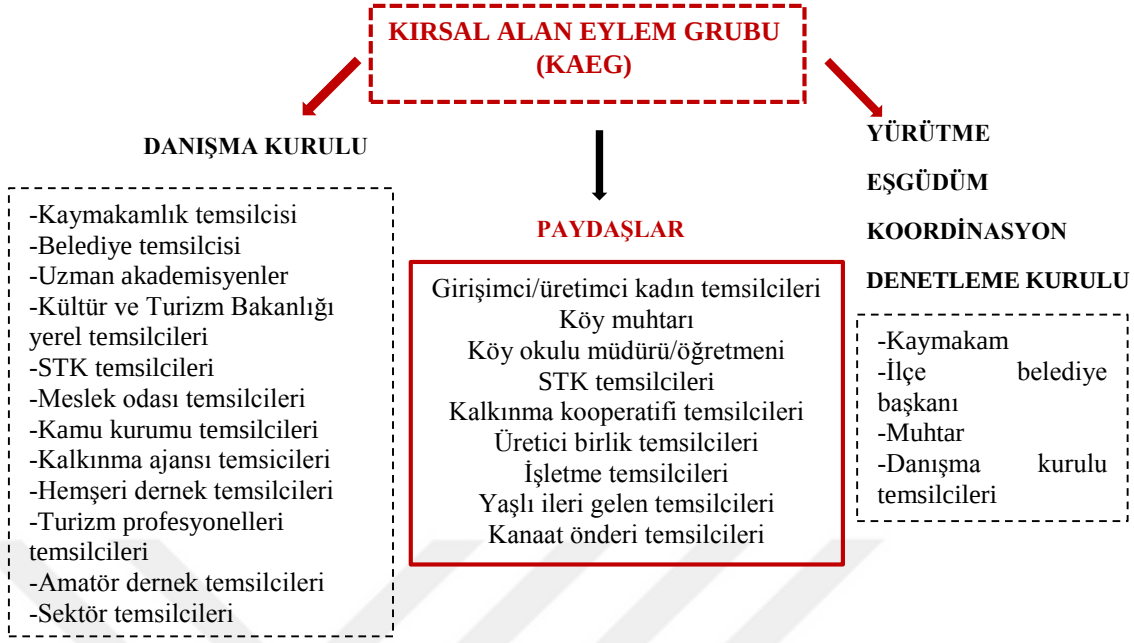
İlçe belediye başkanı

Muhtar

Danışma kurulu temsilcileri (STK, uzman, sektör)

Halk temsilcisi (kadın girişimci, genç girişimci, amatör girişimci, yaşlı temsilci)

**Aşağıda yönetim modeli kapsamında oluşturulan organizasyon şeması yer almaktadır.*

Şekil 4.23. Organizasyon şeması

Kırsal mimari miras, kırsal turizm ve kırsal kalkınma çalışmalarının bütünleşik yürütülmesinin yanı sıra;

- *kırsal alanlarda artan ziyeretçi sayısı ile kırsal miras alanlarında yangın, vandalizm gibi oluşabilecek afet risklerine karşı önlemler,*
- *özellikle pandemi sonrası kırsal alanlara yönelik yoğun hareketlilik ile kırsal alanlarda artan baskının yönetimi,*
- *kırsal mirasın kullanımı ile ilgili dönüşümlerin kontrolü*

gibi çalışmaların KAEG'in çalışmaları kapsamında olması önerilmektedir.

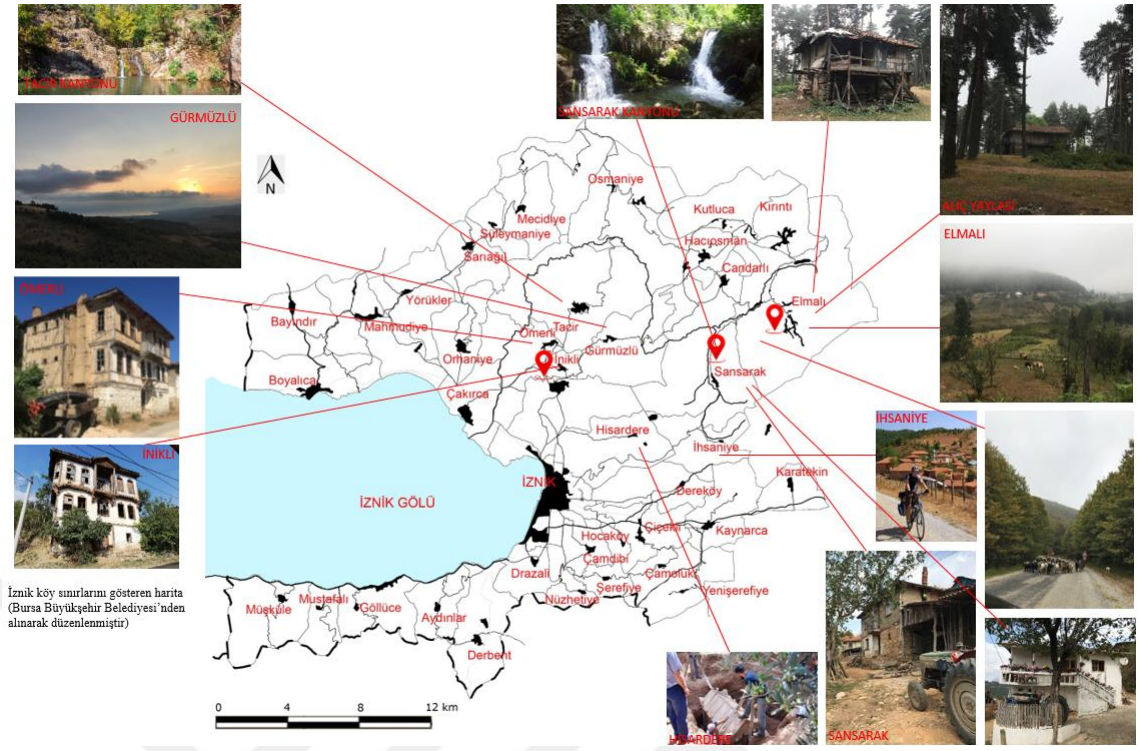
- **Mevcut durum tespiti ve alan analizleri**

Mevcut durum tespiti ve alan analizleri; alanı detaylı tanıma, alanın önemini ve temel değerlerini ortaya çıkarma, alandaki ihtiyaçların belirlenmesi, sorunların tespiti ve alanın taşıma kapasitesinin saptanması gibi çeşitli faydalar sağlamaktadır. Bu bağlamda alanın yerinde tanınmasını sağlamak amacıyla KAEG tarafından alan çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Alan çalışmaları ile doğal coğrafi değerler, beşeri, ekonomik ve

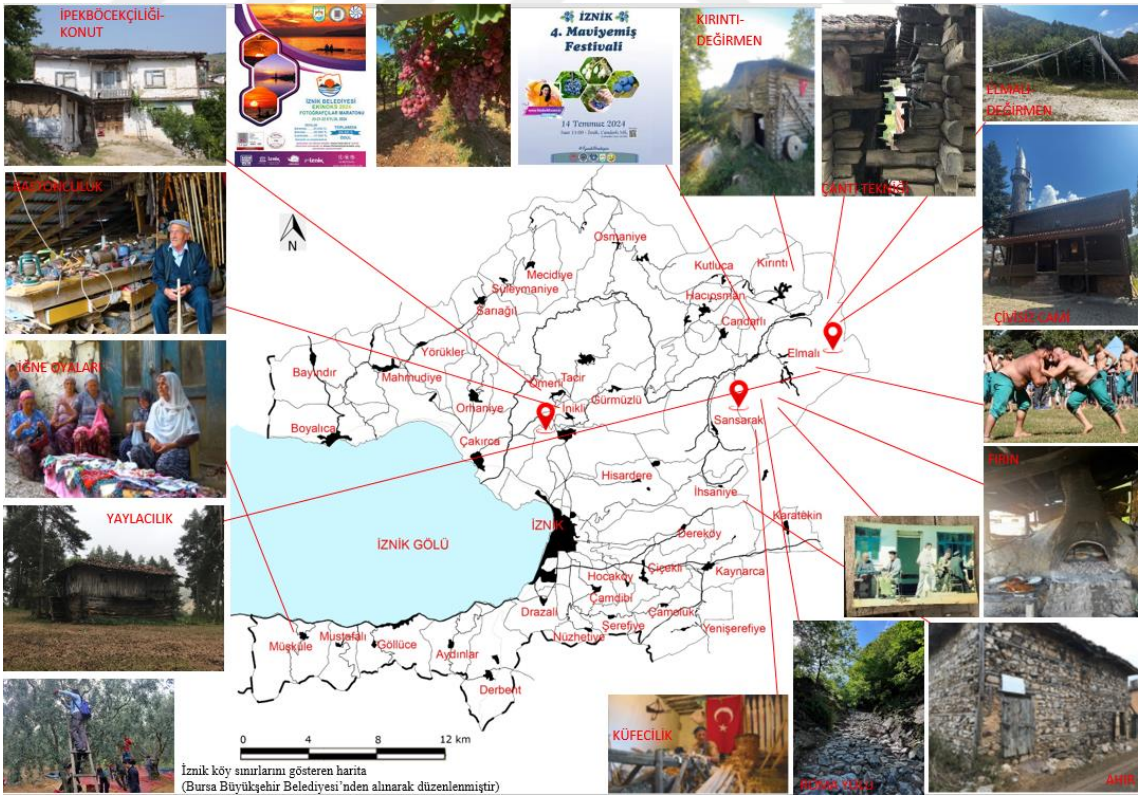
kültürel coğrafi değerler belirlenerek mevcut durum dijital olarak belgelenmeli, ayrrıca alana ilişkin ihtiyaç ve sorunların tespiti yapılmalıdır.

** Şekil 4.24'te çalışma alanı ve çevresindeki doğal ve kültürel miras değerleri, Şekil 4.25'te de çalışma alanı ve çevresindeki somut ve somut olmayan miras değerleri oluşturulan haritalara işlenerek belgelenmiştir. Çizelge 4.6, Çizelge 4.7 ve Çizelge 4.8'de de Elmalı, İnikli ve Sansarak köyleri için oluşturulan envanterler yer almaktadır.*

Tez çalışması kapsamında oluşturulan haritalar ve köy envanterleri mevcut durumu belgelemede kullanılabilir ve ihtiyaca göre geliştirilebilir.

Şekil 4.24. Çalışma alanı ve çevresindeki doğal ve kültürel miras değerleri

Şekil 4.25. Çalışma alanı ve çevresindeki somut ve somut olmayan miras değerleri

Çizelge 4.6. İznik Elmalı köyü envanter çalışması

<table>
<tr><td colspan="3">İZNİK ELMALI KÖYÜ ENVANTER ÇALIŞMASI: KIRSAL MİMARİ MİRAS, KIRSAL TURİZM VE KIRSAL KALKINMA</td><td colspan="4" rowspan="5"></td></tr>
<tr><td rowspan="4">DOĞAL COĞRAFYA</td><td>COĞRAFİ KONUM</td><td>İznik’in kuzeydoğusunda, Samanlı Dağları eteklerinde</td></tr>
<tr><td>YER ŞEKİLLERİ</td><td>Dağ, yayla, vadi, yamaç</td></tr>
<tr><td>YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ</td><td>Dağınık yerleşme</td></tr>
<tr><td>DOĞAL MİRAS BİLEŞENLERİ</td><td>Ormanlık alanlar, Alıç Yaylası</td></tr>
<tr><td rowspan="6">BEŞERİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL COĞRAFYA</td><td>NÜFUS</td><td>367</td><td>192 erkek</td><td colspan="2">175 kadın</td></tr>
<tr><td>EKONOMİK FAALİYETLER</td><td colspan="4">tarımda özellikle fasulye, mısır, barbunya yetiştiriciliği, hayvancılık</td></tr>
<tr><td rowspan="2">KÖYDE ORTAK KULLANILAN MEKÂNLAR</td><td>kadınlar</td><td>erkekler</td><td colspan="2">ortak</td></tr>
<tr><td>-</td><td>cami, köy kahvesi</td><td colspan="2">-</td></tr>
<tr><td rowspan="2">GELENEKSEL KONUTLAR</td><td colspan="4">Ahşap malzeme kullanımı,
çantı sistemi yapılar</td></tr>
<tr><td colspan="4">YAPI EKLENTİLERİ: Ambar, samanlık, depo</td></tr>
<tr><td>KÜLTÜREL DEĞERLER</td><td colspan="4">Tarihi Elmalı Çivisiz Cami
Geleneksel çantı tekniği,
Mimari ve yaşantıda Karadeniz kültürü,
Karadeniz kültüründe de olan mevsimlik yer değişimleri,
Serender biçimindeki depolama birimleri</td></tr>
<tr><td rowspan="4">KALKINMA VE TURİZM</td><td>DİĞER TURİSTİK ÇEKİCİLİKLER</td><td colspan="4">Tarihi Elmalı Çivisiz Cami,
Alıç Yaylası,
yeşil doku içindeki dağınık yerleşme karakteri,
günübirlik doğa yürüyüşleri, kamp olanakları,
diğer köylerle bağlanan yürüyüş rotaları,
Elmalı Alıç Yaylası Karakucak Güreşleri</td></tr>
<tr><td>KONAKLAMA OLANAKLARI</td><td colspan="4">Yeni cami yanında ziyaretçilerin konaklayabileceği misafir odası,
Yayladaki kamp etkinlikleri</td></tr>
<tr><td>KAMUSAL ALANLAR</td><td colspan="4">Tanımlı bir köy meydanı yok,
iki caminin karşılıklı yer aldığı alan köyün toplanma alanı olarak değerlendirilmekte.</td></tr>
<tr><td>İHTİYAÇ VE SORUNLAR</td><td colspan="4">sulama imkânlarının yetersizliği ,
suyun azlığı</td></tr>
</table>

Çizelge 4.7. İznik İnikli köyü envanter çalışması

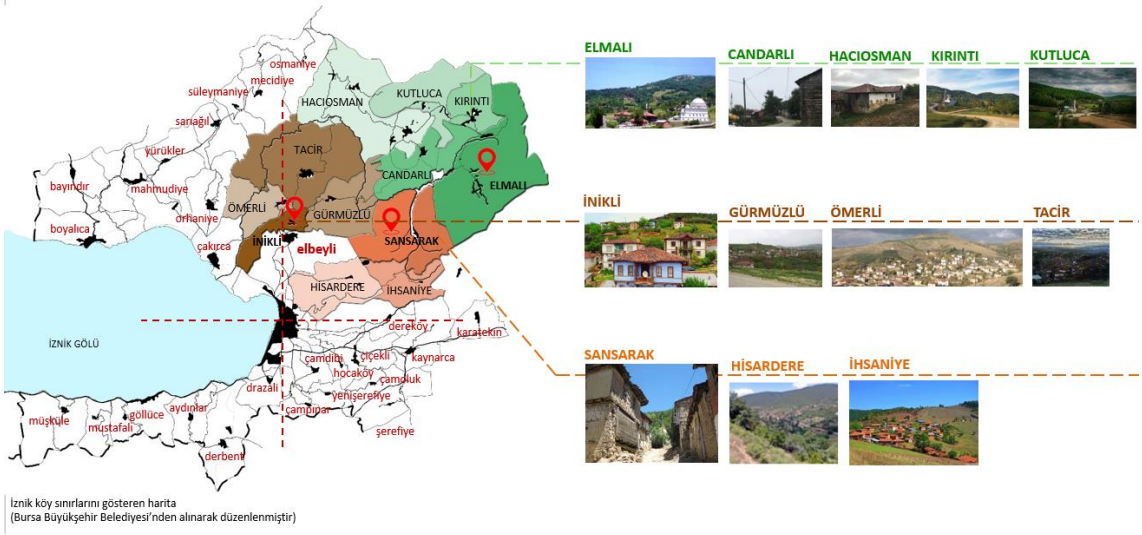
<table>
<tr><td colspan="3">İZNİK İNİKLİ KÖYÜ ENVANTER ÇALIŞMASI:
KIRSAL MİMARİ MİRAS, KIRSAL TURİZM VE KIRSAL KALKINMA</td><td colspan="4" rowspan="4"></td></tr>
<tr><td rowspan="4">DOĞAL COĞRAFYA</td><td>COĞRAFİ KONUM</td><td>İznik’in kuzeydoğusunda, Samanlı Dağlarının İznik Gölü’ne bakan yamacında</td></tr>
<tr><td>YER ŞEKİLLERİ</td><td>Ova, dağ, yamaç</td></tr>
<tr><td>YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ</td><td>Kısmen dağınık yerleşme</td></tr>
<tr><td>DOĞAL MİRAS BİLEŞENLERİ</td><td>Ormanlık alanlar, tarım alanları</td></tr>
<tr><td rowspan="5">BEŞERİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL COĞRAFYA</td><td>NÜFUS</td><td colspan="2">208</td><td>104 erkek</td><td>104 kadın</td></tr>
<tr><td>EKONOMİK FAALİYETLER</td><td colspan="4">Tarımda muz, nektarin, şeftali, erik olmak üzere birçok meyve yetiştirilmekte, önceki dönemlerde ipekböcekçiliği yapılırken günümüzde devam etmemekte.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">KÖYDE ORTAK KULLANILAN MEKÂNLAR</td><td>kadınlar</td><td>erkekler</td><td colspan="2">ortak</td></tr>
<tr><td>evlerin kapı önleri, bahçeleri</td><td>köy meydanı, cami, köy kahvesi</td><td colspan="2">tarlalarz</td></tr>
<tr><td>GELENEKSEL KONUTLAR</td><td colspan="4">Ahşap iskelet sistem arası kerpiç dolgu,
birbirinin ışığı, manzarası ve rüzgârını kesmeyecek şekilde ayrık nizamlı yerleşim, detayları, çıkmaları ve renkleri ile dikkat çeken özgün mimari
YAPI EKLENTİLERİ: Evlerin yanında açık depo olarak kullanılan, tarım aletlerinin konduğu ve traktörlerin park edildiği koruluklar.</td></tr>
<tr><td>KÜLTÜREL DEĞERLER</td><td colspan="4">Geleneksel tarihi evler,
Tarihi İnikli cami,
Tarihi hamam,
ipekböcekçiliğine uygun inşa edilmiş tarihi evler</td></tr>
<tr><td rowspan="4">KALKINMA VE TURİZM</td><td>DİĞER TURİSTİK ÇEKİCİLİKLER</td><td colspan="4">Antik kalıntılar, geleneksel zanaat olarak bastonculuk,
Yürüyüş rotaları,
Mevlana’nın manevi kızı Kimya Hatun’un zamanında İnikli Köyünde yaşadığına dair rivayetler,
Pamuklu Dede adlı bir adak yeri.</td></tr>
<tr><td>KONAKLAMA OLANAKLARI</td><td colspan="4">Geleneksel evler konuk evlerine dönüştürülebilir.</td></tr>
<tr><td>KAMUSAL ALANLAR</td><td colspan="4">Tanımlı bir köy meydanı var,
Köy kahvesi aktif kullanılmakta,
Köy kahvesinin yanı sıra köy meydanında muhtarlık binası, çeşme, bank, çardak, durak, otopark ve şadırvan bulunmakta.</td></tr>
<tr><td>İHTİYAÇ VE SORUNLAR</td><td colspan="4">-</td></tr>
</table>

Çizelge 4.8. İznik Sansarak köyü envanter çalışması

<table>
<tr><td colspan="3">İZNİK SANSARAK KÖYÜ ENVANTER ÇALIŞMASI: KIRSAL MİMARİ MİRAS, KIRSAL TURİZM VE KIRSAL KALKINMA</td><td colspan="3" rowspan="5"></td></tr>
<tr><td rowspan="4">DOĞAL COĞRAFYA</td><td>COĞRAFİ KONUM</td><td>İznik’in kuzeydoğusunda</td></tr>
<tr><td>YER ŞEKİLLERİ</td><td>Vadi, kanyon</td></tr>
<tr><td>YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ</td><td>Sık dokulu organik yerleşim</td></tr>
<tr><td>DOĞAL MİRAS BİLEŞENLERİ</td><td>Sansarak kanyonu, ormanlık alanlar, tarım alanları</td></tr>
<tr><td rowspan="6">BEŞERİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL COĞRAFYA</td><td>NÜFUS</td><td colspan="2">325</td><td>166 erkek</td><td>159 kadın</td></tr>
<tr><td>EKONOMİK FAALİYETLER</td><td colspan="4">Tarımda özellikle fasulye yetiştiriciliği,
Domates, brokoli, brüksel lahanası, kelem, barbunya gibi sebze yetiştiriciliği,
meyve üretimi yok,
hayvancılık yapılmakta.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">KÖYDE ORTAK KULLANILAN MEKÂNLAR</td><td>kadınlar</td><td>erkekler</td><td colspan="2">ortak</td></tr>
<tr><td>evlerin kapı önleri, fırınlar</td><td>köy meydanı, cami, köy kahvesi</td><td colspan="2">düğün salonu, tarlalar</td></tr>
<tr><td rowspan="2">GELENEKSEL KONUTLAR</td><td colspan="4">Ahşap iskelet sistem arası kerpiç dolgu
Üst katlarda yer yer çıkmalar bulunmakta,
Eskiden zemin katlarda olan ahırlar günümüzde ayrı bir birim olarak kullanılmakta.</td></tr>
<tr><td colspan="4">YAPI EKLENTİLERİ: Ahır, samanlık</td></tr>
<tr><td>KÜLTÜREL DEĞERLER</td><td colspan="4">Geleneksel tarihi evler,
Roma yolu</td></tr>
<tr><td rowspan="5">KALKINMA VE TURİZM</td><td>DİĞER TURİSTİK ÇEKİCİLİKLER</td><td colspan="4">Sansarak Kanyonu,
Diğer köylerle birleşen yürüyüş rotaları,
Küfecilik,
1986 yılında köyde çekilen Davacı filmi</td></tr>
<tr><td>KONAKLAMA OLANAKLARI</td><td colspan="4">Geleneksel evler konuk evlerine dönüştürülebilir</td></tr>
<tr><td>KAMUSAL ALANLAR</td><td colspan="4">Tanımlı bir köy meydanı var,
Köy kahvesi aktif kullanılmakta</td></tr>
<tr><td>İHTİYAÇ VE SORUNLAR</td><td colspan="4">Halk genel olarak ekonomik durumlarından ve kamusal olanakların yetersizliğinden şikayetçi.</td></tr>
</table>

- **Yönetim alanı sınırlarının belirlenmesi**

Alana yönelik yapılan ön değerlendirmelerden sonra yönetim alanı sınırlarını belirlemek üzere koordinasyon toplantıları düzenlenmelidir. Yönetim alanı sınırları belirlenirken çekirdek alan ve tampon bölge belirlenerek yönetim alanı sınırları oluşturulmalıdır. **Çalışma kapsamında incelenen üç köyün çevresinde yerleşim ve yaşantı bakımından benzer özellik gösteren köyler belirlenmiş (tampon bölgeler) ve bu üç köy ilişkilendirilen diğer köyler için merkez köyler (çekirdek alan) olarak belirlenmiştir. Elmalı köyü, Candarlı, Hacıosman, Kırıntı ve Kutluca köyleri; İnikli köyü, Gürmüzlü, Ömerli ve Tacir köyleri; Sansarak köyü ise Hisardere ve İhsaniye köyleri için merkez köyler kabul edilmiştir (Şekil 4.26).*

Şekil 4.26. Merkez köyler ve çevre köyler

- **Vizyon, Politika, hedef ve eylemlerin oluşturulması**

Strateji arama toplantıları düzenlenerek paydaşlarla birlikte yönetim alanına ilişkin vizyon, amaç ve politikalar belirlenmelidir. Belirlenen vizyon, amaç ve politikalar doğrultusunda hedef ve eylemlere ilişkin projeler oluşturulmalıdır. Kontrol ve işleyişi kolaylaştırmak için projeler farklı temalar altında gruplandırılmalıdır. **Tez çalışması kapsamında elde edilen bulgulara göre, Çizelge 4.4'te yer alan eylem önerileri geliştirilmiştir. Ayrıca Çizelge 4.5.'te de hedefler belirlenerek, kırsal kalkınma, kırsal*

turizm ve kırsal mimari miras olmak üzere 3 farklı grupta eylem tabloları oluşturulmuştur.

- **Eylemlerin yürütülmesi**

Oluşturulan her eylem için yapılacak çalışmalar tanımlanmalı, görev ve sorumluluk dağılımı ile paydaşlarla örgütsel ilişkiler kurularak sorumlu kuruluş ve paydaş kuruluşlar belirlenmelidir. Kısa, orta ve uzun vadede yapılacak işlerin tanımı yapılarak ne zaman ve hangi finansal kaynaklar ile gerçekleştirilecekleri belirtilmelidir. Eylemler belirlenen süreler içerisinde, belirlenen paydaşlar tarafından belirlenen bütçelerle gerçekleştirilmelidir. **Oluşturulan modelde koruma, turizm, kalkınma gibi farklı disiplinleri ve alanları ilgilendiren karar verme mekanizması ve yaklaşımların varlığı ile çalışmalarda tekrarın ya da boşlukların olmaması, ortak paydada buluşulması, yetki sınırlarının ve sorumlulukların belirlenmesi için eylemlerde sorumlu kurum ve kuruluşlar belirlenmiştir. Eylem tablolarında hedeflenen süreler de yer almaktadır.*

- **İzleme, değerlendirme ve kontrol süreçlerinin tanımlanması**

Modelin işleyişinde sürekliliği ve kontrolü sağlama, sorunları tespit etme ve süreci iyileştirmede faydalanılacak izleme göstergeleri ve ilgili mekanizmalar oluşturulmalıdır. İzleme göstergelerinin varlığı ile yapılan çalışmaların kontrolü sağlanır ve böylelikle hedeflenen amaca ulaşılıp ulaşılamadığı ve oluşturulan modelin başarısı anlaşılır.

Alan yönetimi mevzuatına göre yönetim planlarının en fazla 5 yıllık periyotlarla gözden geçirilerek güncellenmesi gerekir. Yönetim planının kırsala olan etkilerinin izlenmesi ve yapılan çalışmaların takip edilerek değerlendirilmesi önemlidir. Oluşturulacak izleme kurulu ile sonuçların olumlu ve olumsuz etkileri izlenerek sonuçların ölçülebilir olması sağlanmalıdır. Yönetim planının temel ve önemli bir bileşeni olan izleme ve değerlendirme çalışmalarını yürütecek olan denetim birimi, izleme göstergelerini esas alarak yıllık raporlama çalışmaları oluşturmalıdır. Yapılacak raporlama çalışmalarının düzenli ve sistematik olması, yönetim modelinin geri bildirim ve kontrol mekanizmasını sağlamada oldukça önemlidir. **Çalışma kapsamında geliştirilen eylemlere yönelik oluşturulan izleme göstergeleri şu şekildedir;*

Kırsal kalkınma (K.K.)- önerilen eylemlere yönelik izleme göstergeleri;

- *Kalkınma faaliyetlerine yönelik verilen eğitim sayıları ve sıklığı,*
- *İznik Belediyesi ve İznik Kaymakamlığının kalkınma amaçlı verdiği destekler,*
- *Kırsaldaki özgün geleneksel geçim kaynaklarına yönelik proje sayıları,*
- *BEBKA ve TKDK gibi kurumlarla yapılan işbirlikleri,*
- *Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlardan alınan destek ve hibe sayıları,*
- *Geleneksel biçimde geçimini sağlayan hane sayısındaki değişim,*
- *Kırsaldaki nüfus değişimleri,*
- *Oluşturulan kooperatif sayısı,*
- *Köye gelen ziyaretçilere satılan tarım ürünleri miktarı,*
- *Köye gelen ziyaretçilere satılan geleneksel ürün çeşitleri.*

Kırsal turizm (K.T.)- önerilen eylemlere yönelik izleme göstergeleri;

- *İznik kırsal turizme yönelik planlanan/ yapılan çalışma sayıları,*
- *İznik kırsalına yönelik oluşturulan tanıtıcı film ve etkinlik sayısı,*
- *Kırsal turizm ve mimari mirasa ilişkin halka verilen eğitim sayısı,*
- *Kırsal turizm faaliyetlerine katılan yerel halk sayısı,*
- *Kırsal konutlarında konaklama imkânı sunan yerel halk sayısı,*
- *Oluşturulan gezi rehberi sayısı,*
- *Kırsala gelen turist sayısı,*
- *Köylere düzenlenen tur sayıları,*
- *Oluşturulan yeni rota sayıları,*
- *Güncellenen rota sayıları,*
- *Ziyaretçilerin kırsalda geçirdikleri süre,*

Kırsal Mimari Miras (K.M.M)- önerilen eylemlere yönelik izleme göstergeleri;

- *Kırsal mimari miras değerlerini korumaya yönelik yapılan çalışma sayısı,*
- *Halkın kırsal mirasın değerini ve önemini anlamasına yönelik yapılan eğitim/ bilgilendirme sayısı,*
- *Mimari miras değerlerine yönelik yapılan envanter çalışmaları,*
- *Özgün olmayan yapı ve yapılaşma sayısındaki değişim,*

- *Ulusal ve uluslararası pazarlarda kırsaldaki kültürel değerlerin tanıtımına yönelik yapılan çalışma sayısı,*
- *Kırsalın tanıtımında yer alan, tanıtılan kırsal miras öğesinin sayısı,*
- *Atıl durumda olan geleneksel yapılardan turizm amaçlı yeniden kullanılan yapı sayısı,*
- *Turizm faaliyetlerinde özgün işlevi ile kullanılan yapı sayısı.*

- **Yönetim planının sonuçlarına göre bütünleşik yönetim planının güncellenerek geliştirilmesi**

Yönetim planları; planlama, uygulama, gözlem, değerlendirme ve geri bildirim döngüsünü gerektirmektedir. Bu döngü sürekliliği; oluşturulan detaylı eylem planları, yıllık çalışma programları ve bütçe taslakları, yıllık faaliyet raporları, değerlendirme raporları, eşgüdüm denetleme kurulu kararları ve geri bildirimler ışığında yönetim planı revizyonu ile sağlanmalıdır. Bu döngü ile

* Paydaşlar yönetim planının uygulanmasını,

* Yönetim alanında kırsal kültürün, özgün yaşantının ve kültürel mirasın zaman içinde sürdürülüp sürdürülmediğini,

* Kırsaldaki turizm etkilerini kontrol edip değerlendirme sağlamak mümkündür.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Kırsal alanlar doğal çevreleri ve kırsal mimari miras değerleri bakımından özgün özellikler barındırmaktadır. Bu özgün değerleri korumanın bir yolu da geleneksel yaşamın ve üretim biçimlerinin sürdürülerek turizmle bütünleştirildiği ve kırsal kalkınmanın sağlandığı kırsal turizm faaliyetleridir. Hazırlanan tez çalışmasında, Lane (1994), CEMAT (2003), MacDonald ve Jolliffe (2003), Soykan (2003), Briedenhann ve Wickens (2004), Lane (2005), McKercher vd. (2005), Turhan (2005), Aref ve Gill (2009), Köşklük Kaya (2012), Küçükaltan ve Ultanır (2012), Su ve Lin (2014), Musso ve Francioni (2015), Erkal (2017), Baykal (2018), Ataberk (2020), Tokmak ve Sever (2020), Barrientos vd. (2021), Baykal (2021a), Duxbury vd. (2021), Emekli (2021), Parlato vd. (2022), Baykal ve Karadağ (2023), Emekli (2023), Soykök Ede vd. (2023), Ge ve Abd Manan (2025), Soykök Ede vd. (2025) çalışmalarında olduğu gibi kırsal kalkınmada kırsal turizm faaliyetlerinin ve kültürel miras değerlerinin önemi ile aralarındaki doğru yönlü ilişki ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında mimarlık perspektifinden, kırsal mimari miras değerlerinin kalkınma amaçlı kırsal turizmde kullanımı için yönetsel çalışmalar araştırılarak örnek bir model oluşturulmuştur. Belirlenen çalışma alanı, UNESCO Dünya Mirası geçici listesinde yer alan ve turizmin üç A'sı "Attraction (çekicilik), Accessibility (ulaşım), Accommodation (konaklama)" olarak formüle edilen olanakların varolduğu İznik ilçesidir. İznik kırsalına özgü alan çalışmaları ve ilgili paydaşlarla derinlemesine görüşmeler temelinde yürütülen bu çalışmada, Nasser (2003), Wang vd. (2019), Özgeriş vd. (2024) çalışmalarında olduğu gibi turizmde mimari miras değerlerinin kullanılabilirliğine vurgu yapılmıştır.

Araştırma sorularından olan ***'kırsaldaki özgün yaşam biçimlerinin fiziksel mekâna yansımalarını ve yerel kültürel değerleri'*** tespit etmek için; Elmalı, İnikli ve Sansarak köylerinde alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda doğal coğrafya, beşeri, ekonomik ve kültürel coğrafya bileşenleri ile miras ve turizm değerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan alan çalışmaları, kırsalın turizm potansiyeli bakımından zengin ve kırsal yaşam kültürü ile mimari miras değerleri açısından kendine özgü yerel değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Elmalı köyündeki Alıç Yaylası, İnikli köyü çevresindeki

tarla, bağ ve bahçeler, Sansarak köyünde ise Sansarak Kanyonu önemli doğal bileşenlerdir. Elmalı köyü Karadeniz mimarisine benzeyen mimari, malzeme kullanımı, yapılaşma biçimleri ile İnikli köyü geleneksel ve özgün konut dokusu ile Sansarak köyü ise geleneksel kırsal yaşamın devamlılığı ile dikkat çekmektedir. Köylerdeki özgün yaşam biçimlerinin okunabildiği mimari miras değerleri; geleneksel tarihi yapılar, mimari uzantılar, üretim yapıları ve eski üretim yöntemlerine göre inşa edilmiş yapılar olarak tespit edilmiştir. Geleneksel yapı ustaları tarafından inşa edilmiş bu yapıların inşalarında yakın çevreden kolay temin edilen ahşap, kerpiç gibi malzeme kullanımlarının ağırlıkta olduğu görülmüştür. Bu geleneksel yapıların bazıları kullanılır durumda iken bazıları kullanım dışıdır. Bu durum zengin kırsal değerlerinin varlığına karşın İznik kırsalında bu değerlerin bakımsızlık ve terk tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Araştırma kapsamında bu soruna çözüm olarak, oluşturulan yönetim modelinde belirlenen hedefler ve eylemler çerçevesinde, yerel kırsal kalkınmada özgün miras değerleri ile kırsal turizm faaliyetlerinin bütünleştirilmesi için öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler ile kırsal turizm faaliyetlerinde özgün yaşamın sürdürülmesi de sağlanarak, Charters ve Saxon (2007), Rio ve Nunes (2012), Conaghan vd. (2015) çalışmalarında belirtilen kırsal alanların doğal ve kültürel bütünlüğü ile özgün kimliği için potansiyel tehditlerin de önlenmesi amaçlanmıştır.

Kırsal kalkınma, turizm ve mimari miras korumanın başarıya ulaşmasındaki önemli etkenlerden biri yerel halktır (Geray, 1965). Katılımcılık ve örgütlenmenin önemli olduğu kırsal turizmde (Baykal ve Ataberk, 2020), halkın turizmin gelişimine, faaliyetlere ve turistlere karşı davranışları olumlu veya olumsuz çeşitli etkiler doğurabilir. Bu sebeple yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutumları bilinmeli ve planlanan tüm çalışmalara dâhil edilmelidir (Lankford ve Howard, 1994; Andriotis ve Vaughan, 2003). Devletler bu toplulukların kimlikleri, kültürleri ve çıkarlarını kabul ederek onları desteklemeli ve sürdürülebilir kalkınma amaçlı yürütülen faaliyetlerde yerel halkın karar alma süreçlerine katılımı mümkün kılınmalıdır. Buna göre, işbirliği ve danışmayı içeren bir yönetimin teşvik edilmesi, fikir birliğine dayalı bir yaklaşımın benimsenmesi ve miras öğelerinin koruma- kullanma dengesinin sağlanması açıkça gereklidir. Karar vericiler açısından, istişare odaklı bir yönetim çeşidine başvurulmalı, kurumsal ve yasal çerçevenin varlığı dikkate alınarak, tüm aktörler araştırmalı ve bu aktörlerin ifade ve eylem özgürlüğüne izin veren katılımcı bir süreç sağlanmalıdır (CEMAT, 2003). Bu bağlamda yönetim

modeli oluşturulurken, araştırma sorularından biri olan ***'kalkınma, turizm ve koruma yönetiminin birlikte ele alınmasında uygulanacak stratejiler nelerdir?'*** sorusuna cevap olarak; yerel halk ile yerinde görüşmeler gerçekleştirilmiş, yaşadıkları alana ve güncel yaşamlarına ilişkin veriler sentez edilerek eylem önerileri geliştirilmiştir. Ayrıca eylem önerileri oluşturulurken alan çalışma verileri, paydaş görüşme bulguları ve Bursa, Eskişehir, Bilecik Bölge Planı (2024- 2028), 1/100.000 Ölçekli Bursa Çevre Düzeni Planı ile İznik/Nikaia/Nicaea Yönetim Planı Çalışması (2022-2027) gibi üst ölçekli çalışmalardan faydalanılmıştır. Eylem önerileri kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras olmak üzere farklı temalarda oluşturulmuş ancak birbirleri ile bütünleşen öneriler geliştirilmiştir.

- Kırsala yönelik planlanan çalışmaların arttırılması ve kapsamının tüm kırsala yayılması,
- Kalkınma, turizm ve korumaya ilişkin halka bilgilendirmeler yapılması,
- Kalkınma, turizm ve korumaya ilişkin desteklerin verilmesi,
- Kırsal kalkınma, turizm ve miras değerlerinin birlikte ele alınacağı projeler geliştirilmesi,
- Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların kalkınma destek projelerine başvuruların sağlanması,
- İznik kırsalındaki özgün değerlerin sürdürülebilirliğine yönelik yerel üretim biçimlerinin desteklenmesi,
- Kırsaldaki geleneksel geçim kaynaklarının ve geleneksel yaşantının devamlılığının sağlanması,
- Üretilen yerel ürünlerin turistlere satılmasının teşvik edilmesi,
- Kırsalı, kırsal turizm potansiyellerini ve özgün mimari miras değerlerini tanıtıcı film, afiş vb. oluşturulması,
- İznik kırsalı gezi rehberinin oluşturulması,
- Kırsal turizm haritalarının oluşturulması,
- Geleneksel yapılardan atıl olanlar tespit edilerek bakımlarının yapılması ve bu yapıların kırsal yaşamın geçtiği konuk evlerine dönüştürülmesi,
- Kırsal mimari değerlerin önemine yönelik bilinçlendirme panellerinin düzenlenmesi,
- Mimari miras değerlerine yönelik envanter çalışmalarının yapılması,

- Miras değerlerinin turizm amaçlı kullanımına yönelik çalışmalar yapılması,
- Özgün olmayan yeni yapılaşmanın önüne geçilmesi

geliştirilen önerilerden bazılarıdır. Bu önerilerde hem kültürel değerlerin devamlılığı, hem bu değerlerden faydalanarak kırsal turizmi destekleme hem de kırsal turizm ile kalkınmanın sağlanması gibi döngüsel ve bütünsel faydalar amaçlanmıştır.

Kalkınma, turizm ve miras korumada ilgili paydaş görüşmelerinin sonuçları, İznik kırsalına yönelik kalkınma, turizm ve miras yönetimi çalışmalarının yetersiz olduğunu veya yapılan/ planlanan eylemlerde tekrarların olduğunu ve eşgüdüm eksikliğini göstermektedir. Yönetim çalışmalarında tekrarlar ya da boşluklar olmamalı, ortak bir paydada buluşulmalı, yetki, sınır, sorumluluklar ve ilgili kurum ile kuruluşlar belirlenerek eylemlerin sürekliliği sağlanmalıdır. Çalışmaları daha kapsamlı ve sürdürülebilir kılmak, tekrarları önlemek ve kırsal mimari mirasın, turizm ve kalkınma ile bütünleştirilmesi için çalışmada sürdürülebilir yönetsel yaklaşımlar ve sorumlu kuruluşlar ile hedeflenen sürelerin yer aldığı eylem önerileri geliştirilmiştir. Koruma, turizm ve kalkınma çalışmalarında girişimlerin çeşitliliği, karmaşıklığı ve eylemlerin çokluğu da sürdürülebilir işbirliklerinin önemini arttırmaktadır (OECD, 2016). Farklı disiplinleri ilgilendiren karar verme mekanizması ve yaklaşımların olduğunu gösteren bu çalışmanın sonuçlarına göre, yerel düzeydeki paydaşları içeren işbirlikçi yönetişim yaklaşımları oldukça önemlidir (Alrwajfah vd., 2021). Wang vd. (2019) çalışmasında belirtildiği gibi yerel/merkezi hükümet, uzmanlar ve yerel halk gibi tüm paydaşlar yönetim süreçlerinde söz sahibi olmalı ve mirasın sürdürülebilirliğine katkıda bulunmalıdır. Görüşme bulgularına göre, paydaşlar da çalışmaların ortak yürütülmesi ve bütünsel yaklaşımların olması konusunda hem fikirdir. Bu bulgular kalkınma, turizm ve mimari mirasın bütünleşik yönetiminde güncel yaklaşımlar olarak ele aldığımız yönetişim, katılımcılık, paydaş yönetimi ve farklılıkların yönetimi gibi yaklaşımlarla uyumludur.

Bölüm 2.3.3. ve Bölüm 2.6.1.'de değinildiği gibi ören yerleri ve sit alanlarındaki alan yönetimlerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı esas bakanlık iken, 644 sayılı KHK ve 648 sayılı KHK ile doğal sit alanlarındaki tüm planlama yetkileri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na devredilmiştir. Yalnızca doğal sit alanının bulunduğu durumlarda ise yönetim planı çalışmaları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ilgili mevzuatlarına göre yürütülmektedir (644 ve 648 sayılı KHK, 2011). Kültürel ve doğal varlıklardan sorumlu kurumların ayrı çalışması ve yasalarımızda kırsal sit tanımının olmaması, kırsal mimari miras ve kırsalı besleyen orman, tarım alanları gibi kırsal alanların parça parça korunmasına sebep olmaktadır. Bu durum da somut ve somut olmayan miras değerleri, kırsal mimari miras, özgün yaşam ve yerleşimlerin birlikte ele alınması gerekliliği ile çelişmekte ve bütüncül korumayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca 6360 sayılı kanun ile mahalle statüsü kazanan köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılarak büyükşehir belediyelerine bağlanmaları, kırsal alanlarda kalkınma, turizm ve miras konularında çeşitli sıkıntılara (Bkz Bölüm 2.1.3.) ve işleyişlerde süreçlerin uzamasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda tez çalışması kapsamında önerilen yönetim yapısı ile bu sorunlara çözüm bulabilmek amaçlanmaktadır. Tezin temel araştırma sorusu olan ***'kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari miras koruma çalışmalarının birlikte ele alınmasında gerekli yönetim yapısı nasıl olmalıdır?'*** sorusuna cevap olarak kırsal alanlar için önerilen kültürel miras, turizm ve kalkınmanın sürdürülebilir bütünleşik yönetim modeli kapsamında Kırsal Alan Eylem Grubu (KAEG) kurulması önerilmektedir. ***'Kırsal kalkınma, kırsal turizm ve kırsal mimari korumada etkin olan aktörler kimlerdir, rolleri nelerdir?'*** sorusuna cevap olarak da çalışmada KAEG kapsamında ilgili paydaşlar belirlenmiştir. Buna göre;

- <u>Paydaşlar;</u>

Girişimci/üretimci kadın temsilcileri, köy muhtarı, köy okulu müdürü/ öğretmeni, STK temsilcileri, kalkınma kooperatifi temsilcileri, üretici birlik temsilcileri, işletme temsilcileri, yaşlı ileri gelen temsilcileri ve kanaat önderi temsilcileridir.

- <u>Danışma kurulu üyeleri;</u>

Kaymakamlık temsilcisi, belediye temsilcisi, uzman (mimar, tarih, sanat tarihi, arkeolog, halk bilimci, coğrafya, ekonomi, ziraat, tarım, turizm, hayvancılık, el sanatları vb)akademisyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığı yerel temsilcileri, STK temsilcileri, meslek odası temsilcileri, kamu kurumu temsilcileri, kalkınma ajansı temsicileri, hemşeri dernek temsilcileri, turizm profesyonelleri temsilcileri, amatör dernek temsilcileri ve sektör temsilcileridir.

- Yürütme, eşgüdüm, koordinasyon ve denetleme kurulu üyeleri;

Kaymakam, ilçe belediye başkanı, muhtar, danışma kurulu temsilcileri (stk, uzman, sektör), halk temsilcisi (kadın girişimci, genç girişimci, amatör girişimci, yaşlı temsilci) olarak önerilmektedir.

Kırsal alanlarda kültürel miras, turizm ve kalkınmanın sürdürülebilir bütünleşik yönetim modelinin sürdürülebilirliğinde bir diğer önemli husus da yapılan çalışmaların kurumlardaki kişilere göre değişmemesidir. Örneğin; kaymakam, belediye başkanı ya da temsilciler değiştiğinde mevcut çalışmalar kişilerin bireysel tercihlerine göre değişmemeli ya da sonlandırılmamalı ve buna yönelik önlemler geliştirilmelidir.

Yönetim modellerindeki en önemli adımlardan biri de Mason (2003), Abacılar (2008), Orbaşlı (2010), Büken Cantimur (2011), Sürdürülebilir Turizm Araç Seti (2012) ve Avrupa Turizm Gösterge Sistemi (2016) çalışmalarında da vurgulandığı gibi modelin işleyişindeki denetim mekanizmaları ve izleme göstergelerinin belirlenmesidir. Bu sayede oluşturulan eylemlere ait nesnel verilere ulaşmak mümkündür. Bu nesnel veriler, sürekli izleme ve kontrol ile eylemlerdeki başarıların değerlendirilmesini sağlar. Bölüm 2.6.'da yer alan bütünleşik yönetim modeli oluşturmadaki örnek model ve yaklaşımlarda geri bildirimlerin önemli olduğu sonucuna varılmış, fakat izleme mekanizmalarına ilişkin detaylara çok fazla değinilmediği görülmüştür. Taş vd. (2009) çalışmasının sonuçlarında olduğu gibi yerel halkın sürdürülebilir kalkınmanın önemi konusundaki farkındalığının yetersizliği ve kısa vadeli ekonomik faydalara öncelik vermesi gibi durumlar günümüzde tarihi kırsal yerleşimlerin soylulaşma tehlikesinde olduğunu göstermektedir. Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyeleri) ve Cumalıkızık Yönetim Planında (2021-2026) olduğu gibi izleme mekanizmaları ile gerektiğinde yönetim planları güncellenmeli, böylelikle çalışmaların bir, iki yıl gibi kısa süreli değil, devamlı olmaları sağlanmalıdır. Önerilen modelde bu eksikleri kapatmak ve planlanan çalışmaların sürdürülebilirliğini sağlamak için kontrol ve denetim birimlerinin iyi çalışması konusunda önemle durulmaktadır. Eylem çeşitlerine göre değişmekle birlikte önerilen örnek izleme göstergeleri;

- kalkınma ve turizm faaliyetlerine yönelik verilen eğitim sayısı,
- eğitimlere katılan yerel halk sayısı,

- oluşturulan kooperatif sayısı,
- kalkınma ve turizme yönelik alınan destek/ hibe sayısı,
- kırsal turizm faaliyetlerine katılan yerel halk sayısı,
- köye gelen ziyaretçilere satılan tarım ürünleri miktarı,
- köylere düzenlenen tur sayıları,
- oluşturulan yeni rota sayıları,
- güncellenen rota sayıları,
- kırsala gelen turist sayısı,
- kırsal konutlarında konaklama imkânı sunan yerel halk sayısı,
- ziyaretçilerin kırsalda geçirdikleri süre,
- kırsal mimari miras değerlerine yönelik yapılan çalışmalar,
- atıl durumda olan yapılardan kaçının turizm amaçlı kullanıldığı,
- kırsaldaki nüfus değişimleri olarak önerilmektedir.

Günümüzde kültürel mirasın, Birleşmiş Milletler, UNESCO, ICOMOS, UNWTO ile birçok ulusal ve bölgesel kurum tarafından tanınan sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada stratejik bir rol oynadığı savunulmaktadır (Gražulevičiūtė, 2006 ve Cucco vd., 2023). Hoşkara vd. (2021), UNWTO (2017) ve UNDP (2016) çalışmaları Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içerisinde kırsal kültür, miras ve turizm kavramlarıyla ilişkili amaçlar ve ilgili hedeflerin yer aldığını göstermektedir. Kırsaldaki somut kültürel miras unsurlarını dahil ederek destinasyon düzeyinde miras yönetimini ele alması ile bu çalışma UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin ilkeleriyle (UNESCO, 1972) ve Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Turizm Programının hedefleriyle uyumludur (UNWTO, 2017 ve UNDP, 2016). Tez çalışması, İznik kırsalındaki mevcut ve olası turizm potansiyellerinin belirlenmesi, İznik'teki turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve kırsalın yerinde kalkınma olanaklarının saptanması ile UNESCO Dünya miras sürecinin bir parçası olarak bu sürece katkı da sağlayabilir. Bu bağlamda çalışma, UNESCO, ICOMOS tarafından yürütülen kültürel miras alanlarına yönelik çalışmalar ile de örtüşmektedir.

Oluşturulan modelde yapılması gereken çalışmaların çok çeşitli paydaşları ve çok farklı disiplinleri içermesi ve farklı uzmanlıklar gerektirmesi çalışmanın kısıtlılıklarını oluşturmuş ve yapılan çalışmalar mimarlık disiplininin yönetim alanıyla sınırlandırılmıştır. Mimari bakış açısı ile sınırlandırılan çalışma, diğer disiplinlerin bakış

açıları ile ele alınarak farklılaştırılabilir. Oluşturulan model geliştirilerek diğer disiplinlerin çalışma alanlarına daha fazla yer verilebilir. Ayrıca model tüm İznik kırsalını ya da İznik kenti ve kırsalı birlikte ele alınacak biçimde geliştirilebilir.

Terk edilme ve miras değerlerini kaybetme riski taşıyan alanlara yönelik çabaların bir örneği olan bu çalışma, koruma, turizm ve kalkınma çalışmalarının bütünleştirilmesinde yol gösterici olabilir. Kırsal mimari mirasın geleceği, kırsal turizm faaliyetlerinde ve kırsalın sürdürülebilir kalkınmasındaki stratejik rolünü anlama ve geliştirmede ilgili disiplinler arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalar arttırılmalıdır. Benzer çalışmalar farklı kırsal alanlar için uygulanabilir, geliştirilebilir. Bu çalışma, mimari mirasın kırsal turizm ile sürdürülebilirliğini ve kırsal kalkınmayı sağlamada hükümetler için bazı yararlı çıkarımlar önermektedir. Hazırlanan tez, T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığının kalkınma planları ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı turizm stratejik planlarında yer alan politika, hedef ve eylemlerin parçası ve tamamlayıcısı olabilir.

KAYNAKLAR

Abacılar, P. (2008). *Doğal ve kentsel sit alanlarında kültür turizme ve yönetimi "Boğaziçi- Arnavutköy örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul

Akbulak, C. (2006). *İznik Depresyonu'nun beşeri ve iktisadi coğrafya açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Akbulak, C. (2007). İznik gölü havzasında arazi kullanımının seçilmiş köyler üzerinde incelenmesi. *Coğrafya Dergisi,* (15), 24-43. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iucografya/issue/25064/264598.

Adak, M. (1997). *Kırsal alan planlamasında politikalar Çorum ili örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.

Ahunbay, Z. (2011). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon (6. baskı)*. Yapı-Endüstri Merkezi (YEM) Yayınları.

Akci, A. (2015). *Kırsal kalkınma için bir model önerisi: köy kümeleri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Konya.

Akozan, F. (1977). *Türkiye'de tarihi anıtları koruma teşkilatı ve kanunlar*. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No: 4, İstanbul.

Alkan, P. L. (2019). *Tarihi güzergahın bir koruma yöntemi olarak kültürel rotaya dönüştürülmesi: İznik Gölü güney kıyısı ve İznik-Gemlik yolu* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Allmark, P., Boote, J., Chambers, E., Clarke, A., McDonnell, A., Thompson, A. & Tod, A. M. (2009). Ethical issues in the use of in-depth interviews: literature review and discussion. *Research Ethics*, *5*(2), 48-54.

Alptekin, Ü. (2002). *İpekböcekçiliği ve sivil mimari yapılanmaya etkileri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Alonso, A.D. & Northcote, J. (2010). The development of olive tourism in Western Australia, *International Journal of Tourism Research*, 12, 696–708.

Alrwajfah, M. M., Almeida-García, F., & Cortés-Macías, R. (2021). The satisfaction of local communities in World Heritage Site destinations. The case of the Petra region, Jordan. *Tourism Management Perspectives, 39,* 100841. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100841

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri.* Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

Amit-Cohen, I., & Sofer, M. (2016). Cultural heritage and its economic potential in rural society: the case of the kibbutzim in Israel. *Land Use Policy, 57,* 368–376. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.05.031

Amcoff, J., & Westholm, E. (2007). Understanding rural change-demography as a key to the future. *Futures, 39*(4), 363-379. https://doi.org/10.1016/j.futures.2006.08.009

Amsterdam Bildirgesi. (1975). *Amsterdam Bildirgesi-1975*. Avrupa Mimarlık Mirası Kongresi, Amsterdam. Erişim adresi. http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Digeruluslararasibildirgeler&dil=tr

Ancuta, C., & Jucu I. S.(2023). Sustainable Rural Development through Local Cultural Heritage Capitalization—Analyzing the Cultural Tourism Potential in Rural Romanian Areas: A Case Study of Hărman Commune of Braşov Region in Romania. *Land*, *12*(7), 1297. https://doi.org/10.3390/land12071297

Anonim. (2023). *Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları.* Erişim adresi: nufusune.com

Anonim. (2024). *Evliya Çelebi yolu.* Erişim adresi: https://cultureroutesinturkey.com/tr/evliya-celebi-yolu/, 2024. Erişim tarihi: 29.07.2024

Anonim. (2025). *Sürdürülebilir kalkınma amaçları*. Erişim adresi: https://www.kureselamaclar.org/

Andriotis, K. & Vaughan, R. D. (2003). Urban residents' attitudes toward tourism development: the case of Crete. *Journal of Travel Research,* 42, 172-185.

Apaydın Yağcı, M., & Ustaoğlu, M. R. (2000). Zooplankton fauna of Lake Iznik (Bursa, Turkey). *Turkish Journal of Zoology*, *36* (3), 341-350.

Aran, K. (2000). *Barınaktan öte: Anadolu kır yapıları.* Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, Ankara.

Aref, F., & Gill, S. S. (2009). Rural tourism development through rural cooperatives. *Nature and* Science, *7*(10), 68-73.

Arıkan Saltık, İ. & Çeken, H. (2017). Agroturizmde yeni eğilimler: zeytinyağı turizmi. *Journal of Life Economics, 4*(4), 89-102. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jlecon/issue/37066/426072.

Arpacıoğlu, Ü. (2015). Köyünü yaşat. *Yapı, Yapıda Ekoloji eki,* (401), 32-136.

Arslan, A., Arslan, G., Albayrak, İ., Çağrıcı, A., & Çakır, H. (2020). Kırsal kalkınmada Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'nun rolü ve işlevleri: Kahramanmaraş örneği. *WOJMUR – World Journal of Multidisciplinary Research,* 1, 73-95.

Ataberk, E. (2020). *Turizm coğrafyası yaklaşımıyla karşılaştırmalı bir araştırma: Foça, Dikili ve Bergama'da turizmin mekânsal etkileri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, İzmir.

Avrupa Konseyi. (1977). *Rural architecture in regional planning No. 5*-Granada Symposium [Bölgesel Planlamada Kırsal Mimarlık Sempozyumu No. 5- Granada Sempozyumu]. Erişim adresi: https://www.coe.int/en/web/landscape/reference-texts

Avrupa Konseyi. (1985). Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi.

Avrupa Konseyi. (1989*). Recommendation on the protection and enhancement of the rural architectural heritage [Kırsal mimarlık mirasının korunması ve iyileştirilmesine ilişkin tavsiye]*. Erişim adresi: https://www.coe.int/en/web/landscape/reference-texts

Aydın, O. (2012). AB'de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye'de kırsal turizm. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14* (23), 39-46.

Aydın, K., & Hanağası, U. B. (2017). Sosyoloji ve siyasal araştırmalarda karşılaştırmalı yöntem, *KOSBED, 33*, 57-86.

Ayrancı, İ. (2007). K*oruma alanlarının yönetimi ve yönetim planı sürecinin değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Aytüre, S. (2013). Avrupa Birliği'nde kırsal turizm politikası ve Aksaray'da uygulanabilirliği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 7-23.

Ayverdi, E.H. (1989). *İstanbul mimari çağının menşei Osmanlı mimarisinin ilk devri*, 2.Baskı. Damla Ofset, İstanbul.

Badem, D. & Duran, K. (2020). *(Nikomedia'dan Nikaia'ya) Hoşgörü Yolu İzmit Rehber Kitap.* Yıldız Ofset Matbaacılık, Kocaeli.

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *AEÜSBED*, *5*(2), 368-388.

Baykal, F. (2018). Kırsal kalkınmada sürdürülebilir yaklaşımlar ve Türkiye için öneriler. A. Karadağ, F. Arslan ve P. Aksak (Eds.), *Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye* içinde s. (233-264), Gazi Kitabevi.

Baykal, F. (2021a). Dağlık bölgelerde turizme güncel bir bakış: turizm türleri, turist motivasyonları ve etkiler, S. Koday ve C. Sevindi (Eds.). *Atatürk Üniversitesi Coğrafya Araştırmaları Serisi 2021 "Turizm Coğrafyası" içinde* (s. 1-35), Ankara.

Baykal, F. (2021b). Avrupa'nın uzak dağlık alanlarında kırsal turizm ve kazanılan deneyimler. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, 5*(1), 33-50.

Baykal, F. (2021c). Dağlık bölgelerin sürdürülebilir kırsal kalkınmasında tarım turizminin rolü, M. Civelek ve T. Dalgın (Eds),*Tarım turizmi içinde* (s. 22- 45). Detay Yayıncılık.

Baykal, F. & Ataberk, E. (2020). Kozbeyli'de (Foça/İzmir) kırsal turizmin geliştirilmesi hakkında yerel halkın görüşleri. *Ege Coğrafya Dergisi, 29*(1), 1-17.

Baykal, F., Emekli, G. & Oğan, O., (2023). Türkiye turizminin son elli yılı (1973-2022): politikalar, stratejiler ve krizler bağlamında yabancı turist talebinin değerlendirilmesi. *Ege Coğrafya Dergisi, 32, (Cumhuriyet'in100. Yılı Özel Sayısı),* 47-68, DOI: 10.51800/ecd.1330671.

Baykal, F. & Karadağ, A. (2023). UNESCO Dünya miras listesinden kırsal endüstri mirasının belirlenmesi, F. Baykal ve A. Karadağ (Eds.), *Disiplinlerarası yaklaşımlarla kırsal endüstri mirası içinde (*s. 33- 73). Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Baykal, F. & Toprak, M. A. (2010). *Kırsal kalkınma ve kırsal turizm: Bozdoğan (Aydın) için bir araştırma.* Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu, İzmir, 41-82.

Baykal, F., Yıldız, S. & Ataberk, E. (2020). İzmir kırsalında agroturizmin gelişme potansiyeli: engeller ve geleceğe bakış. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 2, 143-162.

Barrientos, F., Martin, J., De Luca, C., Tondelli, S., Gómez-García-Bermejo, J., & Zalama Casanova, E. (2021). Computational methods and rural cultural & natural heritage: A review. *Journal of Cultural Heritage, 49*(2021), 250-259. https://doi.org/10.1016/j.culher.2021.03.009

Barutçugil, İ. (2011). *Kültürler arası farklılıkların yönetimi.* Kariyer Yayınları, İstanbul. 304.

BEBKA. (2015). *Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı 2014-2023.* Erişim adresi: https://bebka.org.tr/planlama/bursa-eskisehir-bilecik-bolge-plani-2014-2023.

BEBKA. (2023). *İznik İlçe Raporu.* BEBKA, Bursa.

BEBKA. (2024). *Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı 2024-2028.* Erişim adresi: https://bebka.org.tr/wp-content/uploads/2025/01/1-2024-2028-BURSA-ESKISEHIR-BILECIK-BOLGE-PLANI-nihai.pdf

Benni, S., Carfagna, E., Torreggiani, D., Maino, E., Bovo, M., & Tassinari, P. (2019). Multidimensional measurement of the level of consistency of farm buildings with rural heritage: a methodology tested on an Italian case study. *Sustainability*, *11* (15), 4242. https://doi.org/10.3390/su11154242

Bezuijen, I. (2019). *Sufi Yolu.* Türkiye Turizm Ansiklopedisi.

Boran, B. (1945). *Toplumsal yapı araştırmaları*. DTCF Yayınları, Ankara.

Briedenhann, J., & Wickens, E. (2004). Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas - vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management*, *25*(1), 71-79. https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00063-3

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği. (2023). Erişim adresi: https://www.bugday.org/blog/latest-event/. Erişim tarihi: 24.12.2023.

Bursa Alan Başkanlığı. (2013). *Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, UNESCO Adaylık Dosyası*. Erişim adresi: http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/2012/02/ADAYLIK-DOSYASI-2013-TR.pdf

Bursa Alan Başkanlığı. (2021). *Bursa ve Cumalıkızık: yönetim planı (2021- 2026).* Erişim adresi: https://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/2021/12/Bursa_YP_2021-2026_ENG.pdf

Bursa Valiliği İl Tarım ve Orman Genel Müdürlüğü. (2019). *Brifing Dosyası.*

Büken, B. (2003). *İznik Gölü çevresindeki yerleşimlerin incelenmesi ve Yeni Sölöz geleneksel yerleşim dokusunun korunması üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Büken Cantimur, B. (2011). *Tarihi kentlerin canlandırılmasına yönelik sürdürülebilir yönetim stratejileri: Balıkesir-Ayvalık örneği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

C´aceres-Feria, R., Hern´andez-Ramírez, M., & Ruiz-Ballesteros, E. (2021). Depopulation, community-based tourism, and community resilience in southwest Spain. *Journal of Rural Studies,* 88, 108-116. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.10.008.

CEMAT. (2003). European Rural Heritage Observation Guide – CEMAT. *13th Session of the Council of Europe's European Conference of Ministers responsible for Regional Planning,* 16-17 September 2003, Ljubljana.

Charters, T., ve Saxon, E. (2007). Tourism and mountains. A Practical Guide to Managing the Environmental and Social Impacts of Mountain Tours. UNEP *United Nations Environment Programme*, 53.

Christina, A., Ladkin, A., & Fletcher, J. (2005). Stakeholder collaboration and heritage management. *Annals of Tourism Research, 32*(1), 28-48. https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.04.005

Clark, J. (1996). *Kalkınmanın Demokratikleşmesi-Gönüllü Kuruluşların Rolü* (Çev. S. Ural). Türkiye Çevre Vakfı Yayını. Ankara.

Clarkson, Max B. E. (1995). A stakeholder framework for analyzing and evaluating corporate social performance. *The Academy of Management Review*, *20* (1), 92-117.

COE. (1973). *On rural revival policies in the balance beetween town and country*. Erişim adresi: https://rm.coe.int/native/09000016804fd2f1

Conaghan, A., Hanrahan J., & Mcloughlin, E. (2015). The sustainable management of a tourism destination in Ireland: a focus on county clare. *Advances in Hospitality and Tourism Research, 3*(1), 62-87.

Conaghan Rio, D., & Nunes, L.M. (2012). Monitoring and evaluation tool for tourism destinations. *Tourism Management Perspectives*, *4*, 64-66.

Costanza, R., Daly, L., Fioramonti, L., Giovannini, E., Kubiszewski, I., Mortensen, L.F., Pickett, K.E., Ragnarsdottir, K.V., De Vogli, R., & Wilkinson, R., (2016). Modelling and measuring sustainable wellbeing in connection with the UN Sustainable Development Goals. *Ecological Economics 130,* 350- 355. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2016.07.009

Cucco, P., Maselli, G., Nesticò, A., & Ribera, F. (2023). An evaluation model for adaptive reuse of cultural heritage in accordance with 2030 SDGs and European Quality Principles. *Journal of Cultural Heritage*, *59,* 202–216. https://doi.org/10.1016/j.culher.2022.12.002

Çakılcıoğlu, M. (2013).Turizm odaklı sürdürülebilir kalkınma için bir yöntem önerisi. *Tasarım + Kuram, 9* (16), 27- 42. https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.239617

Çeken, H., Karadağ, L., & Dalgın, T. (2007). Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 7*(1), 1-14.

ÇEKÜL. (2012). *Anadolu'da Kırsal Mimarlık*. ÇEKÜL Vakfı Yayınları, Bursa, 26.

ÇEKÜL. (2020). *Kırsal Mirasın İzinde ÇEKÜL Kırsal Miras Programı*. (Haz. Ahmet Onur Altun, Alp Arısoy, Hüma Sıvarun, Uğur Erkan, Zehra Güngördü), ÇEKÜL Vakfı Yayınları.

ÇEKÜL-TKB. (2013). *Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Raporu Kültür Öncelikli Bölgesel Yol Haritaları*. Erişim adresi: https://www.cekulvakfi.org.tr/proje/2013-vizyon-planlari.

Çöpoğlu, M, (2017). 6360 sayılı kanun ekseninde, Yerel Yönetim Reformları. *İstanbul:Der Yayınları,* 473.

Çubuk, M. (1985). Türkiye'de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları Kolokyumu. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları II, *MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları*.

Dass, P., & Parker, B. (1999). Strategies for managing human resource diversity: from resistance to learning. *Academy of Management Executive, 13*(2), 68-80.

Dans, E. P., & Gonzalez, P. A. (2019). Sustainable tourism and social value at World Heritage Sites: Towards a conservation plan for Altamira, Spain. *Annals of Tourism Research, 74*, 68-80. https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.10.011

European Commission. (2013). *Rural Development in the EU Statistical and Economic Information Report 2013.* 382 s.

Doğan, M., & Gümüş, M. (2014). Sürdürülebilir destinasyon yönetimi, sürdürülebilir Bozcaada: bir model önerisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 11* (3), 6- 25.

Doğancı, K. (2012). Antik Dönemde Bithynia'dan geçen ticari ve askeri yollar. T. Yiğit, M. A. Kaya, & A. Sina (Eds.), *Prof. Dr. Ömer Çapar'a Armağan içinde* (s. 93- 104). Hel Yayıncılık, Ankara.

Doğaner, S. (1991). Dağ turizmine coğrafi bir yaklaşım: Uludağ'da turizm. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 3,* 137- 159.

Du, X., & Shi, D. (2019). Rural heritage: value, conservation and revitalisation—from the perspective of the human–land relationship. *Built Heritage*, 3, 1-6. DOI: 10.1186/BF03545723

Dursun, C., Demiral, M., Zengin, B., & Batman, O. (2017). 2023 Türkiye Turizm Stratejisi kapsamında kırsal turizmin değerlendirilmesi. *International Rural Tourism and Development Journal, 1* (1), 01-05.

Durukan, İ. (2004). *Türkiye'de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu sonrası kültür mirası korumasının elişimi ve uygulama sorunları* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İ Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Duxbury, N., Bakas, F. E., Vinagre de Castro, T., & Silva, S. (2021). Creative tourism development models towards sustainable and regenerative tourism. *Sustainability, 13*(2), 1-17. https://doi.org/10.3390/su13010002

Elbas, A. (Ed.). (2014). *Bursa köylerinde geleneksel mimari ve arkeoloji-I.* Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

ENRD. (2023). *ENRD-The European Network for Rural Development*. Erişim adresi: https://enrd.ec.europa.eu/about_en. Erişim tarihi: 23.12.2023.

Emekli, G. (2021). Coğrafya, turizm, kültür ilişkilerinin turizm coğrafyasına yansımaları ve kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi, 30*(2), 405-428. DOI: 10.51800/ecd.1017209

Emekli, G. (2023). Kültürel turizmden yaratıcı turizme: kırsal alanlar ve kırsal endüstri mirası. F. Baykal ve A. Karadağ (Eds.), *Disiplinlerarası yaklaşımlarla kırsal endüstri mirası içinde (*s. 273- 293). Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Emekli, G., İbrahimov, A. & Baykal, F. (2006). Turizmde küreselleşmeye coğrafi yaklaşımlar ve Türkiye. *Ege Coğrafya Dergisi, 15,*1-16.

Emekli, G., Südaş, İ. & Baykal, F. (2007). Göç, kırsal kalkınma-kırsal turizm ve Türkiye. 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15 Eylül 2007 Ankara, Türkiye.

Eres, Z. (2008). *Türkiye'de planlı yerleşmelerin tarihsel gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisinin korunması sorunu* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Eres, Z. (2013). Türkiye'de geleneksel kırsal mimarinin korunması: Tarihsel süreç, yasal boyut. K.K. Eyüpgiller ve Z. Eres (Ed.), *Prof. Dr. Nur Akın'a Armağan Mimari ve Kentsel Koruma* (s. 439-451). Yapı-Endüstri Merkezi (YEM) Yayınları.

Erkal, N. (2017). Gösteri olarak mimarlık: turizmin güncel mimarlığa etkileri üzerine. *Mimarlık.* 336, 1-3.

Ermiş, M. (2009). *İznik ve Çevresi Bizans Devri Mimari Faaliyetinin Değerlendirilmesi*

[Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Euracademy. (2003). *Thematic guide one: developing sustainable rural tourism*. Athens: Published by PRISMA - Centre for Development Studies.

European Commission. (1986). Community action in the field of tourism.

European Commission. (2021). *A Long-term vision for the EU's rural areas-towards stronger, connected, resilient and prosperous rural areas by 2040.* Brussels, 30.6.2021: Commission Staff Working Document, Part I, II, III.

European Union. (2016). *The European tourism indicator system, ETIS toolkit for sustainable destination management.*

Eyice, S. (1988). *İznik tarihçesi ve eski eserleri.* Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayınları, 1, İstanbul, 55 s.

FAO/RAPA. (1988). *Participatory Monitoringand Evaluation (Handbookfor Training FieldWorkers).* FAO/RAPA Publication No: 1988/2, Bangkok, Thailand.

Feilden, B. M. & Jokilehto, J. (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. ICCROM, 137 s.

Frederick, M. (1992). *Tourism as a rural development tool: an exploration of the literature* (Vol. 22). Washington, DC: U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service.

Freeman, R. Edward (1984). Strategic Management: A Stakeholder Approach, Pitman: Boston.

Fuentes, J.M. (2010). Methodological bases for documenting and reusing vernacular farm architecture. *Journal of Cultural Heritage, 11* (2), 119-129. https://doi.org/10.1016/j.culher.2009.03.004

Funnel, D.C., & Price, M.F. (2003). Mountain Geography: A Review. *The Geographical*

Journal, 169(3), 183-190. https://doi.org/10.1111/1475-4959.00083

Ge, W., & Abd Manan, M.S.b. (2025). A Review of and Prospect of Village Architecture Research from the Perspective of Rural Tourism. *World, 6*(1),21. https://doi.org/10.3390/world6010021

Gedikçi Öndoğan, A. (2021). Paydaş yönetimi yaklaşımı doğrultusunda kurumsal sosyal sorumluluk (kss) ve halkla ilişkilerin rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 24*(2), 528- 539.

Geray, C. (1965). Toplum kalkınmasında halk katılışları, destekli imece ve emanet usulü uygulama. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 20*(2), 537-583

Geray, C. (1968). Toplum kalkınmasının ekonomik ve sosyal yönleri. Journal of Social Policy Conferences, 155-166.

Ghaderi, Z., & Henderson, J. C. (2012). Sustainable rural tourism in Iran: A perspective from Hawraman Village. *Tourism Management Perspectives, 2(*3), 47-54. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.03.001

Giliberto, F., & Labadi, S. (2021). Harnessing cultural heritage for sustainable development: an analysis of three internationally funded projects in MENA Countries. *Internatiıonal Journal of Heritage Studies.* 133-146. https://doi.org/10.1080/13527258.2021.1950026

Gilbert, D. (1989). Rural tourism and marketing: Synthesis and new ways of working. *Tourism Management, 10*(1), 39-50. DOI:10.1016/0261-5177(89)90033-2.

Gisi, B., & Egger. T. (2018). 12 Thesen zur zukunft des tourismus in den berggebieten. s.39. 180705_thesenpaper_stv-sab.

Gökarslan, A.B., & Tuncer Pürselim, H. (2025). The Role of Cultural Heritage in Ecotourism Planning in Rural Areas: The Case of Isparta Sütçüler Beydilli Village. *Sustainability, 17*(1), 133. https://doi.org/10.3390/su17010133

Göymen, K. (2000). Türkiye'de yerel yönetimler ve yönetişim: gereksinmeler, önermeler, yönelimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 9*(2), 3-13

Gražulevičiūtė, I. (2006). Cultural heritage in the context of sustainable development. *Environmental Research, Engineering and Management, 3*(37), 74-79.

GSTC. (2019). Global Sustainable tourism criteria for destinations (GSTC-D), Global Sustainable Tourism Council, Erişim adresi: https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/. Erişim tarihi: 23.05.2023.

GSTC. (2022). GSTC-Recognized Standards for Destinations, The Global Sustainable Tourism Council (GSTC). Erişim adresi: https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-recognized-standards-for-destinations/. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Gül, H., & Batman, S. (2014). Değişen kentleşme dinamikleri karşısında 6360 sayılı yasanın idari, siyasi, mali ve iktisadi değerlendirilmesi. F. N. Genç (Ed.), *Kamu yönetiminde değişim KAYFOR XII bildiriler kitabı içinde* (s. 322- 335).

Gülçubuk, B. (1997). *Kırsal kalkınma çalışmalarında Türkiye Kalkınma Vakfı'nın yeri ve işlevi (bu kuruluşun Uzunyayla uygulaması)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.

Güler, A. C. (2019). Tarihi kırsal peyzaj kavramının getirdiği yeni açılımlar. *Mimarist,* (66), 30- 40.

Güler, K. (2016). *Türkiye'de nüfusunu yitiren kırsal yerleşimlerin korunması için bir yöntem önerisi: Ödemiş- Lübbey Köyü örneği* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Güler, K., & Kahya, Y. (2019). Developing an approach for conservation of abandoned rural settlements in Turkey. *ITU A|Z,* 16 (1), 97-115. https://doi.org/10.5505/itujfa.2019.48991

Gülhan, D. (2016). Sürdürülebilir turizm kapsamında tarım endüstrisi ve zeytinyağı turizminin Birgi yerleşiminde olabilirliği üzerine bir değerlendirme. *Social Sciences,11*(2), 116- 132. http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.2.3C0140.

Güneş, G. (2011). Korunan alanların yönetiminde yeni bir yaklaşım: katılımcı yönetim

planları. *Ekonomi Bilimleri Dergisi,* 47-57.

Gürel Üçer, A., Yenigül S. B., & Varol, Ç., (2014). 'Büyükşehir'den 'bütünşehir'e: yerel yönetim politikalarındaki değişimin kırsal alana etkileri. *İdealkent,* 12, 26-59.

Güven Yeşildağ, G. N. (2020). *Surre Yolu.* Türkiye Turizm Ansiklopedisi.

Harbiankova, A., Scherbina,E., & Budzevich, M. (2023). Exploring the Significance of Heritage Preservationin Enhancing the Settlement System Resilience. *Sustainability, 15* (21), 15251. https://doi.org/10.3390/su152115251

Harman Aslan, E. (2016). *Arkeolojik ve kırsal mimari miras birlikteliğinin korunabilirliği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Hatch, J. A. (2002). *Doing qualitative research in education settings.* State University of New York Press, Albany.

Hoşkara, Ş., Lombard, A., & Doğaner. S. (2021). Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada kültürel mirasın korunması ve yönetiminin rolü: Disiplinlerarası bir yaklaşım. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University, 36*,4,1963-1975.

Hummelbrunner, R., & Miglbauer, E. (1994*).* Tourism promotion and potential in peripheral areas: The Austrian case. *Journal of Sustainable Tourism, 2*(1-2), 41-50. DOI: 10.1080/09669589409510682.

ICOMOS. (1964). International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter 1964). Erişim adresi: https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf. Erişim tarihi: 09.12.2023.

ICOMOS. (1999). *Charter on the built vernacular heritage [Geleneksel mimari miras tüzüğü]*. Erişim adresi: https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts

ICOMOS Türkiye. (2013). *ICOMOS Türkiye mimari mirası koruma bildirgesi 2013*. Erişim adresi: http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr

ICOMOS. (2014). İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Hakkında Floransa Bildirgesi / 2014. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0034808001536912096.pdf

ICOMOS. (2017). ICOMOS Action Plan: Cultural Heritage and Localizing the UN Sustainable Development Goals (SDGs).

ICOMOS. (2022). Future themes / Previous years - International Council on Monuments and Sites (icomos.org). Erişim Tarihi: 23.01.2022.

ICOMOS Avustralya. (2013). *The Australia ICOMOS charter for the conservation of places of cultural significance-The Burra charter [Yerlerin kültürel önemi için ICOMOS Avustralya tüzüğü-Burra tüzüğü]*.

ICOMOS Meksika. (1982). *Tlaxcala declaration on the revitalization of small settlements [Küçük yerleşimlerin yeniden canlandırılması üzerine Tlaxcala bildirgesi. Erişim adresi:* https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts.

ICOMOS-IFLA. (2017). *ICOMOS-IFLA principles concerning rural landscapes as heritage [Miras olarak kırsal peyzajlarla ilgili ICOMOS-IFLA İlkeleri]*. Erişim adresi: https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts

İlgar, M. Z., & İlgar Coşgun, S. (2019). Paydaş analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 14*(20), 1835-1860. DOI: 10.26466/opus.574116.

İznik Alan Başkanlığı. (2022). *İznik /Nikaia/Nicaea Yönetim Planı Çalışması (2022-2027)*

İznik Belediyesi. (2020). *Yaşayan iznik hazineleri "Baston Ustası Şükrü Kaya" - YouTube.* Erişim Tarihi: 26.12.2020.

İznik Belediyesi. (2021). *İznik'in yaşayan hazineleri "Küfe Ustası Hakkı Ateş" (iznik.bel.tr).* Erişim Tarihi: 17.08.2021.

İznik Belediyesi. (2021). https://www.iznik.bel.tr. Erişim Tarihi: 06.09.2021.

İznik Kaymakamlığı. (2021). *İznik Mahalleleri.* Erişim adresi: http://www.iznik.gov.tr/mahalleler. Erişim Tarihi: 17.08.2021

Labadi, S., Giliberto, F., Rosetti, I., Shetabi, L., & Yıldırım, E. (2021). *Heritage and The Sustainable Development Goals: Policy Guidance for Heritage and Development Actors.* ICOMOS.

Landorf, C. (2009). A Framework for sustainable heritage management: A Study of UK İndustrial heritage sites. *International Journal of Heritage Studies, 15* (6), 494- 510. https://doi.org/10.1080/13527250903210795

Lane, B. (1994). What is rural tourism? *Journal of Sustainable Tourism, 2*(1-2), 7-21. DOI: 10.1080/09669589409510680.

Lane, B. (2005). Sustainable rural tourism strategies: A tool for development and conservation. *RIAT Revista Interamericana de Ambiente y Turismo (Interamerican Journal of Environment and Tourism*), 1(1), 12-18.

Li, Y., Westlund, H., & Liu, Y. (2019). Why some rural areas decline while some others not: An overview of rural evolution in the World. *Journal of Rural Studies*, 68, 135-143. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2019.03.003.

Lukoseviciute, G., Henriques, C. N., Pereira, L. N., & Panagopoulos, T. (2024). Participatory development and management of eco-cultural trails in sustainable tourism destinations. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 47(*100779). https://doi.org/10.1016/j.jort.2024.100779

Kabuloğlu Karaosman, S. (2004). *Geleneksel yerleşmelere yönelik bir ekolojik değerlendirme model önerisi: İznik gölü çevresi köy evleri* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Kalağan, G. (2018). Türkiye'de 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası Kapsamında Büyükşehirler/ Bütünşehirler: Yönetsel Yapı, Mali/İktisadi Boyut Ve Gelecek Vizyonu Üzerine Bir Tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(25), 591-603.

Kalkınma Bakanlığı. (2018). On birinci kalkınma planı (2019-2023). Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara, 140 s.

Kaplanoğlu, R. (2021). *Kocaeli Livası tahrir defterleri İznik Kazası (İznik ve Orhangazi ilçeleri).* Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 250 s.

Kavruk, H., Erdem, T., Öztaş, N., Keleş, İ., Yusuf, P., & Aktürk, B. (2012). *Türkiye'de köy yerleşimi ve yönetimi*. TODAİE Yayınları, Ankara, 282 s.

Kayıkcı, S. (2009). *Türkiye'de kırsal alan yönetimi* (Doktora Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. İmge Yayınları, Ankara, 224 s.

Keleş, R., & Mengi, A. (2022). *Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları*. İmge Kitabevi Yayınları.

Kılıç, Y. (2024). *Hoşgörü Yolu.* Türkiye Turizm Ansiklopedisi.

Kılınç, S. (2009). *Farklılıkların yönetimine ilişkin uluslararası bir şirkette inceleme.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kızılaslan, N., & Ünal, T. (2013). Manisa Spil dağı milli parkı kırsal turizm potansiyelinin belirlenmesi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi,* (7), 10-29.

Kiper, T., Özyavuz, M., & Korkut, A. (2011). Doğal peyzaj özelliklerinin kırsal turizm gelişimine etkisi: Tekirdağ ili Şarköy ilçesi örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 8*(3), 22-34.

Kiper, T. & Topçuoğlu, S. (2020). Tekirdağ ili Saray ilçesi kırsal yerleşimlerinin kalkınmasına yönelik turizm öncelikli stratejilerin belirlenmesi. *Kent Akademisi, 13*(3), 513-525.

Köşklük Kaya, N. (2012). Şirince Köyü örneğinde kırsal mimari mirasın kırsal turizmin gelişmesine katkısının tartışılması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14*(22), 119-123.

Kuter, N. & Ünal, H.E., (2013). Kırsal kalkınmada kırsal turizmin önemi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 13*(2), 192-201.

Küçükaltan, D. & Ultanır, G. (2012). Trakya'da kırsal turizmin uygulanabilirliği: Şarköy örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14*(22), 125-130.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005). *Alan yönetimi ile anıt eser kurulunun kuruluş ve görevleri ile yönetim alanlarının belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik.*

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2011). *Kültür ve Turizm Bakanlığı İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin görev, yetki, sorumluluk ve çalışma esasları hakkında yönetmelik.*

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarı Müdürlükleri çalışma usul ve esaslarına ilişkin yönetmelik.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Erişim adresi: https://www.ktb.gov.tr/. Erişim tarihi: 10.12.2023.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Türkiye Turizm Stratejisi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı. Ankara.

Lane, B. (2009). Rural Tourism: An Overview, Chapter 20. Jamal, T. ve Robinson, M. (Eds). *The SAGE Handbook of Tourism Studies içinde.* London, Sage Publications.

Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annalsof Tourism* Research, 21, 121-139.

Leiper, N. (1990). Tourist Attraction Systems. *Annals of Tourism Research, 17*, 367-384.

MacDonald, D., Crabtree, J. R., Wiesinger, G., Dax, T., Stamou, N., Fleury, P., Gutierrez Lazpita, J., & Gibon, A. (2000). Agricultural aban- donment in mountain areas of Europe: Environmental consequences and policy response. *Journal of Environmental Management*, *59* (1), 47-69. https://doi.org/10.1006/jema.1999.0335

MacDonald, R. & Jolliffe, L. (2003). Cultural rural tourism evidence from Canada, *Annals of Tourism Research, 30*(2), 307-322.

Madden, M., &Shipley, R. (2012). An analysis of the literature at the nexus of heritage, tourism, and local economic development. *J. Herit. Tour. 7*(2), *103–112.* https://doi.org/10.1080/1743873X.2011.632483

Mahon, J. F. (2002). Corporate Reputation: Research Agenda Using Strategy and Stakeholder Literature. *Business & Society, 41*(4), 415-445.

Madran, E. (2002). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kültür varlıklarının korunmasına ilişkin tutumlar ve düzenlemeler 1800-1950*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.

Mason, P. (2003). *Tourism Impacts, Planning and Management.* Routledge, London.

Mazlum, D., Eres, Z., Barlık, T., & Türk, Ş. (2004). Orhangazi (Bursa) Karsak Köyü kırsal mimarlık envanteri. *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, (3), 229- 257.

McKercher, B., Ho, Pamela & du Crus , H. (2005). Relationship between tourism and cultural heritage management: Evidence from Hong Kong. *Tourism Management*, 26(4), 539-548. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.02.018.

Mercan, Ü. (2022). *Tarihi çevrelerde alan yönetiminde farklılıkların yönetimi.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. UÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (2019). *Qualitative Research in Practice: Examples for Discussion and Analysis.* John Wiley & Sons, San Francisco.

Middleton, V. T. C. (1994). *Marketing in travel and tourism.* Elsevier Science & Technology Books, 393 s.

Muilu, T., & Rusanen, J. (2003). Rural young people in regional development the case of Finland in 1970–2000. *Journal of Rural Studies, 19*(3), 295-307. DOI:10.1016/S0743-0167(03)00003-2.

Mulero, A., (2001). Sierra Morena como espacio protegido: del olvido tradicional al inter´es reciente. *Investigaciones Geográficas,* 25, 51-66. https://doi.org/10.14198/ INGEO2001.25.06.

Murgado, E.M. (2013). Turning food into a gastronomic experience: olive oil tourism, *Options Mediterranean's,* 106, 97-109.

Musso, F. & Francioni, B. (2015). Agri-food clusters, wine tourism and foreign markets. The role of local networks for SME's ınternationalization. *Procedia Economics and Finance,* 27, 334- 343. doi: 10.1016/S2212-5671(15)01004-7.

Nasser, N. (2003). Planning for Urban Heritage Places: Reconciling Conservation, Tourism, and Sustainable Development. *Journal of Planning Literature, 17*(4), 467-479. https://doi.org/10.1177/0885412203017004001

Navarro, M. L., & Pereira, M. H. (2012). Rewilding abandoned land- scapes in Europe, *Ecosystems, 15*, 900- 912. DOI:10.1007/s10021-012-9558-7

Nocca, F. (2017). The role of cultural heritage in sustainable development: multidimensional ındicators as decision-making tool. *Sustainability*, *9*(10), 1882. https://doi.org/10.3390/su9101882

OECD. (2016). A New Rural Development Paradigm for the 21st Century: A Toolkit for Developing Countries, Development Centre Studies, OECD Publishing, Paris. Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.1787/9789264252271-en.

Oktay, S., Taş, N. & Taş, M. (2020). Kültürel miras alanlarının korunması ve afet yönetimi ilişkisi. *Resilience Journal, 4*(2), 305-321 . DOI: 10.32569/resilience.710387

Orbaşlı, A. (2017). Conservation theory in the twenty-first century: slow evolution of a paradigm shift?. *Journal of Architectural Conservation*, *23*(3), 157-170. https://doi.org/10.1080/13556207.2017.1368187

Ortega, M. G. (2002). *Managing Heritage Tourism: Challenges For The Management*

Of Urban Heritage Cities And Attractions: Case Study of Madrid. Bournemouth University, United Kingdom and Universite De La Savoie, Chambery, France.

Öğdül, H. (2019). Kırsal Alanların Değişimi ve Kırsal Planlama Çerçevesinde bir Değerlendirme. *Mimarist*, (66), 41-49

Ökmen, M., Yılmaz, A., & Baştan, S. (2004). Kamu yönetiminde yeni yaklaşımlar ve bir yönetişim faktörü olarak yerel yönetimler. M.Ökmen, A.Yılmaz (Eds.), *Kuramdan Uygulamaya kamu yönetimi içinde,* (s.23-80). Gazi Kitapevi, Ankara.

Öksüz Kuşçuoğlu, G. (2019). *Tarihi çevrelerde alan yönetiminin sürdürülebilirliği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Öksüz Kuşçuoğlu, G., & Taş, M., (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi, 2*(1), 58-67.

Özgeris, M., Demircan, N., Karahan, A., Gökçe, O., Karahan, F., Sezen, I., &Akpınar Külekçi, E. (2024). Cultural heritage management in the context of sustainable tourism: The case of Öskvank Monastery (Uzundere, Erzurum). *Sustainability*, *16*(22), 9964. https://doi.org/10.3390/su16229964

Özgüç, N. (2003). *Turizm coğrafyası özellikler ve bölgeler.* Çantay Kitapevi, İstanbul.

Özgüç, N. (2007). *Turizm coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi. Ankara.

Parlato, M. C. M., Valenti, F., & Porto, S. M. C. (2022). Sustainable Promotion of Traditional Rural Buildings as Built Heritage Attractions: A Heritage Interpretation Methodology Applied in South Italy. *Sustainability*, *14* (23), 16206. https://doi.org/10.3390/su142316206

PNUE/PAM. (2005). *Dossier sur le tourisme et le développement durable en Méditerranée.* MAP Technical Report Series No. 159, Athènes, Grèce.

Polukhina, A., Sheresheva, M., Efremova, M., Suranova, O., Agalakova, O., & Antonov-Ovseenko, A. (2021). The concept of sustainable rural tourism development in the face of COVID-19 crisis: Evidence from Russia. *Journal of Risk and Financial Management*, *14*(1), 38. https://doi.org/10.3390/jrfm14010038

Rapoport, A. (1969). *House form and culture. foundations of cultural geography series.* Prentice Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey.

Rautio, S. (2021). Material compromises in the planning of a 'traditional village' in Southwest China. *Soc Anal., 65*(3), 67–87. https://doi.org/10. 3167/sa.2021.6503OF2

Rio, D., & Nunes, L. M. (2012). Monitoring and evaluation tool for tourism destinations. *Tour. Manag. Perspect. 4,* 64-66. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.04.002

Rong, W., & Bahauddin A. (2023). Heritage and rehabilitation strategies for confucian courtyard architecture: a case study in Liaocheng, China. *Buildings 13,* 599. https://doi.org/10.3390/buildings13030599

Russo, A. P.(2002). The "vicious circle" of tourism development in heritage cities. *Annals of Tourism Research, 29*(1), 165–82. https://doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00029-9

Sadioğlu, U., & Öktem, M. K. (2009). Ulusal Kalkınmanın Döngüsü: Türkiye'nin Kalkınma Yönetimi Sorunsalı. K. Bilgin, A. Akay, K. Ertan (Eds.), *Ulusal kalkınma ve yerel yönetimler- 1 içinde* (*(*s. 83- 102)., Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.

Salt, E. (2017). *Kültürel peyzaj alanlarının korunması ve sürdürülebilirliği: İznik Kenti örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

Sanagustín Fons, M., & Fierro, J. A. M. (2011). Rural tourism: A sustainable alternative. *Applied Energy, 88*(2), 551-557. https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2010.08.031

Sardaro, R., La Sala, P., De Pascale, G., & Faccilongo, N. (2021). The conservation of cultural heritage in rural areas: stakeholder preferences regarding historical rural buildings in Apulia, southern Italy. *Land Use Policy, 109*(2), 105662. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105662

Soykan, F. (1999). Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: kırsal turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 10, 67-75.

Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi, 12*, 1-11.

Soykök, B., & Taş, M. (2021, Eylül 30). *İznik kırsalındaki kırsal turizm potansiyellerinin incelenmesi (*s. 84- 90). Mimarlık ve Kent Araştırmaları Konferansı, İstanbul, Türkiye.

Soykök Ede, B., Taş, M., & Taş, N. (2023). UNESCO Dünya Miras Süreci üzerinden İznik kırsal endüstri mimari mirasının sürdürülebilir korunması, yaşatılması ve canlandırılması. F. Baykal ve A. Karadağ (Eds.), *Disiplinlerarası yaklaşımlarla kırsal endüstri mirası içinde (*s. 75- 95). Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Soykök Ede, B., & Taş, M. (2024, Kasım 29). *Kırsal yaşam kültürünün turizme yansıyan mimari miras değerleri: İznik örneği* [Özet bildiri]. 5. Turizmde Mimarlık ve Kültürel Miras Kongresi, Alanya, Türkiye.

Soykök Ede, B., Taş, M., & Taş, N. (2025). Sustainable management of rural architectural heritage through rural tourism: Iznik (Turkey) case study. *Sustainability, 17,* 3520. https://doi.org/10.3390/su17083520

Su, Y. W., & Lin, H. L. (2014). Analysis of international tourist arrivals worldwide: The role of world heritage sites. *Tourism Management*, 40, 46-58.

Şahin Güçhan, N., & Kurul, E. (2009). A History of the Development of Conservation Measures in Turkey: From the mid 19th Century until 2004. *METU Journal of Faculty of Architecture, 26*(2), 19-44.

Şerefoğlu, C. (2009). Kalkınmada kırsal turizmin rolü 2007–2013 yılları arasında ülkemizde uygulanacak olan Ipard Kırsal Kalkınma Programındaki yeri, önemi ve beklenen gelişmeler [Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi]. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.

Tacoli, C. (1998). Rural-urban interactions: A guide to literatüre. *Journal of Enviroment and Urbanization, 10*(1), 147-166.

Tarım ve Orman Bakanlığı, (2021). (Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2021- 2023).

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2023). Erişim adresi: https://ipard.tarimorman.gov.tr/LeaderTr. Erişim tarihi: 23.12.2023.

Taş M., Taş N., & Çahantimur A. (2009). A participatory governance model for the sustainable development of Cumalikizik, a heritage site in Turkey. *Environment & Urbanization, 21*(1), 161-184. DOI: 10.1177/0956247809103012

Taşlıgil, N. (1997). Dünden bugüne Bursa'da ipekböcekçiliği. *Marmara Coğrafya Dergisi,* 1, 237- 246.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). Erişim adresi: http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/#top. Erişim Tarihi: 15.12.2023

Tekçe, Y., & Genç, F. N. (2019). 6360 Sayılı kanunun tüzel kişiliği kaldırılan köylere/yeni mahallelere etkisi: Aydın örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 20*(44), 1-16.

Timothy, D.J. & Boyd, S.W. (2003). *Heritage tourism*. Prentice Hall, Harlow, UK.

Timur, A., Baykal, F., & Emekli, G. (2009). *İzmir ekoturizm güzergâhları.* Ege Turizm Derneği Yayınları, İzmir.

TKDK. (2024). TKDK 2024-2028 Stratejik Planı.

Tokmak, C., & Sever, Y. (2020). Kırsal turizm destinasyonlarında yerel kaynak kullanımı: Bursa örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 436-454. DOI:10.21325/jotags.2018.292

Turhan, M. S. (2005). *Avrupa Birliği üyeliği yolunda Türkiye kırsal kalkınma tedbirleri uygulama süreci* [Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi]. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.

TÜİK. (2023). Erişim adresi: https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/Favori_Tablolar.xlsx. Erişim tarihi: 29.03.2024

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2020). *Beşeri Coğrafya: İnsan- Kültür- Mekân.* Çantay Kitabevi, İstanbul, 592 s.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Resmi İstatistik Programı*, 2022-2026. Ankara, 249s.

Tütengil, O. C. (1977). *Yüz soruda kırsal Türkiye'nin yapısı ve sorunları*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Ulusan, E. (2016). Türkiye'de kültürel miras alanlarında yönetim planlaması deneyimi. *Kent Araştırmaları Dergisi, 19* (7), 372-401.

UNDP. (2016). *Sustainable development goals.* Erişim adresi: undp.org. Erişim Tarihi: 07.01.2022

UNEP & WTO. (2005). *Making Tourism More Sustainable: a Guide for Policy Makers; Publication.*

UNESCO. (1972). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage [Dünya kültürel ve doğal mirasının korunmasına dair sözleşme*]. Erişim adresi: https://whc.unesco.org/en/conventiontext/

UNESCO. (1976). *Recommendation concerning the safeguarding and contemporary role of historic areas-Nairobi resolutions [Tarihi alanların korunması ve çağdaş rolleri konusunda tavsiyeler-Nairobi kararları]*.

UNESCO. (1992). *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.* Erişim tarihi, 09.12.2023.

UNESCO. (2003). *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage,* Erişim tarihi, 09.12.2023.

UNESCO. (2011). *Recommendations on the Historic Urban Landscape*. Erişim tarihi: 09.12.2023.

UNESCO. (2015). *Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention as adopted by the General Assembly of States Parties to the World Heritage Convention at its 20th session.* Erişim adresi: https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/. Erişim Tarihi: 09.12.2023.

UNESCO. (2022). Message from Ms Audrey Azoulay, Director-General of UNESCO, on the occasion of World Olive Tree Day, 26 November 2022 - UNESCO Digital Library.

UNESCO-WHC. (2023). *UNESCO World Heritage List*. Erişim adresi:https://whc.unesco.org/en/list/.

United Nations. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future - Brundtland Report.* Erişim adresi: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf. Erişim Tarihi: 09.12.2023

United Nations. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development | Department of Economic and Social Affairs (un.org).

UNWTO. (2017). *World Tourism Organization and United Nations Development Programme. Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030*. UNWTO, Madrid.

UNWTO. (2021). Best tourism villages. Erişim adresi: https://www.unwto.org/news/unwto-announces-list-of-best-tourism-villages-2021

UNWTO. (2024). Erişim adresi: https://www.unwto.org/about-us. Erişim tarihi: 01.12.2024

Uslu, F. & Demir, E. (2023). Nitel bir veri toplama tekniği: derinlemesine görüşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *40* (1), 289-299.

Venedik Tüzüğü. (1964). *Tarihi anıtların ve çevrelerin korunması ve restorasyonu için uluslararası tüzük (Venedik Tüzüğü 1964)*. İkinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi, Venedik. Erişim adresi: http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Digeruluslararasibildirgeler&dil=tr

Vikipedi. (2023). *Kültür ve Turizm Bakanlığı (Türkiye).* Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BClt%C3%BCr_ve_Turizm_Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_(T%C3%BCrkiye). Erişim tarihi: 24.12.2023.

Wang, R., Liu, G., Zhou, J., &Wang, J. (2019). Identifying the critical stakeholders for the sustainable development of architectural heritage of tourism: from the perspective of China. *Sustainability*, *11,* 1671. https://doi.org/10.3390/su11061671

Yalman, B. (2000). İznik Nikaia. *Üniform Matbaacılık*, Bursa Rotary Kulübü, Bursa, 233.

Yıldız, E. (2021). Kırsal kalkınma, kırsal turizm, IPARD Programı ve desteklenen kırsal turizm projeleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8*(76), 2796-2804. http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2739

Yılmaz, B., & Atik, G. (2006). Doğal peyzaj özelliklerinin kırsal yerleşimler üzerindeki etkileri: Bartın örneği. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 1-9.

Yılmaz, G. (2013). Bursa İli İznik İlçesi Elmalı Köyü Eski Camii Restitüsyon Raporu, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, Bursa.

Yurdakul Kabakçı, I. (2016). *Nitel veri analizinin temelleri: Nitel veri analizinde adım adım NVivo kullanımı*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Zhang, S., Liang, J., Su, X., Chen, Y., & We, Q. (2023). Research on global cultural heritage tourism based on bibliometric analysis. *Heritage Science*, 11, 139. https://doi.org/10.1186/s40494-023-00981-w

Zeytinoğlu, G. N. (2018). *Yönetim ve organizasyon.* Anadolu Üniversitesi Yayını. *Eskişehir. 185 s.*

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, 18 Ekim). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Resmi Gazete (17863 (Mükerrer)).

2634 sayılı Kanun. (1982, 16 Mart). Turizmi Teşvik Kanunu. Resmi Gazete (Sayı: 17635)

2863 Sayılı Kanun. (1983, 21 Temmuz). Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu. Resmi Gazete (Sayı: 18113).

442 sayılı Kanun. (1924, 18 Mart). Köy Kanunu. Resmi Gazete (Sayı: 68).

4848 sayılı Kanun. (2003, 29 Nisan). Kültür ve Turizm Bakanlığı teşkilat ve görevleri hakkında kanun. Resmi Gazete (Sayı: 25093).

5216 sayılı Kanun. (2004, 23 Temmuz). Büyükşehir belediyesi kanunu. Resmi Gazete (Sayı: 25531).

6360 sayılı Kanun. (2012, 6 Aralık). On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmi Gazete (Sayı: 28489)

644 Sayılı KHK. (2011, 4 Temmuz). Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname. Resmi Gazete (Sayı: 27984)

648 Sayılı KHK. (2011, 8 Ağustos). Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun hükmünde kararname. Resmi Gazete (Sayı: 28028)

* Hazırlanan bu tez çalışması, 2024 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi Lisansüstü Tez Araştırmaları Destek Programı tarafından araştırma desteği alan 10 doktora tez çalışmasından biridir.

EKLER

EK 1. Yerleşim ölçeğindeki alan çalışmalarında uygulanan görüşme soruları

EK 2. Paydaşlarla görüşme soruları

EK 1. Yerleşim ölçeğindeki alan çalışmalarında uygulanan görüşme soruları

Sayın Katılımcı,

Bu sözlü görüşme, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Doktora Programında Prof. Dr. Murat TAŞ danışmanlığında devam eden *"Kırsal mimari miras, kırsal turizm ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilir bütünleşik yönetimi: İznik kırsalı"* başlıklı tezin alan çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Görüşmenin amacı deneyimlerinizden yararlanarak köyünüzün potansiyellerini belirlemek ve çalışma kapsamındaki beklentilerinizi anlayabilmektir. Bu araştırmaya katılmak tamamen gönüllük esasına dayanmaktadır. Kişisel bilgileriniz etik kurallara uygun olarak gizli tutulacaktır.

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Öğr. Gör. Burcu SOYKÖK EDE

- Katılımcının onay beyanı

Yukarıda yer alan bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın amacını ve kapsamını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Kişisel bilgilerimin özenle korunması konusunda yeterli güven verildi. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuz durum ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı olmadan katılmayı kabul ediyorum.

Görüşmeye ilişkin bilgiler:

Görüşme tarihi:

Görüşmenin yapıldığı köy ve görüşme yeri:

Görüşme yöntemi:

Görüşülen kişi hakkında bilgiler:

Öğrenim durumu: Doğum yılı: İşi/ mesleği:

Evin geçim kaynağı: Hane halkı:

Köydeki gündelik yaşama ilişkin sorular:

Köyde bir gününüz nasıl geçiyor anlatır mısınız?

Köyde hangi mekânları kullanıyorsunuz?

Genellikle erkeklerin kullandığı alanlar/mekânlar nelerdir?

Genellikle kadınların kullandığı alanlar/mekânlar nelerdir?

Kadınlar ve erkeklerin ortak kullandığı/ toplandığı mekânlar var mıdır?

Sokak, bahçe ya da avluları nasıl kullanıyorsunuz?

Mera, harman yeri, değirmen, ortak mandıra gibi alanlar var mı?

Köyde komşuluk ilişkileri nasıldır? İmece kültürü var mı/ devam ediyor mu?

Yaz ve kış aylarında gündelik yaşamda farklılıklar oluyor mu?

Yazları ya da kışları farklı bölgelere göçler olmakta mı?

Yazları kışlık erzak yapımı hazırlıklar yapılıyor mu?

Asker uğurlama, kına gecesi, kız isteme geleneği gibi geleneksel değerleriniz nasıldır?

Köyünüze özgü şenlik, kutlama, festival vb. nelerdir?

Şenlik, festival ve özel gün kutlamalarını nerede gerçekleştiriyorsunuz?

Köyünüze özgü dans, şarkı, türkü, çocuk oyunu vb. etkinlikler nelerdir?

Köyünüze özgü hikâyeler, efsaneler nelerdir?

Yöreye özgü yemekler nelerdir?

Köydeki kırsal kalkınmaya ilişkin sorular:

Köydeki temel geçim kaynakları nelerdir?

Köydeki geleneksel zanaatlar, meslekler nelerdir? Devam etmekte midir?

Köyde yetişen tarım ürünleri nelerdir?

Köye özgü tarım ürünleri ve bitki çeşitleri nelerdir?

Yetiştirilen ya da toplanan ürünler satılıyor mu? Satılsın ister misiniz? Nerede, nasıl satılabilir?

Köy kooperatifi var mı?

Varsa: kooperatif bünyesinde neler yapılmakta?

Yoksa: kurulabilir mi? Kooperatif bünyesinde neler yapılabilir?

Köydeki belediye hizmetleri hakkında bilgi verir misiniz?

Köyünüzde dışa göç var mı? Varsa;

Daha çok diğer köylere mi? İznik merkeze ya da çevre illere mi?

Sebepleri neler olabilir, nasıl önlenebilir bir öneriniz var mı?

Köyünüze geri göç var mı?

Size göre köyünüzdeki temel sorunlar nelerdir?

Sizin geçim kaynağınız nedir, geçim sıkıntısı yaşıyor musunuz ya da köyde yaşanmakta mı?

Geçimin daha iyi olmasını, ek çalışmaların olmasını ister misiniz?

İşinizi geliştirmek için devletten herhangi bir destek aldınız mı? Aldığını bildiğiniz kişiler var mı? İlgili süreçleri biliyor musunuz?

Köy ve yakın çevresindeki kırsal turizm değerlerine ilişkin sorular:

Köyünüzün tarihi hakkında neler biliyorsunuz?

Köyünüzü özel kılan, değerli kılan, önemli gördüğünüz doğal ve kültürel özellikler nelerdir?

Köyde ya da yakın çevrede manzara noktaları, yürüyüş rotaları var mıdır?

Köyünüze turist gelsin ister misiniz?

Bir turist buraya gelse hangi etkinlikleri yapabilir, deneyimleyebilir?

Bir turist buraya gelse hangi mekânları kullanabilir?

Köye gelen turistler nerede konaklayabilir?

Köyünüze gelen turistlerin köyünüzde kalmasını ister misiniz?

Köyde üretilen özel ürünler/ el sanatları var mı? Kap, kacak, dokuma vb. gibi?

Evet ise: kimler tarafından, nerede üretim yapılmakta, satış yapılmakta mı? Yapılsın ister misiniz?

Köyünüze özgü ürünleri turistlere satmak ister misiniz? Bu ürünler nerede satılabilir?

Köydeki kırsal mimari miras değerlerine ilişkin sorular:

Köydeki tarihi evlerle ilgili ne düşünüyorsunuz?

Köyde tescilli yapı var mı?

Köyde tarihi evleri yapan yapı ustaları var mı/mıydı?

Evet ise: kısaca bilgi verir misiniz?

Hayır ise: bu köydeki geleneksel konutlar kim tarafından inşa edildi?

Köyde ya da yakın çevrede arkeolojik kalıntılar var mı?

Köyde atıl durumda ortak kullanım alanı olan herhangi bir yapı var mı?

Varsa bu yapı turizm faaliyetlerinde konaklama/ satış/ etkinlik alanı olarak kullanılabilir mi?

Görüşülen kişinin konutuna ilişkin sorular:

Konutunuz kaç yılında inşa edildi?

Sizden önce kim kullanmaktaydı?

Eviniz yeni ise bu evi tercih etme sebepleriniz nelerdir?

İç mekânda ya da cephede herhangi bir onarım ya da ekleme uygulandı mı?

Geleneksel evde yaşamanın iyi ve kötü yanları nelerdir?

Evlerde eksik/ yetersiz bulunan mekânlar nelerdir?

Konutunuzda ya da yakınında geçim kaynağınız ile ilgili mekânlar var mı?

EK 2. Paydaşlarla görüşme soruları

Sayın Katılımcı,

Bu sözlü görüşme, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Doktora Programında Prof. Dr. Murat TAŞ danışmanlığında devam eden *"Kırsal mimari miras, kırsal turizm ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilir bütünleşik yönetimi: İznik kırsalı"* başlıklı tezin alan çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Görüşmenin amacı deneyimlerinizden yararlanarak tez çalışması kapsamında geliştirilen bütünleşik yönetim modelindeki eylemlerin belirlenmesi ve ilgili kurumsal yapı önerisinin geliştirilmesidir. Bu araştırmaya katılmak tamamen gönüllük esasına dayanmaktadır. Kişisel bilgileriniz etik kurallara uygun olarak gizli tutulacaktır.

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Öğr. Gör. Burcu SOYKÖK EDE

- Katılımcının onay beyanı

Yukarıda yer alan bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın amacını ve kapsamını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Kişisel bilgilerimin özenle korunması konusunda yeterli güven verildi. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuz durum ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı olmadan katılmayı kabul ediyorum.

* oluşturulan her soruda İznik kelimesi geçmemektedir fakat tüm sorular İznik kırsalına yöneliktir. Görüşmelerin sohbet havasında gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Görüşmeye ilişkin bilgiler:

Görüşme tarihi:

Görüşmenin yapıldığı görüşme yeri:

Görüşme yöntemi:

Görüşülen kişi hakkında bilgiler:

Öğrenim durumu: Doğum yılı: İşi/ mesleği:

1: KIRSAL KALKINMA

İznik kırsalında kalkınmaya yönelik çalışmalarınız nelerdir?

Kalkınma amaçlı kırsal turizmden nasıl faydalanılabilir?

Halk kırsal turizm ile kalkınma desteği almak istediğinde hangi süreçleri izlemelidir, neler yapmalıdır? Kurumunuzun oluşturduğu ilgili bir rehber var mı?

2: KIRSAL TURİZM

İznik kırsalında turizme yönelik çalışmalarınız nelerdir? Kırsal turizmi geliştirmek, alternatifleri çoğaltmak için neler yapılabilir?

Kırsal kırsalında kalkınmada turizmin, kırsal mimarinin ve yerel değerlerin kullanımına yönelik eylemler neler olabilir?

Turistlerin İznik kırsalına gelmeden önce yeterli ve doğru bilgilere ulaşabileceği mekanizma ya da olanaklar mevcut mu? Kurumunuzun bu konudaki çalışmaları neler olabilir?

Kırsal turizmin, çevreye, doğal güzelliklere ve kültürel mirasa olumsuz etkileri var mı? Evetse bunlar nelerdir ve nasıl önlenebilir?

3: KIRSAL MİMARİ MİRAS

Kırsal mimari miras değerlerinin kırsal kültürün oluşumundaki rolü ve önemi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

İznik kırsalındaki doğal ve kültürel mirasın korunması ve yaşatılması ile ilgili kurum olarak uygulamalarınız nelerdir, neler yapılabilir?

İznik kırsalındaki turizm uygulamalarında kırsal mimari miras değerleri nasıl kullanılabilir?

Kırsal mimari miras değerlerinin korunması ve yaşatılması için nasıl bir turizm planı ve stratejisi belirlenmelidir?

BÜTÜNLEŞİK YÖNETİM

Kırsal turizm ile kırsal kalkınmanın sağlanmasında kırsal mimari mirastan faydalanmanın ortak yürütüldüğü çalışmalar birlikte nasıl ele alınabilir?

Bu ortak çalışma grubu kimlerden oluşmalıdır?

Ortak çalışma grubunun görev ve sorumlulukları neler olmalıdır?

Yukarıda sözü edilen konular dışında belirtmek istediğiniz başka görüş ve önerileriniz var mı?